

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ KIRGIZ ŞİİRİ VE ALIKUL OSMONOV'UN
KIRGIZ ŞİİRİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İsmail Turan KALLİMCİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet PİRVERDİOĞLU

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

MUĞLA 2002

T 12/1870

121870

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ KIRGIZ ŞİİRİ VE ALIKUL OSMONOV'UN
KIRGIZ ŞİİRİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
İsmail Turan KALLİMCİ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 19.08.2002

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 19.07.2002

Tezin danışmanı : Prof. Dr. Ahmet PİRVERDİOĞLU

Jüri üyesi : Yard. Doç. Dr. Ali AKAR

Jüri üyesi : Yard. Doç. Dr. Kenan KOÇ

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

MUĞLA 2002

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çağdaş Kırgız Şiiri Ve Alikul Osmonov’un Kırgız Şiirindeki Yeri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

İsmail Taran KALLIMCI

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 03/07/2002 tarih ve 180/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi İsmail Turan KALLİMCİ'nin "Çağdaş Kırgız Şiiri ve Alıkul Osmonov'un Kırgız Şiirindeki Yeri" adlı tezini incelemiş ve aday 13.07.02 tarihinde saat. 10:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan savunmasından sonra ..60.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna aykırılı ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet PİRVERDİOĞLU

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ali AKAR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Kenan KOÇ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : KALLİMCİ

Adı : İSMAİL TURAN

No :

TEZİN ADI

Türkçe : Çağdaş Kırgız Şiiri ve Alikul Osmonov'un Kırgız Şiirindeki Yeri

İngilizce : Contemporary Kirghiz Poetry and The Role of Alikul Osmonov in Kirghiz Poetry.

TEZİ TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen-Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar : ---

Tarih : ---

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan : ---

Basım Yeri : ---

Basım Tarihi : ---

ISBN : ---

TEZ YÖNETİCİSİNİN**Soyadı, Adı : PİRVERDİOĞLU AHMET****Ünvanı : Prof. Dr.****TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe****TEZİN SAYFA SAYISI: 204****TEZİN KONUSU (KONULARI):**

1. Kırgız Edebiyatı
2. Çağdaş Kırgız Şiiri
3. Kırgız Şairi Alıkul Osmonov'un Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinin İncelenmesi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Şiir
2. Kırgız Şiiri
3. Kırgız Edebiyatı
4. Alıkul Osmonov

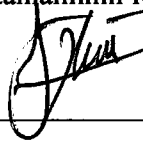
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER :

1. Poetry
2. Kirghiz Poetry
3. Kirghiz Literature
4. Alıkul Osmonov

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum.

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir.

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası :**Tarih : 19.08.2002**

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İsmail Turan KALLİMCİ

Doğum Yeri : Denizli

Doğum Yılı : 1974

Medeni Hali : Bekâr

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise : 1988-1991 Denizli Lisesi

Lisans : 1992-1996 Kırgız Millî Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi,
Kırgız Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

- 1997** Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandım.
- 1998** Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladım.
- 2002** Halen Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KIRGIZ EDEBİYATI

I.	KIRGIZ EDEBİYATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
II.	ÇAĞDAŞ KIRGIZ ŞİİRİ.....	25
	A. 1917 İHTİLALİNDEN II. DÜNYA SAVAŞINA KADAR KIRGIZ ŞİİRİ.....	25
	B. II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ KIRGIZ ŞİİRİ.	33

İKİNCİ BÖLÜM ALIKUL OSMONOV'UN HAYATI VE SANATI

I.	HAYATI.....	48
II.	SANATI.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALIKUL OSMONOV'UN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

I.	DİL VE ÜSLUP	75
	A. SÖZ VE ANLAM SANATLARI	76
	B. KONUŞMA DİLİNİ KULLANMA, İÇTEN SÖYLEYİŞ	94
	C. İMGE	100
II.	ŞİİRLERİN TEMATİK BAKIMDAN TASNİFİ VE TAHLİLİ	118
	A. İNSAN VE TOPLUM	118
	B. VATAN VE MİLLET KAVRAMI	131
	1. VATAN	133
	2. MİLLET	138
	C. KADIN VE AŞK	142
	1. KADIN	143
	a. Anne Olarak Kadın	143
	b. Sosyal Hayat İçinde Kadın	145
	c. Sevgili Olarak Kadın	147
	2. AŞK	153
	D. TABİAT	159
	E. HAYAT VE ÖLÜM	166

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ALIKUL OSMONOV'UN ŞİİRLERİNİN
TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

ŞİİRLER	175
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	198

ÖNSÖZ

Ülkemizde Çağdaş Kırgız Edebiyatı ve şiiri hakkında yapılan çalışmaların sayısının az olması ve Sovyet dönemi içinde kalan bu edebî sürecin Türkiye’de pek bilinmiyor olması, bizde bu çalışma fikrini doğuran ana sebeplerdendir.

Seçtiğimiz şairin Alıkul Osmonov olmasının sebebi ise; dönemin mevcut yönetimine rağmen farklı temalara eğilebilmiş, bireysel sevinç ve üzüntülerini, felsefesini şiirlerine yansıtmayı başarmış olmasıdır.

Türkiye’de, Kırgız edebiyatı, Kırgız şiiri ve Alıkul Osmonov hakkında yapılan çalışmaların sayısı çok azdır. Bu sebeple Kırgız Türkçesinde yayımlanmış eserlerden aktarım yaparak çalışmamızı gerçekleştirdik. Şair hakkında Kırgızistan’da yayımlanan eserlerin sınırlı sayıda basılması ve kitapçı raflarına girmeden bitmesi bu kaynaklara ulaşmamızda bazı zorluklar çekmemize sebep olmuştur. Şairin kendi eserleri de yakın tarihlerde yayımlanmamıştır. Kaynaklara ulaşmada yaşadığımız bu sıkıntıları, özel telefon görüşmeleri ve ricalarla aşmayı başardık.

Türkiye’de, yazar Cengiz Aytmatov’un dışında Kırgız edebiyatından hiçbir yazar veya şair bilinmemektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada sanatının gücünü, şiirlerinin etkileyiciliğini gördüğümüz, Kırgız şairi Alıkul Osmonov’un yeni bir edebî şahsiyet olarak Türkiye’de tanınması gerektiği kanaatindeyiz. Şairin eserlerinin Türkiye’de yayımlanması ve tanınması durumunda önemli bir başarı yakalayabileceği inancındayız. Çalışmamızın bu yönde yapacağı olumlu katkılar bizi mutlu edecektir.

Bu çalışmayı aldığımda, bir süre danışmanlığımı yapan ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR’a, çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet PİRVERDİOĞLU’na, bu süreç içerisinde desteklerini gördüğüm aileme ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail Turan KALLİMCİ

ÖZET

Alıkul Osmonov, Kırgız edebiyatının ve şiirinin önde gelen şahsiyetleri arasındadır. Bu çalışmamızda Alıkul Osmonov'un Sovyet dönemi Kırgız edebiyatı ve şiirindeki yerini tespit etmeyi amaçladık.

Çalışmamızın I. Bölümünde, Sovyet dönemi Kırgız edebiyatı ve şiirinin gelişim sürecini göstermeye çalıştık. II. Bölümde şairin hayatını ve sanat anlayışını, III. Bölümde ise şiirlerini incelerken, Çağdaş Kırgız şiirine getirdiği yenilikleri belirlemeyi hedefledik.

Çalışmamızın son bölümünde ise şairin şiirlerinden örnekleri, transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımıyla verdik.

ABSTRACT

Alikul Osmonov is one of the most eminent writers of Kirghiz poetry and literature. In this study, we strove to bring forward the role of Alikul Osmonov in Kirghiz poetry and literature during the rule of Soviet Union.

In the first chapter of our study, we tried to display the process of development of Kirghiz poetry and literature during the Soviet period. In the second chapter, the life and the artistic talent of the poet and in the third chapter while examining his poems, the novelties, which he brought to the contemporary Kirghiz poetry have been concentrated.

In the last chapter, we have given the examples of his poetry with their transcriptions and translations to Turkish language.

GİRİŞ

1991 yılında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan Kırgız Türkleri, tarihleri çok eskiye dayanan Türk boylarından biridir.

Yeni Türk devletlerinden olan Kırgızistan'ın yüzölçümü 198.500 km², nüfusu ise 4.5 milyon civarındadır. Başkentleri Sovyet döneminde adı Frunze olan ve bağımsızlıkla birlikte değiştirilen Bişkek'tir. Kırgızistan'ın, Kazakistan, Özbekistan ve Çin'in işgâlinde bulunan Doğu Türkistan ile sınır komşuluğu vardır.

Tarih içinde ilk Hun devleti zamanında isimlerine rastladığımız Kırgızlar, daha sonra Kök Türk İmparatorluğu içinde yer almışlardır. Kök Türk İmparatorluğu yıkıldıktan sonra bir süre Uygur Kağanlığı egemenliğinde yaşamışlar ve 840 yılında Uygur Kağanlığını yıkarak ilk devletlerini kurmuşlardır. Yaklaşık yüz yıl ayakta kalan Kırgız devletiyle Kırgızlar parlak bir devir yaşamışlardır. Devletlerinin Çin tarafından işgâl edilmesiyle 924 yılında batıya doğru göç eden Kırgızlar, uzun bir süre Karahanlı Türk Devleti'nin egemenliği altında kalmışlardır. XII. yüzyılın başlarından XIV. yüzyılın sonuna kadar Moğol, sonrasında da Özbeklerin hakimiyetinde bulunurlar. Moğol saldırılarına karşı koyamayan Kırgızlar göç ederek Kazakistan bozkırlarına gelirler ve Kazaklarla birlikte yaşamaya başlarlar. Moğolların Asya üzerindeki hakimiyetleri sona erdikten sonra sırasıyla Kalmukların, sonrasında ise kendi istekleriyle Hokand Hanlığının hakimiyetine girmişlerdir. Hokand Hanlığında bir süre için idareyi ele geçirmişlerdir. Buhara Emirliği, Hokand Hanlığının Orta Asya'da giderek artan hakimiyetini kırmak için savaş açmıştır. İki Türk devletinin birbirine düşmesini fırsat bilen Ruslar önce Hokand hanlığını sonra

da Buhara Emirliği'ni işgâl etmiştir. Sonrasında Hive devleti ve Türkmenistan'ı da işgâl eden Ruslar, 1875 yılında tüm Orta Asya'yı yönetimleri altına almışlardır.

Rus işgâline karşı 1876 yılında Abdırâhman Abtabacı ve Oş şehrinde 1885'te Derviş Han Töre tarafından başlatılan isyanlar Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. 17-18 Mayıs 1898 tarihinde İşan Muhammed Sabıroğlu önderliğinde Rus garnizonuna karşı baskın düzenleyen Kırgızlar büyük kayıplar vermişlerdir. Sağ olarak ele geçirilenler Ruslar tarafından idam edilmişlerdir. 1916 yılında gerçekleştirdikleri en büyük isyandan da sonuç alamayan yüz binlerce Kırgız Türk'ü Çin'e kaçmak zorunda kalmıştır. 1917 Bolşevik ihtilâli sonrası, 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlıklarını alana dek Sovyetler Birliği hakimiyeti altında kalmışlardır.

Bu yıllarda millî ve dinî değerler üzerinde kurulan baskı, sanattan edebiyata, günlük hayattan inanç hayatına dek, hayatın her alanını olumsuz yönde etkilemiştir. Sovyet hakimiyetinin ilk yıllarından itibaren oturtulmaya çalışılan komünist ideolojinin en büyük propaganda aracı, sanat ve edebiyat eserleri olmuştur. Komünist idare, halka ulaşmanın ve onları etkilemenin en pratik çözüm yolunun bu tür eserler olduğunun farkındadır. Komünist ideolojiye karşı çıkan ya da dolaylı olarak eleştirenler çeşitli hapis, sürgün veya idam ile cezalandırılmışlardır. Sanatta ve edebiyatta sürekli bir denetim uygulanmış, verilen eserler en ince ayrıntısına dek incelenmiştir. İdeolojiye ters düşebilecek, yanlış anlaşılabilir unsurlar eserden çıkarılmış veya eser tamamen yok edilmiştir. Elbette eser sahibi de bundan payını almış, ağır bir soruşturmada geçirilerek sonraki sanat hayatı devamlı gözetim altında tutulmuştur.

Komünist Partinin sürekli olarak sanat ve edebiyatta izlenecek yolu belirlemesi, bunun haricinde hiçbir çalışma yapılamaması, eser verilememesi, sanatı ve edebiyatı zaman geçtikçe tekdüzeliğe itmiştir.

Kırgız edebiyatı, onun içinde Kırgız şiiri, Komünist ideolojinin yönlendirmeleriyle uzun ve çileli bir süreç yaşamıştır. Şairler ve yazarlar bu dönemde komünist idarenin gösterdiği konular üzerine eser vermek zorunda bırakılmışlardır.

Kırgız Sovyet edebiyatının, ikinci dönem şairleri arasında yer alan ve çalışmamızın özünü teşkil eden Alıkul Osmonov (1915 – 1950) da, bu süreçten etkilenmiştir. Şair, yeni temaları ve folklorik malzemeyi şiirlerinde kullanmada gösterdiği başarılarla Çağdaş Kırgız şiirine yeni bir soluk getirmiştir. Otuzlu yıllarda eser vermeye başlayan şairin sanatını incelerken dönemin Kırgız edebiyatı ve şiirini de ele almamız, siyasî gelişmeleri yansıtmamız konunun bütünlüğü açısından önem arz etmiştir.

Şair hayatta iken sekiz şiir kitabı yayımlamıştır. Bunlar; “Tañdağı Irlar” (Tandaki Şiirler), “Çolponstan” (Çolpanistan), “Cıldızduu Caştık” (Yıldızlı Gençlik), “Mahabat” (Muhabbet), “Cañı Irlar” (Yeni Şiirler), “Menin Cerim İrdin Ceri” (Benim Yerim Şiirin Yeri) ve ikinci “Cañı Irlar” (Yeni Şiirler) adlı şiir kitaplarıdır. A.Osmonov sadece şiir yazmamıştır. Kırgız edebiyatına kazandırmış olduğu çeviriler ve tiyatro eserleri ile de edebî alanda yer etmiştir.*

Şairin ölümünden sonra sanatı hakkında birçok eser yayımlanmıştır. R.Kıdırbayeva'nın “*Lirika Alıkula Osmonova*” (Alıkul Osmonov'un Şiirleri - 1957), Ş.Ümötaliyev'in “*Alıkul Osmonov*” (1958), A.Sadıkov'un “*Alıkul Osmonovdun Poezyasındagı Traditsya cana Novatorduk*” (Alıkul Osmonov'un Şiirindeki Geleneksellik ve Yenilik - 1962), K.Kırbaşev “*Alıkul Osmonovdun Poezyasının Tili*” (Alıkul Osmonov'un Şiirinin Dili – 1967), Z.Mamıtbekov'un “*Plamenny Poet*” (Hararetili Şair - 1971), K.Cusupov “*Ir Sabındagı Ömür*” (Mısralardaki Hayat - 1974), K.Asanaliyev “*Alıkuldun Ak Boz Atı*” (Alıkul'un Kır Atı – 1977), S.Cigitov'un “*Akıdın Eki Ömürü*” (Şairin İki Hayatı - 1998), C.Cakıpbekuulu'nun “*Alıkulga Taazim*” (Alıkul'a Saygı– 1995) ve “*Alıkuldun Batpas Künü*” (Alıkul'un Batmayan Güneşi – 2001) kitaplarının yanı sıra, K.Artıkbayev'in “*Alıkul Osmonovdun Çıgarmalarındagı Traditsya cana Novatorduktun Kee Bir Maseleleri*” (Alıkul Osmonov'un Eserlerindeki Geleneksellik ve Yeniliğin Bazı Yönleri - 1957) makalesi şairin sanatı üzerine yapılan çalışmalardır.

Buna paralel olarak eserleri de tekrar yayımlanmıştır. Şairin tüm şiirlerinin ve tiyatro eserlerinin 3 ciltlik “Çıgarmalar Cıynağı” (Eserlerinin Tümü -1964-1967),

* Şairin “Cañı Irlar” adını taşıyan iki şiir kitabı vardır, bunlardan biri 1946 yılında, diğeri 1948 yılında yayımlanmıştır. Aynı şekilde şairin “Mahabat” adını taşıyan, şiir kitabı, manzumesi ve tiyatro eseri vardır.

şiiirlerinden seçmeler yapılan “Köl Tolkunu” (Göl Dalgası –1972), Rusça’ya çevrilen şiiirleri “Moy Dom” (Benim Evim - 1950) ve “İzbrannoye” (Seçmeler - 1975) yayımlanmıştır.

Tüm dünyaya kapılarını kapatan Sovyetler Birliği, uyguladığı sosyalist realizm metoduyla sanat ve edebiyatta da kapılarını dünyaya kapamış oluyordu. Çalışmamızı yaparken çektiğimiz en önemli sıkıntı kaynaklara ulaşma yönünden oldu. Tanınmış Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov’un eserleri ve “Manas” destanı incelemeleri dışında, Kırgız edebiyatı hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar içinde Prof.Dr. Emine Gürsoy NASKALI’nin Türk Dili dergilerinde yayımlamış olduğu Sovyet Kırgız Edebiyatı ve Sovyet Kırgız Şiiri adlı makaleler en hacimli belgelerdir.

Alıkul Osmonov hakkında ise yine Emine Gürsoy Naskali’nin Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisinin ikinci sayısında yayımlanmış olduğu tanıtımı, Ahmet Güngör’ün, Türk Lehçeleri Edebiyatı Dergisi’nde 1996 yılında yayımlamış olduğu “Kırgız Şairi Alıkul Osmonov” adlı, şairin şiiirlerinden örnekler de verdiği makalesi ve Ankara Üniversitesi’nin Dil Dergisinde yayımlanmış olan bir sayfalık tanıtım bulunmaktadır. Kaynak sıkıntımızı Kırgızistan’dan getirttiğimiz, şairin şiiir kitapları ve sanatına dair inceleme kitaplarıyla aşmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM KIRGIZ EDEBİYATI

I. KIRGIZ EDEBİYATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1900'lü yıllara kadar yazılı edebiyatları olmayan Kırgızlar, sözlü edebiyat bakımından oldukça zengindir. Halk edebiyatı türlerinin içinde en çok yer kaplayan ise epik türdeki destanlardır. Kırgızların destanları arasında kahramanlık destanları başı çekmektedir.

Günümüz Kırgız edebiyatının ilk basamaklarını oluşturan eserler içinde "Manas" destanı en başta gelmektedir. Bu destan, Kırgız Türklerinin geçmiş dönemlerine ait tarihî ve kültürel bilgiler içeren en önemli kaynaktır. "Manas", beş yüz bin beyitlik hacmi ile dünyanın en büyük destanıdır. Kırgız halkının hürriyet mücadelesi ve kutsal tutulan vatan için yapılan savaşların anlatıldığı destanda, olaylar kahraman Manas vasıtasıyla verilmektedir. "Semetey", "Manas" destanının ikinci kısmını oluşturmaktadır. Manas'ın oğlu olan Semetey babasının ölümünden sonra Kırgız halkının başına geçer ve esaret altındaki Kırgızlar'a hürriyet mücadelesinde öncülük eder. "Manas" destanının üçüncü bölümü Semetey'in oğlu Seytek'le devam etmektedir.

Kırgız Türkleri, "Manas" destanının yanısıra "Kocacaş", "Er Töştük", "Ertabıldı", "Cañıl Mırza", "Olcobay ile Kişimcan", "Sarıncı Bököy", "Kızcibek", "Kurmanbek" gibi destanlara da sahiptirler.

"Er Töştük" ve "Kocacaş" destanları masalsi bir yapı içermektedir. Mitolojik unsurlarla örülmüş olan bu destanlar, aynı zamanda Kırgız sosyal hayatını da

yansıtmaktadır. Kocacaş destanında göçebe hayat tarzını ifade eden avcılık esas alınır¹. Destanda insanoğlu ile tabiat arasındaki hissî ilişki, insanın tabiata karşı gösterdiği etik davranışlar güzel bir şekilde tasvir edilmiştir². Kocacaş destanının üç varyantı vardır ve bunlar yazıya geçirilmiştir. “Kocacaş” destanı Kırgız yazılı edebiyatına da tesir etmiş, M. Bayciyev’in “Eski Masal (Bayırkı Comok)” adlı tiyatro eserinin mayasını oluşturmuştur³. Kocacaş destanı Türkiye’de Doç. Dr. Nerin Köse tarafından Türkiye Türkçe’sine aktarılmış, aynı zamanda inlemeler yapılmıştır. Bilindiği gibi, çoğu destan Türk halklarının tümü tarafından ortak miras olarak sahiplenilmektedir. Er Töştük destanı da bunlardan biridir. “Er Töştük” Tümen Tatarları, Kazak, Azerbaycan ve Altay Türklerinde de mevcuttur fakat, onlarda nesir biçiminde, küçük masal halinde olan bu destan, Kırgızlarda kahramanlık destanı seviyesine erişmiştir⁴. Destanda kahraman Er Töştük kötü yer altı düşmanları ile mücadele eder.

Daha geç zamanlardaki toplum ilişkilerini yansıtan epik eserlerin örneği olarak “Cañıl Mırza” destanını gösterebiliriz⁵. Destanda, kahraman Kırgız kızı vasıtası ile Kırgızların Kalmuk istilasına karşı mücadelesi konu edilir. “Er Tabıldı” destanı ise boylar arasındaki mücadeleyi konu etmektedir. Destanın üç varyantı tespit edilmiş ve yazıya aktarılmıştır. “Kurmanbek” destanı ile “Er Tabıldı” destanı konu ve fikir bakımından birbirine yakındır⁶. “Kurmanbek” destanı, Kırgızlar’ın yaşadıkları büyük coğrafyada geçen tarihî olayların arasına serpiştirilen hayat tarzları, dil, din, sosyal, siyasî vb. durumları ile bütünleşmiş bir özgürlük türküsüdür⁷.

“Kızıbek”, “Olcabay ile Kişimcan”, “Sarinci Bököy” destanları konu bakımından aşk destanı gibi görünseler de muhtevaları bakımından birer özgürlük destanlarıdır. Kazak Türklerine de ortak olan Kızıbek destanı, on beş asırlık bir

¹ Raisa Kızırbayeva, “Kırgız Folkloru” Akt: Ali Abbas Çınar, **Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler**, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla 1996, s. 71

² S. Zakirov, “Kocacaş”, **Kırgız Sovyet Ansiklopedisi**, Cilt III, Kırgız SSR İlimler Akademisi, Frunze 1978, s. 295

³ a.g.e., s. 296

⁴ S. Zakirov, “Er Töştük”, **Kırgız Sovet Ansiklopedisi**, Cilt IV, Kırgız SSR İlimler Akademisi, Frunze 1980, s. 595

⁵ Raisa Kızırbayeva, “Kırgız Folkloru”. s. 72

⁶ a.g.e., s. 73

⁷ Nerin Köse, **Araştırmalar III**, Milli Folklor Yayınları, Ankara 1998, s. 83

hayatın çeşitli dönemlerinin birikimi, bu birikimlerin halk tasavvurundaki izleri olup, Türklerin eski hayatlarından izler taşımaktadır⁸.

Her halkın edebiyatının temelini oluşturan ve onu besleyen destanlar, Kırgız edebiyatının da kaynağı olmuştur. Destanlarda halkın millî, dinî ve sosyal-kültürel hayat tarzı hakkında birçok ipuçları yatmakta, günümüz kültürünün, dilinin ve edebiyatının ilk şekilleri görülebilmektedir. Bunun yanı sıra, genel olarak, Türk destanlarının ve bunun içinde Kırgız destanlarının da nazım şeklinde olması sebebiyle bundan en çok etkilenen ve destanlar döneminden beslenen tür de şiir olmuştur.

Sözlü edebiyatı oldukça gelişmiş olan Kırgızlar, folkloru birçok türlere ayırmaktadır. Bunların içinde salt ırları (geleneksel şiirler) oldukça yaygındır. Geleneksel şiirler kendi içinde dini, aile hayatını ve sosyal hayatı konu alan şiirler olarak ayrılırlar. Dinî hayatı konu alan şiirler, doğadan gelen felaketlerden ve hastalıklardan korunmak amacıyla söylenmiştir. Aile hayatını konu alan şiirlerin günümüzde bilinenleri, “Bekbekey”, “Saksakay” ve “Şırıldan”dır. Bu şiirler, Kırgız hayatına damgasını vurmuş olan bazı efsane veya geleneklerin yansımaları olabilir⁹.

Kırgız folklorundaki bir başka türü de didaktik şiirler oluşturmaktadır. Sosyal hayatlarını, toplum içinde oluşturdukları normlara göre düzenleyen Kırgızlar, bu kuralları şiirsel olarak kalıplaştırmışlardır. Bu tür şiirlere terme (nasihat) adı verilmektedir. Konuları itibari ile insan davranışları ele alınır. Nasihat şiirlerinde insanların yanlışları, kadınların akıllılığı, beceriklilik, hüner, bilgi ve güzellik gösterilir¹⁰.

Kırgız folklorunda lirik şiirler oldukça yaygındır. Lirik şiirlerle insan hayatının önemli evreleri söze dönüştürülmüş, sevinç ve üzüntüler dillendirilmiş ve bu şekilde önemleri vurgulanmıştır. Bu türün içine, beşik şiirleri, evlenme şiirleri, ithaf şiirleri, salıncak şiirleri, koşuklar, aytışlar (atışmalar), şikayet ve arzu bildiren şiirler girmektedir. Aytışlar (atışmalar), şairlerin kopuz eşliğinde, karşılıklı olarak birbirlerine irticalen söyledikleri şiirlerdir. Toktogul Satılganov, Togolok Moldo atışma türünün önde gelen isimlerindedir.

⁸ Nerin Köse, *Araştırmalar II*, Milli Folklor Yayınları, Ankara 1999, s. 11

⁹ a.g.e., s. 357

¹⁰ a.g.e., s. 357

Sözlü geleneğin içindeki atasözleri, masallar, bilmeceler, mit ve efsaneler Kırgız folkloru içinde geniş bir yer tutmaktadır.

Kırgız edebiyatında XIX. yüzyılda elyazması eserler verilmeye başlanmıştır. Bu dönemin ilk temsilcilerini yine halk şairleri oluşturmaktadır. Moldo Niyaz, Togolok Moldo, Toktogul Satılğanov, Isak Şaybekov ve Osmonalı Sıdıkov bu dönemin önemli halk şairlerindendir¹¹. Kışlak ve yaylak hayatı sürdüren Kırgız Türkleri, okuma ve yazma, bilhassa Kur'an okuma öğretilen mekteplere sahiptiler¹². Sovyet hâkimiyeti, bu dönemde Kırgız topraklarında kendini iyiden iyiye hissettirmeye başladı. Sovyet hâkimiyetinin güçlenmesi, daha yakın zamanlarda başlamış olan elyazması eserlerin kaderini de olumsuz etkiledi. Arapça harfler ile yazılmış olan eserler, kurulmak istenilen rejimin karşıtı olarak algılanarak toplatılmaya başlandı. Böylelikle o döneme ait birçok edebî ve kültürel vesika, tarihin karanlık sayfalarına gömülmüş oluyordu.

Bu dönemde medreselerde eğitim alan halk şairlerinin eserlerinin içeriğini dinî konular oluşturmaktadır. Bu durum yeni yönetimin yürüttüğü siyasete ve ideolojiye uymamakta, hatta ters düşmekteydi. Bu sebepten bu dönemde yazılan eserler, "kara sandığın" içine atılarak gün yüzüne çıkarılmadı¹³. Dönemin halk şairleri ya mevcut yönetimin ideolojiye paralel eserler vererek varlıklarını devam ettirdi veya susarak zamanla unutulup gittiler.

1904-1905 yıllarında Bişkek, Prejevalsk (Kara Kol), Oş şehirleri ile Kızıl Kıya ve Sülüktü kasabalarında Marksist hareketler başlamıştır¹⁴. Gütgide kendini hissettirmeye başlayan bu hareketler, sonunda sosyal bir patlamaya sebep olmuş, toprak sahibi olan veya yayılmakta olan ideolojiye karşı çıkan Kırgızlar göçe zorlanmıştır. Toprak sahibi köylüler, tüm mal varlıklarının ellerinden alınması neticesinde bir şekilde göçe mecbur bırakılmışlardır. Yayılmakta olan ideolojinin halkın içinde başlattığı sınıf mücadelesi hareketi zaten bu kişilerin yaşadıkları yerlerde kalmasını imkânsız hale getirmiştir.

¹¹ Kengeşbek Asanaliyev, "XIX – XX Kılımdardagı Kırgız Kol Cazma Adabiyatı", **Kırgız Edebiyatı (10. Sınıflar İçin Ders Kitabı)**, Kırgızistan Matbaası, Bişkek 1996, s. 5

¹² Mehmet Saray, **Kırgız Türkleri Tarihi**, Nesil Matbaacılık ve Yay., İstanbul 1993, s. 10

¹³ Asanaliyev, "XIX – XX Kılımdardagı Kırgız Kol Cazma Adabiyatı", s. 6

¹⁴ Kaçkınbay Artıkbayev, **Kırgız Adabiyat Tarihi**, Mektep, Frunze 1982, s. 14

Bilhassa 1916 yılındaki bütün Türkistan'ı içine alan isyan sırasında binlerce Kırgız Türkünün öldürülmesi, edebî eserlerde çokça işlenmiştir. Daha çok bu son katliam sebebiyle Kırgızlar, 1917 ihtilâlini bir kurtuluş olarak değerlendirmişlerdir¹⁵.

Çarlığın yıkılmasından (1917) Kırgızistan'da komünist idarenin kurulmasına kadar geçen zaman içerisinde, edebî hayatta siyasî hadiselerle paralel olarak bir canlılık görülmüş, serbest fikir muhiti modern Kırgız edebiyatının ihtiyacı olan imkânları sağlamıştır. 1917'den önce Kırgız Türkçesiyle (Arap Alfabetiyle) neşredilen eserlerin sayısı çok azdır; Sovyet döneminden önce, Gaspıralı İsmail Bey çağında yetişmiş olan Moldo Kılıç Şamırkanuulı Kırgız Türkçesi'ndeki ilk eserini 1911 yılında neşretmiştir. "Zelzele" adını taşıyan bu eser, bugün Kırgız kültür tarihinin en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bunu, Esengali Arabayev'in Alfabe hakkındaki bir risalesi (1913), Osmanali Sadıkoğlu'nun Tarih-i Kırgızıyya'sı (1913) ve Manap Sabdan'ın Tarih-i Kırgız Sabdaniyye'si (1914) takip eder. İhtilâlden sonra serbest bir hayata kavuşan akınlar (halk şairleri); millî, içtimaî, siyasî meseleler hakkında manzumeler söylerler¹⁶.

1924 yılında Türkistan Halk Eğitim Komiserliğinin bünyesinde yapılandırılan Kırgız İlim Komisyonu, Taşkent'te okumakta olan Kırgız gençlerinden oluşturulan Kültürel Eğitim Topluluğu üyelerini yaz tatilinde Kırgız halkının sözlü edebiyatını derleme işiyle görevlendirmiştir. Özellikle bu yıllarda sözlü mirası derleme işine ağırlık verilmiş, 1922-1926 yılları arasında "Manas" destanı yazıya geçirilmiştir¹⁷.

1925 yılında Kırgızistan'da ilk eğitim merkezi olan, Kırgız Eğitim Enstitüsü açıldı¹⁸. Sovyet iktidarının ilk yıllarında Kırgızistan'da yüksek okul ve üniversite olmadığı için Kırgız gençleri, Taşkent, Alma Ata ve diğer merkezî şehirlerde eğitim almaktaydı.

Aynı yıllarda ilk Kırgızca gazete ve dergiler de yayımlanmaya başlamıştır. 1924 yılında ilk millî gazete olan "Erkin-Too" (Hür Dağ), 1926 yılında "Leninçil Caş" (Leninci Gençlik), "Kommunist", 1928 yılında "Cafı Madaniyat Colunda" (Yeni Medeniyet Yolunda) gazeteleri çıkmaya başlamıştır.

¹⁵ Şuayip Karakaş, "20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 2, s. 302

¹⁶ Yavuz Akpınar, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 5, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 313

¹⁷ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 15

¹⁸ a.g.e., s. 15

18 Mayıs 1925'te Rusya Komünist Partisi Bolşevik Merkez Komitesi, partinin edebiyat siyasetini belirler. Böylece tasvip edilecek ve edilmeyecek edebiyatın hudutları çizilmiş olur. Milliyetçi görüşlere yer veren edebiyatı tasfiye etmek, merkezin görüşlerini kurumsallaştırmak üzere 1927'de, Kırgız Muhtar Cumhuriyeti'nde Kırgızistan İşçi Yazarlar Birliği'nin oluşturulmasına karar verilir¹⁹.

1927 yılında "Kızıl Uçkun" edebî derneği, Bişkek'teki Eğitim Yüksek Okulu'nun öğrencilerini bir araya getirmiş, daha da yaygınlaşarak diğer eğitim merkezleri edebî derneklerinin açılmasını sağlamış ve gelecekteki yazarlar birliğinin mayasını oluşturmuştur. "Kızıl Uçkun"un o dönemdeki aktif üyeleri; M. Elebayev, K. Bayalınov, K. Cantöşev, C. Bökönbayev, K. Malikov, C. Turusbekov, M. Tokobayev, U. Abduakaimov, C. Camgırçiyev, M. Abdukarimov, T. Samançin, A. Osmonov, T. Ümötaliyev, T. Sıdıkbekov, Ö. Cakişev, A. Ubukeyev, M. Dögdürov, S. Sasıkbayev, ilk önce Kırgızistan İşçi Yazarlar Birliği'nin ve 1930'lu yıllarda kurulan Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin temelini oluşturmuşlardır²⁰.

Kırgız Edebiyatında, 1920'li yıllarda genellikle Sovyet hükümeti, Komünist Parti, Lenin ve 1917 ihtilâli halka iyi yönde empoze edilmeye çalışılmış, yeni Sovyet insan tipi idealize edilerek sunulmuştur.

Kırgız edebiyatının ilk dönem şairlerinden olan Toktogul Satılğanov, Togolok Moldo, Isak Şaybekov'un yanı sıra, Aalı Tokombayev, Cusup Turusbekov, Kubanıçbek Malikov, Coomart Bökönbayev de yeni dönemin genç şairleri olarak mevcut rejimi övücü, konuları itibariyle benzer eserler vermişlerdir.

Eserlerinde Sovyet ideolojisine yer vermeyen, yeni rejimi benimsemeyen Kasım Tınıstanuulu, Sıdık Karaçev, Moldo Kılıç gibi şair ve yazarlara hayat hakkı tanınmamış, hepsi halk düşmanı ilân edilerek öldürülmüştür²¹.

1920'li yıllarda Kırgız şair ve yazarlarının yayımlanan kitap sayısı çok azdır. Togolok Moldo'nun "Nasihat" manzumesi, Kasım Tınıstanov'un "Kasımın İrlarının Cıynagı" (Kasım'ın Şiirlerinin Tümü) 1925 yılında Moskova'da, A. Tokombayev'in "Lenin Turaluu" (Lenin Hakkında) adlı şiir kitabı 1927 yılında Taşkent'te yayımlanmıştır. 1926 yılında "Kızıl Gül" adlı kolektif bir çalışma olan kitap, 1929

¹⁹ Emine Gürsoy Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", *Türk Dili*, Sayı: 505, s. 27

²⁰ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 16

²¹ Karakaş, "20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme", s. 302

yılında A. Tokombayev'in "Ayaldar Aynegi" (Kadınların Aynası) adlı şiir kitabı, 1928 yılında K. Bayalınov'un "Acar" adlı uzun hikâyesi yayımlanmıştır²².

Kırgız nesri K. Bayalınov'un "Acar" adlı uzun hikâyesi ile başlar. Hikâye, 1916 yılındaki Ruslara karşı yapılan isyanda yenik düşüp Çin'e göçen Kırgızların hazin serüvenini konu eder²³.

1920'li yıllarda Kazak dergilerinde K. Tınıstanov'un "Köl Ceginde Mariyam Menen" (Göl Kıyısında Mariya'm İle) isimli uzun hikâyesi yayımlanır, Sıdık Karaçev'in "Erksiz Kündördö" (Tutsak Günlerde), "Erktik Tañı" (Hürriyet Tanı) başlıklı uzun hikâyeleri basılır. Kırgız edebiyatının asıl öncülerinden olan Tınıstanov ile Karaçev, Sovyet düşmanı ilân edilirler, hapse atılırlar ve hapiste iken ölürler. Bu iki yazarın adı Sovyet döneminde yasaklanmış ve bu sebeple son yıllara kadar anılamamıştır²⁴.

1927 yılında Kırgız halkının sosyal hayatını gerçekçi bir şekilde tasvir eden ilk piyes sahnelenir. Bu piyes Moldogazi Tokobayev'in "Kaygılıu Kakey" (Kaygılı Kakey) adlı tiyatro eseridir. Kırgız tiyatrosu bu eser ile başlar²⁵.

1920'li yılların edebiyatında kadınların hürriyete kavuşması teması işlenir. Tiyatro eserlerinde cumhuriyet öncesi dönemin zor hayat şartları, yaşam koşulları, sosyal bütünlük içerisinde toplumun gelenek ve görenekleri konu edilir. Tiyatro eserlerindeki karakterler her ne kadar bir tek yönleriyle ele alınsalar da tiyatro türü büyük ilgi görür ve yazarlığa yeni başlayan gençler tiyatro eseri vermeye yönelir²⁶.

K. Cantöşev'in tiyatro türündeki ilk eseri olan "Karaçaç" (Kara Saç) 1928 yılında, M. Tokobayev'in "Kaygılı Kakey" eserinden sonra yayımlanmış ve Ekim İhtilâli öncesi kadınların toplumdaki yerini, sınıf mücadelelerini geniş bir şekilde işlemeye muvaffak olmuştur²⁷.

1930'lu yıllar, bütün ülkede Sosyalist düzenin geniş bir alana yayılmasıyla geçer. Endüstrileşme hareketinin ve sanayi bölgelerinin çoğalmaya başladığı sıralarda Komünist Parti ve Sovyet hükümeti köy ekonomisini yeniden

²² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 33

²³ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 28

²⁴ a.g.m., s. 28

²⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 39

²⁶ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 28

²⁷ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 40

yapılandırmayı gündeme alır. Kolektif ekonomiye geçme hareketi, köy hayatının yüzyıllardan beri süre gelmekte olan klasik şeklini değiştirmekle sınırlı kalmaz, köylülerin psikolojisini de etkiler. İşte bu büyük değişimler Sovyet edebiyatı ile sanatının temelini oluşturacak niteliktedir²⁸.

1930'lu yıllardaki Kırgız edebiyatının gelişim süreci de o yıllardaki toplumsal hayat tarzıyla doğrudan bağlantılıdır. Kırgız edebiyatındaki içerik ve şekil genel Sovyet edebiyatı ile sıkı bir ilişkiye girer ve Sovyet edebiyatı ile olan ilişkiler önceye bakıldığında çok yönlü, çok kollu olmaya başlar. Bunda Kırgız halkının genel olarak kültür seviyesinin yükselişi, (Okumayı bilenler ihtilalden önce %0,6, 1939 yılında %70) aydın sınıfın oluşması, Kırgız yazarlarının teorik, politik, ideolojik ne estetik bakış açısının oluşması gibi rejimin getirdiği etkenler büyük rol oynar²⁹.

Köy ekonomisinin kolektifleştirilmesi, yazılı basının yaygınlaşması, birçok okul, sinema, tiyatro, opera salonlarının açılması sosyalist içerikli millî edebiyat ve sanatın süratli bir şekilde gelişmesine zemin hazırlamıştır³⁰.

1920'li yıllarda başlayan "ideolojik temizlik" adı verilen mücadele, otuzlu yılların başında daha fazla etkisini göstermeye başladı. 1931 yılında yayımlanmaya başlayan "Çabuul" dergisinin ilk sayısında yer alan A.Tokombayev'in "Çabuuldun Mildeti" (Çabul'un Görevi) adlı makalesinde, derginin ideolojik sınıf mücadelesinde yerine getireceği görevler belirtilmiştir³¹.

1930'lu yıllara gelindiğinde Kırgızistan'da yirmi üç edebî dernek faaliyet göstermektedir. Kırgız yazarlar "Kızıl Uçkun" derneğine, Rus yazarlar Kırgızistan İşçi Yazarlar Birliği'ne bağlıdır. Dungan ve Özbek yazarların kendi dernekleri vardır. 1930 yılında Kırgızistan İşçi Yazarlar Birliği, Rus İşçi Yazarlar Birliğine (RAPP) bağlanır. Rusya Komünist Bolşevik Partisinin 23 Nisan 1932'de aldığı edebî faaliyetlerin yeniden koordinasyonu ile ilgili kararı gereğince Haziran 1932'de Kırgızistan İşçi Yazarlar Birliği'nin yeniden düzenlenmesine karar verilir ve otuz altı

²⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 44

²⁹ a.g.e., s. 45

³⁰ B. Kerimcanova, "Kırgız Sovyet Adabiyatı Soguşka Çeyinki Mezgilde", *Kırgız Sovyet Adabiyatı*, Mektep 1986, s. 165

³¹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 45

yazarın iştirakiyle Kırgızistan Sovyet Yazarlar Birliği'ni teşkil komitesi oluşur. 22 Nisan 1934'te cumhuriyetin yazarlar birliğinin birinci kongresi yapılır³².

Kongrede A.Tokombayev "İçeriği sosyalist, şekli milliyetçi olan Kırgız edebiyatı büyüyor ve gelişiyor." adlı bir rapor sunar ve Ekim ihtilâlinde sonra ortaya çıkan yeni edebiyatın gelişme sürecini geniş bir şekilde tahlil eder. İçeriği ve edebî teorik düşünceleri içermesi bakımından rapor o dönemin seviyesindedir. Kongrede A.Tokombayev'i Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin yönetim kurulu başkanlığına seçerler³³.

Çok uluslu Sovyet edebiyatının sonraki dönemlerde gelişim sürecini görüşmek için 1934 yılı Ağustos ayında Moskova'da Sovyet Yazarları Birliği'nin ilk kongresi yapılır. M.Gorki, hazırladığı raporunda dünya edebiyatının gelişmesini analiz eder, kültürün bütün başarısının halk tarafından gerçekleştirildiği üzerinde durur, halkın emeği ve o emek ile ortaya çıkan halk miraslarının (ayrıca folklorun) öğrenilmesinin bir görev olduğunu söyler. Bununla birlikte yeni Sovyet insan tipinin oluşturulması mecburiyetini bildirir: "Biz, eserlerimize baş kahraman olarak emeği, başka bir deyişle çalışan insanı seçerek almamız lâzımdır." demiştir. A.A.Jdanov ise yaptığı konuşmasında, sosyalist romantizm ile realizmin birliği hakkında, edebiyatın toplum hayatında oynadığı rolün büyüklüğü üzerinde durur. M.Gorki ve A.A.Jdanov'un bildirimlerinde ve daha birçok yazarın konuşmalarında, sosyalist realizm metodunun Sovyet edebiyatı için tamamen doğru ve verimli bir metod olduğu belirlenir. Bu kongreye Kırgız yazarlarından A. Tokombayev, M. Elebayev, C. Turusbekov, K. Malikov, K. Bayalinov, C. Bökönbayev temsilci olarak katılırlar³⁴. Bütün Sovyet yazar ve ressam birliklerinin katıldığı bu kongrede teşkilâtlanma konusu ve yayım birliğinin nasıl sağlanacağı meselesi görüşülür, tecrübe alış verişinde bulunulur. Bunun neticesinde Kırgız Cumhuriyetinin vilayetlerinde yazarlar birliğine tabi yirmi edebî dernek kurulur, derneklerin başına da istidatlı köylü gençler getirilir. Kırgızistan komünist partisi ve hükümeti yazarların eğitimi için gerekli çalışmaları yapar³⁵.

³² Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 29

³³ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 46

³⁴ a.g.e., s. 46

³⁵ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 30

Komünist Parti'nin Kırgızistan Bölge Teşkilatı 1935 yılında "Kırgız Sovyet Yazarlar Birliğinin Görevleri" hakkında bir dizi karar almıştır. Kararlarda Kırgız yazarlarının eser verirken üzerinde duracakları birinci ve asıl görevleri belirtilmiştir. Bu kararda: Eserlerin Komünist ideolojiye uygun ve prensipli bir şekilde, sosyalist realizm metodu kullanılarak yazılması; yazarların edebî ustalıklarını geliştirmeleri, kültürel seviyelerini yükseltmeleri ve çevrelerinde edebî atmosfer oluşturmaları; bey ve ağa taraftarlarıyla, devrim karşıtı ideoloji, hareket ve kalıntılar ile fedakârca mücadele etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte sosyalist düzeni öven eserler vermek ve prensipli olarak edebî eleştiriyi geliştirmek gerektiği de hatırlatılmıştır³⁶.

1930'lu yıllarda Kırgız yazarlarının çoğu orijinal eserler yazmakla beraber çeviri işlerine de aktif olarak katılırlar. O dönemde Rusça'yı anlamaktan uzak olan Kırgız okurları için çeviri kitaplarının yerine getirdiği görev çok önemlidir³⁷. Bu dönemde Puşkin, Mayakovski, Tolstoy, Şolohov, Gogol, Ostrovski gibi yazar ve şairlerin eserleri Kırgızca'ya çevrilmiştir.

Bu dönemde C. Bökönbayev, K. Malikov, A. Tokombayev, C. Turusbekov ve M. Elebayev şiir bilgilerini geliştirerek yazmaya devam ederler. Temirkul Ümötaliyev ve Alıkul Osmonov bu dönemde yıldızı parlayan ve edebiyata damgasını vuran şairler arasındadır.

Sovyetler Birliği'nin siyasî hedefi gereği, bu dönemde yaratılan edebiyatta "halkların dostluğu", "aynı hedefi paylaşan insanların birbirlerine yardımcı olacağı" temaları işlenir³⁸.

1930'lu yıllarda Kırgız halkının hayatında köklü değişiklikler yaşanır. Zengin ağaların ve sınıf ayırımının ortadan kalkması, köy ekonomisinin kolektifleşmesi, köylülerin duygu ve düşüncelerini daha önceden görülmemiş bir biçimde değiştirir. Sanayide olan yenilikler insanların yeni zamana olan ilgilerinin daha da artmasına zemin hazırlar. Sosyal hayatta olan bu büyük değişimleri geniş bir alana duyurabilmek için edebiyatın değişik türlere yönelmesi ihtiyacını ortaya çıkarır³⁹.

³⁶ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 47

³⁷ a.g.e., s. 47

³⁸ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 32

³⁹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 58

Genç şairler, sosyal ve kültürel hayatta olan hızlı değişim sürecini işlemede yetersiz kalan şiirin yerine nesre ve tiyatro eserleri yazmaya yönelmişlerdir⁴⁰.

Kırgız nesrinin olgunlaşması zaman gerektirmiştir. K. Bayalinov'un "Acar" hikâyesi psikolojik derinlikli ilk önemli çalışma olmakla beraber bu dönemde bu çapta başka bir esere rastlanmaz⁴¹. O yıllarda dönemin hayat şartlarını tasvirin üzerinde duran yazarlardan biri K.Malikov'dur. Yazarın "Ayluu Tündö" (Aylı Gecede), "Caş Calın" (Genç Alev), "Açılgan Ayıp" (Açığa Çıkan Suç), "Kamış Kulak" (Uzun Kulak), "Kızıl Alay" (Kızıl Ordu), "Sarala Kozu" (Benekli Kuzu) gibi hikayeleri tamamen 30'lu yıllarda kasaba ve köylerde baş gösteren hayat değişiklikleri üzerinedir. M. Elebayev'in "Malay Arteli" (Irgat Birliği), S. Sasıkbayev'in "Kızıl Bürkütlör" (Kızıl Kartallar) eserleri de yeni hayat şartları üzerine yazılmıştır. Aynı yıllarda yayımlanan kısa nesir eserlerinin içinde A. Tokombayev'in "Ötköndögü Muñ" (Geçmişteki Nesil), M.Abdukarimov'un "Caşagım Kelet" (Yaşamak İstiyorum), "Al Kezde" (O zaman), "Kanduu Cıldar" (Kanlı Yıllar), R. Şükürbekov'un "Ardaktuu Atçandar" (Kutlu Atlılar), T. Ümötaliyev'in "Duşmandar" (Düşmanlar), K. Bayalinov'un "Turmuş Türtküründö" (Hayatın İçinde), gibi eserlerini de bu gruba ekleyebiliriz. Bu eserlerin önemli bir bölümünde yüzeysel anlatım, gerçekçi insan tipi çizmekteki acemilik, olayları yerleştirememesi, hayat içindeki detayları tespit edememesi gibi sanatsal özelliklerle ilgili eksiklikler vardır⁴².

Sovyet yazarlarının ilk genel kongresinden sonra uzun hikâye ve roman gibi türlerinin ortaya çıkması hızlanır⁴³. M. Elebayev, 1936'da yayımlanan "Uzak Col" (Uzun Yol) isimli otobiyografik eseriyle ilk realist romanı yazmış olur⁴⁴. T. Sıdıkbekov'un "Keñ Suu" (Büyük Su) romanının ilk cildi 1937, ikincisi ise 1938 yılında, K. Malikov'un "Azamattar" (Yiğitler) adlı uzun hikâyesi 1938 yılında, K. Cantöşev'in "Kanıbek" adlı romanının ilk cildi 1939 yılında yayımlanır⁴⁵.

⁴⁰ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 59

⁴¹ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 32

⁴² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 60

⁴³ a.g.e., s. 60

⁴⁴ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 32

⁴⁵ Sovetbek Baygaziye, "Kırgız Adabiyatı Soguşka Çeyinki Mezgilde", *Kırgız Adabiyatı (10. Sınıflar İçin Ders Kitabı)*, s. 113

1930'lu yıllardaki bir yenilik de Kırgız nesrinde satirik hikâyelerin yayımlanmaya başlamasıdır. Bunun ortaya çıkmasında tanınmış komedyen Şarşen Termeçikov'un katkısı büyüktür. Şarşen, sadece söylemekle kalmamış, bu olayları "Şarşen'in Eserleri"(1937) ve "Şarşen"(1939) adı altında kitaplaştırmıştır⁴⁶. Hikâye ve roman türlerinin konuları genellikle kolektifleşme, sosyalizmin yayılışı, sınıf çatışması üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kitap olarak basılan ilk tiyatro eseri K.Malikov'un 1931 yılında yayımlanan üç bölümlük "Teñdik Kurmanı" (Eşitlik Kurbanı) adlı piyestir⁴⁷. Otuzlu yıllarda Kırgız tiyatrosunun konuları çeşitlenir. C. Bököbayev, C. Turusbekov, K. Eşmambetov, K. Malikov, R. Şükürbekov tiyatro eseri veren ediplerdendir. 1937'de K. Eşmambetov "Sarinci Bököy" destanından hareketle "Sarinci" müzikalini yazar. Eserde ahlâkî meselelerin yanı sıra sosyal konular da işlenir. C. Bököbayev, K. Malikov, C. Turusbekov "Manas" destanının zengin motiflerinden konular seçerek millî operanın ilk eseri olan "Ayçürök" operasının librettosunu yazarlar⁴⁸. Kolektifleştirme dönemindeki sınıf mücadelelerini anlatmak amacıyla C.Turusbekov'un "Beş-Moynoktogu Okuya" (Beş Moynoktaki Olay), C.Bökönbayev'in "Kargaşa"(1939), "Altın Kız", K. Malikov'un "Kültüpa" (1938), R. Şükürbekov'un "Beyit Arasında" (Mezar Arasında), "Küröş"(Mücadele) gibi piyesler yazılır⁴⁹.

Genç tiyatro yazarı R. Şükürbekov, N.V. Gogol'ün "Müfettiş" adlı eserinin tesiriyle "Capalak Catpasov" (1935) komedisini yazar. Ücra bir köye gidip kendini görevli memur olarak tanıtan avare bir maceracı piyese konu olur. "Akademiya Keçeleri" (Akademi Geceleri) (1933) piyesinde K. Tınıstanov Kırgız milletinin geçmişini yüceltir, Manas'ın yaşadığı yıllardan başlayıp 1920'lere kadar olan dönemin Kırgız tarihini ele alır. Kırgızların geçmiş yıllardaki yaşamını abartılı bir biçimde metheder; fakir zengin, işçi ağa bir seviyede takdim edilir. "Akademi Geceleri" ideolojik yönden zararlı bulunur, 29 Mart 1933'te Kırgızistan Komünist Partisinin vilayet komitesi eseri yasaklar⁵⁰.

⁴⁶ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 69

⁴⁷ a.g.e., s. 70

⁴⁸ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 33

⁴⁹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 70

⁵⁰ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 33

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kırgız edebiyatında işlenen konularda ve edebî üslûpta değişiklikler olur. Yazarlar halkı savaşa, “Ata Meken”i yani ana vatanı savunmaya çağırırlar⁵¹. Savaş döneminde Sovyet edebiyatının en önemli teması savaş olmuştur. Gazete ve dergilerin her sayısında, savaşı konu alan şiir, hikâye ve deneme yazıları yayımlanır. Bu küçük eserlerin yanı sıra hacimli eserler de verilmiştir⁵².

Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nde 20 milyondan fazla insan ölmüş, birçok kişi sakat kalmış, aileler parçalanmış, ekonomik yönden fakirleşen halk buhranlı bir dönem geçirmiştir. Savaş yıllarında halkın psikolojisini güçlü kılmak ve yüreklendirmek işi şair ve yazarların sorumluluğundadır. Bu amaçla, A. Tokombayev, C. Bökönbayev, K. Malikov, A. Osmonov, K. Bayalinov, T. Sıdıkbekov, K. Cantöşev eser vermeye devam etmişlerdir. Bunların yanında M. Elebayev, C. Turusbekov, C. Aşubayev, K. Esenkocoyev, C. Camgırçiyev gibi yazarlar da cephede can vermişlerdir⁵³.

S. Şimenev, K. Akayev, N. Baytemirov, N. Cetikaşkayeva, N. Udalov, S. Fiskin gibi yeni isimler ortaya çıkar⁵⁴.

A. Tokombayev, M. Alıbayev, C. Turusbekov, M. Elebayev, K. Malikov, C. Bökönbayev, T. Ümötaliyev, C. Camgırçiyev ve A. Osmonov gibi şairler dönemin ruhuna hitap eden şiirler yazmışlardır.

Küçük şiirlerden manzumelere, denemelerden makalelere her edebî tür, askerleri yürekli olmaya, cephe gerisinde çalışanları çok çalışmaya ve sabır göstermeye çağırıyordu. Askerlerin cebine koyup okuyabilmeleri için küçük kitapçıklar yayımlanır⁵⁵.

Savaş yıllarında Kırgız yazarlar vatanın, yani Sovyetler Birliği’nin müdafaası konusuna eğilirler; T. Sıdıkbekov “Tarbiya” (Eğitim), “Eköo” (İkisi), “Zambirekçiler” (Tüfekçiler), K. Baylinov “Köl Boyunda” (Göl Boyunda), A. Tokombayev “Aşırbay”, “Uluu Agabız Orus Eli” (Büyük Ağabeyimiz Rus Halkı)

⁵¹ Naskali, “XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı”, s.34

⁵² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 88

⁵³ a.g.e., s. 88

⁵⁴ Naskali, “XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı”, s. 34

⁵⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 89

hikâyelerini yazarlar. K. Cantöşev'in "Çolponbay" (1943) denemesi ile C. Bökönbayev'in "Düşönkul" (1943) denemesi savaşta ölen Sovyetler Birliği kahramanlarından Ç. Tülöbördiyev ile D. Şopokov'un anısına kaleme alınmıştır⁵⁶.

II. Dünya Savaşı yıllarında hikâye türünde gelişmeler görülmüştür. M. Elebayev'in "Alıskı Toodon" (Uzaktaki Dağdan) (1942), "Sonku Bir Künü" (Son Bir Gün) (1942), C. Turusbekov'un "Taza Cüröktör Sokkondo" (Genç Yürekler Çarpışırken) adlı hikâyeleri bunun en güzel örneklerindedir⁵⁷.

Savaş yıllarının en seçkin tiyatro eserleri olan K. Cantöşev'in "Kurmanbek" piyesi ile K. Malikov'un "Cañıl" piyesi Kırgızların geçmişteki kahramanlıklarından Kurmanbek ile Cañıl Mırza'nın yiğitliklerinden bahseder. Bu eserler benzetme yoluyla günün kahramanlarını yüceltmış olur. A. Osmonov nazım ile "Çolponbay" ve "Ekinçi Brigada" piyeslerini yazar⁵⁸.

II. Dünya Savaşından hemen sonraki yıllarda sosyal düşüncenin, edebiyatın ve sanatın gelişmesi için siyasî durum oldukça elverişsizdir. Stalinizm ideolojisi baskısını artırır, hür düşünceye öncekinden daha fazla sınır getirir⁵⁹.

II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Komünist Parti, sanat ve edebiyat hakkında izlenecek yolu bazı kararlarla belirler. Bu kararlar, Sovyet kültürünün, özellikle de sanat dallarının aracı özelliğini ve parti uygulamalarının fikrî seviyesini arttırma kisvesi altında alınmış olsa da, gerçekte sanat ve edebiyatta hür düşüncenin kaldırılmasından, güzel sanatları tamamen ideolojik bir platforma sıkıştırmaktan, partinin belirlediği fikirleri işlemek ve bunu tekrar etmekten başka bir şey değildir. Bu sebepten, alınan kararların uygulamaya geçirilmesi sürecinde birçok kültür çalışanı sürgüne gönderilmiş, bir bölümü de Stalinizm ideolojisine değinmeyen eserleri için cezaya çarptırılmıştır. 1917 ihtilâlinde önceki edebî mirasların çoğunluğu, özellikle de her bir halkın övünç kaynağı olan kahramanlık masalları ideolojik bakımdan zararlı bulunmuştur⁶⁰.

⁵⁶ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 36

⁵⁷ Salıcan Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", **Kırgız Adabiyatı (10. Sınıflar İçin Ders Kitabı)**, s. 254

⁵⁸ Naskali, "XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı", s. 36

⁵⁹ Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 254

⁶⁰ Salıcan Cigitov, **Akıdın Eki Ömürü**, Kırgızstan, Bişkek 1998, s. 21

Kırgızistan Komünist Partisinin V. (1949) ve VI. Kongre (1952) kararlarında Kırgız edebiyatının eski durumuna ve üstlendiği görevlere dikkat çekilir; Kırgız edebiyatının Sovyet okuyucusunun “yüksek seviyeli taleplerine” cevap verebildiği ve ilgi gördüğü belirtilir. Kırgızistan Komünist Partisinin Merkez Komitesinin ikinci kongre (1952) kararlarında, A. Tokombayev’in “Kanduu Cıdar” (Kanlı Yıllar)ı ve K. Malikov’un “Balbay” adlı eseri tenkit edilir. Çünkü bu eserlerde “önemli ideolojik yanlışlar yapılmıştır; bu yanlışların da Kırgız edebiyatçılarının ve tarihçilerinin emeklerini yok ettiği” ifade edilir. A. Tokombayev eseri yeniden ele alıp düzeltir, 1962’de “Tañ Aldında” (Tan Önünde) adıyla yayımlar⁶¹.

A. Osmonov, A. Tokombayev, K. Malikov, T. Ümötaliyev gibi şairler bu dönemde çok şiir yazmışlardır. Bu dönemde birçok yeni şair edebiyat dünyasına adımını atmıştır.

Kırgız edebiyatında savaşı konu eden roman ve hikâye savaş sonrası gelişir⁶². K. Bayalınov’un “Bakit” (Baht) adlı uzun hikâyesi 1947 yılında yayımlanmış, 1952 yılında ikinci cildiyle birlikte “Köl Boyunda” (Göl Boyunda) adıyla okuyuculara sunulmuştur⁶³.

Savaştan sonraki yılların eserlerinde “komünist insan tipi” işlenmiştir. T. Sıdıkbekov’un “Bizdin Zamandın Kişileri” (Bizim Zamanın İnsanları) (1948) adlı romanında kolhozda çalışan genç Çargın böyle bir tipi canlandırır. “Bizdin Zamandın Kişileri” romanı 1949 yılında SSCB Stalin Devlet Ödülüne lâyık görülür⁶⁴.

Bu dönemde N. Baytemirov’un “Saltanat”, “Caş Cüröktör” (Genç Yürekler), “Akırkı Ok” (Son Kurşun), T. Sıdıkbekov’un “Too Arasında” (Dağ Arasında) romanları dönemin önemli eserleri arasındadır.

Savaştan sonraki Kırgız nesrinde roman ve uzun hikâye türlerinden başka, hikâye, deneme, fıkra türleri de canlanmıştır⁶⁵. T. Sıdıkbekov’un savaş yıllarında

⁶¹ Emine Gürsoy Naskali, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm (1945-1980 Yılları)”, **Türk Dili**, Sayı: 506s. 125

⁶² a.g.m., s. 127

⁶³ Artıkbayev, **Kırgız Adabiyat Tarihi**, s. 167

⁶⁴ Naskali, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm”, s. 127

⁶⁵ Artıkbayev, **Kırgız Adabiyat Tarihi**, s. 173

yazmış olduğu hikâyeleri ve denemeleri toplanarak “Abısındar” (Gelinler) adı altında 1949’da yayımlanır⁶⁶.

T. Abdumomunov’un “Cakşı Adamdar” (İyi Adamlar), A. Ubukeyev’in “Cırgal” (Zevk), “Koyçuman” (Koyuncu), “Sayakat” (Seyahat), K. Kaimov’un “Soñku Coluguşu” (Son Buluşma), “Adaşuu” (Ayrılık), Ş. Beyşenaliyev’in “Ukuk” (Hukuk), S. Sasıkbayev’in “Tañkı Gudok” (Sabah Düdüğü), M. Abdukarimov’un “Üzülbögön Ümüt” (Tükenmeyen Ümit), K. Bektonov’un “Too Arasında” (Dağ Arasında), N. Baytemirov’un “Akıl”, C. Aytmatov’un “Obon” (Ezgi) kitaplarında yayımlanan hikâyeler bu türün ellili yıllarda sayı bakımından da vasıf bakımında da ne kadar geliştiğinin bir göstergesidir⁶⁷.

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri de C. Aytmatov’un edebiyat dünyasına adım atmasıdır. 50’li yılların başında Rusça yazdığı “Gazeteci Juyo” ve “Aşım” adlı hikayelerinden sonra ilk Kırgızca hikâyesi olan “Ak Caan” (Beyaz Yağmur)u “Sovettik Kırgızstan” dergisinde 1954 yılında yayımlar. Bunları “Betme Bet” (Yüz Yüze, 1957) ve “Cemile” (1958) hikâyeleri takip eder.

1953’te “Leninçil Caş” gazetesinin sütunlarında A. Tokombayev, T. Ümötaliyev gibi şairler, Ö. Cakişev, A. Saliyev gibi tenkitçiler sanat ve edebiyat üzerine düşüncelerini yazarlar. Gelenekçilik ve yenilikçilik konusu tartışılır. Edebî eserlerdeki kahramanların karakterlerinin nasıl olması gerektiği hakkında fikirler ileri sürülür. İleri sürülen görüşler, Kırgızistan yazarlarının 2. kongresinde (1954) basılır⁶⁸.

1950’li yılların ortalarında, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin XX. Kongresi yapılmış ve burada yapılan tartışmalarda, 30 yıla yakın bir süredir başta bulunan Stalin ideolojisinin acımasız baskı rejimi sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bunun neticesinde üzerinde baskı kurularak korkutulan, cezalandırılan Sovyet toplumu rahatlamış, geçmişine eleştiriyle bakabilme hürriyetine kavuşmuş, hür düşünceye yönelik ilk adımlarını atmaya başlamıştır⁶⁹.

⁶⁶ Naskali, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm”, s. 127

⁶⁷ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 173

⁶⁸ Naskali, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm”, s. 128

⁶⁹ Cigitov, “Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı”, s. 252

1958 yılında Moskova'da Kırgız edebiyatı ve sanatının II. On Günlük Festivali yapılır. Kırgız tiyatrosu, filarmonisi ve Kırgız edebiyatının bütün türlerinin temsilcileri orada hazır bulunur. Bu etkinlikte 1939 yılından beri Kırgız halkının kültüründe olan değişiklikler ve yenilikler sergilenir, değerlendirilir. Bu etkinlik neticesinde Kırgız edebiyatının geçirdiği evrelerin özetlenmesi yanında bundan sonra izleyeceği yol da belirlenir⁷⁰.

SSCB Komünist Partisinin 20-21. kongrelerinin kararlarına uyarak Şubat 1959'da Kırgızistan yazarlarının üçüncü kongresi yapılır. Şiirde lirizm, nesirde ise söz kalabalığından ziyade hayatın gerçeklerine eğilmenin gerekliliği vurgulanır⁷¹. Sosyalist realizm metodunun edebiyat üzerinde etkisini artırmak amacıyla yapılan bu uygulama aynı zamanda edebiyat konularını dar bir çerçeveye içine sıkıştırmış oluyordu. Ortaya duygulardan arındırılmış, kuru ve yavan eserlerin çıkmasına temel teşkil ediyordu.

Savaş sonrası Kırgız tiyatrosunda konular, kolhoz hayatı, işçiler ve emek üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konu paralelinde 1950'ye kadar olan dönemde; K. Malikov ile A. Kuttubayev'in birlikte yazdıkları "Biz Bayağı Emespiz" (Biz Önceki Gibi Değiliz), T. Abdumomunov'un "Kumduu Çap" (Kumlu Bayır), K. Cantöşev'in "Bir Üydö" (Aynı Evde), K. Bektenov'un "Aykın Col" (Açık Yol), A. Osmonov'un "Ekinçi Brigada" (İkinci Ekip), "Rakıya", "Korukçu Kooman", "Abılkasım Canbolotov", "Kümuş Bulak" adlı tiyatro eserleri verilmiştir.

1950'li yıllarda Kırgız tiyatro yazarları daha önce çok fazla ele alınmamış olan tarihî gelişim konusuna eğilmişlerdir. Bunların içinden K. Cantöşev'in "El İrçısı" (Halk Şairi), "Kanıbek", K. Malikov'un "Biyik Cerde" (Yüksek Yerde), T. Abdumomunov'un "Aşırbay" piyesleri başarıyla sahnelenmiştir⁷².

Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin 1955 yılında yaptığı toplantıda M. Avezov'un edebiyat ve tercüme konusundaki sözleri, Rusça ve Türk lehçelerinden yapılan tercümelemlerin artmasına vesile olmuştur. Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin III. kongresine katılan M. Avezov, C. Aytmatov'un dehasını över⁷³.

⁷⁰ Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 259

⁷¹ Naskali, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm", s. 128

⁷² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 179

⁷³ Naskali, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm", s. 129

Altmışlı yıllara gelindiğinde A. Tokombayev'in, K. Malikov'un, T. Ümötaliyev'in, A. Toktomuşev'in, R. Şükürbekov'un hacimli eserleri Kırgız nazımının 1960'lı ve 1970'li yıllarına damgasını vurmaktadır.

Kırgız edebiyatçıları, özellikle de nesir yazarları, yeni dönemin hayat gerçeklerini eserlerinde çokça işleyen Sovyet yazarlarından etkilenmişler, kendi eserlerinde Sovyet insan tipini oluşturmak, insanları bu yöne sevk etmek ve eğitmek için çaba harcamışlardır. Elbette bu çaba tüm Kırgız yazarlarının eserlerinde başarıya ulaşmamıştır. Böyle olsa da savaştan sonra oluşan yeni dönemde sosyal hayatta karşılaşılan zorlukları ve acıları, gerçekçi bir bakış açısıyla eserlerine yansıtma uğraşı 60'lı ve 70'li yılların nesir yazarlarının çoğuna, özellikle de genç yazarlara ait bir vaziyetti⁷⁴.

1966'da Kırgızistan yazarlarının dördüncü kongresi yapılır. Nesir edebiyatının canlandırılması konusu görüşülür. Kırgız edebiyatı ile SSCB halklarının yakınlığı ve ortak yönleri ifade edilir⁷⁵.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Kırgız nesrinin gelişmesi C. Aytmatov'un eserlerinin bu dönemde fazlalaşmasıyla doğrudan âlâkalıdır. Çünkü o, sadece güçlü eserleri ile değil edebî gelişme sürecinde bire bir rol oynamış, her türlü fikrî platforma katılmış, görüşlerini, makaleleri ve sohbetleri vasıtasıyla genç yazarların gelişmesi için sunmuştur⁷⁶.

1960'lı ve 1970'li yılların nesrinin gelişme sürecinde iz bırakmış yazarları arasında; Ş. Beyşenaliyev, N. Baytemirov, K. Kaimov, S. Ömürbayev, T. Kasimbekov, Ş. Sadıbakasov, Ş. Abdramanov, K. Caparov, B. Cakiyev, C. Mavlyanov, M. Bayciyev, Ö. Danikeyev, K. Cusupov, S. Saspayev, S. Cetimişev, Z. Sooronbayeva, A. Stamov, M. Gaparov, K. Akmatov, M. Murataliyev gibi birçok yazarların isimleri sayılabilir. Bu yıllarda T. Sıdıkbekov, K. Bayalinov, K. Cantöşev, A. Tokombayev gibi tecrübeli yazarlar da yeni eserleri ile Kırgız ve Sovyet nesrine katkıda bulunmuşlardır⁷⁷.

⁷⁴ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 230

⁷⁵ Naskali, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm", s. 128

⁷⁶ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 233

⁷⁷ a.g.e., s. 233

Bu yıllarda roman, hikâye ve diğer nesir türlerinde sayı bakımından bir patlama olmuştur. Verilen eserlerin sayısı Kırgız Sovyet edebiyatının ilk dönemleri ile karşılaştırılmayacak derecede artmıştır.

Bu eserlerden edebî alanda ve okuyucular arasında ilgi uyandıran hikâyeler şunlardır: K. Kaimov'un "Cigit Baratat" (Yiğit Gidiyor), "Kış Irgaktarı" (Kış Yansımaları), "Belgilüü Erkek" (Bilinen Erkek), Ş. Beyşenaliyev'in "Danaker" (Yüce), C. Mavlyanov'un "Turmuş" (Hayat), S. Stamov'un "Keç Küzdö" (Kış Ortasında), "Cañı Tuugan" (Yeni Akraha), "Çüy Bayanı" (Çüy Beyanı), "Nöşördön Kiyin" (Sağanaktan Sonra), Ö. Danikeyev'in "Kızdın Sırı" (Kızın Sırrı), "Kızıl Aska" (Kızıl Tepe), K. Cusupov'un "Caşoo Kumarı" (Yaşama Heyecanı), "Karagayçılar" (Ormancılar), M. Bayciyev'in "Çıyır" (Çığır), S. Sasıkbayev'in "Ecenin Ömrü" (Ablanın Ömrü), S. Bölökbayev'in "Çındık" (Gerçek), M. Murataliyev'in "Cañı Konuş" (Yeni Mekân), S. Cetimişev'in "İçki Kayrıkta" (Duygular), K. Akmatov'un "Eki Sap Ömür" (İki Mısra Ömür), E. Otunçiyev'in "Altın Kazık" eserleri sayılabilir⁷⁸.

Aynı yıllarda Kırgız nesrinde eleştiri ve deneme türlerinin, önceki dönemlerle karşılaştırıldığında biraz daha geliştiğini görebiliriz. Bu türlerde C. Aytmatov, A. Tokombayev, T. Sıdıkbekov, T. Abdumomunov, T. Ümötaliyev, T. Askarov, S. Ömürbayev gibi yazarlar aktif olarak yazmış, okuyucuların ilgisini çekmişlerdir⁷⁹.

Bu dönemde Ş. Beyşenaliyev'in "Dañka Caraşa Cük" (Şana Göre Yük), K. Cantöşev'in "Han Tefirlik Çaban" (Han Tengirli Çoban), N. Baytemirov'un "Turmuş Elegi" (Hayat Elegi), C. Mavlyanov'un "Biyiktik" (Yücelik), Ş. Abduramanov'un "Dıykandar" (Çiftçiler), S. Sasıkbayev "Tüpkürdöğü Nur" (Derinlerdeki Nur) romanları kolhozdaki insanların, çiftçilerin, çobanların hayatlarını konu almışlardır. T. Sıdıkbekov'un "Zayıptar" (Hanımlar), A. Aytbayeva'nın "Tamçı Kan" (Bir Damla Kan), N. Baytemirov'un "Santa" (Santa), "Cıldızkan" (Yıldızhan), "Tarih Esteligi" (Tarihin Hediyesi), S. Ömürbayev'in "Telegey" (Muhit) romanları ise Kırgız kadınının sosyal hayat içerisindeki yerine değinir, geçmiş dönemlerde çektikleri ve halihazırda çekmekte oldukları zorlukları gözler önüne serer. Bunun

⁷⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 235

⁷⁹ a.g.e., s. 237

yanı sıra altmışlı ve yetmişli yıllarda savaş konulu romanlar da yazılmaya devam etmiştir.

Bu yıllarda sadece nazım ve nesir değil, tiyatro eserleri de sayıca fazlaşmıştır. Altmışlı yılların sonuna doğru Kırgızistan'da Yazarlar Birliğinin tiyatro hakkında ilk toplantısı yapılır. Bu, Kırgız edebiyat tarihinde Kırgız tiyatrosu için yapılan ilk toplantıdır⁸⁰.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Kırgız tiyatro yazarları dostluk, sevgi ve aile temalarında eserler verirler; fakat bu eserlerde içinde yaşanan cemiyetin ve zamanın izlerini görmek pek mümkün değildir⁸¹.

Savaş temasının daha önce gösterilmemiş taraflarının C. Aytmatov'un eserlerinde farklı bir şekilde ve başarıyla verildiği için onun "Yüz Yüze", "Cemile" ve "Samanyolu" eserleri sahnelenmiştir⁸².

Kırgız tiyatrosunda insanların psikolojisini geniş bir şekilde verebilme ve derinliklerine inebilme özelliği T. Abdumomunov'un eserlerinde bulunan bir özelliktir. Onun bu yıllarda vermiş olduğu "Abiyir Keçirbeyt" (Vicdan Affetmez), "Iyık Taştar" (Kutsal Taşlar), "Karkıralar Kaytkanda" (Kargalar Dönerken), "Maşırbek Üylöönöt" (Maşırbek Evleniyor) gibi eserleri bu döneme damgasını vurmuştur⁸³.

Altmış ve yetmişli yılların Kırgız tiyatrosundaki tarihî veya tarihî özellikler taşıyan türdeki tiyatro eserlerinin çokça yazıldığı bilinmektedir. A. Tokombayev'in "Ölböstün Ürönü" (Ölmezın Tohumu), "Kündün Çığışı" (Güneşin Doğuşu), Ş. Sadıbakov'un "Ak Boz At" (Kır At) ve K. Malikov'un ikinci defa düzelterek sahnelenen "Biyik Cerde" (Yüksek Yerde) eserleri Kırgız halkının başından geçirdiği önemli tarihî dönemleri yansıtmaktadır⁸⁴.

Bu dönemde B. Cakiyev, S. Sadıkov, N. Baytemirov, K. Caparov, M. Gaparov, M. Bacıyev, B. Ömüraliyev gibi isimler tiyatro eserlerini okuyucuya sunmaya devam ederler.

⁸⁰ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 249

⁸¹ Naskali, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı II. Bölüm", s. 135

⁸² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 250

⁸³ a.g.e., s. 252

⁸⁴ a.g.e., s. 255

1980'li ve 1990'lı yılların edebiyatı ile ilgili çalışmalar henüz tam anlamıyla tamamlanamamıştır. Bu yüzden bu yılların edebiyatı ile ilgili bir değerlendirme yapmak zordur. Fakat ilk bakışta, hem estetik hem de muhteva açısından, önceki dönemlerde yazılması imkânsız olan eserlerin, bu dönemde yazılmaya başladığını görmek mümkündür⁸⁵.

Güntümüz Kırgız edebiyatı, üzerindeki yorgunluğu atma sürecindedir. Kullanıla gelmiş edebî kuralların bir çırpıda edebiyat üzerindeki etkilerini atmak mümkün değildir. 1990 yılından itibaren Kırgız edebiyatında tematik yönden bir zenginlik göze çarpmaktadır.

II. ÇAĞDAŞ KIRGIZ ŞİİRİ

A. 1917 İHTİLÂLİNDEN II. DÜNYA SAVAŞINA KADAR KIRGIZ ŞİİRİ

Çağdaş Kırgız şiiri, temelini sözlü edebiyattan almış ve ilk başta şiirlerini irticalî olarak söylemiş olan halk şairleri ile başlar. Bunlardan bir kısmı 1917 ihtilâli ile başa geçen Sovyet iktidarının yanında yer alarak gündemde kalmış, şiirleri yazılı basında yer almış, unutulmamıştır. Sovyet iktidarının yanında yer almayan, direkt veya dolaylı olarak Sovyet yönetimini eleştiren, hatta hiç yoktan eserlerinde rejime aykırı unsurlar bulunanlar ise hapse atılmış, sürgün edilmiş veya ortadan kaybolmuşlardır. Sovyet dönemiyle birlikte unutturulan halk şairlerinin arasında Moldo Kılıç, O. Sıdıkov, B. Soltonev'i ve diğerleri bulunmaktadır.

Toktogul Satılganov ile Togolok Moldo, Sovyet Kırgız edebiyatının ilk şairlerindedir. Toktogul, XIX. Yüzyılın son çeyreğinde sevilen bir Kırgız şairi olarak ün yapar. Toktogul, Çarlık döneminde Sibiry'a sürülmüş ve uzun yıllar çalışma kamplarına katılmış bir şairdir. Togolok Moldo ise fakir bir ailenin çocuğu olarak çok sıkıntılı bir çocukluk geçirmiştir. Bu sebeple her iki yazar da Ekim ihtilâlini büyük ümitlerle karşılar. 1918 - 1920 yıllarına ait olan "Çaşasın Keleş Ökmöt" (Yaşasın Birlik Hükümeti) ve "Kanday Ayal Tuudu Eken Lenindey Uuldu" (Nasıl Bir Kadın Doğurdu Acaba Lenin Gibi Bir Oğlu) şiirleriyle Toktogul, sadece

⁸⁵ Emine Gürsoy Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı V. (Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), s. 1032

kendi şiiri için değil bütün Sovyet Kırgız Nazmı için yeni bir sayfa açar. Yazı yazmasını bilemeyen Toktogul'un şiiri Sovyetler Birliğindeki on beş cumhuriyetin diline çevrilmiştir. Şiirleri kitap halinde yayımlanmıştır (Frunze 1968)⁸⁶.

Toktogul Çarlık döneminde Sibiry'a sürüldüğünde öfkesini:

Ketmen Töbö cerime

Barıp ölsöm arman cok.

Kerimbay'dan kegidimdi

Alıp ölsöm arman cok.

(Ketmen Töbö yerime, varıp ölsem başka arzum yok. Kerimbay'dan öcümü, alıp ölsem başka arzum yok.)

mırsallarıyla dile getirmekte, kendisini sürgüne gönderen Kerimbay adlı zengine olan hıncını haykırmaktadır.

Togolok Moldo'nun şiirleri Arap Alfabetiyle 1925'te Moskova'da basılır. Şiirlerinin konusu yine ihtilâldir. Şair ihtilâli över ve bu ihtilâli yapanları halkın desteklemesini ister. Bu şiirler daha sonra bazı değişiklikler yapılarak kiril harfleriyle yayımlanır⁸⁷. Okuma yazma bilen bir halk şairi olan Togolok Moldo'nun Sovyet döneminin ilk yıllarında yazmış olduğu ve bu dönemi övdüğü "Nasihat" (1925'te Moskova'da yayımlanan şiir kitabıdır) ve "Erkindik" (Hürriyet) adlı manzumeleri bulunmaktadır⁸⁸. Şairin "Kemçontoy" (Kemçontoy), "Kuştardın Angemesi" (Kuşların Hikâyesi), "Cer cana Anın Baldarı" (Toprak ve Onun Çocukları), "Eşek Menen Bulbul" (Eşek İle Bülbül), "Talım Kız Menen Köböktün Atışkanı" (Talım Kız İle Köböktün Atışması), "Ürpükan" (Ürpükan) gibi başlıca şiir ve manzumeleri vardır.

Barıp Alıkulov, toplumsal işler nedeniyle dolaştığı dönemde "Partiyaga" (Partiye), "Lenin Ata", "Bizdin Tuu" (Bizim Bayrağımız) gibi şiirlerini Toktogul ve Togolok Moldo'dan sonra söylemiştir⁸⁹.

Yine ilk isimler arasında bulunan şairlerden A. Cutakeyev ve Isak Şaybekov da ihtilâl üzerine yazarlar. Kasım 1924'e kadar Kırgız yazarlarının eserleri Kazak

⁸⁶ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 998

⁸⁷ a.g.m., s. 999

⁸⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 22

⁸⁹ a.g.e., s. 23

matbaalarında basılır.⁹⁰ Isak Şaybekov ihtilâle kadar Kırgız halkı tarafından “Kayran El” (Hayran Halk) adlı manzumesi ile tanınmış, 1918 yılında Alma Ata şehrinde yapılan Sovyetlerin ilk toplantısına delege olarak katılmış ve orada “Kömök” adlı gazetede “Bolşevikter Partiyasına” (Bolşevik Partisine) adlı şiirini yayımlamıştır⁹¹.

Bu dönemde ismini zikrettiğimiz halk şairlerinden başka Kalık Akiyev ve Osmonkul gibi halk şairleri de Komünist parti, Lenin, Sovyet hükümetini övücü eserler vermişlerdir.

1917 – 1924 yılları arasındaki Kırgız Edebiyatında yer alan halk şairlerinin şiirlerinin yanı sıra bir önemli edebî gelişme de; Kırgız gençlerinin Taşkent ve Alma Ata gibi büyük şehirlerde eğitimlerini sürdürmeleridir. Bu gençler arasında edebiyata yatkın olanlar, şiir, hikâye, makale yazarak, oralarda çıkan gazetelerde yayımlamaktaydılar⁹².

Kazak matbaalarında ve Kazakça olarak basılan eserler arasında K. Bayalınov’un “Maksatıma Cetembi” (Maksadıma Ulaşıyor muyum? - 1923), “Biz Kim Elek Kim Bolduk” (Biz Ne İdik Ne Olduk? - 1924), K. Tınıstanov’un “Tañ” (Tan - 1920) başlıklı şiirleri vardır. Tınıstanov, milliyetçi ve anti-sosyalist düşünceleri sebebiyle halk düşmanı ilân edilmiştir. Sanayileşmenin zararlarını da dile getiren Tınıstanov, Kırgızlar’da ve Kazaklar’da sınıf çatışmasının bulunmadığı görüşündedir. Sovyet ideolojisini yansıtan kaynaklar, Tınıstanov’un bu görüşlerini ideolojik bir direniş hareketi olan “Alaş Ordoçulor”un fikriyatına yakın bulur ve bu görüşler dolayısıyla yazarın şiirlerini şairin siyasî bakımdan olgunlaşmadığının delili olarak gösterir. “Kalemge” (Kaleme), “Kurbum” (Arkadaşım), “Ala Toogo” (Ala Dağ’a), “Alaşka” (Alaş’a), “Cañıl Mırza” başlıklı şiirler bu delillerden bazılarıdır. Bununla birlikte, K. Tınıstanov’un kabiliyeti teslim edilir: istidatlı şair “Enternasyonal”in ilk mütercimidir. Tınıstanov aynı zamanda, bilim adamıdır, Kırgızca dil bilgisi çalışmalarının temelini atan kişidir⁹³.

⁹⁰ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1001

⁹¹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 23

⁹² a.g.e., s. 24

⁹³ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1002

7 Kasım 1924'te sonraları ismi Sovetik Kırgızistan'a dönüşen "Erkin Too" (Hür Dağ) gazetesinin birinci nüshası çıkar⁹⁴. Kırgızca ilk yayım organları olan "Hür Dağ", "Leninci Gençlik" gazeteleri, "Komünist", "Çiftçi", "Yeni Medeniyet Yolunda" dergileri ilk sayılarından itibaren şiir türündeki eserleri çokça yayımlar⁹⁵.

A. Tokombayev'in basılan ilk şiiri "Oktyabrın Kelgen Kezi" (Ekim'in Geldiği Zaman) "Hür Dağ"ın ilk sayısında çıkar. Şair, sanat hayatının ilk yıllarında "Çalkar" (Isırgan), sonraları da "Balka" (Çekiç) takma isimlerini kullanır. "Koşeyevge" (Koşeyev'e), "Çalkar Menmin" (Ben Çalkar'ım), "Menin Ünüm" (Benim Evim), "On Çılık" (On Kırgız Adeti) başlıklı şiirleri propaganda üslûbuyla yazılmıştır. Bu şiirlerde ihtilâl aleyhtarlığını ata erkil ve feodal düşünce sistemine bağlamıştır. İlk şiir derlemesi "Lenin Tuuraluu" (Lenin Hakkında - 1927) kitabında "Lenin Cönündö Koşok" (Lenin'e Ağıt), "Caştar Lenindi Coktoşot" (Gençler Lenin'i Anıyorlar), "Lenin" gibi Lenin hakkında yazılmış şiirlerinde şair, Lenin'in zamansız ölümüne kederlenir ve emekçileri, Lenin'in gösterdiği yolda mükemmeliyete ulaşmaya çağırır⁹⁶.

1925 - 1929 yılları yenice gelişmeye başlayan yazılı basında dört tane şiir derleme kitabı yayımlanır. Bu kitaplar, K. Tınistanov'un "Kasım İrlarının Cıynagı" (Kasım'ın Şiirlerinin Tümü) (1925), 14 şairin şiirlerinin yer aldığı bir antoloji olan "Kızıl Gül" (1927), A. Tokombayev'in "Lenin Hakkında" adlı şiir kitabı, B. Kenensariyev ile A. Tokombayev'in ortak çalışması olarak nitelendirebileceğimiz "Ayaldar Aynegi" (Kadınların Aynası)dır⁹⁷. A. Tokombayev'in "Ayaldar Aynegi"ne giren şiirlerin tümü kadının sosyal hayattaki eşitliğini konu almaktadır⁹⁸.

Kadınların eşitliği temasına yirmili yıllarda yazılan M. Tokobayev'in "Ömürkul Menen Gülnar" (Ömürkul İle Gülnar) manzumesi, "Kızdar Ay" (Vah Kızlar), "On Saamay" (On Kadın), M. Elebayev'in "Cañılık" (Yenilik), C. Camgirçiyev'in "Kızdarga" (Kızlara), "Talpingin" (Hareketlenin), "Kırgız Ayalı" (Kırgız Kadını), "Bübükan", "Ayaldar Mayramı" (Kadınlar Bayramı), "Kol Sungun Tefdik Gülnö" (El Uzatın Eşitlik Gülüne), K. Malikov'un "Kanday Süygöm"

⁹⁴ a.g.m., s. 1004

⁹⁵ Cigitov, "Kırgız Adabiyatının Telçisi", *Kırgız Adabiyatı*, (10. Sınıflar İçin Ders Kitabı), s. 75

⁹⁶ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1005

⁹⁷ Cigitov, "Kırgız Adabiyatının Telçisi", s. 76

⁹⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 34

(Nasıl Sevdim), “Taş Küzgünün Tübündö” (Taş Aynanın Dibinde) şiirlerinde değinilmiştir⁹⁹.

Yeni dönemin nazmı halk şiirlerinin kalıplarını, tarzını benimser; atışma şeklinde şiirler yazılır, vecizelerden istifade edilir. M. Elebayev “Zarıgam” (Sıkılırim - 1924) şiirinde cehaleti kınar ve gençlerin bilgi sahibi olma yolunda zamanı iyi kullanmamalarından, vakit kaybetmelerinden şikayet eder. Medenî devrim konusunun işlendiği “Bizdin Caştar” (Bizim Gençler - 1928) şiirinde yazar, Kırgız gençlerinin Moskova, Taşkent, Almatı gibi Sovyetler Birliği'nin çeşitli şehirlerinde eğitim görmelerini memnuniyetle karşılar¹⁰⁰.

1930'lu yıllardaki Kırgız Sovyet şiiri ideolojik, tematik ve sanatsallık bakımından arayış içinde geçmiştir. Sosyalist oluşumun türlü yenilikleri, hayatta olan köklü değişiklikler, köy ve kasabalarda kolektif ekonominin oturtulmaya çalışılmasıyla bağlantılı yenilikler, yeni çalışma düzeni ve bunun doğurduğu neticeler, Kırgız şairlerinin o dönemdeki asıl tematik yönünü belirlemiştir¹⁰¹.

Bu dönemde C. Bökönbayev “El Taalayı” (Halkın Kaderi), “Ölbös Lenin” (Lenin Ölmez) gibi şiirlerinde Ekim ihtilâlini ve komünist partisini konu alır. Diğer şiirlerinde Sovyet insanının emeğini över. “Kırgızdın Ala Toosu” (Kırgız'ın Ala Dağ'ı), “Cay Keçi” (Yaz Gecesi), “Caydın Bir Künü” (Bir Yaz Günü) şairin tabiat konulu lirik şiirlerindedir. Bökönbayev, şiirlerindeki akıcı anlatım, heyecan ve berrak ifade ile diğerlerinden ayrılır.

K. Malikov “Altın Too” (Altın Dağ) ve “Cañı Ayıldın Erkesi” (Yeni Köyün Nazlısı) şiirleriyle Kırgızistan'da sosyalizmin nasıl kurulduğunu, “Capar Menen Şarıypa” (Capar İle Şerife) şiirinde ise aile düzeyinde eski düşünce tarzının terk edilmesi gerektiğini mizahî bir tarzla anlatır. “Candıkka” (Varlığa), “Men Kandaymın?” (Ben Nasılım?), “Kanday Süygöm?” (Nasıl Sevdim), “Atası Menen Balası” (Baba ve Oğul) şiirleri de yine hicvî ve mizahî türdedir¹⁰².

N. B. Ömürzakov bir makalesinde “*Klâsik Rus edebiyatçılarının (Puşkin'in, Lermantov'un, Krilov'un) eserlerinin Kırgızca'ya tercüme edilmesinin ardından,*

⁹⁹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 34

¹⁰⁰ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1005

¹⁰¹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 48

¹⁰² Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1007

profesyonel şairlerimiz, bu uyak örgüsünü benimseyerek, kendi eserlerinde kullanmışlardır. Otuzlu yılların başlangıcında 'Kırgız Edebiyatı Dünyası' K. Tınistanov, A. Tokombayev, M. Elebayev gibi edebiyatçıların yanında, A. Osmonov, T. Ümötaliyev, M. Alıbayev, T. Sıdıkbekov ve başkalarından oluşan yeni güçlü edebiyatçılarla zenginleşmiştir. Bu dönemde şairler, her konudaki şiirin, gelenek hâlini gelmiş uyak sistemini kullanarak, daha çok dört, beş, altı ve sekiz dizeli şiirler yazmışlardır." demektedir¹⁰³.

Kırgız şiirini Rus edebiyatı etkiler. 1920'li yıllarda öğrenilip benimsenen Rus edebiyatının gelenekleri, otuzlu yıllarda ortaya çıkan eserlerde etkisini bariz bir şekilde gösterir.

A.S. Puşkin'in şiirlerindeki lirizm, lâkonizm ve sadelik A. Tokombayev'in sanatını etkiler. Hem Puşkin hem de A. Mayakovski'nin şiirlerindeki ahenk Kırgız şiirlerine yansır¹⁰⁴. A. Tokombayev'in o dönemde yazdığı "Dıykan" (Çiftçi), "El İçinde" (Toplum İçinde), "Süylöşüü" (Sohbet), "Ceke Dıykan, kolhozcu, akın" (Yalnız Çiftçi, Kolhozcu, Aşık), "Çüy Boyu", "Frunze Buruluştá" (Frunze Değişmekte), "Kaparga Kat" (Kapar'a Mektup), "Cumuşçu" (İşçi), "Taşçılar İrı" (Taşçıların Şarkısı), "Brigadirdin İrı" (Yöneticinin Şarkısı) gibi şiirleri bir taraftan halkı kolektif düzene çağırmış, diğer taraftan ise onun olumlu neticelerini göstermeye çalışmıştır. Bu şiirlerin çoğunluğu şairin 1932 yılında yayımlanan "Ataka" (Hücum) adlı şiir kitabında yer alır¹⁰⁵.

"Ataka"nın sadece içeriği değil kitapta bulunan birçok şiirin şekli de rahatça kabül edilebilecek yeni arayışların neticesi olarak görülür. Bu kitaptaki şiirlerin çoğunluğunu, eski geleneksel şiir gibi okumaya imkân yoktur. Bu şiirlerde geleneksel şekil olan tekrarların ve hece sayılarının aynı olması gibi özellikler korunmamıştır. Tam tersi, mısralar değişik hece sayılarından oluşarak, müziğe dökmek için değil okumaya yönelik yazılmıştır. Yani "Serbest Şiir" anlayışı 1920'li yılların sonlarından itibaren A.Tokombayev'in şiirlerinde görülmeye başlamıştır¹⁰⁶.

¹⁰³ N.B. Ömürzakov, "Sooronbay Cusuyev'in Sonelerindeki Yenilikler ve Özellikleri Üzerine", *Bilge Dergisi*, Bahar 2000, s.66

¹⁰⁴ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1008

¹⁰⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 48

¹⁰⁶ a.g.e., s. 49

S. Turusbekov Mayakovski'nin şiirlerinde görülen şiir tekniğini kullanır. 1932'de "Cusuptun Irları" (Cusup'un Şiirleri) adlı ilk derlemesi, 1933'te "Şayır Caştar" (Mutlu Gençler), 1935'te "Tañdalmaluu Irlar" (Seçme Şiirler), 1939'da "Meken" (Vatan) başlıklı derlemeleri yayımlanır.

1930'lu yılların nazmı, okuyucuların dikkatini emekçi adı verilen insanların düşüncelerindeki değişimlere, onların ruh dünyalarına çevrilir. M. Elebayev, A. Tokombayev, T. Ümötaliyev, C. Turusbekov'un eserlerindeki ideal kişiler kendilerinden önce toplumun çıkarlarını öne koyan insanlardır. 1931'de M. Elebayev'in ilk şiir derlemesi çıkar, bunu 1933 ve 1938'de "Maydan" (Meydan) ve "Irların Toluk Cıynagı" (Tüm Şiirleri) izler. Buradaki şiirlerin temel konusu Kırgız halkının ihtilâl öncesindeki ağır yaşam koşullarıdır. Şair otuzlu yıllara iyimser gözle bakar¹⁰⁷.

Kırgız edebiyatının bu yıllarda atağa kalkması, genç, yetenekli şairlerin gelmesi ve bu şairlerin eser verme yönlerinin gelişmesi önemlidir. Bu yıllarda T.Sıdıkbekov, T.Ümötaliyev, A.Osmonov, R.Şükürbekov eserlerini geliştirerek kendilerine sağlam bir yer hazırlamışlar ve önde gelen şairlerden olmuşlardır¹⁰⁸.

Daha 1931 yılında T. Ümötaliyev şair olarak kendinden söz ettirir. 1935-1936 yıllarında ilk şiir derlemeleri olan "Irlar Cıynagı" (Şiirleri) ve "Temirkuldun Irları" (Temirkul'un Şiirleri) yayımlanır. 1938'de "Güldör Ölköstü" (Güller Ülkesi) derlemesi basılır. T. Ümötaliyev, şiirlerinde eski düşünce tarzından kopmayı başarmış yeni insan tipini ele alır. "Aysuluu" şiirinin Kırgız nazmında belli bir yeri vardır¹⁰⁹.

A. Osmonov'un eserleri de 1930'lu yıllara rast gelir. İlk şiir derlemesi "Tañdagı Irlar" (Tandaki Şiirler) 1935'te çıkar. Şair, Kırgızistan'ın tabiatını anlatır, sosyalizmi anlayabilen sade insanları över¹¹⁰. Genç şairin bu eserini "Çolponstan" (Çolpanistan -1937) ve "Cıldızduu Caştık" (Yıldızlı Gençlik - 1939) izler.

1920'li yıllarda başlayan Kırgız edebiyatının diğer halkların edebiyatı ile olan ilişkisi 1930'lu yıllarda daha da fazlalaşır. Bunların bazıları halkların kardeşliği,

¹⁰⁷ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1008

¹⁰⁸ Artıkbayev, **Kırgız Adabiyat Tarihi**, s. 49

¹⁰⁹ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1008

¹¹⁰ a.g.m., s. 1009

ülkeler arası barış gibi temaları işlemişlerdir. A. Tokombayev “Moskva Cürök” (Moskova Kalptir), “Mayakovski”, “Düynönlük Mikrofon Aldında” (Dünya Mikrofonu Önünde), “Ene” (Ana), “Gorkiyge” (Gorki’ye), “S.Çüykovga” (S.Çüykov’a), “F.V.Firsovga” (F.V.Firsov’a); M.Elebayev “Puşkinge” (Puşkin’e), “Sergo”, C.Bökönbayev “Moskva”, “Kurbum” (Arkadaşım), “Abayga” (Abay’a), “İspan Balasının İri” (İspanyol Çocuğun Şarkısı), “N.K.Krupskayaga” (N.K.Krupskaya’ya), “Mayakovski Amerikada”; K.Malikov “Moskva-Mayram” (Moskova; Bayram Yeri), “Bizdin Sergo” (Bizim Sergo), “A.S.Puşkinge” (A.S.Puşkin’e); A.Osmonov “Coldoş Kirov” (Yoldaş Kirov), “Mayakovskigye” (Mayakovski’ye) adlı şiirlerinde halkların kardeşliğini, Rus halkının seçkin kültürünü, Komünist Partinin gücünü överler. Edebi ilişkinin en güçlü şekli olan çeviri işinin Kırgız nazmında biraz geliştiğini söyleyebiliriz. 1930’lu yıllardan başlayarak Rus ve diğer halkların şiirleri Kırgız diline çevrilmeye başlanmıştır. Bununla beraber Kırgız nazmından da Toktogul’un şiirleri ile A. Tokombayev’in “Tutkun Marat” (Esir Murat) adlı şiiri Rus diline çevrilmiştir¹¹¹.

Halk şairleri bu dönemde kendilerini iki yönde geliştirirler. İlki, yeni hayatın başarılarını gösteren şiirlerini sadece kopuzun eşliğiyle sözlü olarak okumayıp bunları kitaplara toplamış olmalarıdır. Bu doğrultuda, Toktogul’un şiirlerinin, derlenerek 1938 yılında “Toktogul’un Şiirleri” adıyla, 1940 yılında yine aynı ad ile iki cilt halinde yayımlanması büyük kültürel olaydır. İkincisi; halk şairlerinden bazıları, bildikleri destan varyantlarını yazıya geçirerek yayımlarlar. Meselâ; K.Akiyev’den derlenen “Kedeykan”, “Kurmanbek”, “Canış-Bayış”; A.Üsönbayev’den derlenen “Kococaş”, “Sarinci-Bököy”, “Olcobay menen Kişimcan”; S.Karaliyev’den derlenen “Manas” destanının bazı bölümleri ve “Töştük”destanı yayımlanır¹¹².

1930’lu yıllar, Kırgız aydınının yeni hüviyetinin şekillenişini gösterir. Edebî akımlar artık natüralizm ve sembolizmden uzaklaşarak sosyalist realizm prensiplerini benimser.

1939 yazında Moskova’da tertiplenen sanat toplantısında SSCB’nin Yüksek Sovyet Başkanlığı, Sovyet edebiyatını geliştiren edebiyatçılara nişan verir; şairlerden

¹¹¹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 55

¹¹² a.g.e., s. 57

C. Turusbekov, A. Osmonov, halk şairlerinden Alımkul Üsönbayev, K. Akıyev gibi Kırgız şairler de nişan alanların arasındadır¹¹³.

B. II. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDAKİ KIRGIZ ŞİİRİ

İkinci Dünya Savaşı başlarından 1961 yılına kadarki zaman aralığında Kırgız millî şiiri, önceki dönemlerde olduğu gibi Sovyet hükümetinin siyasetinin, Komünist Partinin ideolojisinin, düşünce kısıtlamasının çerçevesinde devam etmiştir¹¹⁴.

Savaş dönemi Kırgız şiirinde Kırgız şairleri, vatan sevgisini, halk kaderini, vatan savunmasını, birliği, barışı, sevgiyi, dostluğu, zaferi, ölümleri, emeği ve geleceğin güzel olacağı inancını konu etmişlerdir¹¹⁵.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kırgız edebiyatında işlenen konularda ve edebî üslûpta değişiklikler olur. Yazarlar halkı savaşa, “Ata Meken”i, yani ana vatanı savunmaya çağırırlar. Bu vatan tabii, Sovyet topraklarının tümüdür. T. Ümötaliyev, U. Abdukarimov, R. Şükürbekov, C. Aşubayev, T. Şamşiyev, Y. Şivaza (Dungan), N. Çekmenyev gibi yazarlar cephede savaşırlar. C. Turusbekov, M. Elebayev ve K. Esenkocoyev cephede hayatlarını kaybederler. S. Şimenyev, K. Akayev, N. Baytemirov, N. Cetikaşkayeva, N. Udalov, S. Fiskin gibi yeni isimler ortaya çıkar¹¹⁶.

Halk şairleri savaş döneminde eserlerini kopuz eşliğinde söylemiş, bu özellikleriyle farklı bir etkide bulunmuşlardır. K. Akıyev bir şiirine “Ündöö” (Çağrı) adını vermiştir. Şiirin adından da anlaşılacağı gibi şair, halkı düşmana karşı birlik içinde olmaya, tüm gücün cepheye aktarılmasına çağırmaktadır. A. Üsönbayev’in “Ölümgö Ölüm” (Ölüme Ölüm), “Aksakallara” (Bilgelere), “Batırdım Antı” (Kahramanın Yemini), O. Bölöbayev’in “Baatır Çolponbay” (Kahraman Çolponbay) gibi şiirlerinde askerlerin vatan savunması için gösterdikleri cesaret ve kahramanlık, cephe gerisinde halkın gösterdiği fedakârlıklar işlenmektedir¹¹⁷.

¹¹³ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1012

¹¹⁴ Salıcan Cigitov, “Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı”, *Kırgız Edebiyatı (10. Sınıflar İçin Ders Kitabı)*, s. 249

¹¹⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 90

¹¹⁶ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1012

¹¹⁷ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 90

Savaş döneminde tecrübeli şairler; A. Tokombayev, M. Elebayev, C. Bökönbayev, K. Malikov, T. Ümötaliyev, T. Şamşiyev aktif bir şekilde eser verirler. O yıllarda C. Bökönbayev “Bürküt Şaşıdı” (Kartal Haykırdı - 1941), “Şumkar İri” (Şahinin Şiiri - 1942), “Kagılayın Tuugan Cer” (Kurban Olayım Vatanım - 1943), “Çabuul” (Akın - 1944); K. Malikov “Kanga Kan” (Kana Kan - 1942), “Çüy Kanalı Boyunda” (Çüy Kanalı Boyunda - 1943), “Ala Tooluk Kurdaştar” (Ala Dağlı Arkadaşlar - 1945); T. Ümötaliyev “Cefiş Irları” (Zafer Şiirleri - 1943), “Cefiş” (Zafer - 1945); T. Şamşiyev “Fronttuk Irlar” (Cephe Şiirleri - 1942); M. Elebayev “Uluu Marş” (Büyük Marş - 1943); A. Osmonov “Mahabat” (Muhabbet - 1945) gibi şiir kitaplarını yayımlamışlardır¹¹⁸.

Kırgız şairleri savaş döneminde Moskova’yı vatanın sembolü olarak görmüşler ve şiirlerine konu etmişlerdir. C. Bökönbayev’in “Moskva – Krepost” (Moskova Bir Kaledir), A. Tokombayev’in “Bul Moskva” (Burası Moskova), T. Ümötaliyev’in “Moskvaga” (Moskova’ya), K. Malikov’un “Mekenim” (Vatanım), “Biz Moskvalıkbiz” (Biz Moskovalıyız), K. Akiyev’in “Moskva” şiirlerinde Moskova bütün Sovyet halklarının ve bütün dünya işçilerinin ümidi olarak gösterilir¹¹⁹.

1941’de C. Bökönbayev, Sovyet ordusuna gönüllü olarak katılır ve tümenin “Za Rodinu, Vperyod!” (Vatan İçin, İleri!) gazetesinin editörü olur. Vatanseverlik konusunun işlendiği “Acal Menen Ar-Namus” (Ecel İle Ar-Namus), “Çepten Erdin Küçü Bek” (Surdan Yiğidin Gücü Sağlam) gibi şiirler yazar¹²⁰.

Mektup tarzında şiirler savaş yıllarında revaç kazanır. A. Tokombayev’in “Alkoo”, “Kekteybiz” (Kin Tutuyoruz), “Baktıluu Kel İniçek” (Mutlu Dön Kardeşim), “Süygönümö Kat” (Sevdiğime Mektup) şiirleri bu kabildendir. Şair bu yıllarda bir dizi şiir kitabı yayımlar: “Manastın Cerdeşi” (Manas’ın Hemşehrisi - 1943), “Alkoo” (1944). Cephede çarpışanlar için halk şiirlerinden oluşan “Cürök Küülörü” (Gönül Ezgileri) isimli bir antoloji çıkarır. A. Tokombayev 1945’te Kırgız SSC Halk şairi seçilir¹²¹.

¹¹⁸ Cigıtov, “Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı”, s. 249

¹¹⁹ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 91

¹²⁰ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1013

¹²¹ a.g.m., s. 1013

Savaş döneminde yazılan şiirlerin çoğunluğu, içinde bulunulan duruma hemen cevap verebilme, hızla değişen siyasî ortama katkıda bulunabilme amacıyla aceleyle yazılmıştır. Bu sebepten şiirler, şiir sanatı bakımından eksiktirler. Buna rağmen, bazı şiirler şair hissiyatı ve heyecanı ile yazılmıştır. Bunlara örnek olarak, C. Bökönbayev'in "Koş, Ala Too, Uuluñ Ketti Maydanga" (Hoşçakal Ala Dağ, Oğlun Savaşa Gitti), C. Turusbekov'un "Kayda Kaçat?" (Nereye Kaçar?), "K. Malikov'un "Kanga Kan" (Kana Kan), M. Elebayev'in "Uluu Marş" (Büyük Marş), "Enesi Menen Koştoşuu" (Anne İle Vedalaşma) şiirleri gösterilebilir¹²².

C. Turusbekov vatanseverlik konusunda birkaç seçkin şiir yazar. "Kayda Kaçat" şiirinde Sovyet insanının zafere olan inancı, "Karakçının Tragedyası" (Haydudun Trajedisi - 1941) şiirinde ise düşmanların taşlı bir dağ yamacındaki vahşeti anlatılır.

K. Malikov'un "Kana Kan"ında düşmanın hunharlığı, "Rossiya" (Rusya) ve "Kreml" (Kremlin) şiirlerinde de Sovyetler Birliğindeki birlik havası konu edilir. T. Ümötaliyev'in, "Kün Tuulbayt Ay Batılbayt" (Güneş Doğmaz, Ay Batmaz), "Akırkı Ok" (Son Kurşun), "Cer Küyüp Catat" (Toprak Yanmakta) gibi şiirlerinde Sovyet insanının dayanıklılığı, mertliği ve geleceğe ümitle bakışı verilir. "Üç Baatır Cönündö Ir" (Üç Kahraman Hakkında Şiir), "Kubat Cumatayev" adlı şiirlerindeki kahraman tipi, Komünist Gençlik Birliğinin Celal-Abad eyaleti komitesinin eski sekreterlerinden biri ilham alınarak yaratılmış bir karakterdir. Bu genç elinde bir bombayla kendisini Alman tankının altına atmıştır. T. Ümötaliyev'in savaş yıllarındaki şiirleri "Cefiş Irları" (Zafer Şiirleri) ve "Cefiş" (Zafer) başlıklı antolojilere alınmıştır¹²³.

Savaş döneminde yazılan bazı şiirlerde dikkati çeken bir başka özellik ise; bu şiirlerin sözlü edebiyat geleneğine yakın olmasıdır. Sözlü edebiyat eserleri ya birçok şiirin içeriğine esas teşkil etmiş, ya da yeni içeriği olan şiirler, halk şiiri şeklinde yapılandırılmıştır. Örnek olarak, T. Ümötaliyev "En Kıyını Kiminsi" (En Güçlü Kiminki?), C. Bökönbayev "Çepten Erdin Küçü Bek" (Surdan Yiğidin Gücü Sağlam) adlı şiirlerini sözlü edebiyat geleneğinin esasında yazmış, düşmanla savaşmak için demir gibi sağlam bir inancın, birliğin gerekliliğini

¹²² Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 250

¹²³ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1013

belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra A. Tokombayev “28 Baatır” (28 Kahraman) adlı şiirini “Manas” destanının motiflerini kullanarak yazmıştır¹²⁴.

Kırgız Sovyet vatandaşı olan Panfilov ile ona bağlı Kırgız ve Kazaklardan oluşan Birliğin tümü, 1941’de Moskova’nın savunması sırasında ölür. Sovyet tarihinde Panfilovcular diye anılan bu askerlerin unutulmaz yiğitliğinin anısına birçok şiir yazılır. Meselâ T. Şamşiyev’in “Panfilovcular Cönündö Ir” (Panfilovçular Hakkında Şiir), A. Tokobayev’in “28 Baatır”, A. Osmonov’un “Çoñ Çüy Kanalı” (Büyük Çüy Kanalı), “Kim Boldu Eken” (Kim Oldu Acaba?), “May Tünündö” (Mayıs Gecesinde) şiirleri savaşın vatanseverliği hakkındadır¹²⁵.

Savaş dönemindeki şiirde geniş bir şekilde yer verilen konuların başında dostluk gelmektedir. Kırgız şairleri de bu temadan geniş bir şekilde faydalanmışlardır. C. Bökönbayev’in “Bizdin Dos” (Bizim Dostumuz), K. Malikov’un “Kart Dnepr Ün Salat” (Yaşlı Dinyeper Sesleniyor), “Rossiya” (Rusya), T. Ümötaliyev’in “Ugasıñ” (Duyarsın), “Kelbeyt Debe” (Gelmez Deme), “Alga!” (İleriye), “Tur, Oksana” (Bekle, Oksana), A. Tokombayev’in “Koş” (Güle Güle), “Uлуу Orus Kırgızdı” (Yüce Rus Kırgız’ı), A. Osmonov’un “Akademik Skryabinge” (Akademisyen Skryabin’e), “Rossiya” (Rusya), “Pokrişkinge” (Pokrişkin’e), A. Toktomuşev’in “Türkmön Kızına” (Türkmen Kızına), “Orus Balası” (Rus Çocuğu) şiirlerinde Sovyet ülkesindeki halkların birbiriyle olan dostluğu ve güveni anlatılmaktadır¹²⁶.

Orta Asya cumhuriyetlerinde birçok aile savaş sebebiyle yerinden yurdundan olur, yetim çocuklar ortada kalır. Bu tema Alıkul Osmonov’un “Rakiya” şiiri, K. Bayalınov’un “Al Emi Cetim Emes” (O Artık Yetim Değil) hikâyesi gibi eserlerde işlenir. 1944’te Smar Şimeyev’in İkinci Dünya Savaşı yıllarında yazdığı şiirler “Paricdin Kaarı” (Paris’in Kızgınlığı) isimli şiir kitabında yayımlanır¹²⁷.

Kırgız Sovyet şiiri, savaş bittikten sonra savaş kahramanlıkları ve Kırgız halkının cephe gerisindeki büyük emeklerini konu etmeye başlar¹²⁸.

¹²⁴ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 91

¹²⁵ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1014

¹²⁶ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 98

¹²⁷ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1014

¹²⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 159

Savaştan sonraki dönemde toplumsal düşüncenin, edebiyatın ve sanatın gelişebilmesi için siyasî durum oldukça elverişsizdi. Stalinizm ideolojisi baskısını daha da artırmış, hür düşünceye öncekinden daha belirgin sınırlamalar getirmiştir. Kırgız şairler belirlenen sınırlamalar çerçevesinde eser vermeye devam etmişlerdir. K. Akayev'in "Bakıt Nurunda" (Baht Nurunda), "Cürök Tolkuşu" (Yüreğin Dalgalanışı), "Irlar" (Şiirler), "Bakıt Cönündö Bayan" (Mutluluk Hakkında Beyan); K. Malikov'un "Irlar" (Şiirler), "Dostuk Cana Mahabat" (Dostluk Ve Muhabbet), "Bizdin Cer" (Bizim Yer), "Kadır Ake" (Kadir Ağa), "Irlar" (Şiirler); T. Ümötaliyev'in "Bizdin Cer" (Bizim Yer), "Meken Kütüsü" (Vatan Ezgisi), "Cırgal Turmuş Irları" (Neşeli Hayat Şiirleri), "Kubat" (Kuvvet), "Emgek Gülü" (Emek Gülü); S. Şimeyev'in "Lirika", "Emgek Irları" (Emek Şiirleri), "Ak Kepter" (Ak Güvercin), "Taalay Poyeması" (Talih Manzumesi), "Gülay", "Camiyla" (Cemile); A. Toktomuşev'in "Kün" (Güneş), "Tartuu" (Çekim), "Menin Ölköm" (Benim Ülkem), "Kakşaal'dan Kat" (Kakşaal'dan Mektup), "Emgek Cana Bakıt" (Emek Ve Mutluluk) adlı şiir ve manzume kitapları yayımlanır¹²⁹.

İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda "Kırgızstan Akındarı" (Kırgızistan Şairleri - 1946) şiir antolojisi, A. Tokombayev'in "Tañkı Coluğuşuu" (Tan Vakti Buluşma - 1946), T. Ümötaliyev'in "Kırgız Cüröğü" (Kırgız Yüreği - 1947), N. Baytemirov'un "Bir Sovhozdo" (Aynı Sovhozda), "Saltanat" (Saltanat - 1951), K. Bayalinov'un "Bakıt" (Baht - 1949), K. Cántöşev'in "El Irçısı" (Halk Şairi - 1952) isimli kitapları *Sovetskiy Pisatel* matbaasında basılır¹³⁰.

1946-1954 yılları arasında yayımlanan şiir kitaplarının içinde A. Osmonov'un "Cañı Irlar" (Yeni Şiirler), "Menin Cerim; İrdin Ceri" (Benim Yerim Şiirin Yeri); "A. Tokombayev'in "Tandalgan Irlar" (Seçme Şiirler), "Belegim" (Hediyem), "Öz Közüm Menen" (Gözlerim İle); M. Alıbayev'in "Irlar Cıynagı" (Şiirler), "Cañı Irlar" (Yeni Şiirler) adlı kitaplarındaki şiirler biçim olarak da, konu ve işleniş olarak da diğerlerinden ayrılır. A. Osmonov'un bu şiirlerinde Kırgız şiirine getirdiği yenilikler dikkati çekmektedir¹³¹.

¹²⁹ Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 251

¹³⁰ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1014

¹³¹ Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 251-252

1940'lı yılların ikinci yarısından başlayarak genel olarak Kırgız şiirinin profesyonel anlamda seviyesinin yükseldiğini, felsefi derinliğinin arttığını, Kırgız şairlerinin kendi şiirlerini konu bakımından çeşitlendirdiğini görebiliriz¹³².

Bu yıllarda Kırgız şiirinde sadece sosyal hayatıki güzellikleri öven şiirler değil; yanlışlıkları, kötülükleri ve çirkinlikleri gösteren hiciv türündeki şiirlerin de artmaya başladığını özellikle belirtmek gerekir. A. Tokombayev'in "Konoydun Konogu" (Konoy'un Konuğu), "Çağımçıl" (Müzevir), "Çuu Kuyruk", "Cegen Ooz Uyalat" (Yiyen Ağız Utanır), "Bağınbagan Uşakçı" (Baş Eğmeyen Dedikoducu), "Koşamatçıga" (Müzevire), "Şıkakçıga" gibi herkesçe bilinen hiciv şiirleri 1950'li yılların ilk yarısında yazılmıştır. Bunun yanı sıra hiciv türü, R. Şükürbekov ve M. Alıbayev'in şiirleriyle zirveye ulaşmıştır¹³³.

Savaşın sonraki yıllarda Kırgız şairleri arasında, S. Abdikerimova, E. Uzakbayev, S. Eraliyev, N. Cetikaşkayeva, S. Cusuyev, B. Sarnogoyev gibi yeni isimler katılır. Bu şairlerin ilk şiirleri "Caş Akındar" (Genç Şairler) antolojisinde yayımlanır¹³⁴.

1950'li yıllarda Kırgız edebiyatında özellikle epik şiirin yeni bir yükseliş içinde olduğu görülür. Bu sadece sayı bakımından değil, vasıf bakımından da bir yükseliştir. İhtilâl öncesi ve sonrası dönemde Kırgız halkının başından geçen tarihî olaylar, halkın hayatında meydana gelen büyük değişiklikler lirik şiirlere sığmamış, bu durum manzumelerin çoğalmasına zemin hazırlamıştır. Bunun en güzel örneğini A. Tokombayev'in "Öz Közüm Menen" (Gözüm İle) adlı manzumesinde görüyoruz¹³⁵.

S. Eraliyev'in "Ak Mөөr" (Ak Mühür) manzumesi okurlar ve edebî çevreler tarafından, Kırgız şiirinin en güzel ve güçlü örneklerinden biri olarak kabul edilir¹³⁶.

Savaş sonrası yıllarda memleketin güzelliği, zenginliği, ihtişamı şiirlere konu olur. Bu konuda A. Tokombayev'in "Menin Respublikam" (Benim Cumhuriyetim), K. Malikov'un "Arstanbab" (Arslan Baba), T. Ümötaliyev'in "Kırgızstan"

¹³² Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 163

¹³³ a.g.e., s. 163

¹³⁴ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1014

¹³⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 163-164

¹³⁶ Cigitov, "Uluu Ata Mekendik Soguş Cana Andan Kiyinki Mezgildegi Kırgız Adabiyatı", s. 254

(Kırgızistan) gibi şiirleri vardır. A. Tokombayev'in "Issık-Köl" (Isık Göl) şiiri halk şiiri tarzında yazılmış tesirli şiirlerdendir¹³⁷.

İşçileri konu eden şiirler çoğalır: T. Ümötaliyev'in "Cırgal Turmuş İrları" (Neşeli Hayat Şiirleri - 1950) şiir kitabının bir bölümü emek şiirlerine ayrılmıştır. "Üröönçüntün İri" (Tohumcunun Şiiri), "Uyku", "Ubakit Kımbat" (Vakit Değerli), "Cazadlı" şiirlerinde öğüt hâkimdir. A. Tokombayev'in "Güldögön Turmuş" (Çiçeklenen Hayat - 1950) ve "Şanduu Kün" (Şanlı Güneş - 1951) şiir kitapları basılır. K. Malikov'un savaş sonrası şiirlerinin birçoğu irticalen söylenen şiirlere benzer. Bu şiirler insanı ve insan emeğini övüp yüceltir. "Bizdin Cer" (Bizim Yer - 1950) ve "İrlar" (Şiirler - 1953) adlı şiir kitaplarında K. Malikov, Kırgızistan'ın güzelliğini ve zenginliğini anlatır¹³⁸.

Konuşma tonlamasını esas tutarak diyalog türünde yazılan şiirler de bu dönemde Kırgız şiirinde sıkça yer alır olmuştur. Bu tür, A. Tokombayev, A. Osmonov ve C. Bökönbayev'in bazı şiirlerinde 1930'lu yıllarda kullanılmıştır. Ellili yıllarda ise diyalog türü bir dizi şiir ve manzumelerde görülmüştür. Bu türe en uygun örnek olarak M. Tokobayev'in 1950 yılında yazdığı "Eski Çiyne, Cañı Küz", "Kök Uy Uçkan Kıya", "Güldörünö Suu Septi" adlı şiirleri gösterilebilir. Bu tür A. Tokombayev ve R. Şükürbekov şiirlerinde, ayrıca o dönemin genç şairlerinden B. Sarnogoyev'in "Bayas" adlı manzumesinde başarıyla kullanılmıştır¹³⁹.

Kırgız Sovyet şiirinin 1960'lı yıllardaki durumuna baktığımızda geçmişten farklı olan bir özellik göze çarpar. Bu, fikrî ve estetik arayışların artması ve güçlenmesidir. Hem tecrübeli hem de yenice edebî sahaya adım atmış olan tüm şairlerin eserlerinde, içeriğin yeniliği ve derinliğine, biçimdeki çeşitlilik de eklenmiştir. Bu da doğal olarak duygu yoğunluğunu artırmıştır¹⁴⁰.

Bu yıllarda tecrübeli Kırgız şairleri geçmişte elde ettikleri başarılarla yetinmemişler, şiirlerini geliştirmeye ve yenilemeye gayret etmişlerdir. Bunun yanı sıra yine bu dönemde Sovyet ve dünya edebiyatını yakından takip ederek belirli bir

¹³⁷ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1022.

¹³⁸ a.g.m., s. 1022

¹³⁹ Artıkbayev, Kırgız Adabiyat Tarihi, s. 165-166

¹⁴⁰ a.g.e., s. 214-215

edebî temel edinmiş, fikrî bakımdan kendini geliştirmiş; şiir estetiğini özümsemiş yeni kalemler Kırgız şiirinde isimlerini duyurmaya başlamıştır.

M. Abılkasıмова, C. Abdıkalıkov, T. Kocomberdiyev, O. Sultanov, M. Tursunaliyev, E. İbrayev, C. Alıbayev, N. Carkınbayev, C. Tınımseytova, G. Momunova, B. Karagulov, B. Asanaliyev, C. Mamıtov, K. Taşbayev, S. Akmatbekova bu dönemde ilk kitapları ile Kırgız edebiyatına adım atan şairler arasındadırlar¹⁴¹.

Günümüze kadarki Kırgız şiirinin gelişim sürecine bakıldığında özellikle tecrübeli şairlerin şiir kitapları ve onların kaleminden çıkan epik türdeki önemli eserler göze çarpar. Bunlar; A. Tokombayev'in "Komuz Küüsü" (Kopuz Ezgisi - 1960), "Tañ Aldında" (Tan Vaktinde - 1962), "Mezgil Ünü" (Mevsimin Sesi - 1965), "Cıldızım" (Yıldızım - 1976); K. Malikov'un "Köl Ceeginde Kezdeşüü" (Göl Kenarında Karşılaşma - 1961), "Erteñkini Oylonuu" (Yarını Düşünmek - 1964), "Askadan Ün" (Yücelerden Ses - 1966), "Altın Cip" (Altın İp - 1970); T. Ümötaliyev'in "Baatır" (Kahraman - 1960), "Kutmanım" (Uğurum - 1962), "Narın" (Narın - 1963), "Ir Cürögü Kaarıbayt" (Şiirin Yüreği Yaşlanmaz - 1967), "Kızıl Car" (Kızıl Yar - 1968), "Torgoy Tañşık" (Turgayın Ötüşü - 1969); A. Toktomuşev'in "Süyüü Cana Korkunuç" (Aşk ve Korku - 1962), "Erkin Saptar" (Hür Sefer - 1966), "Altın Too" (Ala Dağ - 2 Kitap; 1965, 1968), "Kalem Kayrığı" (Kalemin Arzusu - 1972); R. Şükürbekov'un "Raykan Şükürbekov" (1961), "Carıyalanbagan Çıgarmalar" (Yayımlanmamış Eserler - 1965); N. Baytemirov'un "Kanatuu Kündör" (Kanatlı Günler - 1962), "Dolon" (1964), "Eriyen Taş" (Eriyen Taş - 1969), "Mahabat Dastanı" (Aşk Destanı - 1975), "Mahabat Cazı" (Aşk Yazı - 1979) gibi kitaplardır¹⁴².

1960 yılında Togolok Moldo'nun 100. Yıl kutlamaları ile C. Bökönbayev'in 50. sanat yılı kutlamaları yapılmıştır¹⁴³.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Kırgız şiirinde Lenin teması hâlâ mevcuttur; bu belki bir siyasî irade veya mecburiyet, belki hem edebî hem siyasî bir gelenek, belki

¹⁴¹ a.g.e., s. 216

¹⁴² a.g.e., s. 216

¹⁴³ Ceenalı Şeriyev – Abdikerim Muratov, *Kırgız Edebiyatı Terimlerinin Tüştürmө Sözdüğü*, Kırgız Entsiklopediyasının Başkı Redaktsiyası, Bişkek, 1994, s.145

de o günlerin siyasetine bir cevaptır. Ancak, hemen hemen her antolojide birkaç Lenin şiirine mutlaka rastlanmaktadır. Meselâ, R. Şükürbekov'un "Lenin Cönündö" (Lenin Hakkında), A. Tokombayev'in "Lenin Tirütü" (Lenin Yaşıyor), S. Eraliyev'in "Lenin", A. Toktomuşev'in "Lenin Cüröktö" (Lenin Yüreğimizde), M. Tursunaliyev'in "Lenin Cana Tınçtı" (Lenin ve Barış) şiirleri gibi. Lenin teması halkların dostluğu temasıyla kaynaşır. Sooranbay Cusuyev'in "Ümüt" (Ümit) şiiri düşünce derinliği bakımından diğerlerinden ayrılır¹⁴⁴.

Kırgız şairlerinin büyük bir çoğunluğu 1960'lı yılların kalıplaşmış şiir biçimiyle (çoğunlukla 7, 8 veya 11 heceli) yazmalarının yanında, düşünce derinliği, temanın çeşitliliği ile şiirin iç düzeninde yeniliklere yönelmişlerdir¹⁴⁵.

Serbest şiirin 1960'lı yıllarda Kırgız şiirinde çokça yer almaya başlamasında S. Eraliyev, M. Abılkasımova, O. Sultanov, R. Riskulov gibi şairler ön ayak olmuşlardır. R. Riskulov'un yer yer serbest, yer yer kafiyeli dizelerinin birleşmesinden oluşan "Kızdar" (Kızlar) adlı şiiri 1962 yılında "Ala Too" dergisinde yayımlandıktan sonra "Leninçil Caş" gazetesinde bu şiir ve serbest şiir türündeki benzeri şiirlerin etkisiyle, şiirde şekil konusunda bir tartışma başlar¹⁴⁶.

Serbest şiir biçimini kullanmada R. Riskulov ve S. Eraliyev'in başarılı oldukları söylenebilir. S. Eraliyev'in "Cıldızdarga Sayakat" (Yıldızlara Seyahat), "R. Riskulov'un "Kosmostuk Manifest" (Uzay Manifestosu) manzumeleri birbiri arkasına yazılmıştır. Bu şiirlerde uzayı insanlığa açan Sovyet insanına övgü vardır¹⁴⁷.

Lirik kahramanın düşünceleri verilerek yazılan manzumeler 60-70'li yıllarda Kırgız şiirinde geniş yer almaya başlamıştır. Bu düşünceler, bazen gazetelerde yüksek sesle dile getirilmiş, bazen de lirik kahramanın zor ve çileli yoluyla ilgili ortaya çıkan hissiyatı daha iyi belirtebilmek amacıyla lirik türde verilmiştir. Bu türün tümünde bulunan ortak nokta; toplum ve bireyin toplum içindeki görevi, bireyin insanî vasıflarının oluşmasında toplumun rolü hakkında düşüncelerin yer aldığı görülmektedir. Bu düşünceler elbette her şairin bilgi, beceri ve hayat tecrübesi nispetinde verilebilmiştir. Bu yıllarda yazılan bu tür lirik manzumeler içinde A.

¹⁴⁴ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1022

¹⁴⁵ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 217

¹⁴⁶ a.g.e., s. 221

¹⁴⁷ a.g.e., s. 223

Tokombayev'in "Kızıl Müştök" (Kızıl Ağızlık), S. Eraliyev'in "Atam, Cerim cana Men" (Babam, Yerim ve Ben), A. Abılkasımova'un "Estelik Süylöyt" (Heykel Konuşuyor), "Sen Bilesiñ Meni, Mekenim" (Sen Bilirsin Beni, Vatanım), B. Sarnagoyev'in "Ukkun Meni, Çoñ Ata" (Duy Beni, Büyükbaba), S. Şimeyev'in "Kümtüş Terek" (Gümüş Ağaç), "N. Baytemirov'un "Dolon", S. Cusuyev'in "Tirüülörgö" (Yaşayanlara), A.Kıdırov'un "Menin Ömür Bayanım" (Benim Hayat Beyanım), R. Riskulov'un "Respublikam Cönündö Oratoriya" (Cumhuriyetim Hakkında Oratoryo) gibi eserleri dikkati çekmektedir¹⁴⁸.

A. Abılkasımova'nın "Estelik Süylöyt" (1961), "Sen Bilesiñ Meni Mekenim" (1973) şiirleri edep, ahlâk konularını işler. T.Kocomberdiyev, S. Abdıkadırova, C. Abdıkalıkov, İsabek İsakov, O. Sultanov, T. Bayzakov, A. Kıdırov, S. Sıdıkov gibi şairler, emekçiler, parti ve ana vatan konularında şiirler yazarlar¹⁴⁹.

Aynı yıllarda, lirik manzumelerin yanı sıra epik manzumelerin de hem sayı bakımından, hem de vasıf bakımından geliştiği görülmektedir. Bu türde akla gelen ilk örnek A. Tokombayev'in "Tañ Aldında" (Tan Vaktinde) romanıdır. Bu roman, Orta Asya ve Kazakistan bölgesinde yazılan ilk manzum romandır. Şair A. Toktomuşev'in "Altın Too" (Altın Dağ) adını verdiği iki ciltlik manzum romanı da bu türün bir ürünüdür¹⁵⁰.

Bu dönemde yazılmış olan epik türdeki eserlerin konularında da bir değişiklik yoktur, sosyalist ideoloji ön plandadır. İnsanların Sovyetler Birliği için çalışmaları kutsallaştırılmış; geleneksel tavırlar, Sovyet dönemi öncesi yönetim ve yaşayış tarzı eleştirilmiş; Sosyalist ideolojiye karşı çıkan Basmaçılarla* yapılan mücadeleler övülmüştür.

1960'lı ve 1970'li yıllara baktığımızda poetik eserlerin önceki dönemlere göre arttığı açıkça görünmektedir. Özellikle T.Ümötaliyev, K.Akayev, M.Cangaziyev, K.Malikov, S.Eraliyev, S.Cusuyev gibi şairlerin bu dönemde Kırgızca ve Rusça olmak üzere birçok şiir kitapları yayımlanmıştır. Bu yılların bir özelliği de insanlar tarafından sevilen, ezberlenen bazı şiirlerin bestelenmiş olmasıdır. Bunun en güzel

¹⁴⁸ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 223

¹⁴⁹ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1029

¹⁵⁰ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 226

* Basmaç: Sovyet işgâli döneminde, Ruslara karşı ayaklanan direnişçi halka verilen isim.

örneği de bestelenmiş olan şiirlerden derlenerek hazırlanmış olan “Ala Too Taftıyıt” (Ala Dağ Dinliyor) adlı kitaptır¹⁵¹.

Bu dönemde Kırgız şiirinin önemli bir bölümünü hiciv türü şiirler oluşturmuş, ve bu tür, şiir sanatı açısından önemli mesafe katetmiştir. 1950’li yıllara kadarki Kırgız şiirine baktığımızda, şairler arasında bu türü özellikle kendi tarzı olarak benimsemiş hiç kimse yoktur. 1950’li yıllardan itibaren hiciv türünü benimsemiş olan şairlerin ve yazarların artmaya başladığı görülür. Bu türün yayılması ve zenginleşmesinde R.Şükürbekov ve R.Rıskulov’un büyük payı vardır. Özellikle hicvi ön plana çıkmış olan eserler 1960’tan sonra çokça yayımlamaya başlar. M.Borbugulov’un “Keregem Saga Aytam” (Gelinim Sana Söylüyorum - 1962), “Tandalgan Tamsilder” (Seçme Temsiller - 1973), M.Tursunaliyev’in “İrlar cana Satiralar” (Şiirler ve Satiralar - 1962), “Mifdin Biri” (Binde Bir - 1966), “Sumsayma” (1968), Mışık Sözü” (Kedi Sözü - 1970), “Çapanbay” (1973), C.Alıbayev’in “Gül cana Tikenek” (Gül ve Diken - 1963), “Keldi, Ketti” (Geldi Gitti - 1967), “Kıyal cana Kıtığı” (Hayâl ve Katığı - 1970), “Bayağı Ele Bekiş” (Eskisi Gibi Bekiş - 1974), Möltür Bulak” (Berrak Kaynak - 1975), “Kübö” (Şahit - 1979) gibi eserler hiciv türünün başlıca örneklerindedir¹⁵².

Bu dönem, Kırgızistan’da yaşayan Rus şairlerinin de kendilerini geliştirdiği ve isimlerini duyurmaya başladığı dönem olmuştur. 1950’li yıllarda ismini duyurmaya başlamış olan S.Fiksin ve Y.Zemlyak’ı takiben bu dönemde M.Ronkin, Y.Smışlyayev, Y.Kolesnikov eser vermişlerdir¹⁵³.

1970’li yılların şiirinde çeşitli temaların yer almaya başladığı görülür. R.Rıskulov’un “Dilbar” (Dilber); S.Turgunbayev’in “Carıktın İrı” (Aydınlığın Şiiri), C.Mamıtov’un “Ottu Süyöm” (Ateşi Severim), O.Sultanov’un “Aeropanaroma” şiirlerinde bu tür yeni temaları görebiliriz.

1970’li yıllar sona ererken A.Tokombayev’e “Sosyalist Emekçi Batırı” unvanı verilir. T. Ümötaliyev’e (1968), K.Malikov’a (1969), A.Toktomuşev’e (1972), S.Eraliyev’e (1972), M.Abılkasımova’ya (1980), T.Adışeva’ya (1980), M.Cangaziyev’e (1981), S.Cusuyev’e (1981) Kırgız SSC El Akını (Halk Şairi)

¹⁵¹ Artıkbayev, Kırgız Adabiyat Tarihi, s. 228

¹⁵² a.g.e., s. 228-229

¹⁵³ a.g.e., s. 229

unvanı verilir. Ş.Beyşenaliev, T.Abdumomunov, N.Baytemirov, S.Sasıkbayev, S.Şimeyev, N.Udalov, S.Fiskin, M.Baycıyev, K.Kayimov ve O.Orozbayev ise cumhuriyetin sanata ve medeniyete emek veren işçisi unvanına lâyık görülürler¹⁵⁴.

1980 yılında “Kırgız Adabiyatı” gazetesinde “Şiirde Arayış ve İçerik” adlı tartışma açılmıştır. 1981 yılında şair S.Eraliyev’e “Küngö Estelik” (Güneşe Hatıra) ve “Carkıragan Aşuu” (Parlayan Tepe) adlı eserleri için A.A.Fadayev ödülü verilmiş, aynı yıl şairin “Tañdalğan Çıgarmalar” (Seçilmiş Eserler) adlı şiir kitabı yayımlanmıştır. “İynelik” (İğnelik - 1980) ve “Menin Ustattarım” (Benim Ustalarım - 1983) adlı şiir kitapları yayımlanan Toktosun Tımbekov, şiirlerinin toplandığı bir kitap 1985 yılında yayımlanmış olan Zamirbek Üsönbayev’in yanı sıra Almaş Çoybekkızı, Kocakeldi Kultegin, Ömürbek Döölöyev son dönemin şairleri arasında yer almışlardır.

Seksenli yıllarda yayımlanan şiir kitaplarının listesini şu şekilde sıralayabiliriz; I.Şaybekov “Tandalğan Çıgarmalar” (Seçilmiş Eserler - 1981), O.Sultanov “Çarçoonun Cüzünçü İri” (Ölümün Yüzüncü Yılı - 1982), “Adamın Turmuşu” (İnsanın Hayatı - 1986), M.Abılkasımova “Güldör Suu Surayt” (Güller Su İster - 1983), K.Asanaliev “Tañdalmalar” (Seçmeler - 1983), T.Bayzakov “Tañdalmalar” (Seçmeler - 1983), “Ömür Berenesi” (Hayatın Özü - 1986), T.Kocomberdiyev “İr Bulak” (Şiir Bulağı - 1984), R.Rıskulov “İrlar” (Şiirler) ve “İr Mayramı” (Şiir Bayramı - 1984), T.Ümötaliyev “İr Tünöğü” (Şiir Yuvası - 1984), C.Mamıtov “Çarışkan Suular” (Yarışan Sular - 1985), S.Eraliyev “Kıştak Keçteri” (Kışlak Geceleri - 1985), “Kızgılt Bağımdat” (1987), E.Ermatov “Tuyaktın İri” (1988), K.Osmonaliyev “Tün Camıngan Akın” (Geceyi Bürünen Şair - 1989), S. Akmatbekova “Küz İrları” (Güz Şiirleri - 1990).

A.Erkebayev’in “Azırkı Uçur cana Kırgız Poezyası” adlı eleştiri ağırlıklı şiir kitabı 1980 yılında yayımlanmış, bu eseri için şaire 1983 yılında Lenin Komsomolu ödülü verilmiştir. Aynı yıl bu ödüle “Mezgil Cebesı” adlı şiir kitabı ve “Küröo Tamır” manzumesi için A.Rıskulov da lâyık görülmüştür. B.Kebekova’nın 1985 yılında yayımlanan “Kırgız, Kazak Akındarının Çıgarmaçılık Baylanışı” (Kırgız

¹⁵⁴ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1030-31

Kazak Şairlerinin Sanatları Yönünden Ortaklıkları) adlı kitabı dönemin önemli inceleme eserleri arasındadır.

Moldo Kılıç, Moldo Niyaz, Aldaş Moldo, Arstanbek, Kalıgul, Boogaçı, Kazıbek, Osmonaalı, Kasım Tınıstanov gibi Sovyet döneminde yasak getirilmiş, unutturulmaya çalışılmış olan halk şairi ve edebî şahsiyetlerin hayatları ve sanatları 1989 yılında yazılı basında çokça yer almıştır. 1990 yılında bu yönde M.Abdıldayev'in "Muras" adlı kitabı yayımlanmıştır.

1980'li yıllarda, Yeniden yapılanma ve açıklık politikası izlemeye başlayan Sovyet hükümetinin bu kararları edebiyatta da etkisini göstermiş, içeriği siyasetten arınmış, tarafsız eserler verilmeye başlamıştır.

E.Gürsoy Naskali "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri" adlı makalesinde son yirmi yılın şiir çalışmalarını beklediklerini, bu şekilde bir değerlendirme yapılmasının doğru olacağını ifade ettikten sonra "*... ancak, hemen ilk bakışta, daha önceki siyasi dönemlerde yazılması mümkün olmayan ve hem içerik hem estetik açıdan dikkat çeken eserlerin yazıldığını gözlemliyoruz. Bunlar arasında Sooranbay Cusuyev'in 'Kurmancan Datka' (Komutan Kurmancan) isimli nazım romanını zikredebiliriz. Kurmancan gerçek bir sima: Kırgızistan'ın elli somluk yeni kâğıt paralarında da resmedilen bu kadın albay, 19. yüzyılda Güney Kırgızistan'ı yönetmiş, gerek Hokand Hanlığına gerekse Rusya'ya sözüünü geçirerek Kırgızları yok olmaktan korumuştur.*" demektedir¹⁵⁵.

1980'li ve 1990'lı yılların yeni isimleri arasında Kuran'ın mütercimi ve nesir yazarı olarak tanıdığımız Ernis Tursunov'un, bu sefer lirik şiire imza attığını görüyoruz¹⁵⁶. "Cerge Taazim" (Toprağa Saygı) adındaki bu şiirde şair dinî bir yaklaşımla ve Allah'a içten yakarışla "Topraktan geldik, toprağa döneceğiz" demektedir.

İsabek İsakov, yeni şiirlerinde Kırgız tarihinin eski dönemlerine uzanır; "Taştığı Cazuu" şiirinde yazısını okuyamadığı taş yazıtların –Yenisey Kırgız

¹⁵⁵ Naskali, "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri", s. 1040

¹⁵⁶ a.g.m., s. 1041

yazıtları olsa gerek- içeriğini merak eder, bu sırlı yazıları yüreğin sevgiyle bir seslenişi olarak yorumlar¹⁵⁷.

Son dönemin genç şairlerinden Asankul Budayçiyev de “Kırgızdar” adlı şiirinde tarihe bir yolculuk yaparak, Kırgız tarihinin değerleri olan Yenisey yazıtlarını ve Manas’ı şiirine konu eder. Kubanıçbek Adamaliyev ise “Eski Kız” adlı şiirinde dinî ve millî kullanımlar dikkat çekmektedir. Aynı şairin “Munaralar” adlı şiirinde ise Kırgızların tarihî yapılarının yüzyıllardan beri ayakta olduğu vurgulanmaktadır¹⁵⁸.

Kırgız Edebiyat Tarihçisi. Kaçkınbay Artıkbayev 1994 yılında yayımladığı “Zamana” (Zamane) adlı şiir kitabındaki ilk şiir olan “Zar Zaman” adlı manzumenin başına Sovyet döneminde yasaklı halk şairlerinden olan Kalıgul, Arstanbek ve Moldo Kılıç’ın mısralarını eskiye nazire yaparcasına koymuştur. Bu manzumede özellikle Sovyet döneminde yapılan hatalar ve özellikle Stalin iktidarının zulmü anlatılmıştır. K.Artıkbayev’in aynı kitabında yer alan “Ey, Türktör” (Ey Türkler) adlı şiirde ise yıllar yılı bir birlik kuramayan Türk halklarının dramı verilmekte, çok daha geç olmadan birleşmeleri gerektiği anlatılmaktadır. Uzun yıllar boyu Sovyet iktidarının ideolojisi yönünde eserler veren bir bilim adamının, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra düşüncelerini söyleme ve yazmada geldiği nokta dikkate değerdir.

E.Gürsoy Naskali “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri” adlı makalesinin sonunda *“Seksenli ve doksanlı yıllarda Sovyet temaları şiir repertuarlarından artık tamamen çıkmıştır. Yeni odak noktaları tamamen belli olmasa da yeni bakış açısının tarih kavramı, yukarıdaki şiirlerde olduğu gibi, zamanı farklı perspektiflerle, çok daha geriden algılamaktadır. Tarih, farklı yorumlanmaktadır. Zaman kavramı, nesil kavramıyla ifade bulmaktadır. Önceki nesiller konusu, meselâ, İsabek İsakov’un “Sıyla Üydö Karını” (Saygı Göster Evede Büyüklerine) şiirinde olduğu gibi aile ortamında ele alınmakta, ailenin yaşça büyük fertlerine saygı teması işlenmektedir. Yine nesil konusunu ele alan Kubanıçbek Adamaliyev, “Menin Muunum” (Benim*

¹⁵⁷ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1041

¹⁵⁸ “Muras” dergisinden derlenmiştir, İlmîy, K rk m-Adabiy Curnal, Bişkek 1993, S. 1-2

Neslim) Őirinde kendi neslini ve menfaatler doęrultuŐunda, biraz da olumsuz yönde, değişen değer yargularını anlatır, eleştiri getirir” demektedir¹⁵⁹.

Grldği gibi, Sovyet dönemiyle birlikte oluşan Kırgız yazılı edebiyatı, yayımlanan eser sayısı bakımından oldukça fazla görünse de, konu zenginliği ve çeşitliliği yönünden belirli bir ereve dışına çıkamamıŐtır. Bu kısır döngü, 1980’li yılların sonlarına kadar devam etmiştir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan düşünce hürriyeti edebî eserlere de yansımıŐ, Kırgız edebiyatının ufku açılmıştır. Büyük bir sözlü mirasa sahip olan ve dünyaca tanınmış bir yazarı, Cengiz Aytmatov’u dünya edebiyatına kazandıran Kırgız edebiyatı, oluşan serbest düşünce ortamıyla birlikte birçok büyük yazar ve Şair yetiŐtirmeye adaydır.

¹⁵⁹ Naskali, “Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri”, s. 1041

İKİNCİ BÖLÜM

ALIKUL OSMONOV'UN HAYATI VE SANATI

I. HAYATI

Kırgızların büyük şairi Alıkul Osmonov, 1915 yılında Çüy şehrinin Cayıl kasabasına bağlı olan Kaptal Arık köyünde dünyaya gelmiştir. Şairin annesinin adı Altın, babasının adı Osmon'dur. Kaptal Arık'lı köylülerin söylediklerine göre Altın, güleryüzlü bir kadın, Osmon ise ciddi ve ağır başlı bir adamdır¹.

Alıkul'un babası Osmon, hiç kimseyle alacağı vereceği olmayan, kendi halinde, çalışarak ailesine bakan fakir bir kişidir. Şair daha beşikteyken annesini çiçek hastalığından kaybeder. Üç yaşında da babası vefat eder. Alıkul ve öz ablası Mariya küçük yaşta bu acılar tür içinde kalırlar².

“Sapar Kitep” (Sefer Kitabı) adlı eserin yazarı Keleş Cusupov şairin ablası hakkında “*Altmışlı yıllarda Çüy bölgesinin Arpa Tekir köyünde yaşayan Osmonova Mariya ile o dönemde yaptığımız röportajda, kardeşi Alıkul hakkında bize aşağıdakileri anlatmıştır. Alıkul'u üç yaşındayken öz amcaları Orozalı alıp götürmüş, Bişkek'te bulunun yetim çocukların kaldığı yatılı okula vermiştir. O andan itibaren Alıkul on dört yaşındaki ablası ile hiç görüşmemiştir. Ablası daha sonraki hayatında kardeşini bulmak ister. Onun Bişkek'te yatılı okulda olduğunu öğrenir, fakat yaşamaya bile parası olmayan genç kız yol parasını denkleştirebilmek için boynundaki zinciri, kolundaki bileziği yol parası eder. Zorluklar içinde birçok şehir*

¹ Cekşenbek Cakıpbekuulu, *Alıkuldun Batpas Künü*, Kırgızistan Yazarlar Birliği, Bişkek 2001; s.8

² Keleş Cusupov; *Sapar Kitep*, Adabiyat Baspası, Bişkek 1985, s. 77

ve yer gezer, fakat tüm aramalarını rağmen kardeşini bulamaz. Hayatının sonuna kadar da kardeşi ile görüşemez” demektedir³.

Alıkul Osmonov “Yazarlık Beyanım” adlı otobiyografisinde 7 göbek atasının ismini; Alıkul, Osmon, Kaçıbek, Soltonbay, Temir, Akkat, Rayımbek, Calgaş olarak vermiştir⁴. Cakşenbek Cakıpbekuulu “Alıkuldun Batpas Künü” eserinde şairin Kırgızlar’ın Moğol boyundan olduğunu söylemektedir⁵.

Şairin doğum yılının hemen hemen her yerde 1915 yılı olarak verilmesine karşılık, bu konuda bazı itilaflar vardır. A. Osmonov’un askerî ve sendika kartlarında doğum tarihi 1914 olarak gösterilmektedir. Bunun yanı sıra otobiyografisinin bir yerinde şair “1927 yılında ben 13 yaşındayken...” şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Buradan hareketle şairin doğum yılı 1914 yılına tekabül etmektedir. Fakat onun doğum yılı olarak kamuoyunda ve edebî eserlerde, 1915 tarihi resmileşmiş ve kabul görmüştür⁶.

Şairin otobiyografisinden edinilen bilgilere göre beş yaşını doldurur doldurmaz önce Bişkek’teki yatılı okula, sonra da oradan Tokmok’taki yatılı okula verildiği bilinmektedir⁷.

Alıkul’u yatılı okula amcası Orazaalı vermiştir. Burada belirtmek gerekir ki, Orazaalı hanımının ölümünden sonra sadece yeğeni Alıkul’u değil kendi öz oğlu Yusuf’u da yatılı okula vermek zorunda kalmıştır. İkinci evliliğini yaptıktan sonra oğlu Yusuf’u yanına almıştır⁸.

Amcası Orazaalı, Alıkul için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Alıkul’ın hayatı boyunca görüştüğü, Kaptal Arık’a her gittiğinde ziyaret ettiği kişi amcası; Kaçıbekoğlu Orazaalı olmuştur⁹.

A. Osmonov’un hangi yıl ve hangi yatılı okula verildiği yönünde de değişik fikirler vardır. Ş. Ümötaliyev bu konuda “Anne ve babasının ölümünden sonra

³ Cusupov; Sapar Kitep, s.10

⁴ Cakıpbekuulu, Alıkuldun Batpas Künü, s.8

⁵ a.g.e., s. 6

⁶ a.g.e., s.5

⁷ a.g.e., s. 7

⁸ a.g.e., s. 7

⁹ a.g.e., s. 8

yakınlarının yanında hayatını devam ettiren Alıkul, 1920 yılında 5 yaşındayken Tokmok'taki 2 No'lu yatılı okula verilmiştir.” demektedir¹⁰.

Bu konuda S. Sasıkbayev ise Tokmok şehrindeki yatılı okulun 1920 değil 1921 yılında açıldığını, kendisinin buraya açılır açılmaz girdiğini, 1923 yılına kadar orada yaşadığını ve o dönem orada kalan öğrencilerin içinde Alıkul'un olmadığını ifade etmektedir¹¹. Bu da açıkça göstermektedir ki Alıkul ilk önce Tokmok'taki yatılı okula değil Frunze'deki (Bişkek) yatılı okula verilmiştir.

Şairi çocukluk döneminden beri tanıyan ve arkadaşı olan halk şairi A. Toktomuşev ise bu konuda “*Bakacak yakını olmadığı için beş yaşında Frunze'deki yatılı okula yerleştirilmiştir*” demektedir¹².

İleri sürülen doğum tarihleri gözönüne alındığında, şairin Bişkek'teki yatılı okula büyük bir ihtimalle 1919 ya da 1920 yıllarından birinde verildiği ortaya çıkmaktadır.

Şairin Bişkek'te yatılı okulda kaldığı dönemlere dair hiçbir yazılı belge yoktur ayrıca bu konuda bilgi edinilebilecek kişiler de artık hayatta değildir¹³.

1925 yılında Bişkek'teki yatılı okul kapandıktan sonra, orada yaşayan Alıkul ve diğer çocuklar Tokmok kasabasındaki yatılı okula nakledilirler¹⁴. Tokmok'taki bu yatılı okulda, Kırgız halk şairi Abdurasul Toktomuşev bir yıl (1927-28), ekonomist B.Amanov dört yıl (1926-29) A.Osmonov ile birlikte kalmışlardır. Bu okulda çoğunlukla, kısaltılmış ve sıkıştırılmış pedagoji eğitimi almış, sosyalist ideolojiye uygun olarak yetiştirilmiş, “Kızıl Mollalar” adı verilen Rus ve Tatar öğretmenler eğitimi vermekteydi. Öğrenciler koro ve tiyatro toplulukları oluşturmakta ve duvar gazetesi çıkarmaktaydı¹⁵. Küçük Alıkul koro ve tiyatro topluluğunun aktif üyesi ve duvar gazetesini çıkaranlardan biri olmuştur¹⁶.

A.Osmonov'un buradaki hayatı hakkında şair A. Toktomuşev “*Küçüklüğünden itibaren piyoner topluluğunun davulculuğunu yapmıştır. Bayramlarda ve tatil*

¹⁰ Salıcan Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, Kırgızistan, Bişkek 1998, s. 5

¹¹ a.g.e., s. 6

¹² a.g.e., s. 6

¹³ a.g.e., s. 7

¹⁴ a.g.e., s.7

¹⁵ a.g.e., s.7

¹⁶ a.g.e., s.7

günlerinde Alıkul, davulunu çalarak önde yürürdü. O örnek bir piyonerdî” demektedir¹⁷.

Bakıma muhtaç ve yoksulluk içindeki Alıkul’un, burada kaldığı süre içinde temel ihtiyaçlar olan giyecek ve yiyecek bakımından yüzü gülmeye başlamıştır. Küçük yaşlarda annesini kaybetmiş olan ve anne sıcaklığını bilmeyen Alıkul burada kendisine anne sevgisi ve sıcaklığını gösteren bir kadınla karşılaşmıştır. Yatılı okulda eğitmen olarak görev yapan Rus kadın Agrippina Savelyevna, tüm annelik şefkatini Alıkul’a adamıştır. Bu yüreği güzel kadın, Alıkul’u öz oğlu gibi görmüştür. Şairi yatılı okuldan uğurlayan da bu kadın olmuştur. Annesini erken yaşlarda kaybeden Alıkul, hayatının geri kalan kısmında annesi gibi gördüğü bu kadını hiç unutmamıştır¹⁸. A.Osmonov daha sonra Agrippina Savelyevna için bir de şiir yazacaktır. Bu şiir küçük Alıkul’un çocukluk hayâli ve iç dünyası hakkında bilgiler içermektedir.

A. Osmonov 1929 yılının kış aylarında Frunze şehrindeki (Bişkek) Merkezî Pedagojik Eğitim Enstitüsü’ne gelmiş, eğitimini burada devam ettirmeye başlamıştır. Şairle birlikte orada okuyan bazı dönem arkadaşlarının ifadesine göre, okulun eğitim süresi 3 yıl hazırlık ve 3 yıl asıl eğitim olmak üzere 6 yıldır. Alıkul hazırlık kursunda 1 yıl okuduktan sonra kendisi gibi başarılı olan birkaç arkadaşı ile birlikte hazırlığın üçüncü sınıfına atlatılmıştır.

A.Osmonov yatılı okulda okumaktayken hayatın zorluklarını fazla görmemiş, geçim sıkıntısını hissetmemiştir. Bişkek’teki enstitüye başladığı andan itibaren geçim derdine düşmüştür. Yetim olmanın, kendisine göz kulak olacak birilerinin olmayışının acısını o zaman daha iyi anlamıştır. Karın doyurma ve üst baş alma bakımından çok sıkıntılar çekmiştir. 1930’lu yılların başında Sovyetler Birliği’nde baş gösteren yokluk, zaten çok zor şartlar altında eğitimini sürdürmekte olan Alıkul’u daha da kötü etkilemiştir. Bu arada müzmin hastalığa yakalanır, ciğerlerinden rahatsızlanır. Ağır hayat şartları ve hastalığı neticesinde eğitimine ara vermek durumunda kalır¹⁹.

¹⁷ Ş.Ümötaliyev, **Alıkul Osmonov**; Kırgızmbas, Frunze 1958, s. 19

¹⁸ a.g.e., s. 17

¹⁹ Cigitov, **Akıdın Eki Ömürü**, s.8

Şair “Yazarlık Beyanım” adlı otobiyografisinde “1932 yılında hastalanarak köye gittim. Geri döndüğümde o dönemin Yazarlar Birliği başkanı Aalı Tokombayev beni “Çabuul” dergisine yerleştirdi. Bu olay benim geleceğim için dönüm noktasıydı. Eğer dergiye girmemiş olsaydım köye gidip orada yaşamak zorunda kalacaktım” demektedir²⁰.

A.Tokombayev Alıkul’u ilk gördüğü anı: “Alıkul’u ilk gördüğümde benim üzerimde büyük bir etki bıraktığını unutamam. Soluk benizli ve ince giyinmiş olan bu öğrenci gözüme çok halsiz göründü. Kısa boylu, karnı şiş, oldukça zayıf, ince boyunlu, parmakları ise sanki başka birininmişçesine uzun duruyordu. O, hasta olduğunu ve derse yetişemediğini söyledi. ‘Bakacak bir akrabam yok, Kara-Kol şehrinde uzaktan akrabam olan ablalarım var, onlara gidip geleyim demiştim...’ dediği hâlâ aklımda. Yaklaşık bir ay sonra Alıkul yine geldi. Görünüşü ilkinden daha kötü bir haldeydi. Yüzü gözü çökmüş bir durumdaydı. ‘Bana bakacak yakınım yok, rahatsızlığım arttı’ dedi. Benimle irtibatta olan dostlarım Kalim Rahmatulin, Mukanbet Dögdürov ve Ömürkul Cakişev ile konuşup, anlaşıp, yok yerden bir iş bulup Alıkul’u “Çabuul”a yerleştirdik.” diye nakletmektedir²¹.

Bir yandan dergide çalışan Alıkul, bir yandan da eğitimine devam eder. Bu şekilde enstitüde 1934 yılına kadar okur. Okulunu bitirdikten sonra bir süre kalemni ve sanatını meslek olarak sürdürür²².

Şairin Bişkek’te okumaya başladığı andan itibaren köye sıkça gidip gelmeye başladığı bilinmektedir. Şairin 1930’lu yıllardan başlayarak doğduğu topraklar olan Kaptal Arık’ı sıkça ziyaret etmesinin bir sebebi de hastalığıdır. Durdine deva arayarak köye gelen Alıkul, bir yandan dinlenmiş bir yandan da yatılı okulda okuduğu için tanıma fırsatı bulamadığı Kırgız halkını ve onların hayatını yakından gözlemlene fırsatı bulmuştur²³.

“Alıkuldun Batpas Künü” adlı kitabın yazarı Cekşenbek Cakıpbekuulu’nun, şairin köyünde yaşamakta olan yaşlılardan edindiği bilgilere göre; şair köyüne gittiğinde ya amcası Orazaalı ya da çiftlik yöneticisi Şykımbayuuu Kutuke’nin

²⁰ Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 22

²¹ Cigitov, Akındın Eki Ömürü, s. 10

²² Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s.22

²³ Cakıpbekuulu, Alıkuldun Batpas Künü, s. 10-11

evinde kalmıştır. Yazar bu konuda “*Alıkul Kutuke'nin öz oğlu gibi olmuştur. Bu tarafa geldiğinde genellikle Suusamır ve Kayırdı kasabasının yaylalarında dinlenmiştir*” demektedir²⁴. Yazarın Alıkul'u gören ve bilenlerden derlediği bilgilerin ışığında Alıkul'un çoğunlukla yalnız kalmayı tercih ettiğini; ya bir tepeye çıktığını ya dere kenarına gittiğini ya da bir ağacın gölgesinde oturduğunu yazmaktadır. Yalnız kaldığı bu süre içinde uzun uzun düşündüğü ve her zaman yanında taşıdığı kalem ve not defterini çıkarıp bir şeyler yazdığı nakledilmektedir.

“Çabuul” dergisinde fazla da ağır olmayan bir işte çalışıyor olması şairin zamanını iyi değerlendirmesini, vaktini sanatı için kullanmasını sağlamıştır. Şair “Yazarlık Beyanım” adlı otobiyografisinde “*1932-35 yılları arası çok okuyup, çok yazdım. Bazen tan ağarana kadar şiir yazdığım günler oldu*” demektedir²⁵.

Bunun neticesinde şairin 1935-1938 yılları arası “Tafıdagi Irlar” (Şafaktaki Şiirler), “Cıldızduu Caştık” (Yıldızlı Gençlik), “Çolponstan” adlı üç şiir kitabı, sekiz çeviri kitapçığı (altısı şiir, ikisi nesir) ve şiir sanatıyla ilgili çevirileri gazetelerde yayımlanmıştır²⁶.

Maddî bakımdan belirli bir seviyeye gelen, sosyal hayat içinde iyi bir yer edinen şair, aşk lezzetini tatmak istemekte, bir kıza aşık olup onunla evlenme hayalleri kurmakta ve arzulamaktadır. Bu sırada kader, şairin karşısına Ayday Cigitaliyeva adındaki kıızı çıkarır. Ömründe ilk kez aşık olan şair, Ayday'ı saf duygularla, tüm kalbiyle sever. Ayday da Alıkul'un bu ilgisini karşılıksız bırakmaz. Bir süre geçtikten sonra kız, Alıkul'dan uzaklaşmaya başlar. Sonunda 1938 yılının Mayıs ayında iki genç ayrılırlar²⁷.

Ayday hakkında ilk bilgileri şairin otobiyografisinde görüyoruz. Şair “Yazarlık Beyanım”da “... 1938 yılının Mayıs ayında... ilk sevdiğim kız olan Ayday Cigitaliyeva'dan ayrılmıştım. Ayrılma sebebimizin ne olduğunu hâlâ bilmiyorum...” demektedir.

“Alıkuldun Batpas Künü” adlı eserin yazarı Cekşenbek Cakıpbekuulu, Ayday Cigitaliyeva'nın, Alıkul'dan ayrılmasının üzerinden fazla bir süre geçmeden, Abdış

²⁴ Cakıpbekuulu, *Alıkuldun Batpas Künü*, s. 12-13

²⁵ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s.11

²⁶ a.g.e., s.11

²⁷ a.g.e., s.12

Samsaliyev adlı biri ile evlendiğini, 1939 yılında bir erkek çocuklarının olduğunu yazmakta ve A.Cigitaliyeva'nın doğumdan bir ay sonra vefat ettiğini bildirmektedir. Yazar Ayday'ın bebeğinin de bir yıl sonra öldüğünü eklemektedir.

1939 yılının başlarında devlet nişanı verilen Kırgız yazar ve şairlerin içinde yer alan şair "Ardak Belgisi" nişanı almıştır²⁸.

Şair 1937-1940 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin üçüncü katipliğini yürütmüştür. Bu işin şaire maddî bir getirisi yoktur, maaş almadan çalışmıştır²⁹.

Şairin başından bir de evlilik geçmiştir. Çileli ve kısa bir hayat süren şairin evliliği de bir o kadar kısa ve çileli olmuştur. A.Osmonov'un evlilik yaptığı bu bayanın adı Zeynep Sooronbayeva'dır. Yazar C. Cakıpbekuulu, Z. Sooronbayeva hakkında; 1922 yılında Bişkek'te doğduğunu, 1934-37 yılları arasında Pedagoji Enstitüsünden mezun olduğunu, daha sonra da Moskova'daki Lunaçarskiy Tiyatro Enstitüsünde eğitimini tamamlayıp 1941 yılında buradan mezun olduğunu söyledikten sonra *"Alıkul aynı yılın yaz aylarının sonlarında Zeynep'le evlenmiştir. Üç yıldan beri konuşmakta olan ve birbirlerine sözü olan bu iki genç insan için 1942 yılı mutlu bir gelişmeyle başlamıştır. Bu yılın Ocak ayında bir kızları olmuştur. Fakat Cıpar adını verdikleri kızları 15 gün yaşadıktan sonra ölmüştür. Bu durum iki gencin arasındaki ilişkinin bozulmaya başladığı an olmuştur."* demektedir³⁰.

C. Cakıpbekuulu "Alıkul'dun Batpas Künü" adlı kitabında Dogdurbek Yusupov'un Z.Sooronbayeva ile yaptığı, "Emgekke Dañk" adlı gazetede 1990 yılında yayımlanan röportaj bulunmaktadır. Bu röportajda Z.Sooronbayeva *"...Evlendikten sonra farkettim, Alıkul'un Aalı (A.Tokombayev) ile yıldızı barışmıyordu. Onun hakkında hiçbir zaman ne iyi ne de kötü söz söylediğini duymadım. 'Gerçek yazar Mukay (M.Elebayev)! O, Kırgız halkının Gorki'si.' dediğini defalarca duydum. Şairlerin içinden de Coomart'ın (C.Bökönbayev) sanatını ve şiirlerini beğenirdi. A.Tokombayev Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yaptığı zamanlarda bile, Alıkul hiçbir zaman ondan yardım istemedi. Aalı, Tügölbay*

²⁸ Cekşenbek Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, Kırgızstan, Bişkek 1995, s.39

²⁹ a.g.e., s.40

³⁰ Cakıpbekuulu, *Alıkul'dun Batpas Künü*, s. 33-34

(Sıdkbekov) ve Ömürkul Cakişev aynı evde yaşarlarken evlerine hiç gitmemiştir. Ö.Cakişev ile de çok iyi ilişkiler içinde değildi." demektedir³¹.

Bu röportajda Z.Sooronbayeva ayrıca, Alıkul'un kızı Cıpar'ı tek başına götürüp defnettğini, o sırada üzüntüden kendini bilmez bir halde olduğu için daha sonra defnettği yeri unuttuğunu ve şairi o zaman ilk kez ağlarken gördüğünü anlatmaktadır³².

Alıkul kızı ölüp hanımından ayrıldıktan sonra, 1943 yılında, hastalığına iyi gelmesi sebebiyle sakin ve huzurlu bulunduğu Koysarı'da bulunan, gölün kenarındaki sanatoryuma gelir. Burası Alıkul'un çok sevdiği bir yerdir³³.

Alıkul'un hayatına giren, daha doğrusu âşık olduğu bayanlardan biri de Kaliça Kaynazarova'dır. Şair ve Kaliça, Koysarı kasabasında, Isık Göl'ün kenarındaki bir sanatoryumda tedavi görürken tanışmış, orada kaldıkları süre içinde birlikte zaman geçirmişlerdir. Fakat şairin hasta olduğunu duyan Kaliça'nın anne ve babası, kızlarının Alıkul ile hayatını birleştirmesine karşı çıkmışlardır³⁴.

Kengeş Cusupov'un "İr Sabındağı Ömür" (Mısralardaki Ömür) adlı eserinde şairin bir ara Zuura adındaki bir bayandan hoşlandığı anlatılmaktadır. Zuura ile yapılan bir röportajda Zuura; Kara Kol şehrinde bir at yarışını izledikleri sırada birbirlerini gördüklerini, şairin daha sonra bir mektup gönderdiğini ve bu olaydan sonra şairi iki defa daha gördüğünü söylemektedir. Bu görüşmelerinden birinde şair Zuura'ya "Mahabat" eserinin içindeki bir şiiri onun için yazdığını söylemiştir³⁵.

Şairin 1943 yılından başlayarak Koysarı'ya, oradaki sanatoryuma sıkça gelip gittiği bilinmektedir. Alıkul buraya ilk geldiği yıl, bazı düşünceleri olsa dahi hiçbir şey yazamamıştır³⁶. Şairin buraya daha sonraki gelişleri, yani 1944-45 yılları sanatı açısından çok verimli geçmiştir. Birçok şiirini ve manzumesini burada yazmıştır. Şairin Koysarı'ya son gelişi 1946 yılı olmuştur³⁷.

³¹ Cakıpbekuulu, *Alıkul'dun Batpas Künü*, s. 36

³² a.g.e., s. 37

³³ Cusupov, *Sapar Kitep*, s. 77

³⁴ Cakıpbekuulu, *Alıkul'dun Batpas Künü*, s. 59

³⁵ Cusupov, *Sapar Kitep*, s. 98-99

³⁶ a.g.e., s.78

³⁷ a.g.e., s.100

A.Osmonov 1946 yılının başlarında, göl kenarında bulunan Çolpon Ata şehrinin, Birlik köyüne gelir ve hayata veda edene dek burada yaşar. Şair burada da elinden kalemi düşürmez. Devamlı düşündür, devamlı bir şeyler yazmaya çabalar. Burada gerçek hayatın içinde bulunan şair, çevresini ve insanları gözleme fırsatı bulur³⁸.

Alıkul ister Kırgızistan'ın bir yerinde, ister Moskova'da isterse başka bir yerde, her zaman doğduğu topraklardan, oradaki insanlardan haber almak ister, merak eder. Şairin "Aylıma" (Köyüme) adlı şiirinde:

*...Çoktan beri mektup almadım köyümden,
Bilmiyorum kimler öldü kimler sağ,
Zamanım yok bir kez oraya varmaya,
Umutulan yer adlarımı bulmaya...*

demesinden, köyüne duyduğu özlemi açık seçik görebiliyoruz. A.Osmonov'un "Caraldım" (Yaratıldım) adlı şiirinde "...Yaratıldım hürmet için doğduğum yerleri, Tekrar baştan geçirmek için niceleri..." dediği gibi Alıkul ömrünün son dönemlerinde doğduğu topraklara sıkça gidip gelmeye başlamıştır³⁹.

"Alıkuldun Batpas Künü" adlı kitapta şairi o dönemde gören köylülerinin ifadelerine dayanarak şairin köyüne 1948-1950 yılları arasında geldiği ifade edilmektedir. Şairin burada bulunduğu dönemlerde köy sakinleri onu evlerinde ağırılar, at keser, kıymaz hazırlatır, köylerinden çıkan şaire saygı gösterir, önemli misafir gözüyle bakarlar⁴⁰.

Alıkul 1950 yılının yaz aylarını Kaptal Arık'ta geçirmiştir. Köyün yaşlılarının hemen hemen hepsi şairi o dönemde gördüklerini ifade ederler. Şair köyde bulunduğu zamanlarda da boş durmamış, kızların gelinlerin tarlada çalışırken söyledikleri manileri, şarkıları yazıya geçirmiştir. Köylülerinin ifadesine göre Alıkul, kasabaya indiğinde oradan sadece kitap alır gelir ve onları okumuştur⁴¹.

Şair köyünde geçirdiği bu dönemde iyileşir ve kendini toparlar. Fakat üç-dört ay sonra acı haber duyulur. Şair sanki bir da köyünü göremeyeceğini hissetmiş

³⁸ Cusupov, *Sapar Kitep*, s. 103-104

³⁹ Cakıpbekuuulu, *Alıkuldun Batpas Künü*, s.12

⁴⁰ a.g.e., s. 13-15

⁴¹ a.g.e., s. 18

gibidir. Köyüne son gelişinde yazdığı “Kayıfıdı” adlı şiirle köylüleriyle, toprağıyla, ağacıyla vedalaşmıştır. ayrılmadan önce:

*...Hatırlayacağım seni, köyüm Kayıfıdı, özleyeceğim,
Gelemem sana, özlediğimde ne yapacağım,
Bu hayatta ben atılan yürük ok,
Deniz, nehir, dağdan geçip yarılacağım.*

*Uzaklara uçacağım, adımım sağlam takılmaz,
Ökçem çelik, tabanlarım oyulmaz,
Diri canım sanki emretmemiş gibi,
Ben ölünce cesedim sana koyulmaz*

Alıkul Osmonov, 1950 yılının 12 Aralığında, çalışma masasında bir şeyler yazmaktayken dünyaya gözlerini yummuştur. Fakat onun hayatı, geride bıraktığı şiirlerde, okuyucularının yüreğinde devam etmektedir, bundan sonra da devam edecektir⁴².

II. SANATI

*Ben cayarsam; hayattan cayarım, şiirden caymam,
Şiiri olmayan hayata kanaat kılmam
Tanrıya binlerce kez söylesem de yalan
Şiirime bir kez bile yalan söyleyemem....*

Şiiri hayat tarzı olarak seçmiştir A.Osmonov. Öğrencilik yılları hariç, şiirden başka hiçbir iş ile meşgul olmamıştır. Şair için şiirleri en kutsalıdır. Çünkü, kişisel hatalarından sadece kendisinin sorumlu olduğunun, ama şiirindeki bir hata ile tüm Kırgız halkının sorumluluğunu da almış olduğunun bilincindedir.

Kırgızların büyük şairi A. Osmonov'un edebiyata olan ilgisi, çok erken yaşlarda, çocukluk döneminde başlamıştır. Bunu Alıkul'un kendi ifâdelerinden ve

⁴² Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 184

yazdığı şiirlerden anlayabiliyoruz. Şair “Yazarlık Beyanım” adlı otobiyografisinde “Ben yazarlığa çocuk yaşlarımda ilgiliydim. 1927 yılında, on üç yaşındayken, bir ders kitabında yer alan “Yayla” adlı hikâyeye hayran kaldığımı unutamam. “Ana Dili” dersimizin öğretmeni Artıkbay Coldoşev bu hikâyeyi bize okudu ve ‘Yakında, tatilde yaylalara çıkacaksınız, sonbaharda, dönem başına dek okuduğumuz hikâyeye benzer bir hikâyeye yazıp gelin’ dedi. ‘Nasıl yazabilirim?’ sorusu beni heyecanlandırmıştı” demektedir şair⁴³.

Şairin ilk şiir deneyimleri, Tokmok kasabesindeki yatılı okulda kaldığı dönemlerde başlamıştır. Şair otobiyografisinde “1928 yılında, 1925 yılından beri okumakta olduğum Tokmok kasabesindeki yatılı okulun duvar gazetesinde ilk şiirim yayımlandı. O andan itibaren yazarlığa adım atmış oldum” demektedir⁴⁴.

Alıkul’un on yaşından itibaren Tokmok’taki yatılı okulda eğitim görmesi ve orada Rus klâsiklerinin eserleriyle tanışması da onun edebiyata olan ilgisini artırmıştır. Şair, özellikle Puşkin’in şiirlerini severek okuyor ve onu öğretmeni olarak görüyordu⁴⁵.

Okumaya ve öğrenmeye meraklı olan Alıkul, Tokmok’taki eğitimini tamamladıktan sonra, 1929 yılında Bişkek’teki Pedagoji enstitüsüne girer. Şair orada geçirdiği ilk günler hakkında “O zamanlar burada okuyanların tümü edebiyatla alâkalıydı. Oraya girdiğim andan itibaren Puşkin, Lermontov, Tolstoy, Turgenyev, Nekrasov, Gogol’ün adlarını duymaya başladım” demektedir. Onunla birlikte okuyanlar, ister Tokmok’taki yatılı okulda okurken, ister enstitüde okurken olsun Alıkul’un elinden kitap eksik olmadığını ifade etmektedir. İlk Kırgız aydınlarını yetiştirmiş olan bu enstitünün oynadığı rol büyüktür. A.Tokombayev bu rolü “Kızıl Uçkun’un Doğuşu” adlı makalesinde “Enstitünün bünyesinde oluşturulan ‘Kızıl Uçkun’ topluluğu, Sovyet Kırgız sanat ve edebiyatının o dönemdeki yeni neslin, şimdiki dönemin ustalarının yuvasıydı diyebiliriz” şeklinde değerlendirmiştir⁴⁶.

Birçok yazılı kaynakta da belirtildiği gibi, 1925-1931 yılları arasında, Bişkek’teki Pedagoji Enstitüsünde, Kırgız yazarlarının büyük bir kısmı

⁴³ Cakıpbekuulu, Alıkulga Taazim, s.3

⁴⁴ Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 19

⁴⁵ Cakıpbekuulu, Alıkulga Taazim, s. 4

⁴⁶ Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 20

(U.Abdukaimov, C.Bökönbayev, C.Camgırçiyev, K.Cantöşev, K.Malikov, M.Elebayev v.s.) okumaktaydı. Onlar öğrencilik zamanlarından başlayarak eser vermeye, şiirlerini, hikâyelerini o dönemin gazete ve dergilerinde yayımlamaya başlamışlardı.

Kısacası, A.Osmonov'un eğitime başladığı dönemde Pedagoji Enstitüsünde okuyan öğrenciler arasında edebiyatla uğraşmak revaçtaydı. İçine girdiği bu edebî atmosfer, yeni yeni yazmaya başlayan Alıkul'u teşvik etmiştir. Şairin otobiyografisinde de belirttiği gibi, Enstitüye girdiği ilk yıl olan 1929'da birkaç şiiri okulun duvar gazetesinde yayımlanır⁴⁷.

1929 yılında şair Puşkin'in "Kışkı Keç" (Kış Gecesi) adlı şiirini Kırgızca'ya çevirir⁴⁸. Alıkul, Puşkin'in bu şiirini acemilik devrinde çevirmiş olsa da, onu 1936 yılında yayımlamış ve 1937 yılında çıkardığı "Cıldızduu Caştık" (Yıldızlı Gençlik) adlı kitabına koymuştur⁴⁹. A.Osmonov 1937 yılında yayınladığı "Menin Okutuuçum" (Benim öğretmenim) adlı makalesinde, Puşkin'i "öğretmenim" diye nitelendirmiş ve daha sonraları ona ithafen "Sen cana Men" (Sen ve Ben - 1937) ve "Puşkinge" (Puşkin'e - 1948) adlı şiirleri yazmıştır⁵⁰.

Şair, çevirinin önemini çok erken farketmiştir. A.Osmonov, klâsik eserleri Kırgız edebiyatına kazandıran ilk çevirmenlerdendir.⁵¹

A.Osmonov'un "Kızıl Cük" (Kızıl Yük) adlı şiiri 1930 yılında ilk kez "Sabattuu Bol" (Bilimli Ol) gazetesinde yayınlanır.⁵² Şair bu konuda otobiyografisinde "1930 yılının Eylül ayında "Sabattuu Bol" adlı gazetede "Kızıl Cük" adlı şiirim çıktı. O şiiri alıp, o gün gece sevincimden uyuyamadım. Gazeteyi yanımda taşıyor, çıkarıp günde onlarca defa okuyordum. Ertesi günü bir şiir daha yazıp götürdüm, sonra bir daha, bir daha... Ders esnasında olsun, boş zamanımda olsun yazıyordum..." demektedir⁵³.

⁴⁷ Cigitov, Akımdın Eki Ömürü, s. 8

⁴⁸ Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 21

⁴⁹ Cakıpbekuulu, Alıkulga Taazim, s. 11

⁵⁰ a.g.e., s. 5

⁵¹ Cusupov, Sapar Kitep, s. 17

⁵² Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 21

⁵³ Cusupov, Sapar Kitep, s. 14

A.Osmonov, eğitimine devam ettiği dönemde kendisiyle aynı odayı paylaşan, yazar Raykan Şükürbekov ile oldukça yakın bir dostluk içindedir. Şair gün geçtikçe, yeni şair ve yazarlarla tanışır. Şairin kendi ifadesine göre bu tanıştığı edebiyatçıların içinde en başta Cusup Turusbekov ile yakınlaşır ve ondan eğitim alır. Aalı Tokombayev, Coomart Bökönbayev, Mukay Elebayev ve diğerleri ile de tanışma fırsatı bulur. Bu şair ve yazarların fikirlerini alır, nasihatlerini dinler⁵⁴.

Hayatının o günleri hakkında şair: *“O sıralarda Kırgızistan’ın tanınmış şairleri ile tanışmaya başladım. İlk olarak şair C.Turusbekov ile yakın ilişki kurdum. Bir gün ona bir şiirimi götürüp gösterdim. C.Turusbekov bana ‘Şiirlerin güzelmiş. Aalı Tokombayev’e söyleyeyim, (A.Tokombayev o dönemde Yazarlar Birliği’nin başkanıdır) sen önümüzdeki Perşembe öğrencileri topla, ben gelip toplantı yapacağım’ dedi. Aradan fazla geçmeden A.Tokombayev ile de tanıştım ve ondan da övgü aldım. C.Turusbekov’un söylediği gün benim için enstitüde ‘övgü toplantısı’ düzenlendi. C.Turusbekov beni, orada bulunanlara güzel sözlerle tanıttı. O yılın (1931) kışında “Leninçil Caş” (Leninci Gençlik) gazetesinde şiirlerim hakkında bir sayfa ayrıldı” diye yazmaktadır⁵⁵.*

Hastalanarak okulunu bırakmak zorunda kalan ve A. Tokombayev tarafından 1932 yılında “Çabuul” dergisine yerleştirilen şair için bu iş, hem eğitimini devam ettirebilmesi hem de sanatını yapabilmesi bakımından çok faydalı olmuştur⁵⁶. Bu dergiye yerleşmesiyle Alıkul, daima edebî çevrenin içinde olma imkânı kazanmış, edebiyatın teknik konularını da öğrenme fırsatı bulmuştur⁵⁷.

1932 yılına dek Alıkul edebiyat alanında fazla görünmemiş, şiirleri yazılı basında seyrek yayımlanmıştır. Alıkul özellikle A.Tokombayev tarafından dergide işe alınmasından itibaren, sistemli bir şekilde şiir yazmaya, kendini edebî bir şahsiyet olarak görmeye başlar⁵⁸.

A.Osmonov otobiyografisinde 1932-1935 yılları aralığında çok okuyup yazdığını ve neticede ilk şiir kitabı olan “Tañdagı Irlar”ı (Tandaki Şiirler - 1935) çıkardığını söylemektedir. Bunun yanı sıra, 1935-1936 yıllarında şehrin dar çerçevesi

⁵⁴ Cakıpbekuulu, *Alıkulğa Taazim*, s. 6

⁵⁵ Ümötaliyev, *Alıkul Osmonov*, s. 21-22

⁵⁶ Cigitov, *Akıdın Eki Ömrü*, s. 11

⁵⁷ Ümötaliyev, *Alıkul Osmonov*, s. 22

⁵⁸ *a.g.e.*, s.23

içinde sıkışıp kaldığını, daha çok okuduğu kitaplar hakkında yazdığını, bu dönem içinde çıkardığı ikinci kitabı “Cıldızduu Caştık” (Yıllızlı Gençlik - 1937) kitabına gereken önemi veremediğini ve özellikle çeviri işiyle meşgul olduğunu açıkça ifade etmektedir⁵⁹.

Şairin üçüncü kitabı “Çolponstan” (Çolponistan - 1938) adını taşımaktadır. Şair bu dönem içerisinde altısı şiir, ikisi nesir olmak üzere sekiz de çeviri kitapçığı yayımlamış, gazete ve dergilerde şiire dair birkaç yazısı çıkmıştır. Onun orijinal eserleri ve çeviri kitaplarının o dönemde sözlü övgüler almış olması mümkündür fakat gazete ve dergilerde A.Osmonov’un sanatı veya şiirleri hakkında ne olumlu ne de olumsuz değerlendirme yapılmamıştır. Şair bu dönemde sadece geleceği olan genç bir şair olarak edebî çevrede saygı kazanmıştır⁶⁰.

A.Osmonov’un sanatının bir farklı yanı da, eli kalem tutmaya başladığı günden itibaren, orijinal eserlerinin yanı sıra çeviri sanatına önem vermiş olmasındadır⁶¹.

Şairin kendi ifadesinde de olduğu gibi bu üç kitabını hazırladığı ve yayınladığı dönemde hayat gerçeklerinin dışında kalmıştır. Bu sebepten şair, şehirde oturup köy hayatını kaleme almaktansa çeviri işiyle uğraşmayı doğru bulmuş ve birçok eseri tercüme işine girişmiştir. Bu süre içerisinde o, İnguş şairi Hacı Bekir Mutaliyev’in ve Kırlov’un bazı şiirlerini Kırgız Türkçesine aktararak “Cıldızduu Caştık” ve “Çolponstan” kitaplarında yayımlar⁶².

Şair eserlerinin sayısı bakımından o dönemin tanınmış edebiyatçıları olan A.Tokombayev, M.Elebayev, C.Turusbekov, C.Bökönbayev ve K.Malikov’dan geride kalmamıştır. Fakat, edebî değer açısından onların eserlerinin kalitesini yakalayamamıştır⁶³.

Şairin 1929 – 1937 yılları arası sanatı ve eserlerine bakarak bu dönemi onun “çiraklık” dönemi olarak değerlendirebiliriz. Yayınladığı üç şiir kitabı ve çeviri kitapları sanatsal değer bakımından vasatın üzerine çıkmamıştır. Şairin bu süreç içerisinde kendini edebî bilgi ve tecrübe bakımından geliştirdiği, dili kullanabilme ve

⁵⁹ Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 14

⁶⁰ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 11

⁶¹ Ümötaliyev, *Alıkul Osmonov*, s. 47

⁶² a.g.e., s. 45

⁶³ Kaçınbay Artıkbayev, *Talant Sırı*, Kırgız Ensiklopediyasının Başkı Redaksiyası, Bişkek 1994, s. 212

üslup geliştirme becerisini edindiği söylenebilir. 1938 yılı A.Osmonov için dönüm noktası olmuştur. Bu yıl içerisinde ilk aşkı olan Ayday Cigitaliyeva adındaki kızdan ayrılan şair, acısını kalemi ve şiirleriyle temayı seçmiştir.

Aşk acısını unutmak ve insanlara sanatının gücünü göstermek amacıyla 1938 yılının Mayıs ayında, Gürcü şair Şota Rustaveli'nin "Colbors Terin Kiygen Baatır" (Kaplan Derisi Giyen Kahraman) adlı manzumesini Kırgız Türkçesine tercüme etmeye başlamıştır. Hacimli bir Gürcü destanı olan bu manzumeyi 1938 yılının Mayısından, 1939 yılının Nisanına kadar olan dönemde Kırgız Türkçesine tercüme etmiştir⁶⁴.

Şair bu tercümesiyle, kendi sanatı açısından büyük bir adım atmış, edebî çevrede ve halk arasında sağlam bir yer kazanmıştır. Kırgız halkı bu çeviri eseri çok sevmiş ve öylesine etkilenmiştir ki; yayımlandıktan bir yıl sonra destanda geçen Tariel, Avtandil, Tinatin, Daracan gibi bazı isimler yeni doğan çocuklara verilmeye başlanmıştır⁶⁵.

1939 yılında "Ardak Belgisi" nişanını aldıktan sonra şairin sanatı hakkında olumlu eleştiriler, ilk kez yazılı basında yer alır. 1940 yılında "Colbors Terisin Kiygen Baatır" yayımlandığında da Osmonov'un şiirleri ve sanatına dair övgüler birbiri ardına gazete ve dergilerde yer almaya başlar⁶⁶.

Burada akla hemen "Eğer şair bu eseri tercüme etmeye başlamadan önce sevgilisinden ayrılmasaydı, tercümesi bu derece başarılı ve güçlü olur muydu?" sorusu akla geliyor. Şair "kalfalık" dönemine "Colbors Terisin Kiygen Baatır" eseriyle adım atmış olur.

Savaşa kadarki 10 yıl içinde Osmonov'un, yazılı basında hiçbir eleştiri olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Tam tersine birkaç kere övgüyle bahsedilmiş ve nişan verilmiştir. Gerçeği söylemek gerekirse, o dönemde şair bu övgüleri ve nişanı hak edecek eserler vermemiştir. Sadece "Colbors Terisin Kiygen Baatır"

⁶⁴ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 12

⁶⁵ Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 17

⁶⁶ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 13

çevirisi, okuyucular ve edebî çevre tarafından genç şairin sanatının gerçek başarısı olarak kabul edilmiştir⁶⁷.

A.Osmonov Şota Rustaveli'nin bu nazım destanını tercüme ettikten sonra tekrar kendi şiirlerini yazmaya yönelir ve "Lirika" adlı bir şiir kitabı hazırlar. T.Sıdıkbekov şairin hazırladığı bu eser hakkında: "*Şair, şiirlerinin yazılı nüshasını 1940 yılında Kırgızmambas'a (Kırgız Devlet Matbaası) verir. Basılması için verilen nüshaları kontrol eden redaktör, şiirlerde bulduğu hataları şaire gösterip ona fikrini söylemek yerine, iki anlamı bulunan bir kelimeyi sebep göstererek A.Osmonov'un siyasi suç işlediğini duyurur*" demiştir. A.Osmonov'un "Lirika" eseri bu sebepten yayınlanamamıştır. Şair bu yüzden, sadece eleştiri almakla kalmamış, uzun süre sorguşturmaya tabi tutulmuştur. Prof.Dr. H.Karasayev de bu bilgileri doğrulamaktadır. Bu kişi; o yıllarda kötü niyetli birilerinin üst mevkilere verdiği bir sinyal sonucu, A.Osmonov'un eserlerinin siyasetle alâkası olmadığı halde, şiirlerinin ideolojik bakımdan "milliyetçi" olarak nitelendirilip yayımlanmadığını söylemekte, sırf bu yüzden uzun süre sorgulandığını, sonunda yaptığının hata olduğunu kabul etmek zorunda kaldığını ve ancak bu şekilde kurtulabildiğini söylemektedir⁶⁸.

A.Osmonov'un gerçekleri söylemekten çekinmeyen, vatansever bir kişi olduğu, dönemin edebiyat meydanındaki, Kırgız Yazarlar Birliği yöneticilerini karşısına alarak yazdığı "*Edebiyatımızdaki Tahribatı Sona Erdirelim*" adlı makalesinden açıkça görülmektedir. Şairin bu makalesi 1937 yılının Eylül ayında "Kızıl Kırgızistan" gazetesinin 221. sayısında yayımlanmıştır. Alıkul'un bu eleştiri dolu makalesi dönemin edebiyatçıları, özellikle de Yazarlar Birliği'nin yöneticileri arasında panik havası yaratmıştır. Şair makalesinde, Kırgızistan Yazarlar Birliği'nde yapılan yanlışlıkları kaleme almış, eleştirmiştir. Dönemin Yazarlar Birliği başkanı A.Tokombayev başta olmak üzere, yöneticiler Turusbekov, Malikov, Bökönbayev, Dögdürov'u, halkın geçmiş, gençlerin gelecekteki hazinesi olan sözlü edebiyat ürünlerini derleme çalışmalarında, orijinallerini bozdukları için suçlamıştır. "Canış Bayış", "Kedeykan", "Er Töştük" destanlarının ve masal metinlerinin tamamen

⁶⁷ Cigitov, *Akımdın Eki Ömürü*, s. 50

⁶⁸ a.g.e., s. 14

bozularak, siyasi görüşler doğrultusunda tekrar yazıldığını, halkın söylediğinden tamamen farklılaştırıldığını açıkça söylemiştir⁶⁹.

A. Osmonov ömründe ilk defa bir eleştiri yazdığı, onun cefasını da daha sonraları çektiği bilinmektedir. Özellikle, dönemin en önemli nişanlarından olan Stalin nişanını alamamasının sebebi olarak A.Tokombayev ile ilişkisinin kötüleşmesi gösterilmektedir. Şair 1946 ve 1950 yıllarında aday gösterildiği bu nişanı, dönemin yazarlar birliği yöneticilerinin ileriye sürdüğü “eserlerinde ideolojik hata ve eksiklik” olduğu için alamadığı söylenmektedir⁷⁰.

Şairin bu makalesini yazdığı dönemi göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu dönemde Stalin yönetimindeki Sovyet hükümeti, sözde sosyalist birliğin sağlanması amacıyla kendi ideolojilerine uymayan, küçük bir eleştiri getiren ya da karşı çıkan aydın kesimi etkisiz hale getirmekte, hapis, sürgün ya da idam cezaları ile susturmaktaydı. Görüldüğü gibi, şair bu makalesiyle dönemin yazarlar birliği ile ters düşmüş, ileride yazdığı şiirlerini topladığı “Lirika” adlı eseri de bu sebeplerden denetim engeline takılmıştır.

Bir başka husus da; dönemin Yazarlar Birliği başkanının A.Tokombayev oluşudur. Stalin hükümetinin iktidarda olduğu dönemde, özellikle II. Dünya savaşına kadar, birçok aydının ideolojik suçlamalarla cezalandırıldığı, öldürüldüğü bilinmektedir. Böylesine önemli bir görevde bulunan A.Tokombayev’in, dönemin hükümetine karşı sorumlu olduğu açıktır. Bu sorumluluk çerçevesinde, ideoloji bakımından Sovyet hükümetiyle ters düşen edebiyatçıları uyarmak, onları denetlemek ve devletin üst mevkilerine bildirmek de doğal olarak başkanın görevleri arasında yer almaktadır. A.Osmonov’un A.Tokombayev ile yıldızlarının barışmadığı da bilinmektedir. Tüm bu verilerin ışığında akla gelen ilk soru “A.Osmonov’un, kendine Çabuul dergisinde iş bulan, eğitimini sürdürebilmesini sağlayan A.Tokombayev’i sevmemesinin nedeni, A.Tokombayev’in Yazarlar Birliği başkanlığında yaptığı uygulamalar mıdır?” oluyor.

Zaten ağır hastalığı ile uğraşmak durumunda olan şair, kalemını kullanmada da bu tür zorluklarla karşı karşıya kalınca duygusal çöküntüye girmiştir. A.Osmonov

⁶⁹ Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 38

⁷⁰ a.g.e., s. 39

1941-1944 yılları arasında hiçbir şiir yazamamış, çoğunlukla tiyatro eserleri yazarak zaman geçirmiştir. Şair, 1942 yılında Şekspir'in "On İkinci Gece" komedisini tercüme eder, 1943 yılında "Çolponbay" müzikalini, "Mahabat" (Muhabbet) ve "Ak Mör" (Ak Mühür - 1944) adlı tiyatro eserlerini yazar.

A.Osmonov, tüm zamanını tiyatro eserlerine ayırdığı zamanlarda bile, kendinin bir şair olduğunu unutmamıştır. Köy ve kolhoz hayatının içine girerek, halkın gerçek hayat mücadelesini gözleme ve sözlü edebiyat ürünlerini yakından öğrenme fırsatı bulmuştur. Dünya ve Rus edebiyatındaki klâsikleri özümseyerek okumuş, kendi sanat anlayışını eleştirel bir şekilde gözden geçirmiştir. Halkın içinde gözlemlediklerini ve okuduğu kitaplardan öğrendiklerini birleştirerek şiirdeki üslûbunu geliştirmeye çalışmıştır⁷¹.

II. Dünya Savaşının ilk yıllarında, diğer tüm edebiyatçılarda olduğu gibi Alıkul'un da ön plâna aldığı tema; savaş temasıdır. Savaşın Kırgız sosyal hayatındaki etkilerini konu eden bir dizi şiir yazmıştır şair. Bu şiirler iyimser bir bakış açısıyla, cephe ve cephe gerisinde bulunan Sovyet insanın moral motivasyonunu artırmak amacıyla yazılmıştır.

Kalemını çok farklı alanlarda kullanabilen A.Osmonov, sadece şiir yazmakla ve tanınmış edebiyatçıların eserlerini tercüme etmekle kalmamış, dönemin diğer edebiyatçıları gibi ders kitapları ve antolojiler de hazırlamıştır⁷².

Hastalığının ölümcül olduğunu bilmekte olan şair, zamanını boşa geçirmemeye, yüreğinde büyüttüğü duygu ve düşünceleri yazıya geçirmeye gayret eder. 1944 yılında tedavi olmak için gittiği Koysarı sanatoryumunda birikimlerini şiirleştirmeye başlar. 1944 yılı Kasım ayından 1945 yılı Mart ayına kadar birçok şiir ve manzume yazar. Koysarı sanatoryumunda geçirdiği bu dört ay şairin sanatı için oldukça verimli olmuştur⁷³.

A.Osmonov'un savaş döneminde yazdığı bu şiirler 1945 yılında "Mahabat" adı ile kitaplaşmıştır. A.Osmonov'un bu kitabı hem şairin kendi sanatı hem de Kırgız şiiri açısından büyük bir olaydır. Şair "Mahabat" adlı eseri için otobiyografisinde

⁷¹ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 16

⁷² Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 40

⁷³ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 17

“1945 yılı hayatımın ve sanatımın olgunlaştığı dönemdir” demektedir⁷⁴. Şairin sanatının ve şiirlerinin “ustalık” devresi de bu eseriyle başlamıştır diyebiliriz.

“Mahabat” şairin dördüncü şiir kitabıdır. Onun üçüncü kitabı (“Çolponstan” 1937) çıktıktan sonra aradan tam sekiz yıl geçmiştir. Uzun süredir şiirlerini yayımlamayan şairin bu eseri, okuyucular tarafından olmasa da edebî çevrede çok büyük ilgi uyandırmıştır. “Mahabat”a ilk olumlu eleştiri şair T.Ümötaliyev tarafından yapılmış, 1 Ağustos 1946’da “Leninçil Caş” gazetesinde yayımlanmıştır. Bu makalede T.Ümötaliyev, şairin savaş döneminde sanatını geliştirdiğini, eserdeki şiirlerin insanın duygularına hitap eden etkileyici nitelikte olduğunu söylemektedir⁷⁵.

A.Osmonov’un bu eseri savaştan hemen sonra, Stalin hükümetinin sanat ve edebiyat üzerinde baskısını artırdığı bir dönemde yayımlanmıştır. Bu eserde halkın sosyal hayatını tasvir eden şiirlerin yanı sıra şairin kendi düşünce ve hislerini, bakış açısını verdiği şiirler de vardır. Bu durum, dönemin ideolojik taleplerine ve eski şiir geleneğine tam uymamasıyla eleştirmenlerin gözüne batabilirdi. Alıkul’un kendi düşünce ve hislerini diğer sanatçılardan farklı olarak keskin bir şekilde ifade etmesi bazılarına hoş gelmeyebilirdi. A.Osmonov’un sanatını öven iki makaleye karşı ilk cevap şair M.Alıbayev tarafından verilmiştir. “Manisi Cok Mahabat” (Anlamsız Mahabat) adını taşıyan bu makale, 1946 yılının 15 Kasımında “Kızıl Kırgızistan” gazetesinde yayınlanmıştır⁷⁶.

Bu makalede Osmonov, toplumdan ve hayattan bağlarını koparmış, kendince ürettiği faydasız düşüncelerle boğuşan, geleceğe inanmayan, karamsar bir görünüşe sahip olan, ölüm ve ağıttan başka hiçbir şey yazmayan şair olarak nitelendirilir⁷⁷.

Böylece “Mahabat” eseriyle şair, hayatında ilk defa kendisini göklere çıkararak övgülerle ve yerin dibine sokan yergilerle karşılaşmıştır. Bu olumlu ve olumsuz eleştiriler dergi ve gazete sayfalarında yayınlanmaya başlamış, bu konuda özel tartışmalar düzenlenmiş, “Mahabat” eseri ve şairin sanatı uzun süre tartışılmıştır. A.Osmonov yaklaşık bir buçuk yıl bu edebî tartışmaların merkezinde yer almıştır⁷⁸.

⁷⁴ Ümötaliyev, Alıkul Osmonov, s. 66

⁷⁵ Cigitov, Akımdın Eki Ömürü, s. 17

⁷⁶ a.g.e., s. 22-23

⁷⁷ a.g.e., s. 24

⁷⁸ a.g.e., s. 27

1946 yılında şair “Cañı Irlar” (Yeni Şiirler) adlı, 82 şiir ve 7 manzumedan oluşan bir şiir kitabı oluşturur ve 8 Haziranda incelemeye verir. Yaz aylarını At Başı'nın meşhur yaylalarında geçiren şair, hem dinlenmiş hem de tabiatı gözlemlemiştir. Bu arada halk ağzından folklorik malzemeleri de toplamayı ihmâl etmemiştir. “Mahabat” eserinden sonra başlayan tartışmalar ve eleştiriler, özellikle de M.Alıbayev'in “Maanisi Cok Mahabat” (Anlamsız Mahabat) adlı makalesinde üzerinde durulan ideolojik eksiklikler, yeni şiir kitabı olan “Cañı Irlar” kitabının basılmasına engel teşkil etmiştir. Şair bu şiir kitabından 35 şiiri ve 3 manzumeyi (Bunlardan bir bölümü 1947 yılında yayınlanan “Baldar Üçün” (Çocuklar İçin) ve 1957 yılında yayınlanan “Ata Curt” (Ata Yurt) kitaplarında yayınlanmıştır) çıkarmaya mecbur kalmıştır. “Cañı Irlar”ın bu son haliyle basılmasına ancak basıma verildikten sekiz ay sonra karar verilmiştir. “Mahabat” eserinin eleştirilmesi, “Cañı Irlar” kitabının denetime takılması Alıkul'u sanatında mecburî bir değişikliğe gitmesine, kendi iç dünyasını ve düşüncelerini şiirlerine aksettirememesine, dönemin edebî eleştirileri ve yazılı basında kurulan mahkemelerin isteği doğrultusunda eserler vermeye zorlamıştır⁷⁹.

A.Osmonov, 1946 yılının kış aylarında, Çolpon Ata kasabasındaki “Birlik” kolhozuna gelir ve burada yaşamaya başlar⁸⁰. Sanatının en verimli dönemlerinin birini burada geçiren şair aynı yılın Kasım ayı boyunca 108 şiir yazar. Bir günde ondan fazla şiir yazdığı olur⁸¹. Bu şiirlerin çoğunluğu, dönemin edebî eleştirilerinin talepleri doğrultusunda yazılmış, savaştan sonraki kolhozun ve köyün neşe içindeki hayatını, kolhoz çalışanlarının iyi niyetli emeğini ve vatansever uğraşlarını övgü çerçevesinde kalmıştır⁸².

1947 yılının başlarında şair, yazmış olduğu bu yeni şiirlerden oluşturduğu “Menin Cerim - İrdin Ceri” (Benim Yerim Şiirin Yeri) adlı kitabını hazırlar ve basıma verir. Kitabın 31 Temmuz'da basılmasına karar verilir. Şairin bu kitabı, 10 ay önce basılması için verdiği “Cañı Irlar” kitabının hemen sonrasında yayınlanır.

⁷⁹ Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 28

⁸⁰ Cusupov, *Sapar Kitep*, s. 103

⁸¹ Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 50

⁸² Cigitov, *Akıdın Eki Ömürü*, s. 29

Şairin, dönemin şiir anlayışı ve taleplerini (zorunluluk) göz önüne alarak yazdığı bu kitapların ikisi de edebî çevrelerde takdirle karşılanır⁸³.

Şair 1947 yılının kış aylarına kadar sadece tiyatro eserleri üzerinde çalışır, “Rakıya”, “Ekinçi Brigada” (Ekinçi Birliği), “Abılkasım Canbolatov” adlı tiyatro eserlerini ve “Korukçu Kooman” adlı opera için libretto yazar⁸⁴.

Şairin 1 Ocak 1947 yılı yayınlanan “Manastın Murasçısı” adlı makalesinde kendini Manas destanını yazıya geçirmeye adanmış olan İbrayım Abdrahmanov konu edilmektedir⁸⁵.

Şair 1948 yılının sonbaharında yazmış olduğu şiirlerinden oluşan yeni “Cafı Irlar” (Yeni Şiirler) kitabını basıma verir. Aynı yıl içerisinde Puşkin’den çevirdiği “Yevgeni Onegin” manzum romanını yayımlanır⁸⁶.

1949 yılında “Kümüş Bulak” (Gümüş Pınar), “Cönöş Kerek Merkige” (Gitmek Gerekir Merki’ye) piyeslerini yazar. Aynı yılın yaz aylarında, şiir ve manzumeler yazar. “Otello”nun çevirisini yayımlar ve ikinci “Cafı Irlar” kitabı basılır⁸⁷.

Elimizde bulunan materyallere bakıldığında, Alıkul 1950 yılında tek bir şiir bile yazmamıştır. Bu durum iki türlü izah edilebilir. Bunlardan birincisi, yazar K. Cusupov’un da belirttiği gibi, şairin elyazmalarının ve eserlerinin kaybolma veya dönemin iktidarı tarafından ortadan kaldırma ihtimâlidir. K. Cusupov bu konuda “*Alıkul’un şiirlerinden kaybolanların sayısı çok olsa gerek. A.Osmonov’un elyazmalarının dışında, 1947, 1949 ve 1950 yıllarında yazdığı şiirler de kaybolmuş olabilir mi diye düşündüm. (...) Şairin 1950 yılına ait devamlı yazdığı defterleri, elyazmaları, şiirleri yok.*” demektedir⁸⁸. Bu konudaki bir başka görüş de, şairin son yılında hastalığına bağlı olarak kendinde yazacak gücü bulamamış olması ihtimâlidir. 1947 yılından itibaren ölümüne kadar geçen süre içinde eser sayısının giderek düşmesi de bu durumu doğrular niteliktedir. Fakat şairin 1950 yılı sanatına dair

⁸³ Cigitov, Akımdın Eki Ömürü, s. 29

⁸⁴ a.g.e., s. 29

⁸⁵ Cakıpbekuulu, Alıkulga Taazim, s. 36

⁸⁶ Cigitov, Akımdın Eki Ömürü, s. 30

⁸⁷ a.g.e., 31

⁸⁸ Cusupov, Sapar Kitep, s. 146

sadece iki manzumenin plânından başka hiçbir şeyin bulunamamış olması dikkate değerdir⁸⁹.

A.Osmonov'un sanatının en önemli özelliklerinden biri de, halkın sözlü miraslarına getirdiği yeniliklerdir. Şair, sözlü edebiyatın güçlü geleneğini "Mahabat" eserinden itibaren kendi sanatı ve şiirleriyle özdeşleştirmeyi başarmıştır⁹⁰.

A.Osmonov yenilikçi bir şair olmasının yanında folklorik malzemeyi şiirlerinde en güzel şekilde sunan şairlerin başında gelmesiyle dikkati çekmektedir. O çağdaş edebiyatın; ancak geçmiş dönemlerdeki sözlü edebiyat ve halkın dimağında yer etmiş anlatımların deneyimlerinden faydalanılarak, bu birikimin değerlendirilmesi sonucu oluşturulabileceğinin farkındaydı. Bu sebeple şair bulunduğu köylerde, yöre insanının ağzından folklorik malzeme toplamayı ihmâl etmemiştir. Bunu, K.Cusupov'un ve C.Cakıpbekuulu, A.Osmonov'un yaşadığı köyün halkıyla yaptığı röportajlardan açıkça görebiliyoruz.

A.Osmonov sözlü edebiyattan iki türlü faydalanmıştır. İlk olarak sözlü edebiyatta bulunan türleri; masal ve efsaneleri, motifleri, konuları alarak kendi sanatıyla yoğurmuş, fikrî ve estetik bakımdan olgunlaşmış eserler vermiştir. İkinci olarak ise; sözlü edebiyat türlerini çokça kullanmış olmasıdır. Bununla birlikte halkın düşüncesini, örf-âdetlerini, geleneklerini ve sosyal hayat tarzını ele alarak onları dönemin gerçeklerine ve hayat tarzına uydurarak eserler vermeye çalışmıştır.

Masal, efsane ve diğer sözlü edebiyat ürünlerinin halk söyleyişinde çeşitli varyantları bulunabilmektedir. Böyle durumlarda şair, onların içinden, fikrî bakımdan derinliği bulunan ve içeriği güçlü olan varyantı seçmiştir. Seçtiği bu varyantı, kendi sanat anlayışına göre, anlam ve sanatsal yönden zenginleştirerek daha gerçekçi bir hale getirmiştir. Şairin "Tolubay Sınçı", "Mırza Uul", "Karagul", "Cüz Cıyırma Caştağı Alma Bak Menen Cüz On Beş Caştağı Şevket Girey" (Yüz Yirmi Yaşındaki Elma Bahçesi İle Yüz On Beş Yaşındaki Şevket Giray) adlı manzumeleri sözlü edebiyattan faydalanarak yazılmış eserlerdir⁹¹.

Şairin 1944 yılında yazdığı "Tolubay Sınçı" (Seyis Tolubay) manzumesi, Anadolu'da da anlatılmakta olan "Köroğlu" destanıyla benzerlikler taşımaktadır.

⁸⁹ Cigitov, *Akındın Eki Ömürü*, s. 32

⁹⁰ Artıkbayev, *Talant Sırı*, s. 242

⁹¹ a.g.e., s. 243

“Ak Satkın İle Kulmırza” Kırgız sözlü edebiyatının önemli destanlarından biridir. Daha önce Radloff ve Togolok Moldo'nun derlediği bu destanı, önceki nüshaları da kullanarak “Mırza Uul” (Mırza Oğul) adı ile yeniden yazmıştır⁹².

Şair, “Karagul”, “Mırza Uul” ve “Doman'ın Kızı” manzumelerini yazarken, halk arasında yaşamakta, anlatılmakta olan şekliyle, değiştirmeden, hiçbir yenilik yapmadan yazmıştır. Bir başka deyişle hazır olan metin sadece şiir dili ile anlatım bulmuştur. Şair manzumeleri yazarken yaratıcılığını ve hayâl dünyasını kullanamamıştır⁹³.

Olağanüstü masallar ve bazı edebî eserlerin fantastik kurguları esasında yazılan “Mahabat” ve “Eşimkandın Teregi” (Eşimkan'ın Ağacı) manzumeleri şairin, yaşadığı dönemin sosyal olayları ile bağdaştırılarak kaleme almıştır⁹⁴.

Osmonov, manzumelerinin bir bölümünün içeriğini oluştururken, sosyal hayatta yaşanılmakta olan olaylardan faydalanmış, realist bir bakış açısıyla şiirleştirme yolunu seçmiştir. 1935 yılında yazdığı “Ok Cañıldı” (Ok Yanıldı) bu şekilde yazılmış olan ilk manzumesidir. Bu manzumede, Kırgız köy ve kasabalarında uygulanmaya çalışılan kolektifleştirme süreci epizotlarla verilmektedir⁹⁵. Sosyal hayattan alınana bir başka manzumesi de; Alıkul'un 1941 yılında yazdığı “Çoñ Çüy Kanal” (Büyük Çüy Kanalı) adlı küçük manzumesidir. Bu eserinde, hükümetin kolektifleştirmedeki uygulamalarını ve bu uygulamada görev yapanları övmektedir. Fakat, bu şiir, şiir teknikleri ve anlatımı, konu seçimi bakımından oldukça başarısızdır⁹⁶.

Hayat gerçeklerini yansıttığı diğer manzumelerinin arasında, “Menin Enem” (Benim Annem), “Kim Boldu Eken?” (Kim Oldu Acaba?), “Maydın Tünü” (Mayıs Gecesi) sayılabilir. Bu manzumeler 1943 yılının sonbaharında yazılmış ve dönemin aktüel olayı olan II. Dünya savaşı konu edilmiştir⁹⁷. Şairin “Külüypa” adlı manzumesi de konu bakımından yukarıda verilen manzumelerle paraleldir⁹⁸.

⁹² Artıkbayev, Talant Sırı, s. 247

⁹³ Cigitov, Akındın Eki Ömürü, s. 124

⁹⁴ a.g.e., s. 125

⁹⁵ a.g.e., s. 127

⁹⁶ a.g.e., s. 129

⁹⁷ a.g.e., s. 129

⁹⁸ a.g.e., s. 138

Savaş bittikten sonra, çoğu Kırgız yazar ve şairi zafer sarhoşluğu içinde, II. Dünya savaşının insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi göz ardı etmiş, bu zaferin temelinde yatan birçok acıyı, üzüntüyü unutmuş, yazdıkları eserlerde bu durumu yansıtamamışlardır. A.Osmonov “Üç Ayak” (Üç Ayak), “Ölüp Tirilgender” (Ölüp Dirilenler), “Cefişbek” manzumelerinde savaşın Kırgız insanı ve toplumu üzerinde bıraktığı olumsuz etkiyi dizelere taşımıştır⁹⁹.

Görüldüğü gibi A.Osmonov manzumelerinin konularının özünü türlü kaynaklardan; bazen sözlü edebiyattan, bazen sosyal hayat içinde yaşanan olaylardan, bazen okuduğu kitapların etkisinden süzüp almıştır. Bazen de kendi hayâl dünyasının derinliklerinden bu manzumelere konu çıkarmıştır¹⁰⁰.

A.Osmonov, tiyatro alanında da büyük hizmetleri olan bir şairdir. Şairin ilk tiyatro denemeleri, 1931 yılında Pedagoji Enstitüsünde okumaktayken yazdığı “Kereksizder” (Gereklisiniz) ve “Bizdin Duşmandar” (Bizim Düşmanlar)dır¹⁰¹. Şair, bu iki küçük denemeden sonra II. Dünya savaşı dönemine kadar hiç tiyatro eseri yazmamıştır. 1943-1945 yılları arasında “Mahabat”, “Çolponbay”, “Baatırdın Ölümü” (Kahramanın Ölümü) ve “Ak Möör” adlı tiyatro eserlerini yazmıştır¹⁰².

Alıkul savaştan sonraki dönemde (1946-1949 yılları) “Ekinçi Brigada” (İkinci Bölük), “Rakıya” (Rakıya), “Korukçu Kooman” (Korucu Kooman), “Abılkasım Canbolotov”, “Kümüş Bulak” (Gümüş Pınar), “Cönöş Kerek Merkige” (Gitmek Gerek Merki’ye) adlı piyesler yazmıştır. Bu yazdığı piyesler içinden sadece “Ekinçi Brigada” kendi döneminde sahnelenmiştir. Diğerleri, A.Osmonov hayattayken ne yayımlanmış ne de sahnelenmiştir. Bunların tümü şairin ölümünden sonra yayımlanan “Çıgarmalar Cıynagi” (Eserlerinin Tümü) eserinin ikinci cildinde yayınlanmıştır¹⁰³.

A.Osmonov, Kırgız edebiyatında şiir çeviri sanatıyla da yer etmiştir. Puşkin’in “Kışkı Keç” (Kış Gecesi) adlı şiiriyle başlayan çeviri serüveni, ölümüne kadarki dönem içinde şairin önem verdiği bir sanat dalı olmuştur. Bu sayede şair, şiir tekniğini ve sanatını geliştirme imkânı bulmuş, aynı zamanda dünya edebiyatını ve

⁹⁹ Cigitov, Akımdın Eki Ömürü, s. 141

¹⁰⁰ a.g.e., s. 148

¹⁰¹ a.g.e., s. 151

¹⁰² a.g.e., s.152

¹⁰³ a.g.e., s. 156

klâsiklerini yakından takip etme imkânını yakalamıştır. Birçok şair ve yazardan çeviri yapan şairin önemli çevirilerinin arasında, 1937 yılında İ.A.Krîlov'un "Temsiller" adlı şiir alegorik kitabı; sanatının dönüm noktalarından biri olan ve 1940 yılında yayınlanan Gürcü şair Şota Rustaveli'nin "Colbors Terisin Kiygen Baatır" (Kaplan Derisi Giyen Kahraman) manzum destanı, Nizamî'nin "Hüsrev ve Şirin" destanının çevirisi, Şekspir'in "On İkinci Gece" ve "Otello" eserleri ve son çeviri işi olan Puşkin'in "Yevgeni Onegin" adlı manzum romanı sayılabilir¹⁰⁴.

A.Osmonov, manzumelerinin yanı sıra, şiirlerinde de sözlü edebiyatın türlerinden geniş ölçüde faydalanmıştır. Bu şiirlerini yaratırken içerik ile biçimin birlikteliğini korumaya çalışmıştır. Şair çağdaş şiir için yeni olan bir konuyu işlerken bazen eski şiir biçimlerinin güzel örneklerinden de faydalanmıştır. Şairin bu tür şiirlerine; "Bekbekey", "Temin", "Camgır İrı" (Yağmur Şiiri), "Ay Körü" (Ay Görme), "Kuloy Kuloy Torpogum" (Kuloy Kuloy Buzalım), "Kün Kürküröö" (Gök Gürlemesi), "Beşik İrı" (Beşik Şiiri), "Küygön" (Yanan), "Bekenbiz" (Sağlamız), "Ayrök", "Bat Aytma" (Hızlı Söyleme)yi örnek olarak verebiliriz¹⁰⁵.

Şairin çocuklar için yazdığı şiirler de vardır. "Tülkü Menen Kazdar" (Tilki İle Kazlar), "Çımın-Çırkey İrları" (Sinek-Sivrisinek Şiirleri), "Camgır İrı" (Yağmur Şiiri), "Samolyot İrı" (Uçak Şiiri), "Birinçi Sentyabr" (Bir Eylül), "Kitepti Süy" (Kitapları Sev), "Bak Tigeli" (Bağ Yapalım), "Mugalim" (Öğretmen) gibi şiirleri çocukların ve genç okuyucuların sevdiği şiirleri arasındadır¹⁰⁶.

A.Osmonov yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Kırgız Edebiyatının hemen hemen her dalında uğraş vermiş, dönemin dürüst aydın boşluğunu gidermeye çalışmıştır. Başta şiirleri olmak üzere, bütün edebî eserlerinde çalışkanlığı, iyilik severliği, insan sevgisini ve adaletli olmayı öğütlemiştir okuyuculara. Kısa hayatı boyunca amansız hastalığı ile mücadele eden şairin eserlerinde, herşeye rağmen hayatın güzelliği vurgulanmış, ölümün gerçekliğinin yanında kalıcı olmanın yolları gösterilmiştir.

¹⁰⁴ Cigitov, *Akımdın Eki Ömürü*, s. 173-176

¹⁰⁵ Artıkbayev, *Talant Sırı*, s. 248

¹⁰⁶ Cakıpbekuulu, *Alıkulga Taazim*, s. 33

Sovyet Edebiyatının önemli edebî şahsiyetlerinin başında gelen A. Fadeyev Sovyet Yazarlar Birliği'nin XIV. Kongresinde A.Osmonov'un ismini, Sovyet edebiyatının en önemli isimleri arasında zikretmiştir¹⁰⁷.

1950'li yılların başlarında kendi eserlerini vermeye başlayan B. Sarnogoyev, S. Cusuyev, A. Belekov, A.Toktakunov, E. Uzakbayev gibi şairlerin yazdıkları şiirlerini incelediğimizde Alıkul'un şiir anlayışının geniş ölçüde kullanıldığını görebiliriz. A.Osmonov'un şiir sanatını örnek alan ve onu izleyen B. Sarnogoyev ile S.Cusuyev, seçmiş oldukları bu yolda başarılı olmuşlar, aynı yolu seçenlerden E. Uzakbayev'in şiirlerinin ise pek tutulmadığı görülmektedir.

1950'li yılların sonlarına doğru ise Kırgız şairlerinin çoğunluğu, Alıkul'un şiir sanatına yoğunlaşmış, hemen hemen her şair Alıkul'un şiirinden kendine dersler çıkarmaya başlamıştır. Bazıları Alıkul'un Kırgız şiirinin içeriğine getirdiği yeniliklerden ve sanatsal buluşlardan etkilenerek kendi şiirlerinde kullanmaya çalışmıştır. Alıkul'un sanatını taklit o dönemde en yüksek seviyeye yükselmiştir¹⁰⁸.

A. Osmonov'un şiir sanatını, kendi şiirlerini geliştirmede rehber olarak gören, Kırgız şiirini yeni görüşler, sanatsal buluşlarla zenginleştiren ve Kırgız şiirinin 1950-1980 yılları arasındaki gelişim sürecinde rol oynayan şairler arasında S.Eraliyev, N. Baytemirov, C.Sadıkov, T.Kocomberdiyev, O.Sultanov, C.Mamıtoev, S. Abdıkadırov, C.Abdıkalıkov, E.İbrayev, C.Alibayev, A.Cakşılıkov, N.Carkınbayev, A.Rıskulov, T.Samudinov, K.Taşbayev, M.Tursunaliyev'in isimleri rahatlıkla sayılabilir¹⁰⁹.

A.Osmonov'u, kendi şiir sanatının piri olarak gördüğünü her zaman vurgulayan Süyünbay Eraliyev'in "Ak Mör" (Ak Mühür) manzumesi, Alıkul'un aynı adlı manzumesi örnek alınarak yazılmış ve Kırgız şiirinin en önemli eserlerinden biri olmuştur. O.Sultanov ise kendi şiirinin arayış yıllarını anlattığı kitabının adını "Otuz Caş" (Otuz Yaş) şiirini çağrıştıracak şekilde "Otuzunçu Stantsiya" (Otuzuncu İstasyon) koymasına boşuna olmasa gerek¹¹⁰.

Alıkul'un Kırgız şiiri üzerindeki tesirini bu tür örneklerle çoğaltabiliriz.Onun şiirlerinin, yeni nesil şairlerin sanatına yön verdiği, etkilediği ve güç kattığı da bir

¹⁰⁷ Artıkbayev, Talant Sırı, s. 256

¹⁰⁸ a.g.e., s. 257

¹⁰⁹ a.g.e., s. 258

¹¹⁰ a.g.e., s.259

gerçektir. Genç şair Kıyalbek Urmanbetov “Ala Arça Körüstönün Aralap” (Ala Arça Mezarlığında Dolaşırken) adlı şiirinde:

...Almaya geldim duanı,

Osmon oğlu Alikul...

diyerek, günümüz genç Kırgız şairlerinin düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur. Alikul’un mezarındaki heykelini yenileme, Isık Göl ve Bişkek şehirlerine onun yeni heykellerini yerleştirme teklifleri yapanlar da yeni nesil Kırgız şairleri ve öğrenci gençlerdir¹¹¹.

Otuz beş yıl gibi kısa bir hayat süren, fakat otuz beş asra ölmez miras bırakan Alikul, Kırgız halkının gururu ve övünç kaynağı olarak kalacaktır. Şair C.Mamıtov bu yönde:

Ak boz atın yakınlaştığı otuz beş yaş,

Koşturur otuzuncu asırlara...

diyerek bu inancı dile getirmiştir.

¹¹¹ Artıkbayev, *Talant Sırı*, s.259

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALIKUL OSMONOV'UN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

I. DİL VE ÜSLÛP

*Şair yolu, kutsal yoldur, kutludur
Kötü şair halk önünde utanır.
Şairin yazdığı, bizim okuduğumuz dört dize şiir,
Dünyada kalması gerekir .
İlkbahar, yaz,
Sonbahar, kış,
Denilen dört kelime misali.*

der A.Osmonov “Akın” (Şair) adlı şiirinde. Şair, Sanatını her zaman halkın menfaatine kullanmayı seçmiştir. Kalıcı olmanın, halkın yüreğine hitap eden şiirler yazmaktan geçtiğinin farkındadır. Kalıcı olmak için sadece bu yeterli değildir elbette; her şeyden önce, şiir sanatını öğrenmesi ve özümsemesi gerekmektedir. Sanatının ilk yılları, bu çaba içinde geçmiştir. Şiirinde kendine özgü bir üslûp edinebilmesi şairin yıllarını alacaktır.

A.Osmonov'un 30'lu yıllardaki şiiri, tematik bakımdan zengin değildir. Ayrıca konu ve işlenişi açısından da özgün değildir. Bunun sebebi ise, genç şairin hayat içinde yaşanılmakta olan olayları düşünce süzgecinden geçirerek, sanatına aksettirebilme becerisine, tecrübesine erişememiş olmasıdır. Bu dönemde şiirlerini, her yazar ve şair gibi dönemin yazılı basınında yer bulma imkânına sahip olan siyasî talepler, fikirler ve anlayışlar doğrultusunda yazmıştır. Şiirlerini yüksek söyleyiş

kalitesine çıkaramamıştır. İlk şiirlerindeki duygu ve düşünceleri işleyişi, söz ve anlam sanatlarını kullanma becerisi oldukça yetersizdir¹.

A. ANLAM VE SÖZ SANATLARI

Şairin sanatının ilk döneminde, şiirinde işleyeceği konuları, şiir tekniklerini kullanarak verme yönünden yeterli olamadığı, kendinden önceki şairleri takip etme yolunu seçtiği görülmektedir. Fakat örnek aldığı şairlerin tekniklerini taklit ederken de başarısız olmuş, vermek istediği düşünceleri şiir diliyle bezeyip ifade etmekte zayıf kalmıştır. Osmonov'un, savaşa kadarki şiirlerinde işlediği düşünceyi dolgunlaştırma ve şiir tekniklerini kullanma yönünden, dönemin Kırgız şiiri içinde vasatın üzerine çıkamamış olması bir gerçektir².

17 yaşında yazmış olduğu "Taŋda" (Tanda) ve "Şamalga" (Rüzgâra) adlı şiirlerinde kelimelerin seçilişi, anlatımın sıradanlığı, şiir tekniklerinin iyi kullanılamayışı, söz sanatları yeterli derecede kullanamayışı göze çarpmaktadır. Bu şiirlerde şair için olumlu yön ise, şairlik hissiyatının açıkça görülüyor olmasıdır.

1933 yılında yazmış olduğu "Erkin Kız" (Hür Kız) adlı şiirinde şair, Sovyet dönemi ile yeni bir hayat tarzına kavuşan bayanları, örnek bir şekilde tüm dünyaya göstermek ve duyurmak istemektedir. Fakat anlatım için oldukça sıradan bir dil kullanmış, şiirin gereği olan söz ve anlam sanatlarından faydalanmamıştır. Anlatmak istediği düşünceyi, okuyanı etkileyecek ve akılda kalacak şekilde verememiştir. Şiirin içinde anlatımı güçlendirecek ya da farklı kılacak cümle ve kelime sayısı oldukça azdır. Anlatım bakımından vasatın üzerine çıkamayan bu şiirde anlamı güçlendirmek için yerleştirdiği *komandır* (komutan) ve *avangard* (öncü asker) gibi yabancı kelimeler şiirin yapısını bozmaktadır.

1936 yılında yazmış olduğu "Bir Coldoşuma" (Bir Arkadaşıma) adlı şiirinde ise şair, bütünlük arzedenden, sistemli bir anlatım kuramamıştır:

Ar kündö türdüü oydumun,

Oy menen kelbeyt oynogum,

Mından negiz çıgaram,

¹ Salican Cigitov, *Akımdın Eki Ömürü*, Kırgızistan, Bişkek 1998, s. 36

² a.g.e., s.36

Munumdu tük koybodum.

Tanda bir iş kolgo algın,

Tübünö ceter col salgın.

Ölsöñ da çok deş bolbosun,

Kelbey koybos darmanıñ.

(Akındın Eki Ömürü, s. 37)

(Her gün türlü düşünceler içindeyim. Düşüncelerle ile de fazla oynamak istemem. Bu durumdan kendime pay çıkarırım ve bunu hiçbir zaman ihmâl etmem. – Güneş doğarken elinize bir iş alın ve onu bitirmek için çalışın. Ölseniz de, bu iş olmaz demeyin, mutlaka bir yol bulunur.)

Bu şiirinde, birinci ve üçüncü dördlüklerde şair kendinden bahsetmekte, diğer dördlüklerde ise bir arkadaşına, sıradan, herkesin söyleyebileceği, akıl edebileceği türden nasihatte bulunmaktadır. “Bir iş eline al, halkının namı için çalış, insanlığın adı için erlik kıl, dünyayı geniş gör” demek için şiir dilini kullanmaya gerek yoktur. Bunları etkili bir biçimde ifade edebilmek; yeni açılımlar, yeni kullanımlar bulmak gerekir.

A. Osmonov’un ilk üç kitabındaki şiirlerin birçoğu ithaf motifinde yazılmıştır. Bu tür şiirleri arasında; “Şamalga” (Rüzgâra), “Saga” (Sana), “Açuuma” (Acıma), “Kagazıma” (Kâğıdıma), “Uçkan Bulbulga” (Uçan Bülbüle), “Şumkarga” (Sungura), “Akırkı Balalıkka” (Son Çocukluğa), “Bilinbegen Üç Mezgilge” (Bilinmeyen Üç Zamana), “Kurbularıma” (Arkadaşlarıma), “Tefituşlarıma” (Yaşlılarıma), “Gülümö” (Gülüme), “Akın Coomartka” (Şair Coomart’a), “Mayakovskiye” (Mayakovskiye) v.b. sayılabilir. Bu şiirlerinde, ele alınan konunun yüzeysel ifadesi, anlatılmak istenilen düşüncenin derinleştirilememesi, hayâl gücünün eksikliği göze çarpsa da, şiirlerinin bazılarında şairin sanatının gelecek için ümit verdiğini göstermektedir.

Şairin bu dönemdeki bazı şiirlerinden onun gelecekte parlak bir şair olacağını sinyalleri görülmekteydi. 1930’lu yılların başlarında yazmış olduğu “Bir Tünü” (Bir Gece) ve “Tört Cıldan Kiyin” (Dört Yıldan Sonra) adlı şiirlerinde karşılaştığımız bazı dizelerdeki dili kullanma becerisi ve bu dizelerin içindeki dolaylı anlatım

örnekleri ilerisi için ümit veren örneklerdendir. “Bir Tünü” adlı şiirindeki bir dörtlükte şair:

*Tün bolgondo comok aytıp,
Şıldıragan bulaktın
Küüsü emne eken, köpölöktön
Bulbulga aytıp surattım.*

(Akındın Eki Ömürü, s. 41)

(Gece olduğunda masal anlatarak şırıldayan bulağın, ezgisinin ne olduğumu, kelebekten, bülbüle söyleyip sordurdum.)

demektedir. “Tört Cıldan Kiyin” adlı şiirinde ise şair:

*Keldim. Ayıl taanıgan çok,
Alda kaçan unutkan.
“Bul kim ele?” – dep too surayt
Üstündöğü buluttan.*

(Akındın Eki Ömürü, s. 41)

(Geldim, köyüm beni tanımadı, zaman içinde unutmuş. Dağ, üstündeki buluttan “Bu da kim böyle?” diye sorar.)

demektedir. “Çıraklık” döneminin şiirlerinde, her ne kadar, kuru ve sıradan anlatımdan kurtulamamış, söz ve anlam sanatlarını özümseyememiş olsa da, bu şiirlerden şairin şiir pırıltıları açıkça görülebilmektedir.

Şairin ilk şiirlerinin, şiir sanatı bakımından eksik yönlerinin çok olmasının nedenleri arasında kelime haznesinin gelişmemiş olması ve sözlü edebiyat ürünlerini tam anlamıyla bilmemesi olarak gösterilmektedir.

1935-1937 yılları arası şair edebî bilgi ve tecrübesini, teorik bilgi ve kelime bilgisi eksikliğini gidermek amacıyla, çok okuma yolunu seçmiş, bu dönemde kendini, büyük şairlerin eserlerini Kırgızca’ya çevirmeye adanmıştır.

Şairin bu emekleri boşa gitmemiştir tabii ki; şairin “kalfalık” döneminin başlangıcı olarak belirttiğimiz 1937 yılından sonra yazdığı şiirlerinden, kelime haznesinin gelişimi ve dolaylı anlatımdaki becerisinin artışını gözlemek mümkündür. “Tañ Aldında Köl Beti” (Tan Atarken Göl Yüzeyi) adlı şiirinde şair:

*...Karap tursam tañ nurun,
Kölgö tegiz tögö aldı,*

*Erkin süzgön çabaktar
Irgıp şoola körö aldı,
Köldün körktüü tolkunu
Köldön kölgö bölö aldı.*

Suluu tañkı şoolanı,

Köl kuçaktap öbö aldı...

(Köl Tolkunu, s.17)

(Güneşin doğuşunu seyretmekteyken, güneş ışıkları göle doğru uzanarak bir yol açabildi. Hürce yüzen balıklar, zıplayarak ışık görebildi. Gölün ihtişamlı dalgaları, gölden gölü bölebildi. Güzel tan ışığını, göl kucaklayıp öpebildi.)

demektedir. Bu dizelerden de görebileceğimiz gibi şair, sabah tan atarkenki ilk ışıkların göl ile buluşmasını romantik bir dille ifade etmektedir. Bu ilk ışıkların, gölün kişileştirilmesiyle, kucaklanıp öpülmesi bunun en güzel örneğidir. Bu romantik anlatım takip eden dizelerde de devam eder ve:

...Tañ aldında köl beti,

Carım, ısıq koynuñday...

(Köl Tolkunu, s. 17)

(Tan vaktinde göl yüzü, yârim, sıcak koymun gibi.)

benzetmesiyle şair gölü, sevgilisiyle özdeşleştirir.

Dönemin ruhuna uygun olarak yazdığı ve Kırgız şiir eleştirmenleri tarafından olumlu tepkiler alan "Beşik İrı" (Beşik Şiiri) adlı şiirinde şair; komünizmin geleceğini bebeğin geleceği ile özdeşleştirir:

...Termel beşik,

Termel beşik, tıñç termel.

Kommunizm cıldızına uyku ber....

(Sallan beşik, sallan beşik,sâkin sallan; Komünizm yıldızına uyku ver.)

...Ukta böbök, dalay sonun kün ötür,

Ukta böbök, Leninizm üyrötör...

(Köl Tolkunu, s. 21)

(Uyu bebek, nice güzel günler gelir. Uyu bebek, Leninizm öğretir.)

dizelerinde *sallan beşik, sallan beşik* ve *uyu bebek, uyu bebek* ikilemeleriyle anlamı kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. Burada kullanılan ikilemeler, beşiğin salınmasıyla ilişkilendirilerek verilmiş, şiirin ritmi de bunun üzerine kurulmuştur.

Şairin şiir ritmine uygun olarak kullandığı ikilemelerden biri de “Kalamga” (Kaleme) adlı şiirinde karşımıza çıkmaktadır:

...Köl şarpıldap tolkundarın taratsın,
Tolkundarı meni karay baratsın.
Cür körölü: kargızdın bir akını,
Uktap catat... uktap catat, dep aytsın... (Mahabat, s. 19)

(Göl hışırtıyla dalgalarını dağıtsın. Dalgaları bana doğru yol alsın. “Yürü görelim, Kargız’ın bir şairi burada uyumakta, uyumakta” diye söylesin.)

gibi şiir boyunca kullandığı yinelemelerle coşkun bir anlatım sağlamıştır. Bunları kullanırken şairin şiirin ritmine uygun ikilemeleri seçtiğini görmekteyiz. “Kaleme” adlı şiirinde dalgaların kıyıya vuruşundaki hareketi *uyumakta... uyumakta...* ikilemesiyle verişi güzel bir buluştur. “Kündör” (Günler) adlı şiirinde ise şair, her dördünlüğün ilk dizesini “*Günler geçer, günler geçer...*” ikilemesine yer vererek kurmuştur. Bu ikilemelerle zamanın hızla akıp gidişini okuyan kişiye daha etkili anlatmayı amaçlamaktadır.

Benzer bir kullanım şairin en güzel şiirlerinden bir olan “Cibek Kiygen Erke Kız” (İpek Gömleklî Nazlı Kız) adlı şiirinde karşımıza çıkmaktadır, “Yağmur yağdı, yağmur yağdı şakırdayarak” dizesiyle yağmurun yağışı ritmik olarak verilmektedir. Bu şekilde yağmurun yağışı okuyan kişinin zihninde daha kolay canlanmaktadır. Yinelemelerin güzel örneklerinden birini oluşturan “Uykum Kelet” (Uykum Geliyor) adlı şiirinde ise şair, devamlı etli ve ağır yiyen Kırgızların yemek kültürünü sorguluyor ve Rus mutfağından sebze yemeklerini almak gerektiği üzerinde duruyor:

...Koy debeym, emne berseñ özüñdö erk,
Mende çok et cebeym dep kesirlenmek,
Özüñçö bir baykagan sıımdı aytım,
Negedir uykum kelet... uykum kelet... (Köl Tolkunu, s.37)

(Hayır demem, ne verirsen kendin bilirsin. Bende et yemem deyip ayak diremek yoktur. Kendimce farkettiğim bir sırrı söyledim. Niyedir bilmem, uykum geliyor... uykum geliyor...)

Şair, bu dörtlükle son bulan şiirde, etli yemek yedikten sonra insanın üzerine çöken rehaveti *uykum geliyor* ikilemesiyle veriyor.

“Kündör Cöntündö Lirikâ” (Günler Hakkında Lirik Şiir) adlı şiirinde ise şair geleceğin güzel günler getireceği inancındadır. Bunun için şair güneş ve aydan yardım ummaktadır:

*...Kün, sen nurluu, ay, baktıluu tiye ber,
Calgız gana caraşıktuu bizdin cer.
Carday ısıq bizdin kündü körüşsün,
Kaygısı çok el bar beken degender.*

*Kün, sen nurluu, ay, baktıluu tiye ber,
Calgız gana caraşıktuu bizdin cer.
Şattık, külkü, çaşçılıktın içinde,
Sen da tuula ber, çaş kündör.*

(Köl Tolkunu, s. 25)

(Güneş sen nurlu, ay sen bahtlı dokunuver. Size yaraşanı sadece bizim yer. Yâr gibi sıcak güneşi görsün, kaygısı yok halk var mıdır diyenler. - Güneş, sen nurlu, ay sen bahtlı dokunuver. Size yaraşanı sadece bizim yer. Neşe, kahkaha, gençliğin içinde, sen de doğuver, genç günler.)

Şairin ilk dizelerde güneş ve aya emredercesine söyleyişi, “Size yaraşanı sadece bizim yer” dizesiyle iknâ etme çabasına dönüşür. “Genç günler” tamlaması ise şairin özgün buluşlarından biridir. Mutlu, güzel, huzurlu kelimelerini kullanmak yerine yeni bir kuruluş olan “genç günler” ile anlatımı şiirin anlamına derinlik getirmiştir. Bu buluşlar, şairin şiir sanatının olgunlaşmaya başladığının göstergesidir.

A.Osmonov şiir dilini kullanmadaki becerisini ve çeviri sanatındaki ustalığını Gürcü şair Ş.Rustavelli'nin “Colbors Terisin Kiygen Baatır” (Kaplan Derisi Giyen Kahraman) adlı manzumesiyle edebî çevreye ve Kırgız halkına kanıtladığını daha önce belirtmiştik. Bu eserle birlikte şair, günümüz Kırgız şiirinde kalıcı olacağını da haberini vermiş oluyordu.

Sevgilisinden ayrılıp, bir başka bayanla mutsuz bir evlilik geçiren ve bu evliliğinden olan kızı Cıpar'ın 15 günlükken ölümü neticesinde şair, kendini tamamen sanatına adanmıştır. Kızının ölümünün ardından yazdığı “Böbökkö”

(Bebeğe) adlı şiirinde, bu güne kadar çok üzüldüğünü, acılar yaşadığını ifade ettikten sonra şair:

*...Birok çirkin, böbök demi küç eken,
Eç mınçalık uulanbagan cürögüm...*

(Fakat maalesef bebek nefesi zor imiş. Hiç bu kadar zehirlenmemiştii yüreğim.)

dizleriyle, bebeğinin son nefesini vermesinin en büyük zehir, acı olduğunu ifade etmektedir. “Bebek nefesi” tamlamasının yan anlam bakımından *ölüm*’ü kastetmesi ve bunun “zehir” kelimesiyle birlikte verilmesi sıradışı bir kullanımdır, anlamı güçlendirmiştir. Bu şiirin devamında:

*...Şuluu toolor, körköm köldör çetinde,
Köp güldör bar, kızıl caşıl türlördö,
Cer añkıgan oşonço cıt içinen
Atası için Cıparday cıt çok ele...*

(Köl Tolkunu, s. 29)

*(Güzel dağlar, şahane göller boyunda, birçok güller var, kızıl yeşil tonunda.
Yeryüzünü saran bunca koku içinde, babası için Cıpar gibisi yok idi.)*

diyen şair, Kırgızca’da güzel koku anlamına gelen “cıpar”ı kullanarak, aynı zamanda kızının ismi olan Cıpar’ı kastetmiş, tevriye yapmıştır. A.Osmonov’un birçok şiirinde “Cıpar” kelimesini kullandığını görmekteyiz.

A.Osmonov “Karkıra” (Karga) adlı şiirinde de tevriyeden faydalanmıştır. Farklı bir kompozisyon oluşturan bu şiirde karganın kanadında yazılı olan mutluluk (bakıt) ve zenginliği (baylık) arayan şair onu kolhoz çobanının evinde bulur:

*....Kırgızdarda adamdık pars salam aytmak,
Çetki üygö salam aytıp kirip barsak,
Töründö Bakıt, Baylık, koyçu menen
Katkırıp kımız içip oturaşat.*

(Köl Tolkunu, s. 41)

*(Kırgızlarda farzdır selam vermek. Kenardaki eve selam verip varıp girsek,
başköşede **Bakıt, Baylık**, çoban ile, neşe içinde kımız içip oturmaktalar.)*

Bu şiirde aynı zamanda kişi isimleri olarak verilen Bakıt ve Baylık çoban ile oturmuş kımız içmektedir. Bu dizelerle şair mutluluk ve zenginliğin, çalışan, üreten

kişinin elinde olduğunu dolaylı bir şekilde, şiir diliyle bezeyerek vermeyi, farklı bir şekilde anlatmayı başarmıştır.

“Otuz Caş” (Otuz Yaş) şiiri A.Osmonov’un sanatının doruğa çıktığı eseridir. Şiirin konusunun işlenişi, söz ve anlam sanatlarının kullanılışı, imgelerin seçimi ve yerleştirilmesi, dilin kullanılışı ustacadır. Bu şiirde saçlarına düşen ak sebebiyle şair otuz yaşını, yıllarını, kır ata binmiş insan ile bağdaştırılmaktadır. Geçen zamanın hızı, atın süratiyle özdeşleştirilerek dolaylı bir anlatım kurulmuştur:

...Keçe gana tigi kırdı çok ele,

Kaydan çıktı boz at mingen otuz caş?

(Köl Tolkunu, s. 47)

(Daha dün şu kırlarda yok idi. Nerden çıktı kır at binen otuz yaş?)

Bu dizelerden sonra da bu ilişkilendirme devam etmekte, zamanın hızla geçmesi, at ve onun süratiyle ilgili “kamçı, sağı, koşmak, kamçulamak” gibi kelimelerin çağrışımlarıyla şiir içinde bir bütünlük sağlanmaktadır. Bu tip bir anlatım şairin beş yıl önce, yirmi beş yaşının getirdiği düşüncelerle yazmış olduğu başlıksız bir şiirinde karşımıza çıkmaktadır:

Köbuktöngön külük attay arkırap,

Cıyırma beş caş cetip keldi arkırap...

(Köpük saçan yürük at gibi ses çıkararak yirmi beş yaş yetiştirdi geldi koşarak.)

dizelerinden de görebileceğimiz gibi şairin atın süratiyle, geçen zamanın, yılların arasında kurduğu ilişki öncelere dayanmaktadır. Aynı şiirinde şair:

...Ketti ketti, balalıktar kayrılbay,

Atkan oktoy kayrıluuga aymbay.

(Köl Tolkunu, s. 41)

(Çocukluk günleri ardına bakmadan gitti. Atılan kurşun gibi geriye dönüşü yoktur.)

demektedir. Bu tür bağdaştırmalar şairin daha sonra yazmış olduğu birçok şiirde karşımıza çıkmaktadır. “Ak Kuunun Kördüm Uçkanın” (Ak Kuğunun Uçtuğunu Gördüm) adlı şiirinde şair, gençlik çağlarının hızla geçip gitmesinden doğan şaşkınlığını:

...Çın ele, caştık ömür atkan okpu...

(Gerçekten de, gençlik çağı atılan bir kurşun mu?)

sorusuyla ifade etmiş, geçen zamanı kurşunun hızı ile özdeşleştirmiştir. İkilemeler ile anlamı güçlendirilmiş olan “Günler” adlı şiirinde ise şair;

*...Kündör ötöt, kündör ötöt zuuldap,
Köptön çıkkan külük attay duuldap...*

(Günler geçer, günler geçer koşuşturarak. Birçok at içinden öne çıkan yürük at gibi uğuldayarak.)

diye ifade eder. Köyünden ayrılırken yazdığı ve köyüyle vedalaştığı “Kayıfıdı” adlı şiirinde ise şair bu benzetmenin başka bir türünü kullanmakta, hem kurşun hem de at kavramlarını bir arada vererek:

*Bul turmušta men atılğan külük ok,
Deñiz, dayra, toodon ötüp carılam.* (Mahabat, s. 18)

(Ben bu hayata atılan bir hızlı kurşunum. Deniz, nehir, dağdan geçer patlarım.)

demektedir. “Yürük kurşun” tamlaması şairin güzel bir buluşudur, sıradışı bir kullanımdır. Şair bu tamlamayla at ve kurşunun hızını bağdaştırarak, hayatının ne derece hızla geçtiğini farklı bir şekilde anlatım yolunu tercih etmiştir.

A.Osmonov’un birçok şiirinde anlatımı güçlendirmek, okuyan üzerinde daha kalıcı bir etki bırakabilmek amacıyla *at, kurşun – hızla geçen zaman, yıllar* benzetmesinin dışında da orijinal benzetmelere yer verilmiştir. Yukarıda da örnek olarak verdiğimiz, yirmi beş yaşının getirdiği duygularla yazdığı şiirinde şair; ilk iki dörtlükte geçen yılların hızını at ve kurşuna benzettikten sonra son dörtlükte geride kalan çocukluk günleriyle vedalaşmaktadır:

*...Koş bol, koş bol, uurdalğan cıldarım,
Kaykıp uçkan laçın kuştay çaktarım...*

(Güle güle, güle güle çalınan yıllarım! Kanadını açıp uçan laçın gibi çağlarım.)

Şair burada benzetme yaparken laçınların çok yükseklerde uçan ve zirvelerde yuva yapan bir kuş olması özelliğinden yola çıkarak, ulaşamaz, elde edilemez oluşundan

faydalanarak geride kalan zamanın bir daha geri gelmeyeceğini, ele geçmeyeceğini anlatmak istemektedir.

Benzetmelerin güzel örneklerinin peşi sıra verildiği bir başka şiir ise “İçke Suu” (İnce Su) adlı şiirdir. Şair bu şiirinde birçok orijinal benzetmeyi bir arada verme başarısını göstermiştir:

*Ay kümüş suu, ay tunuk suu; İçke suu,
Caştık, süyüü kumarına içme suu.
On beştegi kızdar takkan çaçbaktay,
Zamanıña caraşığın ukmuştuu...*

*...Sen ömürdün kol coolugu; güldüüsü,
Köktögü aydın casanuuçu küzgüsü.
Buuday arpa ısıq koynun aralap,
Akkan ünüñ boz baldardın külküsü...*

(Köl Tolkunu, s. 39)

(Ay gümüş su, ay berrak su; İnce Su. Gençlik, aşk heyecanının içildiği su. On beşindeki kızların taktığı saç tokası gibi, zamanına yaraşığın uyumlu. - Sen ömrün çiçekli el havlususun. Gökteki ayın süslendiği aynasıdır. Buğdayın, arpanın sıcakık koynunu aralarkenki akışının sesi, küçük çocuk kahkahası gibidir.)

Bu iki dörtlükte de rahatça görebileceğimiz gibi şair; anlatımını benzetmelerle süslemiştir. İnce Suyun; *on beşlik kızların taktığı saç tokasına, ayın süslendiği aynaya, ömrün çiçekli el havlusuna* benzetilmesi, şiire tazelik, temizlik, güzellik anlamları katmaktadır. İnce Suyun akarken çıkardığı sesin, *çocuk kahkahasına* benzetilmesi ise yukarıdaki benzetmeleri tamamlamaktadır. Çocuk gülüşü, tazeliğin, temizliğin ve masumiyetin sembolü değil midir zaten?

Şairin kız ve çocukların masumiyeti ve tazeliği ile ilgili anlatımı güçlendirmek için yaptığı benzetmeler oldukça fazladır. Kızı Cıpar’ın 15 günlükken ölümünden sonra ona yazdığı “Böbökkö” (Bebeğe) şiirinde de vardır:

...Eñ taza ele süt üstündö kaymaktay... (Köl Tolkunu, s. 29)
(En taze idi süt üstünde kaymak gibi.)

dizesinde bebeğin tazeliği ve masumiyetini süt ve kaymak kelimeleri ile vermiştir. Bu doğrultuda bir başka benzetmesi ise “Sırt Cayloo” (Yamaçtaki Yayla) adlı şiirinde karşımıza çıkmaktadır:

Sırt cayloo, attuu adamga cakin cayloo

Carooker kız koynunday altın cayloo... (Mahabat, s. 7)

(Yamaçtaki yayla, atlı adama yakın yayla, Şefkatli kız koynu gibi altın yayla.)

dizeleriyle de yaylanın huzur veren, dinlendiren özelliği kızların koynuyla bağdaştırılarak verilmektedir. “Keçki Ubak” (Gece Vakti) adlı bir başka şiirinde şair:

Körköm suluu, tiriçiliktin ölçöümü,

Kız kiyimindey caraşıktuu, eñ bir ubak. (Köl Tolkunu, s. 232)

(Oldukça güzeldir hayat mücadelesinin değeri. Kız giysisi gibi yaraşıklıdır her bir vakti.)

diyerek, kızların giydikleri giysilerin zarafeti ve yakışmasını, emek harcanarak geçirilen zamanın hayattaki anlamını vermek için kullanmıştır. “Issık-Köl” (Isık Göl) adlı şiirinde ise;

Ak şuru

Kümüş alkak too kızınday

Şaraktayt, corgo minip meni karay.

Şarp etip, çala-bula, tiyip ketip,

Tartılat kayra artına, uyalganday... (Köl Tolkunu, s. 84)

(Ak gerdanlı, yuvarlak, gümüş yüzlü dağ kızı gibi gürültüyle yorga at binerek bana bakar. Hışırtyla belli belirsiz dokunur, utanmış gibi sonra geriye çekilir.)

dizeleriyle kızın utangaçlığı ve masumiyetinden yola çıkarak Isık Göl’ün dalgalarını farklı bir şekilde tasvir etmeyi başarmıştır.

A.Osmonov’un yukarıda bahsettiğimiz genel benzetmelerinin yanında şiirlerinde kendine has bir üslûpla verdiği, kendi buluşu olan benzetmeler de oldukça fazladır. “Küngö” (Güneşe) adlı şiirinde şair kozmolojik bir olaya değinmekte, güneşin dünyanın oluşumundaki rolünü:

...Töörötündö ölüp kayra tirilgen

Enege okşop bul düynönü carattın. (Köl Tolkunu, s. 229)

(Doğururken ölüp tekrar dirilen, anne misali bu dünyayı yarattın.)

diyerek ifade etmekte, güneşin kutsallığını annenin kutsallığıyla bağdaştırmaktadır. Hem anne hem de güneş insanlık için kutsaldır, varlık sebeplerindedir. Bu kutsallıkların paralelinde şair; annenin doğurganlığı ile güneşin bizim dünyamızın oluşumundaki rolünü ve büyük anlamını dizelere sığdırmayı başarmıştır.

A.Osmonov'un şiirlerinde anlatımı güçlendirmek, anlamı dolgunlaştırabilmek amacıyla birçok karşıtlıklara yer vermiştir. Bunun en güzel örneği "Aldanba" (Aldanma) adlı şiirinde görülür. Şiirin ilk dördlüğünde, insanoğlu ve hayat birbirini alt etmek için mücadele eden iki karşıt kavram olarak verilir. Şiirin ilerleyen bölümlerinde bu mücadele anlatılırken gündüz-gece, kara-ak, çukur-tepe, düz-engebe, yüksek-alçak, yok-çok karşıtlıklarına yer verdikten sonra şiir şu dördlüklerle sona erer:

Keede turmuş uu beret,

Açuusuna karaba.

Keede turmuş kant beret,

Tattuusuna aldanba.

Dal turmuşun özündöy,

Miñ aylaker cüzdüü bol.

Dal turmuşun özündöy,

Akılduu bol, küçtüü bol. (Köl Tolkunu, s. 57)

(Bazen hayat zehir verir, acı olmasına aldırma. Bazen hayat şeker verir, tatlı olmasına aldanma. - Aynen hayatın özü gibi, binlerce defa kurnaz ol. Aynen hayatın özü gibi, akıllı ol, güçlü ol.)

Karşıtlıklarla kurulan şiirlerinden biri de "Süyüü Kıyal" (Aşk Hayâl) adlı şiiridir. İki dördlükten oluşan bu şiirinde şair aşkın ne olduğuna cevap aramaktadır:

Süyüü degen: kelbet emes, körk emes,

Ölçöösü cok, az emes da, köp emes.

Arbınıraak ısıgınan suugu,

Tolkun emes, boroon emes, ört emes.

*Münözü cel, teñ cürö albayt, bölünöt,
Cürögü suu, köñül kalat, tögülöt,
Süyüü degen: arzan, kımbat baası cok,
Tek gana bir kıyal nerse körünöt.* (Mahabat, s. 35)

(*Aşk denen; endam değildir, ihtişam değil. Ölçüsü yoktur, az da değildir, çok da değil. Fazlacadır sıcağından soğuğu, dalga değildir, boran değildir, ateş değil. - Aslı yeldir, bütün halde gidemez bölünür. Yüreği sudur; gözün kalır, dökülür. Aşk denen: ucuz veya pahalı değeri yoktur. Başlı başına hayali bir şey gibi görünür.*)

Şiirin içinde de görebileceğimiz gibi şair, bu arayışı yaparken aşkın ne olup ne olmadığını karşıt kavramlarla bulmaya çalışmaktadır. Dizelere yerleştirdiği az-çok, sıcak-soğuk, ucuz-pahalı gibi kavramlarla anlatımını canlı tutmaya çalışmıştır.

Yukarıda da bahsettiğimiz “Otuz Yaş” şiirinde ise şair şu dizelere yer vermektedir:

*Şeytan kördüm – dolulugun karaçı,
Baykuş candın momundugun karaçı,
(Şeytan gördüm; hırçınlığına bir bak, biçare canın sakinliğine bir bak.)*

Bu şiirinde şair, hızla akıp gitmekte olan zamanın içinde, tüm kötülüklerin karşısında, insanın zavallı, çaresiz bir konumda olduğunu anlatmaktadır. Kötülüklerin kaynağı olan şeytanın yaptıklarını *hırçınlık* kavramıyla verirken, insanın hayat karşısındaki zavallılığını açıklamak için de hırçınlığın karşıtı olan *sakinlik* kavramını kullanmıştır.

A.Osmonov’un şiirlerinde anlamı güçlendirmek amacıyla birçok kişileştirme yaptığını görebiliriz. Kişileştirme yaparken halkın zihninde yer etmiş, deyim halini almış kalıp sözlerden faydalanmaktadır. Şairin “Gitar Küüsü” (Gitar Ezgisi) adlı şiiri bu tür şiirlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kış soğunun getirdiği psikolojik sıkıntıyı ilk dörtlükte şöyle vermektedir şair:

*Kün suuk, kış kıykrat üylördü açıp,
Oy-karga dubana albas kümüş çaçıp,
Iylatat, urat oynoyt, ıza kılat,
Cırgalduu cazdı alıska ala kaçıp.* (Mahabat, s. 15)

(Gün soğuk, kış ılık çalarak evlerin kapılarını pencerelerini açar. Vadiye, kıra delinin bile almayacağı gümüş saçar. Ağlatır, vurur, oynar, acı çektirir. Neşesi fazla olan yaz mevsimini alıp uzağa kaçar.)

Bu dörtlükle kışın kişileştirilmesi yolu ile insanlar üzerinde bıraktığı etki dolaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Şairin kişileştirmelerle dolu bir başka şiiri ise “Küz” (Güz) şiiridir. Şiirin ilk iki dörtlüğünde şair güzü, güzün gelişini kişileştirmeyle sunmaktadır:

*Kalkka bergen karızdarın kıya albay,
Mülkün çaçkan şok baldarın tıya albay,
Kabın alıp aylıbizga keldi,
Cazgı aydagan kartoşkasin cıya albay.*

*Elge bergen öz ençisin kıya albay,
Ee-caa berbes şok baldarın tıya albay
Kabın alıp aylıbizga keldi,
Cakşı çıkkan kapustasin cıya albay.*

(Köl Tolkunu, s. 217)

(Halka verdiği borcu geri alamayarak, mülkünü etrafa saçan yaramaz çocuklarını tutamayarak, çuvalını da alıp köyümüze güz geldi. Yazın ektiği patatesini toplayamayarak. - Halka verdiği kendi hissesini alamayarak, rahat vermeyen yaramaz çocuklarını tutamayarak, çuvalını alıp köyümüze güz geldi. İyi ürün aldığı lahanasını toplayamayarak.)

Bu ilk iki dörtlükten sonra şair, kişileştirmelere devam etmektedir. İlerleyen dizelerde *üzüm kızı, erik oğlu, yaz beyefendi, kış beyefendi* gibi orijinal kişileştirmelerle şiirin anlatımını canlı tutmaktadır. Şair “Ata Curt” (Ana Vatan) adlı şiirinde bu sefer vatani kişileştirerek vermektedir.

*Cıluu kiyin, colun kıyın üşürsüñ,
Kış da katuu... boroon ulup, kar urup...
Suuguñdu öz moynuma alayın,
Colun karayın, toktoy turçu, Ata-Curt!*

Cazda başka... Cel tiybesin abayla,

Köpkö turbas, mobul turgan sur bulut.

Büt dartıñdı öz moynuma alayın,

Sen ooruba, men ooruyun, Ata-Curt.

(Köl Tolkunı, s. 208)

(Sıkı giyin, yolun zordur üşürsün. Kış da kat, boran ulur, kar vurur. Soğuşunu ben boynuma alayım, yolunu gözleyeyim, bekle biraz, Ata Yurt! - Bahar da başkadır, yel değmesin dikkat et. Çok kalamaz, şu yukarıdaki kurşuni bulut. Bütün derdini ben boynuma alayım, sen hastalanma, ben hastalanırım, Ata Yurt!)

Şiirde de görülebileceği gibi şairin, vatana karşı hissiyatı, bir ananın çocuğuna duyduklarıyla eşdeğer. Bu dizelerde annenin çocuğunun üzerine titremesi, onu koruyup kollama duyguları açıkça görülebilmektedir.

Verdiğimiz örneklerin yanısıra şairin diyalog türünde yazmış olduğu, “Kolhoz Bakçası” (Kolhoz bahçesi) şiirinde meyve bahçesini, “Cetim Kozu” (Yetim Kuzu) şiirinde kuzuyu, “At Başının Çımçığı” (At Başı’nın Sineği) şiirinde sineği kişileştirerek sunduğu görülmektedir.

A.Osmonov’un şiirlerinde özel isimleri sıkça kullandığını görmekteyiz. Şair bire bir içinde yaşadığı kolhoz hayatını konu ettiği şiirlerinde, orada çalışanların isimlerini kullanarak şiirler yazmıştır. Bu tür şiirlerinin bazılarının başlığı da özel isimlerden oluşmaktadır. “Kazakbay”, “Moldokuldun Üyündö” (Moldokul’un Evinde), “Karabek” “Marcankul”, “Tursun Sakçı” (Bekçi Tursun), “Cefişkandin Atası” (Cenişkan’ın Babası), “Puşkinge” (Puşkin’e), “Şota Rustavelige” (Şota Rustaveli’ye), “Bükön” “Rakmandın İlimi” (Rakman’ın İlmi) özel isimlerin başlığını oluşturduğu şiirlerindendir.

Şair kişi isimleri kullanarak, şiirlerinin halka daha yakın olmasını, şiirin daha açık olmasını amaç edinmiştir. “Cumuşçunun Münözü” (İşçinin Karakteri) adlı şiirinde Rusça kişi isimleri olan *Vanya ve Sergey*’i, “Tüñkü Keñeş” (Gece Toplantısı) şiirinde *Ayşe Ana*’yı, “Menin Cıldızım” (Benim Yıldızım) adlı şiirde babasının arkadaşı olan *Kasım*’ı, “Balıkçıdan Frunzege” (Balıkçı’dan Frunze’ye) şiirinde *Cıparkul, Kanımkul, Şayırkul* gibi Kırgız isimlerini, “Kızılça Kazgan Kelinçek” (Şeker Pancarı Kazan Gelincik) şiirinde *Kasımkul*’u, “Bayka Cigitter” (Bakın Yiğitler) ve “Köñül Aytalık” (Taziye Bildirelim) şiirlerinde kötü karakterler olan *Şermat ve Naamat*’ı, “Emgegiñ” (Emeğin) şiirinde kolhoz çalışanı

Kurmanbay'ı ve bunlar gibi birçok sıradan insanı ve isimlerini şiirlerinde kullanmıştır.

Sıradan kişilerin isimlerinin kullanılmasının yanında tanınmış kişilerin isimlerini de şiirlerinde kullanmaktadır. II. Dünya savaşı yıllarında yazmış olduğu "Ülpöt İrı" (Dostluk Şiiri)nde, Almanlarla yapılan savaşta cepheye ölen Kırgız şairleri, *Coomart Bökönbayev*, *Cusup Turusbekov*, *Mukay Elebayev*'in isimleri verilmektedir. Aynı şiirlerde Kırgızların efsanevî kahramanları olan *Tolubay* ve *Şirdaıkbek* isimleri verilerek bir paralellik oluşturulmuş ve anlam güçlendirilmiştir.

Bu türden bir şiiri de "Pokrişkinge" (Pokrişkin'e) şiiridir. Bu şiirde Rus komutanlardan olan Pokrişkin'in erlikleri övülmektedir. *Pokrişkin*'in yanısıra, *Rus*, *Kırgız* isimlerinin karşısına *Göte*, *Hayne*, *Şiller* gibi Alman şairlerin isimleri ve Alman nazileri kastedilerek *faşist* verilmektedir. "Salyut" adlı şiirinde de benzer bir şekilde *Moskova* ve *Berlin* isimleri karşıt kavramlar olarak kullanılmaktadır.

Bunların dışında şairin "Sırt Cayloo" (Sırt Yayla) isimli şiirinde tarihî şahsiyetler olan Musa, Atay ve Kara Moldo'nun isimleri kullanılmıştır. Bu şiirin son dördünlüğünde:

*Zor "Manas" kölümünö cetpes çenem,
Çarçabay üç ay aytsa tügönbögön.
Kırgızda dağı tolgon köp ukmuştar,
Çınında baarı senin küçüñ belem. (Mahabat, s. 7)*

(Yüce "Manas"ın hacmine hesap yetmez. Durmadan üç ay söylense tükenmez. Kırgızlarda daha birçok güzellikler vardır. Gerçekte bunların tümü senin gücündür.)

denilmekte, *Manas* ve *Kırgız* özel isimleri kullanılarak şiirdeki bütünlük ve anlam tamamlanmaktadır.

Şairin "Kalamga" (Kaleme) adlı şiirinde ise ilginç bir özel isim kullanımı ile karşılaşmaktayız:

*...Dürkürögön döölötümsüñ kalamım
Vaşington dolarına almaşpay. (Mahabat, s. 19)*

(En büyük devletimsin kalemin, seni Vaşington dolarına değışmem.)

Bazı şiirlerinde şair halk inanışlarının kavramları olan özel isimleri kullanmıştır. Bu şiirlerinden biri olan “Adamzat” (İnsanoğlu) şiirinde şair, insanlığın sağlıklı olması için Abı Hayat suyu ve zezemi insanlığın faydasına sunduktan sonra:

...Oluya tabıp, ulukman ake darısı

Cazgı güldöy tepselip catsa talaada... (Köl Tolkunu, s. 90)

(Evliya tabip, Lokman hekim ilacı, yaz çiçekleri gibi yayılsa dursa tarlada.)

dizeleriyle anlam bütünlüğünü sağlamıştır. Zemzem ve abı hayat sularıyla mistik bir hava verdiği şiirinde anlatımı *Lokman Hekim* özel ismiyle güçlendirmiştir. Halk inanışını yansıtan başka bir kullanımı “Bizdin Koroo” (Bizim Bahçe) adlı şiirinde görmekteyiz:

Bizdin koroo başka bolgon, oñolgon,

El aytkanday “kıdır daarıp” bak kongon... (Köl Tolkunu, s. 161)

(Bizim bahçemiz bir başka olmuş, gelişmiş, Halkın dediği gibi “Hızır değip” mutluluk gelmiş.)

Bu dizelerle başlayan şiirinde şair, halk inanışının bir unsuru olan Hızır Aleyhisselam’ı zikrederek, kendi bahçelerinde olan mucizevî değişimi daha etkili vermeye çalışmıştır.

“Maga Külbö” (Bana Gülme) adlı şiirinde ise şair:

Caza alsam öz doorumdun çın kitebin

Dayraday tınbay akkan erdiklerin.

Canımda cazgan cazuum güldöp tursa,

Anda men Aalı şerden alduu şermin. (Köl Tolkunu, s. 61)*

(Kendi devrimin gerçek kitabını, nehir gibi durmadan akan kahramanlıklarını yazabilirsem ve yazdıklarım yanımda çiçeklenip durursa, işte o zaman, Ali Şir’den güçlüyümdür.)

* “Köl Tolkunu” adlı kitabı yayına hazırlayan ve “Maga Külbö” adlı şiirin altına açıklama yapan T. Kocomberdiyev, bu şiirde geçen Aalı Şir (Ali Şir) isminin Hz. Ali olduğunu yazmıştır. Şiirden de anlaşılacağı gibi ortada bir yazma eylemi vardır. Düşüncemize göre bu isim, Hz. Ali değil, Ali Şir Nevaî kastedilerek kullanılmıştır.

demektedir. Ali Şir olarak bahsettiği kişi Ali Şir Nevaî'dir. Eğer yazabilirse Nevaî gibi güçlü olabileceğini anlatmak için bu özel ismi kullanmıştır.

Görüldüğü gibi şairin özel isim kullanımındaki becerisi oldukça fazladır. Şairin dünya görüşü ve bilgisi açısından da kendini iyi yetiştirdiği, özel isim kullanımındaki becerisinden de anlaşılmaktadır. O, halk inanışlarını, dinî bilgileri, sözlü kültür miraslarını, dünya edebiyatını, sosyal ve siyasî hayatı iyi irdelemiş, bunlara ait kavramları, özel isimleri kullanarak şiirindeki anlamı güçlendirmeyi başarmıştır.

Alıkul şiirlerinin anlamını güçlendirmek, sanatsal tesirini artırmak amacıyla yeni kullanımları, deyimleri ve kelimelerin yeni mecazî anlamlarını bulmuş, kullanmıştır. "Carım uurtam" (Yarım lokma) "Carım kaşık" (Yarım kaşık) gibi Kırgız yemek kültürüne ait olan ve bu doğrultuda kullanılan deyimleri şair "Muzika" adlı şiirinde yeniden anlamlandırmıştır:

...Men ıylabaym, kapa tartıp turganda,

Men kubanbaym, bak döölötkö tunganda.

Darım uşul, kaygı cana şattıkka,

Berçi maga,

Berçi maga,

Carım uurtam muzika!...

(Mahabat, s. 45)

*(Ben ağlamam cefa çekerken. Ben kıvanmam baht-devlete konuştuğumda.
Kaygımda ve sevincimde ilacım; yarım lokma müziktir. Onu verin bana!)*

Yarım kaşık ve yarım lokma deyimleri, müzikle anlam bakımından alâkasız kullanımlardır. Kırgız Türkçesinde, günlük konuşma dilinde kullanılmakta olan deyimlerdir. Şair bunları müzik ile bağdaştırarak deyimlerde yeni bir kuruluş ortaya çıkarmıştır.

Kelimelere ve deyimlere yeni kullanım alanı açmak Alıkul'un birçok şiirinde karşılaşılan bir durumdur. "Baht devlete konup gözlerini açarak güz gelsin", "Yer yuvarlağını top gibi yuvarlayıp oynamak", "Yer yuvarlağını koltuğuna sıkıştırmak", "Özellikle, bir kilim dokusam diyorum, bir kenarını tüm Kırgızların kaldıramayacağı", "Yarım kaşık denizimin dibine", "Bir çuval rüzgâr borç alıp geleyim", "Taş çanağa koymuş olsalar gerek bahtımı", "Yılan kızını kolundan

yakalayıp öperim” şeklindeki mecazî kullanımlar şiirin anlatımı güçlendirmekte, anlamı artırmaktadır³.

Şairin birçok şiirinde karşımıza çıkan bir özellik de; şiirlerinde anlatımı güçlendirmek için şiir içinde dörtlüklerin ilk dizesinde sorduğu sorulardır. Şair; vermek istediği düşünceyi ilk dizede soru ile özetler. Bu şekilde, okuyucunun dikkati de verilmek istenilen düşünceye yoğunlaştırılmış olur. Sorudan sonraki dizelerde ise bu soruya cevap aramaya yönelir. Şairin bir nevi yaşadığı aşkların özeti olarak sayılabilecek “Süyü Cına Men” (Aşk ve Ben) adlı şiirinde şiirin ilk dizesi “Aşk nedir? Süt gibi temiz yavuklu!” şeklinde başlamaktadır. Bu soru ve akabinde gelen soru ve cevap sonrası konu derinleştirilmeye başlanır. “Calgız Örtük” (Yalnız Erik), “Moldokuldun Üyündö” (Moldokul’un Evinde); “Tañ Kaluu”. (Şaşkınlık); “Cer Degen Ne?” (Toprak Denen Nedir?) şiirleri, bu tarz şiirlere örnek olarak gösterebiliriz.

B. KONUŞMA DİLİNİ KULLANMA, İÇTEN SÖYLEYİŞ

Şiiri çekici kılan, ona içtenlik getiren, etkileyici ve kalıcı olmasını sağlayan özelliklerden biri, doğal söyleyiştir. Bu doğal söyleyiş çoğu zaman konuşulan dilden, günlük konuşma diline yerleşmiş anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış öğelerden yararlanılarak ortaya çıkarılır⁴.

A.Osmonov şiirlerini herkesin anlayabileceği doğal söyleyişler ile yazmıştır. Söz ve anlam sanatlarını kullanırken herkesin bildiği, herkesin zihninde aynı çağrışımları uyandırabilecek kavramlara şiirlerinde yer vermiştir. Şairin birçok şiirinde halkın kelime hazinesi kullanılmış, onların konuşma dili aksettirilmiştir. Şair şiirin nasıl olması gerektiğini “Cakşı Ir Degen Emne?” (İyi Şiir Denilen Nedir?) adlı şiiriyle açıklamaktadır:

*Eñ cönököy, oñoy nerse kombayn,
Aydoo kıyın cakşı üyrönüp almayın,
Karap tursañ: orup, cıyıp, tazalap,
Kaptı tosop kuyup turat buudayın.*

³ Kaçkınbay Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, Mektep, Bişkek 1982, s. 194

⁴ Doğan Aksan; *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*; Engin Yayınevi, Ankara 1995; s. 47

*Cakşı ır degen el közündö uşunday
Boluu kerek tüşünüktüü dapdayın.*

(Köl Tolkunu, s. 158)

(En basit, kolay şeydir biçerdöver. İyi öğrenmeden onu kullanmak zordur. Bakarsan; biçer, toplar, temizler. Buğdayı çuvalını açıp doldurur. İyi şiir halkın gözünde böyledir, anlaşılır apaçık olması gerekir.)

Görüldüğü gibi şair, şiirini, savaş sonrası kolhoz döneminin en önemli araçlarından olan biçerdöver ile özdeşleştirmiştir. Şair başka bir şiirinde ise, şiir sanatına karşı duygusallığını, şiirin onun hayatındaki yeri ve anlamını içten bir söyleyişle vermeyi başarmıştır:

*Men tansam: caştan tanam, ırdan tanbaym,
İrı çok ömürgö kanaattanbaym,
Kudayga miñ mertebe kalp aytsam da,
İrima bir mertebe kalp ayta albaym.*

(Köl Tolkunu, s. 171)

(Cayarsam; hayattan cayarım, şiirden caymam. Şiirsiz hayata kanaat kalmam. Allah'a binlerce defa yalan söylesem de, şiirime bir defa bile yalan söyleyemem.)

Bu dizelerde şairin şiirine duyduğu sevgi daha önemli, daha kutsal sevgi olarak verilmektedir. Bu içten söyleyişler şairin dur durak bilemeyen, hızla geçmekte olan zamana karşı yazdığı şiirlerinde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Şairin şiirinin zirvesi olarak verdiğimiz "Otuz Caş" (Otuz Yaş) adlı şiirinde, geçen zamana karşı isyan vardır:

*Toktoçu ömür, toktoçu ömür, toktoy tur!
Közün çuñkur, öñüñ kansız, sarı sur,
Til albassñ, cogolo ber, kete ber,
Senden küçtüü, senden öcör bul uçur.
On beş colu ulam kayra tuulup,
On beş colu caşarbasam karam tur!*

(Köl Tolkunu, s. S. 47)

(Dursana hayat, dursana hayat, biraz dur! Gözün çukur, yüzün kansız, sapsarı. Kulak asmazsın, yok oluver, gidiver. Senden güçlü, senden keskin bu devir. On beş defa tekrar doğarak, on beş defa yeşermesem ne olayım!)

Şairin burada geçen ömre karşı *dursana* diye haykırışı, *söz dinlemeyen, gözü çukur, yüzü kansız* hayata karşı baş kaldırışı doğal bir söyleyişle verilmiştir. Bu tür doğal,

içten söyleyişler A. Osomonov'un birçok şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Babası savaşta olan Bükön adlı kızın psikolojisini yansıttığı "Bükön" adlı şiirinde şair, bu türün güzel bir örneğini vermiştir:

*Büköntay, buçuk murun üç caşar kız,
Bir kündö cüz cıgılıp, cüz basar kız.
Az ıylayt, borso-bors külöt, köp da külböyt,
Kempirden toksondogu taza süğylöyt.
Kırgız da... açırkanbay kımız içet,
Kuçaktap uktap kalat bir cilik et.*

(Köl Tolkunu, s. 74)

(Büköncük, buçuk burunlu üç yaşlarında bir kız. Bir günde yüz defa düşüp, yüz defa kalkan kız. Az ağlar, kık kık güler, fazla da gülmez. Doksandaki ihtiyardan güzel konuşur. Kırgız ya, yüzünü ekşitmeden kımız içer. Bir parça et elinde uyuya kalır.)

dizeleriyle devam eden bu şiirde kullanılan, *buçuk burun, kık kık gülmek, yüz ekşitmek* tamlamaları, *Kırgız ya* ünlemi halkın içinde, konuşma diline yerleşmiş olan kullanımlardır. Yine savaş yıllarını konu alan "Enenin Küçü" (Annenin Gücü) adlı şiirinde şair, bu sefer annenin savaşta oğluna duyduğu özlemi dile getirir, annenin ağzından düşüncelerini verir:

*Ene süylöyt: "Tört cıl daynı çıkpagan,
Tört cıl boyu kattan kabar ukpagam,
Ümüt üzüp, kulunuman ayrılıp,
Caydın künü kurut cayıp olturam...
Bir mezgilde cer titirep solkuldap,
Carılğansıp baratkansıyt aylanam,
Bul küç emne? Kanday kabar bul kabar?!
Dep baykasam kelatıptır can balam.
Cer mayışkan bala küçü turbaybı...
Balamdı ööp, kubanıçtan ıylagam..."*

(Köl Tolkunu, s. 176)

(Anne der ki: "Dört yıldan beri hiçbir haber çıkmadı, mektubundan haber alamadım. Ümidim kalmadı, tayımdan ayrıldım. Bir yaz günü kurut yayıp oturmaktaydım. Bir anda yer gürültüyle titredi. Yarılacakmış gibicesine etrafım

sallandı. Bu güç de ne böyle, nasıl haber bu böyle, derken, bir de baksam benim can balam gelmekte. Yeri sallayan evlat sevgisinin gücüyümüş meğer. Balamı öpüp, sevincimden ağladım”)

Duygu yüklü bu dizelerde annenin oğluna duyduğu sevgi, olması gerektiği gibi içten bir söyleyişle verilmektedir. Kırgız annelerinin oğullarını severken kullandığı *kulunum (tayım), can balam* gibi kullanımlar verilmektedir.

Kırgız kültürünü yansıtan bazı şiirlerinde de şair, günlük konuşma dilinin güzel örneklerini vermiştir. Bunlardan birisi de “Bizge Tünöy Ket” (Bize Misafir Ol) adlı şiirdir. Bu şiirde şair, üç gündün beri evine misafir gelmeyen ev sahibinin düşüncelerini monolog şeklinde vermiştir:

*...Meyman kelbeyt, kelbegeni caman kep,
Üyüm kapa, emne bolup ketti dep.
Uuru bolsoñ, tor atımdı uurdap al,
Kasım bolsoñ karap ötküñ, tamak cep.
Çaalıkkanga soopçuluk daamım bar,
Ey, coldoş,
Bizdikine tünöy ket!*

(Köl Tolkunu, s. 191)

(Misafir gelmiyor, gelmemesi kötü şey. Evim üzgün, ne oldu böyle diye. Hırsız isen, doru atımı çal da al, düşmanım isen, lânet oku, yeterki yiyin yemeğimi. Yorulana sevabına verecek yemeklerim var. Hey yoldaş, bize misafir ol öyle git!)

Bu dizelerden de görebileceğimiz gibi şair, günlük konuşma dilinin öğelerini kullanarak üzüntüsünü dile getirmektedir. Şiirin ilk dizesinde kullanılan “caman kep” (kötü şey) tamlaması olumsuz durumlarda Kırgız konuşma dilinde sıkça kullanılan bir tamlamadır. Bunun yanı sıra, *ne oldu böyle diye, sevabına, hey yoldaş* kullanımları da günlük konuşma dilinden alınmadır. “Köñül Aytalık” (Taziye Bildirelim) adlı şiiri de günlük konuşma dilinin öğeleriyle süslenmiştir. Bu şiirde şair, hilekâr ve acımasız bir adamın ölümünü işlemektedir:

*Ketmençinin ak emgegin azaytkan,
Kesepettüü Naamat degen bir şaytan,
Momundu aldap, eldi cazgap, ebin taap,
“İçiş kerek, ceş kerek!” – dep köp aytkan*

Bügün öldü.

Barıp köñül aytalık.

Cılan salıp mürzösünö,

Iylap kaytalık!...

(Köl Tolkunı, s. 195)

(Çapacının helâl emeğini gasp eden, belalı Naamat adlı bir şeytan: Mazlumı aldatıp, insanları korkutup, bir yolunu bulup, “İçmek gerek, yemek gerek!” diyerek çok konuşan, bugün öldü. Gidip taziye bildirelim. Yılan salıp mezarına, ağlayıp dönelim!)

Halk arasında kötü kişiler için kullanılan *belalı* sıfatının ve *şeytan* benzetmesinin kullanılması şiiri günlük konuşma diline yakınlaştırmıştır. Çalışanların hakkını gasp eden bu kişinin ölümünü anlatırken şair, günlük konuşma dilinde kullanılmakta olan *caskoo* ve *ebin tabuu* (korkutmak ve bir yolunu bulmak) fiilleri ve *Naamat*'in ağzından söylediği “İçmek gerek, yemek gerek!” cümlesi ise anlatımı güçlendirmiş, şiire doğal bir söyleyiş getirmiştir.

Şairin günlük konuşma dilini kullandığı, doğal bir söyleyiş yakaladığı şiirlerini daha birçok örneklerle çoğaltabiliriz. Bu tür şiirlerinin önde gelenleri arasında “Grunya Savelyevna”, “Cetigen” (Yedigen), “Menin Üyüm” (Benim Evim), “Kazakbay”, “Adamga” (İnsana), “Pokrişkinge” (Pokrişkin'e), “Tabiyat Cana Muzıka” (Tabiyat ve Müzik), “Menin Cıldızım” (Benim Yıldızım) sayılabilir.

Halkın konuşma dilini yansıttığı, içten bir söyleyiş yakaladığı şiirlerinin başında, sözlü edebiyat motifleri taşıyan şiirleri gelmektedir. Bu tür şiirlerinin içinde “Boz Bala”, (Sarı Oğlan), “Akkan Suu” (Akar Su), Saançı Cefte” (Sağıcı Yenge), “Car Körüü” (Yar Görme), “Kıtmırğa” (Pintiye), “Tolkuyt Da Kayra Basılat” (Dalgaları da Tekrar Durulur) sayılabilir. “Car Körüü” (Yar Görme) adlı şiir konuşma dilini yansıması açısından güzel bir örnektir. Düğün öncesi, damadın ve gelinin arkadaşlarının toplanarak karşılıklı atışması Kırgız düğünlerinde bir gelenektir. Bu geleneği yansıtan ve bu tarzda yazılan şiirde, halk söyleyişine, deyimlerine sıkça rastlanmaktadır.

Şairin bu tür şiirlerinin içine genellikle kolhoz hayatını konu alan ve öven şiirleri girmektedir. Onun; “Taşçılar”, “Ustanın Sözü”, “Emgegiñ” (Emeğin), “Kızıl Cük” (Kızıl Yük) gibi birçok şiiri konunun ritmine uygun biçimde, türlü mesleklerin

ruhunu yansıtabilecek bir anlatımla yazılmıştır. Alıkul, dönemin kolhoz çalışanlarının hareket tarzlarını, bakış açılarını, anlayışlarını, psikolojik durumlarını ve düşüncelerini, o işe uygun konuşmalar ve terimlerle şiirlerine aksettirmeye çalışmıştır. Bunları verirken de anlatımı güçlendirmek için, işçilerin çalıştıkları meslekle ilgili söyleyişleri ve terimleri şiirlerine yerleştirmiştir.

Konuşma dilini kullandığı ve doğal bir söyleyişle yazdığı eserlerinin başında manzumeleri gelmektedir. Epik türde yazdığı bu manzumeler, kahramanlarının halk içinden olması ve olayların da onların çevresinde dönmesi sebebiyle günlük konuşma dilinin ve halk söyleyişlerinin birçok örnekleriyle doludur. Hitâp tarzları, deyimler, kalıplaşmış kullanımlar bu manzumelerin içinde sıkça karşılaşılabileceğimiz öğelerdir. Şairin manzumelerindeki bu durumu kısa bir şekilde örneklendirmeye çalışalım. “Mahabat” (Muhabbet) manzumesinde şu iki dördlük karşımıza çıkar:

...Şol zamat körböy basıp, basar cerdi,
Külşayı üstübüzgö kirip keldi:
“Amanbı Kasım kurdaş, ruksat bolso,
Bir suroo-suroo üçün keldim”- dedi.

Caş cigit daana tiktep tañ kalganday,
Surañız, eger bolsom,- çeçe alganday,
Kız anda: “Mahabat deyt, aşıklık deyt,
Maanisi uşul sözdün; kurdaş, kanday?”...

(Köl Tolkunu, s. 309)

(O sırada görmeden yürürken bastığı yeri, Külşayı yanımıza çıktı geldi: “İyi misin Kasım kardeş, izin verirsen, bir soru sormak için geldim” – dedi. Genç adam şöyle bir bakıp şaşırılmış gibi, “Buyurun sorun, eğer cevaplayabileceğim bir şeyse” dedi. Kız o zaman: “Aşk derler, aşıklık derler, Anlamı bu sözün, kardeş, nedir?”)

Şairin günlük konuşma dilini kullanarak yazdığı şiirlerinin önemli bir kısmı diyalogdan faydalanarak yazılmıştır. “Kızılça Kazgan Kelinçek” (Şeker Pancarı Kazan Yeni Gelin) adlı şiirinde şair genç bir gelin ile sohbet etmektedir:

- Kızılça kazgan kelinçek,
Kay cigittin carısıñ?

- *Kasımkuldun carımın.*

- *Carı bolsoñ cakşı eken,*

Kança boldı tüşümün?

- *Aytayın attan tüşkünün...*

(Köl Tolkunu, s. 117)

(-Şeker pancarı kazan yeni gelin, hangi yiğidin yârisin? -Kasımkul'un yâriyim.

-Yâri isen çok güzel, ne kadar oldu mahsulün? -Söyleyeyim attan inin.)

“Kolhoz Bakçası” (Kolhoz Bahçesi) adlı şiirinde ise şair:

- *Ey kolhoz bakçası*

Bay bakçañda emneñ bar?

- *Alma menen örük bar,*

Anar menen ciyde bar.

- *Andan başka emneñ bar,*

- *Kalamı çeber akın bar...*

(Köl Tolkunu, s. 143)

(-Hey kolhoz bahçesi, zengin bahçende nelerin var? -Elma ile erik var, nar ile

iğde var. -Ondan başka neyin var? -Kalemi usta şair var.)

şeklinde meyve bahçesiyle karşılıklı konuşmaktadır. Şairin diyaloglarla verdiği şiirlerinde kısa anlatım söz konusudur. Vermek istediği düşünceyi, bir bütünlük arz edecek şekilde, çok kısa biçimde verebilmiştir. Şairin şiirlerinin geneli bu şekildedir. “Tüp Suusu” (Derin Dere), Caktırdım (Hoşlandım), “Eskerme” (Hatırlama), gibi şiirleri kısa anlatım çerçevesinde kurulmuş olan şiirlerindedir.

C. İMGE

Şiiri şiir yapan, onun özünü oluşturan öğelerden biri imge (imaj, hayâl)dir. Rus incelemecisi Alexander Potebnya bu hususta “İngesiz sanat olmaz, şiir ise hiç olmaz” diyerek ilginç bir görüş ileri sürer⁵.

⁵ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*; s. 29

Doğan Aksan “Şiir Dili ve Türk Şiir Dili” adlı eserinde imgeyi “Sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dile aktarılışdır, bir betimleme değil, öznel bir yorumlama sayılabilir.” şeklinde tarif etmektedir⁶.

Alıkul Osmonov’un şiirlerinde kendine has, özgün imgelemelerle karşılaşırız. Şairin hayâl dünyasının yansımaları olan bu imgeler, onun Kırgız edebiyat çevresi tarafından filozof şair olarak nitelendirilmesinin sebeplerinden biridir. Şair, hayatı algılayışıyla yaratılış içinde, vatanına ve insanına olan sorumluluğun farkındadır. Şair, bu sorumluluktan ileri gelen, halkı için büyük işler başarma duygusunu “Camandoo” (Kötüleme) şiirinde şu dizelerle ifade etmiştir:

*...Attiñ ay... bir çoñ kilem soksom ee deym,
Bir çetin müldö Kırgız kötörö algıs...*

(Özellikle, büyük bir kilim dokusam diyorum, bir kenarını cümle Kırgız’ın kaldıramayacağı.)

Şairin “bütün Kırgızların, bir kenarını kaldıramayacağı büyüklükte kilim dokuma” imgesiyle verilen arzusu, en güzel şiiri yazma arzusundan başka bir şey değildir. Aynı şiirin ilerleyen dizelerinde bu daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

*...Oşentip kirpik menen lilem sogom,
Öñü öçüp, oñoy menen gülü solbogon... (Mahabat, s. 9)
(Bu şekilde kirpiklerimle kilim dokurum, rengi kaçıp kolayca çiçeği solmayan.)*

Görüldüğü gibi şair, şiir yazma eylemini “kirpikleriyle kilim dokuma” imgesiyle ifade etmektedir. Bu imgeleme şairin özgün bir buluşudur. Bu dokuduğu şiirlerin kalıcılık özelliğini ise “rengi kaçıp çiçeği solmayan” imgelemesiyle sunmaktadır.

A.Osmonov fani dünyada, şiirleriyle kalıcı olacağını farkındadır. Bunu birçok şiirinde dile getirmiştir. Ölümün toplum içinde misyonu olan kişiler için son olmadığını “Eskerme” (Hatırlama) adlı şiiriyle dile getirmiştir şair:

*Taştan bolor, kumdan bolor töşögüm,
Az bolso da sırta kalar sözdörüm,
Ölsöm dağı cara teep mürzömdü*

⁶ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*; s. 32

Buudan bolup taskak salıp ötürmün. (Mahabat, s. 31)

(Taştan olur, kumdan olur döşeğim, Az da olsa dıŧta kalır sözlerim. Ölsem de tekmeyle yıkıp mezarımı, yürük at olur yürür giderim.)

Ŗiirin son dörtlüğünü oluŧturan bu dizelerdeki “taştan, kumdan döŧek” imgesi mezarı, “dıŧta kalan sözler” imgesi ile de Ŗiirlerini kastetmektedir. “Tekmeyle mezarı yıkmaya” ve “yürük at olup yürüyüp gitme” imgeleri ise, ölümünden sonra da, Ŗiirlerinin ve sanatının yaşayacağı, misyonunun devam edeceğini bildirmektedir.

Ŗair, Ŗiir yazmaya baŧladığı ilk günlerden itibaren omuzlarındaki sorumluluğun farkındadır. Ŗair “Özüm” (Kendim) adlı Ŗiirinde bunu başaracağını imgelerle ifade etmiştir.

...Cürögüm sen aptıkkanday urbasañ,

Bul işke emi çındap köñül burbasam.

.Irim menen büt aalamdı eritip,

Ayga rakat, cıldızga oyun kurbasam...

(Alıkuldun Batpas Künü, s. 143)

(Yüreğim, sen, heyecanla çarpmazsan, ben de bu işe artık gerçekten gönlümü vermezsem, Ŗiirim ile cümle alemi eritip, aya huzur, yıldız neŧe (Ŗiirlerimle keyif) vermezsem, ne olayım!)

Görüldüğü gibi Ŗiirlerinin “cümle alemi eritmesi” ve “aya huzur, yıldız oyun vermesi” imgeleri kalıcı olacağına dair verdiği sözdür. Bu Ŗiirin devamındaki “Ŗimdiki insanlar gıptayla baksınlar, sonraki insanlar arayıp bulsunlar...” dizeleri de bunu pekiŧtirmektedir.

1937 yılında yazmış olduğu bir baŧlıksız Ŗiirinde Ŗair, baharın rengârenk manzarasını, mis kokulu çiçeklerini, çiçek gibi kokan gençlik günlerini, bu manzaranın güzelliğini, ŧakıyan bülbülü tasvir eder. Ŗiirin devamında ŧu dizeler karŧımıza çıkar:

...Uŧintip turmuş kubulat,

Aytuu üçün suluulap

Söz cetpeyt sayroo kerek go

Bulbulday ündü miñ kurap.

(Bu şekilde hayat değişir. Bunu anlatabilmek için güzelce, söz yetmez şakılamak gerekir, bülbül gibi binlerce ahenk ile.)

Hayatı algılayışları ve dünyaya bakışları diğer insanlardan farklı bir pencereden olması dolayısıyla şairler, gördüklerini de farklı bir şekilde ifade etmektedirler; bu da şiiirleridir. “Bülbülün binlerce ahenk ile şakıması” imgesiyle şiiirin ne olduğu açıklanmaktadır. Şiiirin devamında ise:

...Kıyaldın kıl kıyalı

Akın; turmuş bulbulu... (Alıkuldun Batpas Küünü, s. 145)

(Şair; hayâlin en ince hayâlini kuran hayatın bülbülüdür.)

dizleriyle şairler, “hayat bülbülü” imgesiyle nitelendirilir. A.Osmonov fazla konuşmayan, her zaman bir şeyler düşünen ve yalnız kalmayı tercih eden bir kişiliğe sahipti. Elbete bu durum, insanların ilgisini çekmekte, her zaman yalnız gezen şairin ne yaptığını merak etmekteydiler. Şair bu merakın cevabını yine şiiiri ile vermiştir:

...Anın iras, keçke cuuk, erteñ menen,

Iñ-cıñsız tınçtik menen ermekteşem.

Çabıttap cem izdegen ak barçınday

Üyümö eki-üç sap ır taap kelem...

(Köl Tolkunu, s. 61)

(Doğrudur, akşam olurken veya sabah erken, in-cinsiz sessizlik ile eğlenirim.

Dolaşıp yem arayan karakuş gibi, evime iki-üç dize şiiir bulur gelirim.)

Burada da görebileceğimiz gibi şairin “in-cinsiz sessizlik ile eğlenmesi” “yem arayan karakuş gibi evine iki-üç dize şiiir bulup gelmesi” şairin hayatını ve hayâl dünyasını yansıtan imgelerdendir.

“Ceñeme” (Yengeme) adlı şiiirinde şair, hızla geçmekte olan ömrünün yanı sıra yapacaklarının telaşına düşmektedir:

...Ayda, çamda... şumkar kanat çarkılda,

Deñiz süzgön kreyszerdey kalkılda,

Kol tiye elek eçen kımbat iş catat,

· Otuz caştın toolorumun artında.

(Köl Tolkunu, s. 102)

(Yürü, acele et, sungur kanat gibi çırpın, deniz geçen gemiler gibi hırıldı. El değmemiş nice değerli iş duruyor, otuz yaşın dağlarının ardında.)

Görüldüğü gibi “sungur kanat”, “deniz geçen gemi”, el değmemiş iş” ve “otuz yaşın dağları” imgeleriyle idealizmini dile getirmektedir.

Hastalığından kaynaklanan telaş ve idealizm “Caraldım” (Yaratıldım) adlı şiirde de görülebilmektedir:

*Caraldım stylaş için tuugan cerdi,
Bir baştan ötkörmökkö neçenderdi.
Caştığım bul saparda teñ kele albay,
Kaydadır too artında kala berdi...* (Köl Tolkunu, s. 246)

(Yaratıldım hürmet için doğduğum yeri. Sadece başımdan geçirmek için niceleri. Gençliğim bu sefere devam edemeyerek, bir yerlerde dağ ardında kalıverdi.)

İlk iki dizede yaratılış gayesini açıklayan şair, son iki dizede “gençliğinin bu sefere devam edememesi ve bir yerlerde dağ ardında kalması” imgelemesine yer vermiştir.

Kendisini ve sanatını anlattığı “Közüm Ötkür” (Gözüm Keskin) adlı şiirinde şair, birçok imajı bir arada vermiştir:

*...Közüm ötkür, örttü öçürö karagan,
Öz canımdın camandığın körö alam...*

(Gözüm keskin, ateşi söndürürcesine bakar, kendi canımın kötülüğünü görebilirim.)

Dizleriyle başlayan şiirinde “ateşi söndürürcesine bakan göz” imgesi şairin, olayları gerçek yüzleriyle görebildiğinin ifadesidir. Şiirin devamında ise:

*Kolum açık curtka maalım marttıgım,
Bir çımı uudan,
Bir çaka bal bölö alam.*

(Elim açık, yurda malûm cömertliğim. Bir bardak zehirden, bir kova bal çıkarabilirim.)

demektedir. “Bir bardak zehirden, bir kova bal çıkarmak” imgesi ise şairin özgün imgelerindendir. İkinci dördlükte de imgelemeler birbiri ardına sıralanır:

Köñülüm carık; muzda köktöp önö alam,

*Öz canımdın aramdığın körö alam.
Peylim taza, çakkın desem çaga albayt,
Cılan kızın koldon karmap öbö alam.*

(Gönlüm aydın, buzda kök salıp yetişebilirim. Kendi canımın haramlığını görebilirim. Kalbim temiz, sok desem sokamaz, yılan kızını tutup kolundan öpebilirim.)

Bu dörtlükte şairin “buzda kök salıp yetişmesi”, “yılan kızının sokmaması, onu kolundan tutup öpmesi” imgeleri verilmektedir. Bu imgeler, şairin sanatına ve kendine olan güvenini yansıtmaktadır. Sonraki dörtlükte sanatına olan güvenini tekrar vurgular şair:

*Sırdaş bolsoñ açık sözgö kele alam,
Men özümdün tardıgımdı ceñe alam,
Kerek bolso; çeberdigim cetişet,
Döñgöçkö can, balıkka dil bere alam. (Köl Tolkunu, s. 201)*

(Sırdaş olsan açık söze gelebilirim, ben kendi hasisliğimi yenebilirim. Gerekirse; hünerim ile, kütüğe can, balığa dil verebilirim.)

Sanatıyla “kütüğe can, balığa dil vermesi” şairin şiirinde ne derece iddialı olduğunu kanıtıdır.

A.Osmonov’un özgün imgelerinin bulunduğu şiirlerinin başında hayat ve ölüm anlayışını yansıtan şiirler gelmektedir. Şair hayattan yaptığı çıkarımları şiirlerine yansıtırken, hayâl dünyasının ne derece geniş olduğunu da ispat etmiştir. A.Osmonov’un daha genç yaşlarda amansız bir hastalığa tutulması, onun hayatın anlamı ve ölümün sırrı üzerinde çok düşünmesine yol açmıştır. Şair başlıksız bir şiirinde şöyle demektedir:

*...Ketti, ketti, balalıktar kayrılbay,
Atkan oktoy kayrıluuga aynıbay.
Este kaldı bir kün körgön oyunday,
Az ırdalıp unutulgan ırlarday. (Köl Tolkunu, s. 27)*

(Gitti, gitti, çocukluk günleri dönmez geri, atılan kurşun misalî tekrar gelmez beri. Hatırda kalır bir gün oynanan oyun gibi, az söylenip unutilan şarkılar gibi.)

Görüldüğü gibi şair, çocukluk günlerine özlem duymaktadır. Bu duygularını dile getirirken de “hayata atılan kurşun”, “bir gün oynan oyun” ve “az söylenip unutulmuş şarkı” imgelerinden faydalanarak anlatımını süslemiştir. Geçmişe duyulan özlemi yansıtan bir başka şiiri de “Menin Cıldızım” (Benim Yıldızım) adlı şiiridir. Küçüklüğünde babasının arkadaşı Kasım’ın kendisini kucaklayıp ona, “işte senin yıldızın şudur” diye bir yıldızı göstermesiyle başlar şiir. Zamanla o yıldızını kaybeden şair ilerleyen dizelerde şöyle der:

*...Ah, çirkin, da bir colu közgö tüşsö,
Egerde ay kızganıp, kün türtpösö,
Cer şarın koltuguma kısıp alıp,
Meymanga barar elem eki-üç küngö.*

(Ah keşke bir daha gözüme görünse, eğer ay kıskanmaz, güneş de huysuzlanmaz ise, yer yuvarlağını koltuğuma kısıtıp misafirliğe varırdım iki-üç günlüğüme.)

Burada şair geçmiş günlerine olan hasretini kendi yıldızının vasıtasıyla vermektedir. “Ayın kıskanması”, “güneşin huysuzlanması”, “yer yuvarlağını koltuğuna kısıtıp yıldıza misafirliğe gitmesi” imgeleri bir arada kullanılmıştır. Şiirin son dörtlüğünde de şairin düşünce ve hayâl dünyasının ne derece geniş olduğunu görebiliriz:

*...Körsötüp bir tilektüü cer balasın,
Bolgondo biz sıyaktuu er danasın.
Köp turbay kayra tüşüp keler elem,
Taanıtıp adildiktin zamanasın.*

(Köl Tolkunu, s. 31)

(Eğer gerçekleşirse göstererek tek dilekli yer oğlunu, bizim gibi yiğit aydınları, tanıtarak zamanımızın adaletini, fazla durmaz tekrar iner gelirdim.)

Buradan da açıkça görebileceğimiz gibi şair; insanlığı tek bir dilek etrafında toplamaktadır. Dünya insanlarını ve onların içinden özellikle aydınlarını göstermek, adaletli zamanı tanıtmak istemektedir. Bu evrensel düşünce kalıplarıyla birlikte şair, tasavvur ettiği dünyayı sunmaktadır. Şairin tüm insanlık, tüm dünya için dileklerini belirttiği bu dizeler, hayâl gücünün bu dünyaya sığmayarak uzaya taşıdığı da bir delilidir.

Şairin “Ömürgö” (Ömüre) adlı şiirinde de çocukluk günlerinin özlemi imgeler aracılığıyla dile getirilmiştir.

*Şamal aydap köldün kirgil köbügün,
Kaşka suuday mölt dey tüşkön ömürüm...*

*(Rüzgâr sürükleyince suyun kirli köpüklerini duru sular gibi parlayıverdi
ömrüm.)*

Bu dizelerle başlayan şiirinde şair, hayatın durgunluğu, monotonluğu içinde yaşadıklarını “durgun sular gibi parlama” imgesiyle vermektedir. İlerleyen dizelerde şair, çocukluk günlerini hatırlar:

*...Ay balalık, asıl nerse eken go
Uçkan kuunun kanatının küüsündöy...*

(Ah, çocukluk değerli şeymiş meğer, uçan kuğunun kanadının ezgisi gibi.)

...Ay balalık cırgal nerse eken go,

Karlıgaçtın kanatının küüsündöy...

(Köl Tolkunu, s. 179)

(Ah, çocukluk neşeli şeymiş meğer, kırlangıcın kanadının yeli gibi.)

Çocukluk günlerinin değerini anlatmak için kullandığı “Uçan kuğunun kanadının ezgisi” ve “Kırlangıcın kanadının yeli” imgeleri şairin kendine has, özgün imgelerdendir. Kırlangıçların ömrünün az olması, her kanat çırpışlarını daha değerli kılmaktadır. Bu dizeler şairin hayâl dünyasının ne kadar geniş olduğunun güzel örneklerindedir.

Köyüne yazdığı şiirlerden biri olan “Kayıfıdı” adlı şiirinde de şair zamanın hızına değinilmekte ve köyüyle vedalaşmaktadır:

*...Esteym seni, Kayıfıdı aylım sagınam,
Barbaym saga, sagında ne kılam?
Bul turmuşta men atılgan külük ok,
Deñiz, dayra, zoodon ötüp carılam.*

(Hatırlayacağım seni, köyüm Kayıfıdı özleyeceğim. Gelemem sana, özlediğimde ne yapacağım? Bu hayatta ben atılan yürük bir kursun, deniz, nehir, dağdan aşıp patlayacağım.)

“Hayata atılan yürük kurşun” imgesiyle kendini ifade etmektedir şair, ve bu yürük kurşunun “deniz, nehir ve dağ aşır yarılması” imgesi ile de, ölümünü anlatmaktadır. Bu şiirin son dördlüğü ise:

*Uçam alıs, arışım bek çoyulbayt,
Takam bolot, tamandarım oyulbayt.
Tirüü canım buyurbagan sıyaktuu,
Men ölgöndö söögüm saga koyulbayt.*

(Mahabat, s. 19)

(Uçarım uzaklara, adımım sağlam takılmaz, nallarım çelik, tabanlarım oyulmaz. Diri canım emretmemiş gibidir, öldüğümde cesedim sana koyulmaz.)

diyerek kendini uçan bir atla özdeşleştirmektedir. “Adımının takılmaması”, “nallarının çelik olması ve oyulmaması” şairin hayatının zorluğunu ve bu yoldan geriye dönüşünün olmadığını bildiren imgelerdir.

En güzel şiiirlerinden biri olan, ömrün kısalığını vurguladığı, hızla geçmekte olan hayatını sorguladığı “Otuz Caş” (Otuz Yaş) şiirinde de şairin özgün imgelerini görebilmekteyiz:

*Iras ömür kanday kıska, kanday az...
Tagdır oşol, ölçömünön köp kılbas.
Birok çirkin azdığına meyli ele,
Anın oktoy tezdigine katat baş.
Keçee gana tigi kırda çok ele,
Kaydan çıktı boz at mingen otuz caş?*

(Gerçekten ömür ne kadar kısa ne kadar az. Kader bu, ölçüsünden çok dağıtmaz. Fakat kahrolası, azlığı anlaşılabilir belki ama kurşun gibi hızına akıl almaz. Daha dün şu kırlarda yok idi. Nereden çıktı boz at binen otuz yaş?...)

Hayatın kısalığını yeni farkına varıyormuşçasına vurgulayan şair, “ölçüsünden çok dağıtmayan kader” imgesiyle, insanoğlunun kaderinde ne varsa onu yaşayacağını bildiriyor. Son iki mısradaki “kırlarda dolaşan ve boz at binen otuz yaş” imgelemesiyle de, otuz yaşında saçlarına düşen akların farkına varıyor ve şaşırıyor. “Boz at binen otuz yaş” yoluna devam eder:

Al zımırayt, üstü-üstünö kamçılöp,

Ceteer ceri, tüşör üyü barçılap.

(Koşturur, üst üste kamçı şaklatıp, Yetişecek bir yeri, varacak bir evi var gibi.)

Birbiri ardına hızla geçen yıllar, atın “koşturup, üs üste kamçı şaklatması” imgesiyle verilmektedir. Şair, insanoğlunun hayat karşısındaki güçsüzlüğünü şu dizelerle dile getirir:

Şaytan kördüm dolulugun karaçı,

Baykuş candın momundugun karaçı,

Ölüm-ömür aralığı dañgırap,

Tazalığın, somundugun karaçı!

(Şeytan gördüm; hırçınlığına bir bak, biçare canın sakinliğine bir bak. Ölüm-hayat aralığında gider gelir. Temizliğine, güzelliğine bir bak!)

“Şeytanın hırçınlığı” ve “biçare canın sakinliği” zıt kavramları verilerek imgelemeler oluşturulmuş, anlatıma güç katmıştır. İlerleyen dizelerde şair gençlik günlerinin güzelliğini dile getirmekte, o günlere hasretini bildirmektedir:

Artık eken, kımbat eken caştık kez,

Altın eken, cakut eken baa cetpes.

Mañdayınan da bir süyüp kaluuga,

Toktop berbes, toktotuuga küç cetpes.

Koyun tolgon otuz caştan aynuuga,

Ömür çirkin, ökümü küç col berbes.

(Güzelmış, değerli imiş, gençlik dönemi. Altın imiş, yakut imiş, değer biçilmez. Anlından da bir kez okşamaya, duruvermez, durdurmaya güç yetmez. Bağra dolan otuz yaştan dönmeye, kahrolası hayatın hükmü kesindir, izin vermez.)

Şair geçen günlerine olan hasretinin yanı sıra, geçmekte olan zamanı durdurmayı, güzel anları tekrar tekrar yaşamayı istemektedir. Bunu anlatırken de yine soyut bir anlatımla; “geçen zamanın alnından okşamak” imgesini kullanmıştır. Fakat buna da gücü yetmemektedir şairin; çünkü acımasız “hayatın hükmü kesindir”. Şiirin sonuna doğru şairin geçen zamana isyan edercesine öfkesi görülmektedir:

Toktoçu ömür, toktoçu ömür, toktoy tur!

*Közün çuñkur, öñüñ kansız, sarı sur,
Til albassıñ, cogolo ber, kete ber,
Senden küçtüü, senden öcör bul uçur.
On beş colu ulam kayra tuulup,
On beş colu caşarbasam karam tur!*

(Köl Tolkunu, s. 47)

*(Dursana hayat, dursana hayat, biraz dur! Gözün çukur, yüzün kansız,
sapsarı, kulak asmazsın, yok oluver, gidiver. Senden güçlü, senden keskin bu devir.
On beş defa tekrar doğarak, On beş defa yeşermesem ne olayım!*

Şair geçen hayata, durması için seslenir fakat tüm çabaları boşunadır. Çünkü hayat acımasızdır, vicdansızdır, duygusuzdur. Bunu da “Gözün çukur, yüzün kansız, sapsarı” imgesiyle vermektedir. Sonunda kendini dinlemeyen hayata restini çeker şair; yaşadığı dönem hayattan güçlüdür çünkü. Hayatın acımasızlığına rağmen, zamanın hızla geçmesine rağmen ayakta kalacağını, yılların kendini eskitemeyeceğini “on beş defa doğmak” ve “on beş defa yeşermek” imgeleriyle ifade etmiştir.

Şairin hastalığının yanı sıra yaptığı tek evlilikten dünyaya gelen kızı Cıpar’ın daha on beş günlükken ölümü, şairi ölüm üzerinde düşünmeye daha da çok itmiştir. Kızının ölümüne yazdığı “Böbökkö” (Bebeğe) adlı şiirinde şair ölümün acısını hayâl dünyasıyla yansıtmıştır:

*...Balban turmuş tübü kalıñ bolso da
Kerek cerin cara teep kireşde.*

(Pehlivan yapılı hayatın dibi kalın olsa da, toprağı, ayakla yarıp gireleceğı zaman gereklidir.)

“Pehlivan yapılı hayatın kalın dibi” imgesi şiirde hayat içindeki zorlukları ifade etmektedir. Şiirin devamında şair kızının ölümünü anlatmaktadır:

*...Torgoy basıp tosup çıgıp columdan,
Buuray karmap, mayıştırıp oñumdan,
Caş ömürdö cañı böbökö körördö
Taş boor ölüm tartıp ketti kolumdan.*

(Sinsice izleyerek karşıma çıktı yolundan, sıkıca tutup, acıtarak büktü sağımdan. Genç yaşta yeni bebek görmüşken, taş bağırlı ölüm çekti aldı kolumdan.)

Ölümün “sinsice izleyerek karşısına çıkması ve “sıkıca tutup sağ tarafını bükmesi” imgesi ile anlatılmak istenen; şairin ölümcül hastalığının onu izlemesidir, tuttuğu sağ taraf ise kızıdır. Son iki dizede bunu açıkça belirtmektedir.

A.Osmonov yeni rejimle birlikte ön planda yer alan işçi sınıfını birçok şiirine konu etmiştir. Bu tür şiirlerinde şair kendine has birçok özgün sembol ve imgelerden yararlanarak anlatım yolu seçmiştir. “Cumuşçunun Münözü” (İşçinin Karakteri) adlı şiirinde şair:

...Tañ kaldırıp çığışka akkan suuları

Cumuşçu attuu bir düynö bar biz cakta...

(Köl Tolkunu, s. 228)

(Suları insanı şaşırtarak doğuya akan, işçi adlı bir dünya var bizim tarafta.)

Şairin burada kullandığı “şaşırtarak doğuya akan sular” imgelemesi, batıda başlayıp daha sonra Sovyet rejimiyle hat safhaya ulaşan işçi hareketinin ifadesidir. Bu hareketin Sovyet dönemindeki önemi de son ikinci dizeden anlaşılabilir. Batıdan başlayıp doğuya yayılan bu işçi hareketinin ifade edildiği başka bir şiir de şairin “Tañda” adlı şiiridir:

...Çığıştı bölöp altinga,

Tañ agargan kez ele.

Tañ muruna boyolup,

Cıldıldayt bizdin tereze...

(Köl Tolkunu, s. 15)

(Doğuyu beleyip altınlara, tan attığı an idi. Tan ışığına boyanıp, parlıyor bizim pencere.)

Doğuda, yani Sovyetler Birliğinde kurulan işçi egemenliğinin getirdiği zenginlik “doğunun altınlara belenmesi” imgesiyle verilmiştir. Bu hareketin başarıya ulaşması ile ortaya çıkan umut ise “tan ışığıyla parlayan pencere” imgesiyle dile getirilmiştir. Şairin bir başka şiiri olan “Tüfkü Kayık” (Gece Kayığı) adlı şiirde de buna benzer bir kullanım söz konusudur:

...Tañ atarda kün çığıştan cel sogot,

Oygongondoy köldün beti kozgolot,

*Bir çer cazar köldün tañka adeti,
Tolkun kelet, tolkup tolkun koşoktop...* (Köl Tolkunu, s. 19)

(Tan atarken doğudan bir yel eser, uyanır gibi göl yüzeyi hareket eder. Kederi alır, gölün tan atarkenki görünüşü. Dalga gelir, dalga coşar şarkı söyler.)

Bu dizelerde şairin kullandığı “doğudan esen yel” imgesi, işçi hareketinin başlamasını, “göl yüzeyinin uyanır gibi hareket etmesi” imgesi ise insanların bu hareketle beraber canlılık kazandıklarının ifadesidir.

A.Osmonov’un emek konulu şiirlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu şiirlerinden biri olan “Sugat Maalı” (Sulama Zamanı) adlı şiirinde de kendine özgü imgelerle karşılaşmaktayız. Bu şiir, gece, sulama sırası gelince tarlasını sulamaya giden bir adamın, suyun başka tarafa çeyrildiğini görmesiyle başlar. Suyu on beş yaşında, genç bir kız çevirmiştir. Son dörtlükte:

*...Aksın aba, suunu cön koy bir sagat,
Caratılış caş ömürdön küç alat,
Uuz kolduu kız cutına mas bolup
Ak buudaylar termeliñki tinç catat.* (Köl Tolkunu, s. 19)

(Aksın amca, suyu bırak bir saat. Böylelikle yaratılış genç ömürden güç alır. Ağız (ilk sütün kaymağı) kokan kız elleriyle mest olup, ak buğdaylar sakin sakin sallanır.)

denilmektedir. Burada kullanılan “ağız kokan kız elleriyle mest olan buğdaylar” imgelemesi ustaca bir kullanımdır. Savaş döneminde erkeklerin sayısının azalmasıyla, kolhoz işlerinde ön plana çıkan kadınların emeğini öven “Çöp Çabık” (Ot Biçme) adlı şiirinde şair;

*...Caşoonu tereñ taanıp keñiri oylop,
Zor turmuş kolhozçunun kolunda oynop.
Tabiyat terezesin açıp koyup,
Cılmayıp krlinderge köñül toyot.* (Köl Tolkunu, s. 50)

(Hayatı yakından tanıyıp, büyük düşünür. Yüce hayat kolhozçunun elinde oynar. Tabiat penceresini açar, gülümseyerek gelinlere gönül doyar.)

dizelerine yer verir. “Yüce hayat kolhozunun elinde oynar” imgesiyle, savaştaki yokluk günlerinin ancak kolhoz çalışanları sayesinde giderilebileceği, cephedeki savaşan askerlere cephe gerisinden yapılacak en büyük desteğin bu olduğu anlatılmaktadır. “Tabiatın penceresini açıp gelinlere gülümsemesi” imgesi ise çalışmanın karşılığı olarak tabiatın sunduğu nimetlerdir. Bu dizelerde şair aynı zamanda kendi memnuniyetini de dile getirmektedir.

Şairin II. Dünya Savaşı sonrası yazdığı şiirlerinden biri olan “1945 Cıl 31 Dekabr” (1945 Yılı 31 Aralık)da şair savaşın sona ermesiyle girmekte oldukları yeni yılın umudunu taşımaktadır:

*...Köktö bulut cañlanıp bölünöt,
El talaayı cıldız bolup tögülöt,
Bıyıkı cıl adamzattın aylına,
Tabak, tabak may bérçüdöy körünöt.*

*Cerde toolor, cañulanıp bölünöt,
Kalk ırları çolpon bolup tögülöt.
Bıyıkı cıl, toktoo münöz curtuna,
Şayı köynök kıyintçüüdöy körünöt...*

(Köl Tolkunu, s. 138)

(Gökte bulut yenilenir, değişir. Halkın kaderi yıldız olur dökülür. Gelen yeni yıl insanoğlumun köyüne, tabak tabak yağ verecek gibi görünür. - Yerde dağlar, yenilenir, değişir. Halk şarkıları çolpan olur dökülür. Gelen yeni yıl, kanaatkâr insanına, ipek kömlek giydirecek gibi görünür.)

Her iki dördlükte de verilen “Gökteki bulutun yenilenmesi, değişmesi”, “Yerdeki dağların yenilenmesi değişmesi” ve “halkın kaderinin yıldız olup dökülmesi”, “halk şarkılarının çolpan olup dökülmesi” imgeleri, savaş sonrası mutlu hayat dileğinden başka bir şey değildir. Son iki dizede verilen örnekler de bunu doğrulamaktadır.

Şairin savaş dönemi yazdığı şiirlerde de birçok imge ile karşılaşmaktayız. Halkın acılarını ve arzularını yansıttığı bu şiirleriyle halkın ümitlerini kaybetmemesine çalışmıştır. Savaş yıllarında yazmış olduğu “Nege Keçiget?” (Niye Gecikiyor?) adlı şiirinde şair, çeşitli tahminler yürüterek baharın gecikmesinin sebebini arar:

...Emese keçigününün çın sebebi:

Nemetstın uuluu ogunan caralangan...

(Öyleyse gecikmenin gerçek sebebi: Alman'ın ağulu kurşunuyla yaralanmasıdır.)

diyerek baharın gecikmesinin sebebini gösterir. “Alman’ın ağulu kurşunuyla baharın yaralanması” imgelemleri anlatıma güç katmıştır. Son dörtlükte ümitleri tazeler şair:

...Kün nurluu kaygı bilbeyt, külüp çıgat,

Bir kündö bizdin koldon caz ayıgat,

Andan soñ carası üçün kek almay bar,

Künöökör, alda kanday ayla tabat?

(Köl Tolkunu, s. 67)

(Güneş nurlu, kaygı bilmez, gülümseyip çıkar. Bir gün gelir elimizden iyileşir bahar. Daha sonra öç almak var yarası için, günahkâr, o zaman nereye kaçar.)

Görüldüğü gibi “güneşin kaygı bilmeyip gülümsemesi”, “baharın ellerinde iyileşmesi” ve “baharın yarası için öç alınması” imgeleri peş peşe verilmiştir. Bunların tümü, şairin, Alman nazilerle olan savaşı kazanacaklarını ve öç alacaklarını dile getirişidir. Savaş döneminde kahramanlık gösteren Pokrişkin adlı bir pilota yazdığı ve yine aynı ismi taşıyan şiirinde şair:

...El kördü, ört üstündö kanat kaktıñ,

Laaçınday kaykıp uçup ötüp cattıñ,

Faşisttin cıldızdarın tüşürö teep,

Güldötüp, köktö erkindik saltanatın!

(Köl Tolkunu, s. 71)

(Herkes gördü, ateş üstünde kanat çırpıñ, laçın gibi gerilerek uçup geçtin. Nazilerin yıldızlarını tekmeyle düşürerek, çiçeklendirdin gökte saltanatını hürriyetin.)

demektedir. Pilotun “ateş üstünde kanat çırpması” ve “laçın gibi gerilerek uçuşması” imgeleri savaş anını vermektedir. “Nazilerin yıldızını tekmeyle düşürmesi” ise düşmanın uçaklarını düşürmesidir. “Gökte hürriyet saltanatını kurarak çiçeklendirmesi” imgesi ise kazanılan zaferin işaretidir. “Salyut” (Havaî Fişek Gösterisi) adlı şiirinde şair kazanılması yakın olan savaşın coşkusunu yaşamaktadır. Kazanılan her zaferden sonra yapılan havaî fişek gösterisiyle gurur duymaktadır:

*Duşmandın sındıra atıp künün, ayın
Er Masköö kündö salyut bergen sayın...*

*(Düşmanın güneşini, ayını parçalayarak atarcasına, Er Moskova her gün
havaî fişek atışı yaptığında.)*

şair, atlan havaî fişeklerin gökyüzüne yükselerek düşmanın güneşini, ayını parçalıyormuş gibi görünmesini “düşmanın güneşini, ayını parçalaması” imgesiyle vermektedir. Bu imge aynı zamanda savaşın kazanılmasına çok az kaldığını da bildirmektedir. şiirin sonraki dizelerinde şair:

*...Kuttuktap güldüü caydı üstüdüğü,
Kubantat salyuttun zor düñgüröğü.
Aylanat ölköbüzdün asmanında,
Irisıtın alıs ketken kögüčkönü...* (Köl Tolkunu, s. 98)

*(Kutlayarak üstündeki çiçekli yazı. Mutluluk verir kutlama atışının büyük topu.
Talihın uzağa giden güvercini ölkemizin semalarında döner.)*

demekte, “talih güvercininin geri dönmesi” imgesiyle geleceğin umudunu yaşamaktadır.

A.Osmonov’un bu tür imgelerini, tabiat tasvirlerinde de görebiliyoruz. şairin en çok sevdiği ve şiirlerine sıkça konu ettiği yerlerden biri Isık Göl’dür. Bu şiirlerinden biri olan “Köldün Keçki Kördünüşü” (Gölün Gece Görünüşü) şiirinde:

*...Kızgıl köynök kiygendiği esimde,
Uurdap alıp kündün batar boyogun...*

*...Kız baladay uyalgamı esimde,
Uurdap alıp kündün batar kızılın...* (Köl Tolkunu, s. 183)

*(Gurubun rengini çalarak kızılca gömlek giydiği hatırımda. - Gurubun
kızılını çalarak kız çocuğu gibi utandığı hatırımda.)*

imgeleriyle karşılaşmaktayız. Her iki imgeleme de şairin hayâl dünyasının genişliğinin ve şiir dilini kullanımının ne derece ustaca olduğunun göstergesidir. Benzer bir kullanımda “Ak Kuunun Kördüm Uçkanın” (Ak Kuğunun Uçtuğunu Gördüm) adlı şiirinde karşımıza çıkmaktadır:

*Kün batıp, kün batkan cak kızgult tartıp,
Isık Köl kızgult nurga cüzün arçıp...* (Köl Tolkunu, s.79)

(Güneş batar, gurup kızillaşır, Isık Göl gurup rengiyle yüzünü siler...)

Gölün kızılığını “gölün kızıl ışıklarla yüzünü silmesi” imgesiyle açıklaması, şairin güzel bir buluşudur. “Tañ Atarda Köl Beti” (Tan Atarken Göl Yüzeyi) adlı şiirinde ise seher vaktinde göl tasvir edilir:

*Karap tursam tañ nurun,
Kölgö tegiz tögö aldı,
Erkin süzgön çabaktar
Irgıp şoola körö aldı,
Köldün körktüü tolkunu
Köldön kölgö bölö aldı.
Suluu tañkı şoolanı
Köl kuçaktap öbö aldı.* (Köl Tolkunu, s.17)

(Bakmaktayken tan ışığına, göle bir yol dökübildi. Hürce yüzen balıklar, zıplayıp ışık görebildi. Gölün ihtişamlı dalgaları, gölden gölü bölübildi. Güzel tan ışığını, göl kucaklayıp öpebildi.)

Şiirdeki “tan ışığının göle yol dökmesi”, “dalgaların gölden gölü bölmesi”, “gölün tan ışığını kucaklayıp öpmesi” imgeleri, şairin hayâl dünyasının güzel yansımalarıdır.

“Gitar Küüsü” (Gitar Ezgisi) adlı şiirinde ise şair kış mevsimini sanatsal bir dille tasvir etmektedir:

*Kün suuk, kış kıykırat üylördü açıp,
Oy-kırğa dubana albas kümüş çaçıp,
Iylatat, urat oynoyt, ıza kılrat,
Cırgalduu cazdı alıska ala kaçıp...* (Mahabat, s. 15)

(Gün soğuk, kış ısıklık çalarak evlerin kapılarını pencerelerini açar. Vadiye-kıra, delinin bile almayacağı gümüş saçar. Ağlatır, vurur, oynar, acı çektirir. Neşesi fazla olan yaz mevsimini alıp uzağa kaçar.)

Şiirde kullandığı kış mevsiminin “ıslık çalıp evleri açması”, “vadiye, kıra divanelerin almayacağı gümüş saçması”, “neşesi bol yazı alıp uzağa kaçması” imgeleri bir arada verilmiş, şiirin sanat değerini artırmıştır. “İçke Suu” (İnce Su) adlı şiirinde bir akarsuyun getirdiği hayâller verilir:

*...Sen ömürdün kol coolugu; güldüüsü,
Köktöğü aydın casanuuçu küzgüsü.
Buuday arpa ısıq koynun aralap,
Akkan ünüñ boz baldardın külküsü...* (Köl Tolkunu, s. 39)

*(Sen ömrün çiçekli el havlususun. Gökteki ayın süslendiği aynasısn.
Buğdayın, arpanın sıvacık koynunu aralarkenki akışının sesi küçük çocuk kahkahası gibidir.)*

Akarsuyun “hayatın çiçekli el havlusu”, “ayın süs aynası”, “küçük çocukların kahkahası” şeklinde imgelenmesi bir bütünlük sağlamakta, şiirin anlamını derinleştirmektedir.

Şairin hayâl gücünün en güzel örneklerinin yansıdığı şiirlerinin içinde aşk şiirleridir. Kendi düşünce süzgecinden damıtılmış olan bu imgeler şairin ustalığının delilleri niteliğindedir. “Ayalga” (Kadına) adlı şiirinde şair aşka susamışlığını çekinmeden ifade etmektedir:

*Süygüm kelet caş candırıp, caş bolup,
Caşımdı aldap, caş kayınday mas bolup,
Canar toodoy calın çaçkan otuñan,
Çıkkım kelet, canıp çikkan taş bolup...*

*...Köpkök asman, cerge tüşsö carılıp,
Kıyan cürsö cerdin üstü tarılıp,
Al kıyandan ötör elem kıynalbay
Bir köz karaş kubatıñdı camınıp.* (Köl Tolkunu, s. 154)

(Sevmek isterim yaşımlı yakarak, genç olup. Yaşımlı aldatarak, genç kayın gibi mest olup. Yanar dağ misali lav saçan ateşinden, çıkmak isterim, yanarak fırlayan taş olup. - Masmavi gökyüzü, yere düşse yarılıp. Seller bassa yeryüzünü dağıtıp, o sellerden geçer idim zorlanmadan, bir bakışının kuvvetine sarılıp.)

Şiirde birçok imgeyi iç içe görmek mümkündür. Şairin “yaş yakması”, “yaşını aldatması” gençlik günlerindeki aşklara olan özlemini, “yanardağın lavından yanan taş olup fırlaması” ise aşka olan susamışlığını göstermektedir. İkinci dörtlükte şair, sevgilinin “bir bakışının kuvvetine sarılarak” her zorluğun üstesinden gelebileceğini ifade etmektedir.

A.Osmonov yukarıda verdiğimiz şiirleri ve bu şiirlerin içinde bulunan, Kırgız şiiri için yeni sayılabilecek imgeler ile döneme damgasını vurmuştur. Şairin hayâl dünyasının genişliği yeni kuşak Kırgız şairlerinin önünde ufuk olmuştur. Günümüz gençliğinin A.Osmonov unutmamasının bir sebebi, farklı bakış açısı ve Kırgız şiirinde geliştirdiği soyut anlatımdır.

II. ŞİİRLERİN TEMATİK BAKIMDAN TASNİFİ VE TAHLİLİ

A- İNSAN VE TOPLUM

İnsan, içinde yaşamakta olduğu toplumun bir parçasıdır. Birey olarak mensubu bulunduğu toplumla paylaşımları ve birlikteliği söz konusudur. Bu birliktelik, ilk bakışta bireyin varolma duygusunun neticesinde, topluma olan ihtiyacından doğmuş gibi görünse de; toplumun da bireyler ile onların başarıları ve çalışmaları neticesinde varolduğu unutulmamalıdır. Toplum omuzlayan, meselelere çare bulan, yaratıcı kişilikleriyle yeniliklere açık olan bireyler, içinde bulunduğu toplumun temelini oluşturur bir bakıma. Her bireyin gerçekleştirdiği eylem, toplum içinde değerini bulur. Birey, mensubiyet duygusu ile çalışır, üretir; toplum da bu tür kişileri baş tacı yapar. Toplum içinde belirli bir statüye oturtulmuş, liderlik vasfı verilmiş kişilerde bu durum biraz daha farklıdır. Bu kişiler, bir süre sonra, toplum içinde bilinçli veya bilinçsiz olarak bazı sorumluluklar yüklenirler. Devlet adamları, kültürel hayata yön verenler, sanatçılar, din adamları, bilim adamları, şairler, yazarlar vs. bu aşamadan sonra yaptıkları eylemlerden sadece kendileri sorumlu değildir, toplum önünde de ağır sorumluluklar yüklenmişlerdir.

A.Osmonov da Kırgız halkının belirli bir misyon yüklediği bireyi olarak edebiyat alanına adımını attığı ilk günden itibaren, omuzlarındaki bu yükün farkındadır ve şiirlerini de bu amaç doğrultusunda yazmıştır. Şairin dediği gibi, şiiri onun için kutsaldır. *“Tanrıya binlerce kez söylese de yalan, Şiirine bir kez bile yalan söyleyemeyen”* şair, şiirine karşı her zaman dürüst olmuştur.

Alıkul, şair olarak döneminin önemli olaylarını göz ardı etmemiştir. Halkın her türlü hayat mücadelesinin içinde birebir bulunmuş, yabancı kalmamıştır. Sıradan halkın yaşamına, dünyaya bakışlarına, düşünce sistemlerine, sevinç ve üzüntülerine, kısacası onların kaderlerine sırt çevirmemiş, sanatında insanı ön plâna almıştır. Toplum hayatında meydana gelen önemli olaylar ve değişimlerle elinden geldiği kadar ilgilenmiş, şiirleriyle desteğini bildirmiş veya karşı çıkmıştır. Her şeyden önce, işçi kesimin toplum içinde oynadığı rolü, onların halkın refahı için çalıştıklarını, gelişmede büyük paylarının olduğunu idrak etmiştir. Osmonov’un şiirinde emek temasının çok yer alması boşuna değildir; onun iyi insan olarak nitelendirdiği kişiler çalışan işçilerdir⁷.

Alıkul Osmonov bu şiirlerinde, Kırgız halkının sosyal hayatında yüzyıllardan beri yerleşmiş olan, üreten ve çalışan insana verilen değeri, aynı zamanda tembel, boş oturan insana olan olumsuz bakış açısını vemektedir.

Emek teması, Osmonov’un kendi buluşu değildir, işçileri konu alan şiirleri de ilk o yazmamıştır. Bu tema eskilerden beri, sözlü ve yazılı edebiyatta vardır. Bunun yanı sıra, Sovyet edebiyatında çokça yer almış, Sovyet yazarları tarafından çok işlenmiştir. Bolşevikler, kalemi güçlü yazar ve şairleri, emeğin gücünü anlatan ve çalışkan işçi tipini öven eserler yazmaları hususunda teşvik etmişlerdir. Fakat A.Osmonov bu temaya birilerinin siyasî taleplerini yerine getirmiş olmak için veya mecbur kaldığı için yönelmemiş, hayat tecrübesinin ve hayata dair gözlemlerinin neticesinde, kendi arzusu ile yönelmiştir. Onun emeği ve çalışanları konu alan şiirlerinin orijinal, gerçekçi ve güçlü olmasının en önemli sebebi de budur⁸. Şairin duygusallığı ve coşkun anlatımı hemen hemen her şiirinde görülebilmektedir. Bu şiirleri okuduktan sonra, onların bir yerlerden emir alınarak, zorla yazılmadığı kolayca anlaşılabilir. Şiirlerde buram buram kokan lirizm şairin en büyük şahididir.

⁷ Cigitov, *Akıncının Eki Ömürü*, s. 75

⁸ a.g.e., s.75-76

Şairin “Mahabat” eserinden sonra yayınlanan “Cafı Irlar” (Yeni Şiirler - 1946), “Menin Cerim İrdin Ceri” (Benim Şiirim Şiirin Yeri - 1947), ve ikinci “Cafı Irlar” (Yeni Şiirler - 1947) kitaplarındaki şiirlerin büyük çoğunluğu emek temasındadır⁹.

Şair savaştan sonraki şiirlerine, türlü meslek sahibi insanları (Duvarcı, veteriner, kavuncu, korukçu, müdür, yilkıcı, bahçıvan vb.) kahraman yapmıştır. Köy hayatının ve mesleklerinin önceki Kırgız şiirinde bu kadar sık kullanılmadığı bir gerçektir¹⁰.

A.Osmonov ömrünün son on yılını, kolhoz hayatının içinde geçirmiştir. Osmonov kolhoz hayatına misafir gibi girmemiş, onlardan biri gibi içlerine karışmış, köylülerin sevinçlerini, üzüntülerini paylaşmış, iyi günde de kötü günde de yanlarında olmuştur. Şairin çalışanların iç dünyasını, düşüncelerini ve dünyaya bakışlarını iyi bilmesinin sebebi de budur¹¹.

Bunun en güzel örneklerinden biri “Brigadirdin Kıyalı” (Ekip Başının Hayali) şiiridir. Şiirin ilk dörtlüğünde, çiftçilik yapan bir ihtiyarın, yazın yağış olmaması sonucu duyduğu üzüntü anlatılır. İkinci dörtlükte ise yağmur bulutlarının gelişi ve sağanak yağmurun başlaması ifade edilir:

Brigadir çaap tüştü üyünö,

- *Et sal! – dedi ayalına süyünö.*

- *Camgır – baylık, camgır döölöt, kazına*

Munum kalppi aylanayın dünüyö! –

Deyt da külöt, maga karap cılmayat.

Al kaygırgan el enesi cerdi ayap.

Adamzatka merttik emey emine,

Kanday küçtüü, kanday suluu tabiyat! (Akındın Eki Ömürü, s. 76)

(Ekip başı at koşturup girdi evine, -Et pişir! dedi hanımına sevinç içinde. Yağmur; zenginlik, yağmur devlet, hazine. -Bu dediğim yalan mı kurban olduğum dünya? – der ve güler, bana bakıp gülümser. Haykıran toprak anaya şefkatle. İnsanlığa sunulan cömertlik değildir de nedir, nasıl da güçlü, nasıl da güzel tabiat!)

⁹ Ş.Ümötaliyev, *Alikul Osmonov*, Kırgızmambas, Frunze 1958, s. 127

¹⁰ Artıkbayev, *Kırgız Adabiyat Tarihi*, s. 192

¹¹ Cigitov, *Akındın Eki Ömürü*, s. 76

Görüldüğü gibi şair, hayatın içinden aldığı küçük bir olayı, sade bir dil ile bezeyerek vermektedir. Fakat şiirdeki lirizm, okuru sınırsız düşüncelere götürmektedir. Dizelerde şairin ekip başı ile kuraklığa üzüldüğü, yağmura sevindiği, kahramanın mutluluğuna ortak olduğu hissedilmektedir. Duygu yoğunluğu olan böyle bir şiiri, çiftçilerin duygu ve düşünce dünyasını bilmeyen birinin yazması imkânsızdır.

A.Osmonov'un en güzel şiirlerinden biri olan "Cibek Kiygen Erke Kız" (İpek Gömleklî Nazlı Kız) adlı kısa şiirinde de; sıradan bir olay, büyük düşünceleri çağrıştıracak şekilde anlatılmıştır. Her tarafı çamura çeviren yağmur sonrası, yürümekte olan küçük kızın üzerine arabadan çamur sıçrar, kızın ipek gömleği kirleşir:

*...Cibek köynök suluuça kız enteleyt;
Camgır kantsin, caba koyup erkeleyt.
"Ay bulgandı, ay buzuldu köynögüm,
Caydın caanı cayhay koysa emne?" deyt.*

*Too aldında kolhozçu ata kubanat,
Cay bulutu üstü-üstünö kuralat,
"Dan köböyüp, erke kızım kulpurup,
Cibek köynök kiyse eken" – dep, suranat.*

(İpek gömleklî güzelce kız telaşlanır; yağmur ne yapsın, yağarak sever. "Ay kirlendi, ay lekелendi gömleğim. Yaz yağmuru yağmasa sanki ne olur?" der. - Dağ eteğinde kolhozcu baba sevinir. Yaz bulutu katmer katmer dizilir. "Mahsül çoğalıp, nazlı kızım rengarenk, İpek gömlek giyse keşke" diye diler.)

Görüldüğü gibi şair, çiftçi baba ve kızı için yağmurun, ne anlamlara geldiğini lirik bir şekilde dile getirilmiştir. Çiftçinin küçücük dünyasında yaşamakta olduğu büyük mutluluğu, sade bir dil ile fakat duygularla bezeyerek verince, ortaya sanat kalitesi yüksek bir şiir çıkmaktadır.

Milletçe kalkınmanın ve belirli bir hayat standardını yakalamanın yolunun çalışmaktan geçtiğini bilen şair; şiirlerinde emeği ve çalışan insanı yüceltmıştır. Bu

tür şiirlerinde, toplumun gözünde çalışan ve üreten kişilerin yerinin daima yüksek olduğunu ifade eder.

Sovyet dönemi ile birlikte kadınlar, eşitlik sloganlarıyla ön plâna çıkmaya başlamışlardır. Toplumun her meselesiyle yakından ilgilenen şair, bu konuyu da dikkate almış, kadınların toplum içinde oynadıkları rolü, şiirleriyle okuyanlarına aktarmaya çalışmıştır. Kırgız kadını, her insanı potansiyel iş gücü olarak gören Sovyet dönemiyle birlikte hemen hemen her iş dalında görülmeye başlamıştır. Kadınlar kolhoz çalışmalarının içinde de yer almışlardır. Şair, kadınların kolhoz hayatında, günlük çalışma hayatında gösterdikleri çabayı şiirlerine konu etmiştir.

Savaş sonrası “Birlik” kolhozunda, kolhoz çalışanlarıyla iç içe yaşayan şair, burada gözlemediği gerçek şahsiyetlerden biri olan Kaynazar adlı bir kişinin gelininin, şekerpancarı kazmakta gösterdiği başarıyı “Tafi Kaluu” (Hayret) adlı şiirinde övmektedir:

...Bul cakşı ayal, eñ etibar coldo eken,

Kildat, çeber taalimi bar koldo eken.

Bizdin kündün uşul ukmuş adamı...

(Köl Tolkunuu, s. 149)

(Bu iyi kadın, en itibarlı yoldadır. Uсталık, devamlı çalışan koldadır. Günümüzün makbül insanı budur.)

Dizelerinden de görebileceğimiz gibi şair, çalışan insanın doğru yolda olduğunu ve toplum tarafından sevilen insan tipinin çalışkan kişiler olduğunu vurgulamaktadır.

“Tüp Suusu” (Derin Dere) adlı şiir buna güzel bir örnektir. Şiirin kahramanı atına binmiş, derenin karşı tarafında, kolhozda çalışan sevdiği kızın yanına geçmek istemektedir. Bunun için de dereye, sığ yerinin neresi olduğunu sorar. Şiir bu şekilde başlar. Fakat kız iş gününde boş boş dolaşan genci, kendisine yakıştırmaz.

A.Osmonov bunu:

...Carım deymın, birok meni kız süyböyt,

Sınbasın deyt, süyböstügün bilgizbeyt,

Bul kaydağı emgek küñü cok neme,

Dep külöt da meni özünö teñsinbeyt.

(Yârim derim, fakat beni kız sevmez. Kırılmasın diye, sevmediğini bildirmez. Bu nasıl bir kişi çalışmayan, boş gezen, diyerek güler de, beni kendine denk görmez.)

diyerek ifade eder. Fakat lirik kahraman, kızın gönlünü kazanabilmek için elinden geleni yapmaya kararlıdır:

*...Kolhoz kızı Kanımköldün dartı üçün,
Kolhozuna müçö bolup albasam...* (Köl Tolkunu, s. 45)

(Kolhoz kızı Kanımköl'ün derdi için, onun çalıştığı Kolhoza gidip işe başlamazsam ne olayım.)

Bu dizelerden de açıkça görebileceğimiz gibi, şairin şiir kahramanları aracılığıyla vermek istediği düşünce, insanı değerlendirirken en önemli kıstasın, çalışma olduğudur. Kolhoz kızı Kanımköl'ün, her şeyden önce, kendisine gönül veren insanın çalışkan biri olmasını istemesi, aynı zamanda o dönemin kızlarının da genel görüşünü yansıtmaktadır.

Şairin kolhoz hayatı içinde çalışan kadınları konu ettiği şiirleri bununla sınırlı değildir elbette. II. Dünya Savaşı yıllarında, tarlada, bahçede çalışabilecek erkeklerin savaşa alınması sebebiyle onların yürüttükleri işleri kadınlar devralmıştır.

“Karkıra” (Karga) adlı şiirinde şair, aynı zamanda kişi isimleri de olan, mutluluğu (Bakıt) ve zenginliği (Baylık) aramaktadır. Dolaylı bir anlatım bulunan bu şiirde şair, mutluluğu ve zenginliği kolhoz çobanının evinde, çobanla birlikte kımız içip eğlenirken bulur:

*...Kırgızlarda adamdık pars salam aytmak,
Çetki üygö salam aytıp kirip barsak,
Töründö Bakıt, Baylık, koyçu menen
Katkırıp kımız içip oturaşat.* (Köl Tolkunu, s. 41)

(Kırgızlarda farzdır selam vermek. Kenardaki eve selam verip varıp girsek, başköşede Bakıt ve Baylık, çoban ile, neşe içinde kımız içip oturmaktalar.)

Bu dizelerde mutluluk ve zenginliğin çalışan her kişinin evinde olduğunu anlatılmakta aynı zamanda halkın sosyal hayatına dair göstergeler de verilmektedir. Kırgız toplumunda, iki insanın karşılaşınca birbirine selam vermek zorunda olduğu

anlatılmaktadır. Kırgız halkının geleneksel içkisi kımızın mutluluk ve zenginlikle ilişkilendirilerek neşe içinde içilmesi de, Kırgız sosyal hayatından bir kesit olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında Kırgız halkının çektiği sıkıntıları, üzüntüleri dile getiren şiirler, A.Osmonov'un şiir sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Cephede çarpışan askere şiirleriyle destek vermenin yanında, cephe gerisinde yaşanan olayları da trajik bir anlatımla şiirleştirmiştir. Oğlunu, babasını, sevgilisini, kocasını, yakınına savaşa gönderen Kırgız halkının, psikolojik durumlarını, sade bir anlatımla sunmuştur.

“Bükön” adlı şiiri bu tür şiirlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Üç yaşlarındaki Bükön adlı bir kız çocuğunun, babasını savaşta kaybetmesi konu edilmektedir:

... “Sagındım, atakemay kelse eken – deyt,
Al ceñip, tilegimdi berse eken” – deyt.

Karılar munu ukkanda cım boluşat,
Közünön caş çuurutuşup burçak-burçak.

Antkeni – üç cıl boldu kabar kelgen,
“Palan kün... palan cerde öldü” ... degen.

El için kaza taap coo ogunan,
Büköndün atakesi kaytpay kalgan.

Birok da bardık ayıl cakşı köröt,
Büköndün – erkeletçü atası köp.

(Köl Tolkunu, s. 74)

(“Özledim, babacığım gelse, yenerek dileğimi gerçekleştirse keşke” – der. Yaşlılar bunu duyunca kaskatı kesilir, gözlerinden boncuk boncuk yaşlar süzülür. Çünkü; üç yıl olmuştur haber geleli, “Falan gün..falan yerde öldü” diye. Halkı için şehit olup düşman mermisiyle, Bükön'ün babası dönememiştir geri. Fakat tüm köy halkı onu sever, Bükön'ü sevecek babası çoktur.)

Görüldüğü gibi küçük bir kız çocuğunun savaştan etkilenişini vermekle, tüm Kırgız halkının psikolojik durumunu gözler önüne sermektedir. Dizelerde bulunan yüksek duygusallık hemen dikkati çekmektedir. Şairin bu tür şiirlerine örnek olarak “Enenin Küçü” (Ana Gücü), “Baatır Ene” (Kahraman Ana) gibi şiirleri verilebilir.

Sovyet dönemi ile yeni yeni kurulmaya başlayan fabrikalar ve endüstriyel iş kolları, Kırgız insanına değişik iş alanları açmıştır. Bu değişimler Kırgız sosyal ve kültürel hayatını etkilemekle kalmamış, köylerden şehirlere göçü de beraberinde getirmiştir. Şair bir şiirinde bu göçü şöyle vermektedir:

...Al tamdarda çaşagandar kim deseñ?

Menin bir boor Kırgız degen üy bülöm!

Caş kalaaga turaktuu uul boluuga,

Az cil boldu toodon köçüp kelişken.

(Köl Tolkun, s. 28)

(Şu evlerde yaşayanlar kimdir dersen? Benim öz be öz Kırgız adındaki ailem! Genç şehre kalıcı oğul olmaya, birkaç yıl önce dağdan göçüp geldiler.)

Şairin vurguladığı gibi Kırgızlar, yeni kurulmakta olan şehir, yani Frunze'ye (Bişkek) kalıcı olmak için gelmişlerdir. A.Osmonov da emek temasını işlerken sadece köy ve kasaba ekonomisinde büyük yeri olan kolhoz hayatıyla sınırlı kalmamış, Kırgız insanını yakından ilgilendiren ve etkileyen endüstriyel gelişmeleri şiirlerine aksettirmiştir. Şehirlerde açılan yeni fabrika ve iş yerlerinde çalışmaya başlayan Kırgız gençlerinin, gayretlerini işlemiştir. Şairin bu tür şiirlerine “Karabek”, “Marcankul”, “FZOdogu İnime” (Fabrikadaki Kardeşime), “Zavod Kördüm” (Fabrika Gördüm), “Cumuşçu” (İşçi) gibi şiirleri örnek olarak verilebilir.

A.Osmonov, şehirde yaşadığı dönemlerde, oturmakta olduğu evi fabrikaya yakın olduğundan, her gün sabah akşam, evinin önünden geçip işlerine giden işçilerle sohbet edip gözlemlene fırsatı yakalamıştır. Bu gözlemlerine dayanarak yazdığı bu tür şiirlerinin içinde “Cumuşçunun Münözü” (İşçinin Karakteri) adlı şiir en önemlisidir.

...Soolur kezde, meni öndürdü, turguzdu,

Kimbat casap, arzan berdi turmuştu.

Oşonduktan: akın atım bolboso,

Turmuşumda men da kara cumuşçu...

(Talant Sırı, s. 233)

(Solarken beni diriltti, kaldırdı. Pahalya getirip, ucuza verdi hayatı. Bu sebepten tek şair adım olmasa, ben de bir işçiyim hayatımda.)

Şiirden de anlaşıldığı gibi şair, kendini işçilerden birisi olarak görmektedir. İşçilere yüklenen misyon o dönem için oldukça önemliydi. Ekonominin iyileştirilebilmesi, yaşam standardının yükseltilebilmesi işçi sınıfının elindeydi. Bunu çok önceleri anlamış olan şair, şiirleriyle çalışan halka destek olmaya çalışmış, onlara sunduğu övgülerle yaptıkları işe teşvik etmiştir. Şairin bu türde yazdığı şiirleri içinde, didaktik şiirleri de mevcuttur.

Şair emek temasını işlerken idealize ettiği işçi tipinin dışında karşıt kişiliklere de yer vermiştir. Onların hilekârlığını, aç gözlülüğünü, kendi menfaatleri doğrultusunda çalışmalarını göz önüne sermiştir. Şairin “Kazakbay” ve Köñül Aytalık” (Taziye Bildirelim) adlı şiirleri örnek olarak gösterilebilir. “Köñül Aytalık” şiirinde şair, çapacıların ekip başı olarak çalışan Naamat adlı düzenbaz kişinin ölümü konu edilmektedir. Bu kişinin bir şekilde halkı aldatarak ortak çalışma sonucu kazanılan paraları har vurup harman savurduğu ifade edilmektedir. Şair şiirin sonucunu şöyle bağlamaktadır:

*...Acal küçtüü, kimder andan talaşat,
Colu tuura, kantip andan adaşat?
Uşakçının, kıtmır aram nemenin
Bul düynödön cok bolgonu caraşat!
Naamat öldü,*

Cürgölö köñül aytalık,

Taş ırgıtıp mürzösünö,

Iylap kaytalık!

(Köl Tolkunu, s. 195)

(Ecel güçlü, kim ona karşı gelebilir? Yolu bellidir, kim ondan çıkabilir? İki yüzlünün, hilecinin, düzenbaz kişilerin, bu dünyadan yok olması gerekir! Naamat öldü, haydi taziye bildirelim. Taş atıp mezarına, ağlayıp dönelim!)

Görüldüğü gibi şair kötü niyetli kişilerin bu dünyada yaşamasını bile çok görmektedir.

A.Osmonov, Sovyet dönemiyle birlikte Kırgız topraklarında ve toplumunda olan değişiklikleri yakından takip etmiştir. Her geçen gün gitgide artan Rus nüfusun,

Kırgız toplumunun, sosyal ve kültürel hayat üzerindeki tesirlerini, şair gözüyle incelemiştir. Artan Rus nüfusuyla birlikte, Rusça'nın da Kırgızlar arasında yayılmaya başlaması, beraberinde dil problemini de getirmektedir. Şair, Rusça'ya karşı değildir, lâkin ana dilini canından çok sevmekte ve korunması gerektiğine inanmaktadır. Kırgız insanının Rusça'ya karşı gösterdiği bilinçsiz yaklaşım ve ana dilleri olan Kırgızca'yı bozarak konuşmaları şairi kaygılandırmıştır.

“Cañıluu” (Yanıma) adlı şiirinde şair, Kırgız halkının yeni yeni öğrenmeye başladığı Rusça'ya duydukları bilinçsiz ilgiyi konu etmektedir. Kiyizbay adlı bir kişinin, daha önce Kırgızlarda bulunmayan hayvanlara ad koyma geleneğini Ruslardan öğrenerek, erkek buzağısına, Ruslarda bayanlara verilen *Zoya* adını koymasını hicvederek dile getirmektedir:

...Kabil körböy cogorukuday söz oñun,

Bizdin ata öz kılğanın caktırat.

Döñdön turup erkek kaşka torpogun

- *Zoya, Zoya!*

- *Zonikalap çakırat.*

(Talant Sırı, s. 231)

(Kabullenmeyip yukarıdaki doğru sözü, babamız, kendi bildiğini okuyor. Tepede durup benekli erkek buzağısına, “Zoya, Zoya!” ezgisiyle bağırıyor.)

A.Osmonov geçiş döneminde insanların kültür bocalaması yaşadığının da farkındadır. Bunun en güzel örneği olan “Camandoo” (Kötüleme) şiirinde şair, resmi bir dairede görevlerini hakkıyla yerine getirmeyip, gelenleri “bugün git yarın gel” mantığıyla geri çeviren, boşu boşuna çene çalan, bunu yaparken de Kırgızca – Rusça karışık bir dil kullanan kadınları hicvetmektedir:

...Közü oynop, kızıl erdi cıp-cıp etet,

Oruşça-Kırgızçalap süylöp tursa...

...Duu dep baarı tegiz külüp kalat,

“Da, da” dep cer tepkileyt, çetki emesi...

(Mahabat, s. 9)

(Ruşça, Kırgızca karıştırıp konuşurken gözü felfecir okur, kızıl dudakları kımlıdar. - Gürültüyle bir anda gülmeye başlarlar. İçlerinden bazıları “da, da” deyip yer tekmeler.)

Görüldüğü gibi, Ruslarla olan münasebetlerden sonra, Kırgız toplumunun sosyal ve kültürel plânda geçirdiği değişimi dizeler arasına oldukça başarılı bir şekilde yerleştirmiştir şair. İnsanların Ana diline olan vurdumduymazlığı şairi üzmektedir.

Şair, kendi benlik ve kimliklerini unutmadan, bilinçli olarak yapılacak değişimlerin ve gelişmelerin karşı değildir. Bunun en güzel örneğini “Balıkçıdan Frunzege” (Balıkçı’dan Frunze’ye) adlı şiiridir. Şair bu şiirinde Kırgız insan isimlerini her dörtlükte sayıp, onlara, yeni kurulan şehre gidip, orada okumakta olan köylü gençlere beslenmeleri için yağ, bal, süzme götürelim diye çağrı yapmaktadır. Sonra büyük şehri gezmeye başlarlar. Kocaman şehri ve değişiklikleri görerek hayret içinde ağız açıp bakakalırlar. Tiyatroya gidip, bu imkânları sağlayanlara alkış tutarlar. Son dörtlükte ise şair:

...Sılık eken, suluu eken elderi,

Taptaza eken eldin cürgön cerleri.

Şaarlıktar madaniyat deyt eken,

Keesin surap, keesin uurdap keleli.

(Köl Tolkunı, s. 104)

(Nazik imiş, güzel imiş insanları. Tertemiz imiş insan gezen yolları. Şehirliler adına medeniyet diyorlarmış, birazını isteyip, çalıp kaçalım birazını.)

Şiirde Kırgız gençlerinin bilim almak için şehirlerde okullara geldiğini görmekteyiz. Eylerin büyük, caddelerin tertemiz, insanların nazikliği ve bakımlı olmaları şairin hoşuna gitmektedir ve bunları örnek alınması gereken özellikler olarak okuyucuya sunmaktadır. Şair, insanların menfaatine olan, hayatlarını güzelleştiren ve kolaylaştıran değişimlerin karşısında değildir.

Şiirlerinde Kırgız toplumunda yeni girmiş olan kavramları kullanmıştır. Bunlar genellikle daha önce Kırgız sosyal ve kültürel hayatında yer almayan; yeni iş kolları veya teknolojik gelişmelerle alakalı olan terimlerdir. Kombayn (biçerdöver), traktor (traktör), avtobus (Otobüs), parahod (vapur), brigadir (ekip başı), zavod (fabrika) vb. kelimelerin şairin şiirlerinde sıkça geçtiği görülebilir. Bunları kullanırken Kırgız insanına yararlı gelişmeler olduğunu, işlerin kolaylaştırdığını her seferinde vurgulamaktadır. “Avtobus” (Otobüs) şiiri bu şiirleri içinde güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu şiirinde otobüse olan hayranlığını görmekteyiz şairin:

*...Bir küülönsök, cüz çakırım coldobuz,
Bügün keçke Balıkçıga konobuz.
Kür...kür... etken motoruñdan sadaga
Seni aydagan şoporuñan, avtobus.*

(Köl Tolkunu, s. 164)

(Bir yola çıktık mı yüzlerce kilometre uzaktayız. Bugün gece Balıkçı'ya varırız. Hırr, hırr çalışan motorundan memnunuz, seni kullanan şoföründen de otobüs.)

Görüldüğü gibi şair, toplum hayatına giren, insanların menfaatine olan gelişmelerin her zaman yanındadır. Şair teknolojik gelişmeleri ele almış olmakla birlikte, Kırgız insanının hayretini, mutluluğunu, gururunu da yansıtmaktadır.

“Uykum Kelet” (Uykum Geliyor) şiirinde ise şair, belki de daha önce hiç değinilmemiş olan, Kırgız yemek kültürünü sorgulamaktadır. Kırgız toplumunda en önemli besin kaynağı, bilindiği gibi, ettir. Kırgız mutfağının hemen hemen her yemeği etlidir, sebze yemekleri yok denecek kadar azdır. Şair, ağır bir yemek olan etin insanları pasifleştirdiğini, sadece et ile beslenmenin sağlıksız olduğunu ifade etmektedir. Besin değeri yüksek olan diğer yemekleri de mutfaklarına dahil etmeleri taktirde çocukların daha sağlıklı, kızların daha güzel, insanların daha çevik olacağını vurgulamaktadır. Kırgız insanının beslenme alışkanlığını şairin bu şiirinden görebilmekteyiz.

Benzeri bir şiiri de “Beşparmak” adlı şiiridir. Geleneksel Kırgız mutfağının bir yemek türü olan beşparmak, önemli misafirler geldiğinde mutlaka sofrada bulundurulur. Şiirde, beşparmak yemeğinin yüzyıllardan beri yenen lezzetli yemek olduğu söylenir, Kırgız Türklerinin, gelen misafire koyun kesme adetinden bahsedilir. Bu yemek yenilirken de birçok arkadaş ve dostun sofrada olması yemeği daha lezzetli kıldığı söylenir. Şiirin şöyle biter:

*...O anda, cañı kubät kanga tarap,
Eñ sonun ösör ele caş azamat.
Andıktan ar bir üygö parıs bolsun.
Orustun:
Pomidorun, kapustasın,
Badırañ, kartoşkasın kabul almak.*

(Köl Tolkunu, s. 163)

(O sırada, taze güç kana dağılır. Çocuklar, en mükemmel şekilde büyür. Bu sebepten her bir eve farz olsun Rus'un; Domatesini, lahanasını, Salatalığını, patatesini bulundurmak.)

Kırgız sosyal hayatından bazı kesitler vererek, Kırgız insanının damak zevkinden, misafirperverliklerinden bahseden dizelerden sonra, Rus sebze yemeklerini tekrar gündeme getirir şair.

Kırgız insanının misafirperverliğinin açıkça görüldüğü "Bizge Tünöy Git" (Bize Misafir Ol) adlı şiirinde şair, çoktan beri evine bir tek bile misafir uğramayan ev sahibinin üzüntüsünü dile getirmektedir.

...Köñülüm kapa, başım tuman keñgirep,

Üç kün boldu bizge meyman kele elek.

Colooçunun bul kandayça şıldıñı...

...Uuru bolsoñ, tor atımdı uurdap al,

Kasım bolsoñ kargap ötkün, tamak cep...

...Aç köz bolsoñ öz başımdı surap al,

Kegiñ bolso: sabap ötkün, tamak cep...

(Köl Tolkunu, s. 191)

(Canım sıkkın, başım duman içinde, üç gün oldu bize misafir gelmedi. Yolcuların nasıl bir şakası bu? - Hırsız isen, doru atımı çal, düşman isen, beddua et, yeter ki yemek yiyin. - Aç gözlü isen kellemi de al istersen, hıncın varsa gel de döv, yeter ki yemek yiyin.)

Bu ifadelerle şair biraz abartıya kaçmış gibi görünse de, Kırgız misafirperverliği bu dizelerde anlatılanlardan pek farklı değildir. Bütün Türk halklarının geleneklerinde bulunan misafirperverlik, Kırgız Türklerinde de fazlasıyla bulunmaktadır. Her Kırgız'ın evinde ya da çadırında gelen misafire, içirecek kımızı, ayranı, çayı, kesip ikram edecek hayvanı bulunur. Gelen kişi, ayak üstü uğramış olsa bile, ona mutlaka bir şeyler ikram edilir, dinlenmesi sağlanır.

Osmonov'un kendine özgü özelliklerinden biri de, sıradan halkın içinde uzun süre yaşayıp onları gözlemlene fırsatı bulmuş olmasıdır. Şair bu sayede, Kırgız insanının felsefesini ve dünyaya bakışını özümsemiş, Kırgız toplumunun sosyal hayat içindeki yerini objektif bir gözle değerlendirme imkânı bulmuştur. Gözlemleri

neticesinde, Kırgız insanı ve toplumunun kolayca nabzını tutmuş, bu da şairlerinin sanatsal değerini artmasına zemin hazırlamıştır. Hayatın içinden aldığı gerçek karakterleri, eserlerinin içine başarılı bir şekilde serpiştirmiştir. Kırgız insanın duygu, düşünce ve isteklerini ön plâna çıkararak eserler vermiştir. İnsanın toplum içinde değerini vurgulamış, okuyucularına iyi insan olma yollarını göstermiştir. Alıkul Osmonov, yeni kuşak şairlere bu yönüyle de iyi bir örnek teşkil etmektedir.

B. VATAN VE MİLLET KAVRAMI

Alıkul Osmonov'un yaşadığı dönem, Sovyet iktidarının ilk yılları ve II. Dünya Savaşı yıllarına rastlamaktadır. Bu yıllar, tam anlamıyla bir geçiş dönemidir. 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik ihtilâli, Orta Asya'da Sovyet egemenliğini yerleştirme çabaları ve 1941'de SSCB'nin de dahil olduğu II. Dünya savaşı yılları şairin kısa hayatının içinde yer alan, sosyal ve kültürel hayatı etkileyen büyük siyasî gelişmelerdir.

1917 yılında ihtilâl ile birlikte başa geçen Sovyet yönetimi, ağır şartlar altında yaşamakta olan Kırgız halkı tarafından bir kurtuluş vesilesi olarak algılanmıştır. Sosyal ve kültürel hayata getirilen veya vaadedilen yenilikler ilk anda, Kırgız insanının, özellikle de aydınlarının iştahını kabartmıştır. Köy ekonomisini oluşturma kapsamında kurulan kolhozların sefalet içinde yaşayan Kırgız köylüsüne getirdiği küçük bir maddî rahatlama ve de geleceğe yönelik vaadler, insanların Sovyet yönetimi etrafında birleşmesine vesile olmuş, Sovyetler Birliği'ne olan inancı artırmıştır. Bunun yanı sıra işgâlin farkında olan bazı aydınlar mücadelelerine devam etmiştir.

1926'dan sonra "Hürriyet", "İstiklâl", "Türk Birliği", "Millî Birlik" gibi fikirleri temsil eden ve bu konuda eserler veren Ceditçi aydınlar, şair ve yazarlar tutuklanarak hapse atılırlar. Bu arada ateizm propagandasına hız verilir, fikir özgürlüğü tamamen baskı altına alınır¹².

¹² Şuayip Karakaş, "20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 2, Ankara 1996, s. 285

Özellikle Stalin'in başa geçmesinden sonra kültürel hayatta kendini hissettirmeye başlayan baskılar neticesinde Kırgız aydınları tamamen susturulmuş, az çok okuma yazması ve düşünme yeteneği olan binlerce insan hapislerde ve sürgünlerde hayatını kaybetmiştir. Stalin'in ölümüne değin devam eden bu baskı yönetimi, 1935 – 1953 yılları arasında doruk noktasına ulaşır. Tüm Sovyetler Birliği'nde dinî ve kültürel hayat üzerinde komünist idarenin denetimi uygulanır.

Özellikle 1937-39 yılları arasında tüm Sovyetler Birliği'nde toplu tutuklamalar, sürgünler, katliamlar yapılır. Sovyet yönetimi altında yaşayan Türklerden bir milyondan fazla şair, yazar, gazeteci, din ve fikir adamı, eğitim almış okur-yazar olan her sınıftan insan, üç yıl içinde halk düşmanı ilân edilerek öldürülür. Öldürülen şair ve yazarların eserlerini okumak, bulundurmak kesinlikle yasaklanmış, bu yasağa uymayanlar aynı şekilde cezalandırılmıştır. Sovyet rejimini benimsemeyenlerin ortadan kaldırıldığı bu dönem tarihe, *Kızıl Terör* veya *Katağanlık* (yasaklılık) yılları olarak geçmiştir¹³.

Bu dönem, Kırgız sanatı ve edebiyatında çok büyük yaralar açmıştır. Eserlerinde Sovyet ideolojisine yer vermeyen, yeni rejimi benimsemeyen Kasım Tınıstanuulu, Sıdık Karaçev, Moldo Kılıç gibi şair ve yazarlara hayat hakkı tanınmamış, halk düşmanı ilân edilerek idam edilmişlerdir. Kırgız yazılı edebiyatının Sovyet dönemi ile başladığını kabul etmeyen Tazabek Samancin, Taşım Bayayev, Ziyaş Bektenov gibi yazarlar Sovyet yönetimi tarafından sürgüne gönderilmiştir¹⁴.

Sadece Kırgızistan'da değil, tüm Sovyetler Birliğinde baş gösteren muhalif çıkışlar, II. Dünya Savaşı yıllarına dek sürmüştür. II. Dünya Savaşı ile birlikte, yeni düşmana karşı halk içinde bir kenetlenme olmuştur. Yönetimle olan mücadele unutulmuş, unutturulmuştur. Savaş sonrasında ise bu baskılar tekrar gündeme gelmiştir.

II. Dünya Savaşından sonra “ideolojik temizlik” adı altında yürütülen politika sonucu başta “Manas” destanı olmak üzere, sözlü gelenekte yaşayan eserler milliyetçi fikirler içerdiği bahanesiyle yasaklanmış, eserlerinde millî değerlere dair en küçük bir unsur bulunan eser sahipleri sorgulanmış ve cezalandırılmıştır.

¹³ Karakaş, “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, s. 285

¹⁴ a.g.m., s. 302

Kırgız şairi A.Osmonov da içlerinde olmak üzere, dönemin insanların ve aydın kesiminin içinde bulunduğu siyasî ve sosyal durum bundan ibarettir. O dönemde yetişen, eğitim gören herkes Sovyet yönetimini benimsemek, onun için çalışmak, üretmek, bunu yapmıyorsa da susmak zorundaydı. Komünist idare, Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan, dili Rusça olan, Sovyet insanları yaratma çabasıındaydı.

Şair A.Osmonov'un vatan ve millet anlayışını incelerken, onun yaşadığı bu zor dönemi ve şartlarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü şairin, düşünce ve duygularını yansıttığı şiirlerinin yanında, dönemin talepleri doğrultusunda yazmış olduğu şiirleri de vardır.

1. VATAN:

Alıkul Osmonov da yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı Sovyet ideolojisine uygun eserler vermek zorunda kalmıştır. Dönemin gereği olarak Sovyetler Birliğini vatanı olarak kabul ettiği fikirlerine bazı şiirlerinde rastlamaktayız. "Rossiya" (Rusya) adlı şiiri bu tür şiirlerindedir:

Ey! Rossiya, Rossiya, bir boor enem!

Men öndüü too kuşuna koynuñ kenen,

Çın sözdü tuura aytuudan taymana albaym,

Biz elbiz, biz kişibiz; seni menen.

(Köl Tolkunu, s. 80)

(Hey, Rusya, Rusya, öz annem! Koynun benim gibi nice dağ kuşuna geniştir. Gerçekleri söylemeden edemem, biz senin ile halkız, insanız.)

Bu şiirinde şair, Rusların Kırgızlara insan gibi bir hayat sunduğunu, bu sebepten Rusya'yı, dolayısıyla Sovyetler Birliğini kendisinin Ana Vatanı olarak kabul ettiğini ifade etmektedir. A.Osmonov bu şiirini 1945 yılında yazmıştır. Şairin 1937 yılında Yazarlar Birliği ile ters düştüğünü, bu sebepten hazırladığı şiir kitabı "Lirika"yı bastıramadığını ve soruşturma geçirdiğini sanatını incelerken belirtmiştik. Şiirin son dizesinde geçen "biz halkız, biz insanız senin ile" cümlesi belirli bir millî kimliği olan ve halkını seven bir insanın, aydının söyleyemeyeceği ağır bir sözdür. Şairin genel olarak sanatına ve şiirlerinde işlediği fikirlere bakacak olursak, Kırgız

halkının varlık sebebini Sovyet idaresine bağlayacak derecede ağır bir sözü isteyerek kullanmayacağını görebiliriz.

Yine dönemin ruhuna uygun olarak yazılmış olan “Kalamga” (Kaleme) adlı şiirinde ise “Ana Vatan”ı olarak Sovyetler Birliğini gösterir ve ona olan inancını ifade eder:

*...Eger ölköm kerek dese biz belen,
El erki üçün, tuulganbiz eneden,
Cürögü çoñ baatırlarbiz baktılu;
Cer şaarının azatlığın eelegen...*

(Mahabat, s. 19)

(Eğer ülkem gereklisin derse bize, biz halkın hürriyeti için doğduk annemizden. Koca yürekli büyük ve mutlu kahramanlarız, dünya yuvarlağının azatlığını sahiplen.)

Yukarıdaki dizelerde şair, Sovyetler Birliği için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu belirtmektedir. “Koşoşuu” (Vedalaşma) adlı şiirinde de bu düşünce karşımıza çıkmaktadır. Savaş dönemi şiirlerinden olan bu şiir, Sovyet yönetiminin tüm yazar ve şairlerinden savaş yıllarında cephedeki askerleri ve cephe gerisindeki insanları cesaretlendirmek için yazılmasını talep ettiği şiirlerdendir. Gençlerin savaşa giderken, arkada bıraktıklarının acılarını da dile getirdiği bu şiirde şair, vatan için savaş sözkonusu olduğunda, tereddüt edilmeden gidilmesi gerektiğini söylemektedir:

*...Kayda cüröt er cigittin caş başı,
Kimge kerek ata enenin köz caşı.
Eger “kel!” dep ata meken çakırsa,
“Amanbı” dan “koş” dep aytkan söz cakşı.*

(Köl Tolkunu, s. 186)

(Nerede gezer er kişinin genç başı? Kime gerek ana-babanın göz yaşı? Eğer “gel!” diye ana vatan çağırırsa, “merhaba” dan, “hoşçakal” demek güzeldir.)

Yine savaş dönemi şiirlerinden olan “Kırgız Tooloru” (Kırgız Dağları) adlı şiirde ise şu dizelerle karşılaşmaktayız:

*...Kırgız toosu Sovetstan tooloru,
Munday kıyın kımbat toolor bolor bu?...*

...Asman tirep ceñe bilet ar kaçan,

Ölköbüzgö kas sanagan coolordu.

(Köl Tolkunu, s. 172)

(Kırgız dağı, Sovyetistanın dağı, bundan yüce, değerli dağ var mıdır? –

Gökyüzüne yükselip göğüs gerip yenebilir her zaman, ülkemize kötülük düşünen düşmanları.)

Sovyetistan dağları olarak nitelendirdiği Kırgız dağlarının, bu özelliği ile oldukça ihtişamlı olduğunu söylemektedir. Kırgızistan'ın Sovyetler Birliğinin bir parçası olduğu vurgulanan bu şiirde, Kırgızların her şeyiyle vatanın savunmasında yer alacağı da bildirilmektedir.

Savaşın sonra yazdığı “Salyut” (Havaî Fişek Gösterisi) adlı şiirinde kazanılan zaferin Sovyetler Birliğine getirdiği coşku görülmektedir:

...Aylanat ölköbüzdün asmanında,

İristın alıs ketken kögüčkönü...

(Köl Tolkunu, s. 98)

(Döner ülkemizin semalarında, talihin uzağa giden güvercini.)

Alıkul Osmonov, II. Dünya Savaşı yıllarında yazmış olduğu şiirlerinde, ideolojik dayatmaların neticesinde Sovyetler Birliği'ni vatan olarak kabul ettiğini belirten ifadeler kullanmıştır. Dönemin gereği olarak yazılan bu şiirlerde Sovyetler Birliği yüceltilmiş, vatan için her insanın fedakârlık yapması gerektiği söylenmiştir. Ama, yukarıda verdiğimiz örnekleri dönemin siyasî durumu göz önüne alınarak incelenmesi gerekir. Sovyetler Birliği'nin girdiği bu savaşta Kırgız halkı büyük kayıplar vermiş, acılar yaşamıştır. Halkının çektiği bu sıkıntılar ve acılar aydın bir kişi olarak şairi üzmüştür. A.Osmonov, savaş meydanına giderek orada sakat kalan, can veren Kırgız askerlerine, cephe gerisinde yokluk içinde, perişan bir şekilde yaşayan Kırgız insanlarına bir Kırgız şairi olarak kayıtsız kalmamıştır. Bu tür şiirlerinde her ne kadar Sovyetler Birliği vatan olarak gösterilse de Kırgız vatani ve Kırgız insanının duyguları ön plâna alınarak yazılmıştır.

A.Osmonov'un siyasî yönlendirmeler sonucu yazdığı bu tür şiirlerinin yanı sıra, Kırgızistan'ı asıl vatani olarak ifade ettiği şiirlerinin sayısı da oldukça fazladır. Bu şiirlerinde Kırgızistan “ata yurt” ve “doğduğum topraklar” olarak nitelendirilmektedir. Kırgızistan'ı vatan olarak aldığı şiirlerinde lirik, içten ve

inanmış bir söyleyiş vardır. Bu tür şiirlerinde öz vatani olan Kırgız topraklarına duyduğu sevgi çok güçlüdür ve diğer verdiğimiz örneklerden kolayca ayırtedilebilmektedir.

Şair “Ata Curtum” (Ata Yurt) adını taşıyan şiirini 1946 yılında yazmıştır. Gerçek vatani olan Kırgızistan’a yazdığı bu şiirinde, diğer şiirlerden farklı olarak coşkun bir anlatım ve duygusallık göze çarpmaktadır:

*Ata curtum, tuugan elim, Mekenim,
Can kubatım, süygön cerim seketim.
Too-taşıñdın, turpağıñdın, suuñdun
Men körbödüm paydası cok bekerin.*

(Ata yurdum, doğduğum toprağım, vatanım. Canımın kuvveti, sevdiğim yerim, sevgilim. Dağının, taşının, toprağının, suyunun, ben görmedim faydası olmayanını.)

Dörtlüğüyle başlayan şiirin ilerleyen dizelerde şair, Kırgızistan’da doğmuş olmaktan duyduğu mutluluğunu ifade eder ve Kırgızistan’ın güzelliklerini ve nimetlerini dile getirir. Öldüğünde de vatanın toprağını kucaklayarak yatmak ister. Şiirin son dörtlüğü şöyledir:

*...Mendegi ömür, meniki emes seniki,
Menin ırım, meniki emes, eldiki,
Ar bir demim, ar bir sokkon sekuntum;
Özüñdükü, alar emes celdiki.*

(Köl Tolkunu, s. 182)

(Bendeki ömür, benim değildir, senindir. Benim şiirim, benim değildir, milletimindir. Her bir nefesim, her geçirdiğim saniyem, senindir. Onlar yelin değildir.)

Görüldüğü gibi şair hayatını ve şiirlerini vatanına adamıştır. Her bir anını vatani için geçirdiğini ifade etmektedir.

“Ata Curt” adlı şiirini 1948 yılında yazmıştır. Şiirdeki duygusal ifade şairin vatan sevgisinin ne derece güçlü olduğunu ve giderek geliştiğini göstermektedir:

*Cıluu kiyin, colun kıyın üşürsüñ,
Kış da katuu... boroon ulup, kar urup...
Suuguñdu öz moynuma alayın,*

Colun karayın, toktoy turçu, Ata-Curt!

Tündör caman... kırsık salıp ketpesin,

Naalat kelip at tizginin şart burup...

Azabıñdı öz moynuma alayın,

İz karayın, toktoy turçu, Ata-Curt!

Cazda başka... Cel tiybesin abayla,

Köpkö turbas, mobul turgan sur bulut.

Büt dartıñdı öz moynuma alayın,

Sen ooruba, men ooruyun, Ata-Curt.

(Köl Tolkunu, s. 208)

(Sıkı giyin, yolun zordur üşürsün. Kış da sert, boran ulur, kar vurur. Soğuşunu kendi boynuma alayım, yolunu gözleyeyim, bekle biraz, Ata Yurt! - Geceler kötüdür, bir felâket getirmesin. Bir lânet atının dizginini çevirip gelmesin. Azabını kendi boynuma alayım, izini takip edeyim, bekle biraz, Ata Yurt! - Baharda başkadır, yel değmesin dikkat et. Çok kalamaz, şu yukarıdaki kurşunî bulut. Tüm derdini kendi boynuma alayım, sen hastalanma, ben hastalanırım Ata Yurt!)

Alıkul Osmonov'un bir anne şefkatiyle Kırgız vatanına seslendiği bu şiir duygularının da en güzel ifadesidir. Bu şiirin 1948 yılında yazıldığı ve de İkinci Dünya savaşının üzerinden 3 yıl geçmiş olduğu dikkate alınırsa "Çok kalamaz, şu yukarıdaki kurşunî bulut" dizesinin Sovyet yönetimi kastedilerek söylenilmiş olan, ince bir gönderme olduğu anlaşılabilir.

"Kırgızistan" adlı şiirinde ise şair, Kırgızistanın bereketli, yemyeşil topraklarını, soğuk sularını, güzel gölünü, kabiliyetli insanlarını övmektedir:

Kırgızstan; caşıl ceri, caşıl bākça cergesi,

Cayıt törü, dan talaası, san baylıktın enesi.

Ken kaznası, köl suluusu, tunuk suunun atası,

Ak peyildin, martçılıktın, ırskının kemesi.

Kırgızstan; sooluk aylı, talanttardın eşigi,

Tunuk akıl, çeber koldun tügönbögön kesibi,

Zamanına, öz kalkına oy-pikiri sanaalaş,

Kırgızistan ır kalası, ırakattın beşiği.

(Köl Tolkunu, s. 142)

(Kırgızistan; yeşilin yeri, yemyeşil bahçelerin yeri. Otlakları, bereketli toprakları, sayısız zenginliğin annesi. Geniş hazinesi, gölün güzeli, duru suyun babası. İyiliğin, cömertliğin, bolluğun gemisi. - Kırgızistan; sağlık köyü, kabiliyetlerin eşiği. Sonsuz akılların, usta kolların tükenmez mesleği. Zamanına, kendi halkına fikriyle danışmandır. Kırgızistan şiir şehri, huzurun beşiğidir.)

Şairin bu şiiri bestelenmiştir, günümüz gençleri tarafından bilinmekte, söylenmektedir. Şair, Kırgız topraklarına olan duygularını “Caraldım” (Yaratıldım) şu dizelerle özetlemektedir:

Caraldım stylaş üçün tuugan cerdi,

Bir baştan ötkörmökkö neçenderdi.

(Köl Tolkunu, s. 246)

(Yaratıldım hürmet için doğduğum yeri. Sadece başımdan geçirmek için niceleri.)

Son dört örnekteki lirik dizeler şairin vatan hakkındaki gerçek duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktadır. A.Osmonov, her ne kadar Sovyetler Birliği için şiirler yazmış olsa da; gerçek vatan sevgisini ve duygu yoğunluğunu Kırgızistan’a yazmış olduğu şiirlerde ifade etmektedir.

Sovyet döneminin en acımasız ve baskıcı yılları olan Stalin iktidarı döneminde diğer şair ve yazarlar gibi, A.Osmonov’un da hayatını devam ettirebilmesi ve eserlerini yayınlatabilmesi için mevcut yönetime ters düşmeyecek eserler vermesi zorunluydu. Şairin ya susup hiçbir eser vermemesi ya da komünist yönetimin siyasî talepleri doğrultusunda eserler vermesi gerekmektedir. A.Osmonov ikinci yolu seçmiştir, fakat gerçek duygu ve düşüncelerini satırlar arasına ustaca yerleştirmiştir.

2. MİLLET:

Yukarıda bahsettiğimiz dönemin siyasî yönlendirmeleri sebebiyle A.Osmonov’un şiirlerinde, Sovyet vatandaşı olduğuna dair bazı dizeler bulunmaktadır. Bu fikirlerini belirtirken de hümanizmini ön plâna çıkararak insanlar arasında ayırım yapmadığını, her insanın milletine bakmaksızın eşit olduğunu söyleme yolunu tercih etmiştir. Köyüne ithaf ederek yazdığı “Kayıfıdı” adlı şiirinde:

...Cok, tuura emes! Kayda cürsöm aylım bar!

Maga ene: kazak, kırgız, orustar,

Kim ömürdö, kan keçişse biz menen,

Oşol bolot, maga kurdaş, maga car...

(Mahabat, s.18)

(Hayır doğru değil, nereye gitsem orada köyüm var. Bana kardeştir, Kazak, Kırgız ve Ruslar. Kim hayatta kavga vermişse bizimle birlikte, onlar olur bana arkadaş, bana yâr.)

dizeleriyle karşılaşmaktayız. Hümanist bir şair olan A.Osmonov, aynı amaç doğrultusunda Kırgız halkıyla birlikte mücadele eden herkesin kendisi için eşit olduğunu söylemektedir.

Bunun yanı sıra A.Osmonov birçok şiirinde Kırgız halkına mensubiyetini ifade eder ve bundan gurur duyar. Bunu şairin şiirlerinin bazı dizelerinde görebilmekteyiz. “Men Kırgızdın Akını” (Ben Kırgız Şairiyim) şiirinin adından bile bunu açıkça görmekteyiz. Şair bu şiirinde:

Uyçu, koyçu,

Ketmençinin,

Menmin kımbat akını

(Ben, koyun çobanı, inek çobanı, çapacının, değerli şairiyim.)

diyerek Kırgız halkının şairi olduğunu vurgulamaktadır. “Kalamga” (Kaleme) adlı şiirinde ise ölümünden sonra Isık Gölün yanına, dalgaların ulaşabileceği bir yere gömülmek istediğini söyler ve mezarına doğru gelen dalgaların:

...Cür körölü: kırgızdın bir akını

Uktap catat... uktap catat, dep aytsın...

(Köl Tolkunu, s. 199)

(Yürü görelim: Kırgız'ın bir şairi, 'uyumakta... uyumakta...' diye söylesin.)

demesini ister. Görüldüğü gibi Kırgız olmak, Kırgız şairi olmak şair için büyük bir şereftir.

A.Osmonov, mensubu olduğu Kırgız halkının tarihi ile de gurur duymaktadır. “Sırt Cayloo” (Sırt Yayla) adlı şiirinde bu gururunu şöyle ifade etmektedir:

...Zor “Manas” kölömünö cetpes çenem,

*Çarçabay üç ay aytsa tügönbögön,
Kırgızda dağı tolgon köp ukmuştar,
Çınında baarı senin küçüñ belem.* (Mahabat, s. 7)

(Yüce “Manas”ın hacmine hesap yetmez. Durmadan üç ay söylense tükenmez. Kırgızlarda daha birçok güzellikler vardır. Gerçekte bunların tümü senin gücündür.)

Kırgız halkının gücünü tarihten aldığını söyleyen şair, “Manas” destanına sahip olan Kırgızların, bu destan gibi daha nice değerlerinin olduğunu vurgulamaktadır. “Komuz” (Kopuz) adlı şiirinde, Kırgızların geleneksel müzik aletlerinden biri olan kopuzu konu eder:

*...Bul komuz köp suulardı keçip kelgen,
Eli da komuzunday cöp-cönököy.* (Mahabat, s. 40)

(Bu kopuz nice suları geçip gelmiştir. Halkı da kopuzu gibi oldukça sadedir.)

Şair kopuzun sadeliği ile halkının doğallığını bağdaştırmakta, her ikisinin de yüzyıllar arasından, eski tarihin içinden çıktığını söylemektedir.

A.Osmonov’un Kırgız halkının cesaretini, savaşçı kişiliğini konu aldığı “Komandır Kırgız” (Kırgız Komutan) adlı şiirinde şu dizelerle karşılaşmaktayız:

*...Komandirdin komandası negizdep,
Körösünör köktü da alıp berişet.
Baykarsınar, meyli özünör körgülö.
Kırgız eli kılıçka usta kelişet...
Tıñçtık süygön eli kenen dem alat,
Kırgız uulu kaçan bolso kele alat...* (Akındın Eki Ömürü, s. 127)

(Komutanın emirlerini yerine getirerek, görürsünüz göğü bile alıverirler. Farkedersiniz, tamam kendiniz görün. Kırgız halkı kılıç kullanmada maharetlidir. Barışı seven halkı korkusuz yaşayabilir. Kırgız oğlu ne zaman olursa olsun savaşabilir.)

Şair, Kırgız halkının barışı seven bir halk olduğunu bildirmenin yanı sıra savaşmak gerektiğinde gösterdikleri cesareti ve beceriyi de vurgulamaktadır.

A.Osmonov bu şiirinde, tarih boyunca bağımsızlığına düşkün olan ve bu yolda savaşlar veren Kırgızların bir gün yine ayaklanacağına, mücadele kılıcını ellerine alacağına olan inancını ustaca ima etmektedir.

Şairin halkına duyduğu yüce sevginin güzel bir örneğini “Tilek” (Dilek) adlı şiirinde görebilmekteyiz:

Cürök ooru, öpkö oorunun dartı için,

Mürök suusu satılsa eger bazarda:

Kança alsız, kança ooruluu bolsom da,

Özüm albay, al deer elem alarga.

(Köl Tolkunu, s. 145)

(Kalp hastalığının, ciğer hastalığının dermanı için, Abı Hayat suyu satılsa eğer pazarda: Ne kadar halsiz, ne kadar hasta olsam da, kendim almaz, alın derdim onlara.)

Şairin konu ettiği ölümsüzlük suyu içme motifi Türk destanlarında sıkça rastlanan bir özelliktir. Başkurt halk destanlarından Ural Batur destanında da aynı motif bulunmaktadır. Ölüm döşeginde yatmakta olan Ural Batur’a halktan birisi iyileşmesi için ölümsüzlük suyunu sunar. Ural Batur suyu içmez, halkına doğru püskürtür. Bunu yaparken de “Ben, bir kişiyim, siz, çok kişi. Ben değil, yer-su ölümsüz olsun, yerde insanlar mutlu ve rahat yaşasın” der¹⁵. Türk destanlarında karşılaşılan bu motifi şiirlerinde bilinçli olarak kullanan şair, milletin refahını bütün değerlerin üstünde tuttuğunu vurgulamıştır. Halkını bu derece yürekten seven şair, “Kubanam” (Gururlanırım) adlı şiirinde halkının başına bir felaket gelmesi durumunda sessiz kalmayacağını, haykırarak mücadeleye atılacağını ifade etmektedir:

....Kalk başına kaygı tüşsö, kaygırıp,

Kalkım için taştay katuu tura alam....

(Köl Tolkunu, s. 204)

(Halkın başına kaygı düşse, haykırıp, halkım için taş gibi kaskatı olabilirim.)

Şairin halkına olan sevgisi, ona olan samimi duyguları, şu dizelerden daha açık anlaşılabilir:

...Al tamdarda çaşagandar kim deseñ?

¹⁵ Metin Ergun – Gaynislam İbrahimov, *Başkurt Halk Destanları*, Türksoy, Ankara 2000, s. 80

Menin bir boor Kırgız degën üy bülöm!

(Köl Tolkunu, s. 28)

(Şu evlerde yaşayanlar kimdir dersen? Benim öz be öz Kırgız adındaki ailem!)

Şair, Kırgız halkını, kendi milleti olmasından öte ailesi gibi görmektedir.

Millet olmanın en önemli şartlarından biri olan dil konusunda yazmış olduğu “Ene Til” (Ana Dil) adlı şiirinde, şairin millî değerlere bağlılığı açıkça görülmektedir:

...Birge cüröm, ene tilin kadırlaym,

Bul til menen: işteym, süylöym, ır ırdaym,

Başka tildi kaday cakşı körsöm da:

Ene tilin süygönümdön cañılbaym.

(Alıkuldun Batpas Künü, s. 177)

(Birlikte gezerim, ana dile hürmet gösteririm. Bu dil ile çalışırım, konuşurum, şarkı söylerim. Başka diller ne kadar hoşuma gitse de, ana dilimi sevmekten vazgeçmem.)

A.Osmonov, Sovyetler Birliği yönetiminin baskısını arttırdığı bir dönemde yaşamış olsa da; şiirlerinde Kırgızistan'a ve Kırgız halkına duyduğu derin sevgiyi içten içe hissedebilmekteyiz. Yaşadığı ve eser verdiği dönem göz önünde tutulacak olursa onun, millî değerlerini sahiplenen, Kırgız topraklarını canından aziz bilen, milliyetiyle övünen bir şair olduğunu söylersek hata yapmış olmayız.

C. KADIN VE AŞK

Aşk kavramı, insan zihninde birçok çağrışım uyanmaktadır. Geniş bir anlam çerçevesi bulunan bu kavram, insanoğlunun insanî duygularının zirvesidir. Bazı ünlü düşünürlere göre ilâhî aşk; bu çerçevenin en üst sınırlarını çizmekte, her türlü aşkın dayandığı nokta olarak gösterilmektedir. Mecnun'un Leyla'yı; aşkını ararken, ona ulaşmak için yanıp kavrulurken, ilâhî aşkla tanışması hemen hemen herkes tarafından bilinen bir hikâyedir.

A.Osmonov'un sanatını incelediğimiz bu tezimizde, beşerî aşklardan kadına duyulan aşkı ele alacağız. Şairin hayatından dizelerine yansıyan, aşklarını ve aşka dair düşüncelerini incelemeye çalışacağız.

Elbette bunu yaparken iki kişi arasında gerçekleşen aşk kavramının bir tarafını oluşturan kadın olgusunu anlamamız gerekecektir. Şairin kadınlar hakkındaki duygu ve düşünceleri nedir, onlara yaklaşımı nasıldır?

1. KADIN:

a. Anne Olarak Kadın:

İnsanoğlunun tanıdığı ilk kadın, kendini dokuz ay karnında taşıyan, doğuran, emziren, büyüten ve her zaman üzerine titreyen annedir. İnsanlar, daha sonra diğer kadınları tanımaya başlar. Fakat A.Osmonov'da bu durum farklıdır: Beşikteyken annesini kaybetmiş olması; annelik şefkatinden, anne sevgisinden mahrum yetişmesine neden olmuştur. Şair, annelik şefkatini, Tokmok kasabasında yatılı okuldayken, kendine bakan, ilgi gösteren eğitmeni Grunya Savelyevna adlı Rus kadında görmüştür. Yıllar sonra, bu kadına ithafen, onun ismine yazmış olduğu şiirinde, o günlerini zikretmektedir:

*Dalay tattuu daam cedim kolundan,
Kem körbögüñ öz bir tuugan booruñdan,
"Naçar eken bat oñolsun bala" dep,
Şaşıp turduñ çala uykuluu ordundañdan...*

*(Nice leziz yemek yedim elinden. Farklı görmedin öz evladından.
"Hastalanmış, çabuk düzelsin çocuk" diyerek, telaşla kalktın uyumaktayken yerinden...)*

Bu dizelerle başlayan şiirinde, eğitmeninin kendine gösterdiği yakınlığı, hayatının sonuna kadar unutamadığı görülmektedir. Çünkü şair, annesinden göremediği gözyaşlarını kendini yatılı okuldan uğurlarken bu kadından görmüştür:

*...Meni akırın, "aman bol" - dep uzattıñ,
Közün karap özüm mingen boz attın.
Kolumdu alıp ildiy karay bergende,
Mölt, mölt aktı tolgonup köz caşıñ...*

(Beni usulca "kendine iyi bak" diye uğurladın, gözlerine bakarak bineceğim kır atın. Elimi tutup başını eğdiğin sırada, boncuk boncuk döküldü göz yaşın.)

*...Can boorumday köñülümdö köz çaşırñ,
Ata-enemden köz çaş körgön emesmin.*

(Köl Tolkunu, s. 150)

(Hâlâ yüreğimdedir göz yaşın, Ana-babamdan göz yaşı görmüş değilim.)

A.Osmonov anne olgusunu bu kadından öğrenmiştir diyebiliriz. Anneliğin yüce bir makam olduğunu, çocuk için annenin, anne için çocuğun ne anlama geldiğini de bu kadından öğrenmiştir. Şair, anneliğin kutsallığını “Enenin Kücü” (Annenin Gücü) ve “Baatır Ene” adlı şiirinde vurgulamıştır. Onların hayat içinde en büyük görevlerinin, toprağını, vatanını, milletini sevecek hayırlı çocuklar yetiştirmek olduğunu dile getirmiştir. Şairin “Enenin Kücü” şiirinde, yıllar boyu yetiştirip, savaşa gönderdiği oğlundan haber alamayan annenin dramı verilmekte, dört yıl sonra savaştan dönen oğluna duyduğu özlem dile getirilmektedir. Oğlunun savaştan döndüğünü haber alan anne, sevincinden toprağın sallandığını sanır:

“...Dep baykasam kelatıptır can balam.

Cer mayışkan bala kücü turbaybı...

Balamdı ööp, kubanıçtan ıylagam...”

Cok eneke, senin kücüñ, oşol küç,

Cer solkuldap, duşman tuusu kıyrağan.

(Köl Tolkunu, s. 176)

(“...Derken bir de baksam, gelmekte benim can balam. Meğer evlat sevgisinin gücüymüş yeri oynatan. Balamı öpüp, sevincimden ağladım...” Hayır anneciğim, senin gücündür bu güç, toprağı sallayarak duşman bayrağını yıkan.)

Şair, annelerin kutsallığını bu şekilde anlatır. Annelerin toplum içinde yüklendikleri misyonun farkındadır. Geleceğin onların elinde olduğunu bilmektedir. Savaştan sonra yazdığı “Baatır Ene” (Kahraman Ana) adlı şiirinde anaların çocuk yetiştirmekteki rolüne dikkat çeker. Anarın, hayat veren toprak anaya benzetildiği bu şiirde, hayâllerdeki gibi bir çocuk yetiştirmenin zorlukları dile getirilir.

Bizdin zaman – baatırlardın zamanı,

Baatır emet ene bergen mamanı,

Oñoy emes oydogudoy östürmök,

On bir bala, on bir baatır kabılandı.

Çakır ene, baldarıñdı köröyün,

Men da balañ, men emesmin ögöyüñ.

Çın enelik erdigine bagınıp

Kelçi eneke, mañdayınan öböyün.

(Köl Tolkunu, s. 177)

(...Bizim zaman; kahramanların zamanıdır. Kahraman emer, ananın verdiği mamayı. Kolay değildir hayâldeki gibi büyütme, doğru birer evlat, doğru birer kahramanı. - Çağır anne, çocuklarını göreyim. Ben de oğlunum, ben değilim üveyin. Gerçek analık görevin için, gel anneciğim anlından öpeyim.)

Savaşta şehit düşen Kırgız askerlerinin annelerine yazdığı bu şiir, annelerin insan hayatındaki yerinin bir belgesi niteliğindedir. Şair bu şiirini görevini hakkıyla yerine getiren, yetiştirdikleri evlatlarını vatan için cepheye gönderen annelere olan saygısını göstermek amacıyla yazmıştır.

A. Osmonov, anne sevgisi nedir tam olarak bilmese de hissetmektedir. Annesine yazdığı özel bir şiir olmamasına rağmen, anne kavramının gerek insanlar gerekse toplum hayatındaki önemini kavramıştır. Şairin birçok şiirinde anne kavramına yönelik kullanımlar, benzetmeler, felsefi düşünceler görülebilmektedir.

Savaş döneminde yazmış olduğu "Menin Enem" (Benim Annem) manzumesinde de anne kavramının kutsallığı üzerinde durulur. Bu manzumenin kahramanları, Ukraynalı bir anne ve onun asker oğludur. Anne, oğlunun kendisine bıraktığı bayrağı, canı pahasına Alman askerlerine vermez. Bu şiir, savaş döneminde, Sovyet annelerini idealize etmek ve cesaretlendirmek için yazılmıştır.

b. Sosyal Hayat İçinde Kadın:

Şairin şiirlerinde ele aldığı kadın olgusu genellikle, sosyal hayat içinde oynadıkları role dairdir. Bolşevik ihtilâli ile birlikte sosyal hayatın her kesiminde ortaya çıkan değişimler ve yenilikler en çok kadınları etkilemiştir. İşçi sınıfının egemenliği ideolojisine dayalı olan bu yönetim içinde, iş gücü olarak sadece erkekler değil kadınlardan da faydalanmanın yolları aranmıştır. Sovyet iktidarının kültür ve edebiyatta izleyeceği yol belirlenirken, kadınların sosyal hayat içinde etkinliklerinin arttırılması için de bazı kararlar alınmıştır. Yazar ve şairlerin, yazdıkları eserlerde, kadınların iş hayatındaki yerlerini konu alan, onları bu yeni

hayata davet ve teşvik eden eserler yazılması kararlaştırılmıştır. A.Osmonov'un sanatında bu kararlar etkili olmuştur olmasına ama, şairin duygusal ve bir o kadar da mantıklı yapısı, zaten kadınların sosyal hayat içinde yerlerinin yükseltilmesi yönündedir.

Kadınların kolhoz çalışmaları sırasında gösterdikleri başarılar, bu tür şiirlerinin genelini oluşturur. Halk şiiri motifleri kullanarak yazmış olduğu "Saancı Cefie" (Sağıcı Yenge) adlı şiirinde şair, kolhozda hayvan sağıcılığı yapan bir kadını konu etmektedir. Bu şiirde şair, çalışkan bir hayvan sağıcısı olan kadını övmektedir:

*...Saatta saanın bütürgön, ceñe,
Tabakka kuygan sütüñön, ceñe.
Kalkıña bergen mayıñan, ceñe,
Planıñ aşkan ayıñan, ceñe...*

(Köl Tolkunu, s. 110)

(Saatinde sağmayı bitiren yenge, tabağa koyduğun sütün, halkına verdiği kaymağa kurban olayım. Fazlasıyla yerine geldi aylık plânın yenge.)

Bilindiği gibi kolhoz çalışmalarında her bir çalışanın yapacağı iş, daha önceden planlanarak rakamlarla belirlenmiştir. İşini zamanında yapması, halkın menfaati için çalışması yanında, aylık yapması gereken çalışmayı da fazlasıyla yerine getiren bu kolhoz kadını, şair tarafından idealize edilerek okuyucuya sunulmaktadır. Şairin bu tür şiirleriyle sıkça karşılaşmaktayız.

Uzun süre kolhoz çalışmalarının içinde bulunan ve çalışanları olduğu kadar, kadınları da gözleme fırsatı bulan şair, onların çalışırken söylediği halk şarkılarını, atışmaları ve mânileri derlemiştir. Kadınlardan derlediklerini, biçim olarak sanatında kullanan şair, içeriklerini dönemin konularıyla değiştirmiştir. Şairin bu tür şiirine "Bekenbiz" (Sağlamız) adlı şiiri örnek olarak verilebilir. Halk ağzında söylenmekte olan bir mâniden alınan bu şiir, yine kadınların kolhoz hayatında gösterdikleri başarılarla övgü niteliğinde yazılmıştır.

Şairin kolhoz hayatında kadını tasvir ettiği şiirler elbette bunlarla sınırlı değildir. "Kızılça Kazgan Kelinçek" (Şekerpancarı Kazan Gelin), "Tañ Kaluu" (Hayret), "Başkarmanın Zayıbı" (Yöneticinin Hanımı), "Tüp Suusu" (Derin Dere) kadınların çalışma hayatına dair yazılmış başlıca şiirlerdir.

Şairin kadını sadece kadın olarak gördüğü şiirlerinin sayısı oldukça azdır. “Küzgüğü Karagan Cefieme” (Aynaya Bakan Yengeme) adlı şiiri bunlardan biridir. Her kadının kendini güzel olarak düşlediğini dile getiren şair, daha da güzel görünmek ve zamanla artan kırışıklıklarını örtmek için boyanmalarını, süslenmelerini hicvettikten sonra:

*...Sebebi: adam özün özü aldayt,
Andıktan karılığın moynuna albayt.
Cer tozot, tulpar kariyt, uçkul talıyt,
Birok da ayal köñlü eç kartaybayt...*

(Köl Tolkunu, s. 73)

(Sebebi; insan kendi kendini aldatır. Bunun için yaşlandığını kabul etmez.

Yıllar geçer, at kocar, zaman uçar, fakat kadın gönlü hiç yaşlanmaz.)

diyerek kadınların genel özelliklerini sergilemektedir. “Camandoo” (Kötüleme) şiirinin dizeleri arasında ise şair kadınların bazı özelliklerini göz önüne getirmektedir. Bir resmî dairede çalışan kadınları, makyaj yapmış, yeni moda giyinmiş bir şekilde tasvir etmektedir. Bu kadınların; Rusça, Kırgızca karışık konuşması ve dedikodu yapması şairi düşüncelere sevk etmektedir.

c. Sevgili Olarak Kadın:

Hayatının ilk günlerinden itibaren hayatın acı gerçekleriyle karşı karşıya kalan A.Osmonov’un bu çileli hayatında, sevgili yönünden de yüzü gülmemiştir. Elbette her yetişkin insan gibi Alıkul’un da gençliğinden itibaren hayatına bazı kadınlar girmiştir. Bunu şairin ilk dönem şiirlerinden de anlamak mümkündür:

*“...Kee bir caştar kütköñ carın caşırat,
Birin biri maktap aydan aşırat.
Men da caşmın çın sıyrımdı aytayın,
İraazımın uksañ kurbum cakşılap.*

(Alıkuldun Batpas Küñü, s. 24)

(Bazı gençler beklediği yârini gizler. Birbirlerine onu överek aydan aşırır. Ben de gencim, gerçek sırrımı söyleyeyim, memnun olurum dinlersen dostum iyice.)

*...Kolhozçu kız ketmenin men çabıştım,
Atın aytpay ay menen men tanıştım.,*

Meni süyüp, men da süyüp canım dep

...cürögümdü alıstım.

(Alıkuldun Batpas Künü, s. 24)

(Kolhozçu kız tırpanını ben salladım. Adını söylemeden ay ile ben tanıştım.

Beni sevip ben de onu sevip canım diyerek, yüreğimi değıstım.)

...Anın bergen süröötü bar, özü bar,

Oynoktigon, cangan kara közü bar,

Masköö caktan maga cazgan katında,

Mınday degen unutulbas söz bar.

“Caştık degen kıyın eken sagındım,

Ar turmuşka köndüm, bıştım kagıldım...” (Alıkuldun Batpas Künü, s. 24)

(Onun verdiği resmi var, kendi var. Işıl ışıl yanan, oynayan kara gözü var.

Moskova'dan bana yazdığı mektubunda, şöyle unutulmaz bir sözü var: “Gençlik meğer zor şeymiş, özledim. Her türlü hayata katlandım, alıstım, piştım.”)

1935 tarihini taşıyan “Süyüü” (Aşk) adlı bu şiir şairin, Pedagoji Enstitüsünde okumaktayken konuştuğu, sevdiği bir kız olduğunu göstermektedir. Her genç gibi kendisinin sevdiği bir kızın olduğunu, açıkça söylemekten çekinmeyen şairin ilk aşk mısraları bunlardır.

Yukarıdaki dizelerde, Moskova'da yaşayan bir bayan ile mektuplaştığını açıklayan şair, bunu “Tört Cıldan Kıyın” (Dört Yıl Sonra) adlı şiirinde de tekrarlamaktadır. Bu şiirde şu dizelerle karşılaşmaktayız:

“Kim bolso, caş kezinde

Caş kününö maktanar...

Tosçu suluu alkımıñdı

Tört cıl seni körbögöm.

Ak cüzüñdön men öböyün

Tört cıl sensiz çöldögöm...

Sen suluu kız oydo bolduñ,

Üzgönüm çok küdürüm.

Ay sagındım caş künümdün

Ayı çıkkın tündörün...”

(Alıkuldun Batpas Künü, s. 24)

(Kim olursa olsun gençliğinde, gençliğiyle övünür. Karşıla beni güzel sesinle, dört yıldır seni görmedim. Ak yüzünden ben öpeyim, dört yıldır sensiz çölle döndüm. Sen güzel kız, düşüncemde oldun, ümidimi hiçbir zaman kesmedim. Ah, özledim gençlik günümün ay doğan gecelerini.)

Okul yıllarında tanıştığı, sonrasında ise dört yıl boyunca ayrı kaldığı bu bayanın, Moskova'da okumakta olan bayan olması muhtemeldir. Şairin dört yıl boyunca onun hasretini duyduğu, dizerlerden anlaşabilmektedir.

Şair eğer bu dizeleri hayâl dünyasının yansıması olarak yazmadıysa, onun Pedagoji enstitüsünde okuduğu yıllardan başlayarak bir bayanla arkadaşlık kurduğunu, ciddi bir ilişki yaşadığını söyleyebiliriz. Fakat elimizde bulunan kaynaklarda, şair Pedagoji Enstitüsünde okurken hayatına giren, ilgisini çeken bayanlar hakkında bir bilgi mevcut değildir.

A.Osmonov'un bayanlar konusundaki şanssızlığı 1936 yılından itibaren başlamaktadır. "Süyü" ve "Dört Cıldan Kiyin" şiirlerinde bahsettiği ilk aşkıdan sonra şair, hayatına ciddi manâda giren ikinci bayan olan Ayday Cigitaliyeva ile tanışır. A. Cigitaliyeva, şair ile birlikte Pedagoji Enstitüsünde okumaktadır. A.Osmonov ve bu bayan, uzun süre birlikte olur ve 1938 yılında ayrılır. Şair daha sonra yazdığı "Süyü Cana Men" (Aşk ve Ben) adlı şiirinde bunu şöyle açıklamaktadır:

...Ekinçisi: andan suluu, andan caş,

Calımna cana turgan cansız taş,

Anın körkü miñ bir türlü körünüş,

Men andıktan: kayra kumar, kayra mas...

(Köl Tolkunu, s. 55)

(İkincisi; ondan güzel, ondan genç. Ateşine yanardı cansız taş. Onun güzelliği bin bir türlü görünüştü. Ben bu sebepten, tekrar sarhoş, tekrar mest.)

A.Cigitaliyeva'yı kastederek yazdığı bu dizelerde şair, onun güzelliğine tutuluşunu anlatmaktadır. Şair otobiyografisinde A.Cigitaliyeva'dan neden ayrıldığını bilmediğini ifade etmektedir. Bu şiirinde yer alan:

....Birok süyü cerden muzdak nerse eken,

Caşırındı, cılan taştap moynuma...

(Köl Tolkunu, s. 55)

(Fakat aşk topraktan soğuk bir şeymiş, gizlice yılan doladı boynuma.)

dizelerinden, bu ayrılığın şairin elinde olmayan nedenlerden kaynaklandığı anlaşılabilir. A. Cigitaliyeva'dan ayrıldıktan sonra, Zeynep Sooronbayeva adlı bir bayanla evlenen şair, onunla da anlaşamamış bir yıl sonra ayrılmıştır. Şair "Süyü Cana Men" şiirinin devamında hayatında ciddi olarak yer eden, Z.Sooronbayeva ile olan ilişkisinden bahseder:

*Mende ayıp çok... tömönsünböym eç kimge,
Anday bolso, "künöö özüñdö" dep bilbe,
Birok süyüü uudan бүткөн нерсе екен,
Üçüncüsü, zaar çaçtı betime.* (Köl Tolkunu, s. 55)

(Benim suçum yok. Başım önde değil hiç kimseye. Böyle olursa "suç kendinde" deme. Fakat aşk ağudan oluşan bir şeymiş, üçüncüsü zehir saçtı yüzüme.)

Şairin hayatına giren üçüncü kadın olan Z.Sooronbayeva ile evlenen şairin yüzü bu ilişkisinde de gülmemiştir. Bu evliliğinden olan kızı Cıpar'ı kaybeden şair, zaten araları açık olan hanımından tamamen ayrılmıştır. Kızının ölümüne yazdığı "Böbökkö" adlı şiirde hanımını kastederek: "Enesindey essiz emes boluçı" (Annesi gibi akılsız olmayacaktı) dizesi karşımıza çıkmaktadır. Bu dizeden de hanımdan ne kadar soğuduğunu görebilmekteyiz.

A.Cigitaliyeva ve Z.Sooronbayeva, şairin hayatında önemli bir yere sahiplerdir ve şairin kadınlar hakkında düşüncelerinin kalıplaşmasına zemin hazırlamışlardır. Şairin 1946 yılında yazmış olduğu "Süyünün Türlörtü" (Aşkın Çeşitleri) adlı şiirinde bu iki kadının onun hayatında önemli rolü olduğunu, ciddi anlamda yer ettiğini anlayabiliriz:

*... "A" attuusu meni körüp kızarat,
"Z" attuusu meni körüp kumsarat.
Al kızaruu, al kumsaruu; çin süyüü,
Süyüü küçü cürögünö ot cagat...* (Köl Tolkunu, s. 160)

("A" adlısı beni görür kızarır, "Z" adlısı beni görür sararır. Bu kızarma, bu sararma, gerçek aşktır. Aşkın gücü, yüreğine ateş yakar.)

Burada isimlerinin baş harfleriyle verilenler Ayday ile Zeynep'tir. Bu bayanların kendisine olan ilgisini dile getiren şair, bir sonraki dördlükte, "*Baykoo kalbay kumsarganın alam dep, Öktö kılıp ömürlükkö cañıldım*" (*Dikkat etmeden sararanı alacağım diye, şaşırarak ömür boyu yanıldım*) demektedir.

Kötü sonuçlanan bu iki aşkı neticesinde, şairin kadınlar hakkında görüşleri olumsuz bir havaya bürünmüştür. Kadınlara karşı güvensizlik ve kızgınlık şairin bazı şiirlerinde karşımıza çıkmaktadır. "Suluuga" (Güzele) adlı şiirinde şairin bu hisleri açıkça görülmektedir:

*...Tattusuñar, açuusuñar suluular,
Aldaysıñar bizdi opoñoy kurgurlar,
Kañça bolso senin cibek köynögüñ,
Dal oşonço cürögüñdö süyüü bar...* (Köl Tolkunu, s. 94)

(Tatlısınız, acısız güzeller. Kandırırınız bizi kolayca kahrolasılar. Sayısı ne kadarsa senin ipek gömleğinin, işte o kadar yüreğinde aşk var.)

Şair, başlıksız ilginç bir şiirinde ise yine kadının olumsuz bir tarafını ele almaktadır. Kendinin de bulunduğu bir ortamda, kadın ve kocası ile oturmaktadırlar. Kadın, kocası yanlarındayken Alıkul'u küçük düşürücü sözler söyler. Kocası gittikten sonra ise, kendine yaklaşma çabası içine girer. Alıkul'a "yaptıklarım için bana kızma" diyerek yakınlaşmaya başlar. Şiirde bunlar verildikten sonra Alıkul kadına son dördlükte nasihat eder:

*...Senin küñüñ, senin baktıñ eriñde,
Senin canıñ cürögünün teñinde.
Kadırın bil, küyöö degen çoñ ırıs,
Essiz ayal essizdikke berilbe.* (Köl Tolkunu, s. 169)

(Senin günün, senin bahtın kocanda. Senin canın, yüreğinin diğer yarısında. Kadrini bil, koca denen büyük nimet, akalsız kadın akalsızlığa yenilme.)

Kadınlara bir tür nasihat içeren bu dördlüklerden şairin, kadınların esas mutluluğunun kocalarının yanında olduğu fikri görülmektedir. Şairin hayatında böyle bir olay gerçekleşmiş midir bilinmez ama, yukarıdaki fikri verebilmek için böyle bir konu seçmesi hiç de estetik değildir diye düşünmekteyiz.

Şairin bu ve buna benzer negatif düşünceleri elbette yaşadığı ilişkilerden ve karşılaştığı olaylardan kaynaklanmaktadır. Hayatının kadını ararken birçok kadınla karşılaşmış, tanışmıştır. “Dağı Ayal Cönündö” (Tekrar Kadınlar Hakkında) adlı şiirinde bir bakıma kadınlar hakkındaki düşüncelerinin bir özetini verir:

...Cüz kaytalap dağı ayalga baa berem:

Ayal degen:

Çaalıkkın kösöm –

Saydırgan beren –

Baktıdan taygan cigitke,

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

(Köl Tolkunu, s. 203)

(Yüzlerce defa tekrarlayarak kadına not veririm: Kadın denen; yorgun düşüren, dertlere gömen demektir. Mutluluktan geçen adama, azalmayan, eksilmeyen bir mekândır!)

A.Osmonov, tüm bu olumsuz düşüncelerinin yanı sıra, kadının güzelliği, zarafetinden geçemediğini, kadınların cazibesine kapıldığını da belirtmektedir. “Kızdın Sürü” (Kızın Görünüşü) adlı şiirinde:

Men sürdönböym sürdüü colbors sürünön,

Men küymölböym anın küçtüü küünön.

Men sürdönöm, caş balaça caltanam,

Süygön kızdın süzülükü sürünön.

Birok suluu, biler beken bül küçün?

Bilerine kümön bolup men cüröm.

(Köl Tolkunu, s. 170)

(Ben tutulup kalmam heybetli bir kaplanın görünüşünden. Ben duraksamam onun kükremesinden. Ben tutulurum, çocuk gibi utanırım, sevdiğim kızın cazibesinden. Fakat güzel, bilir mi ki bu gücünü? Bildiğine şüphe eder gezerim.)

demekte, sevdiği kızın endamının, görüntüsünün kendisini çok etkilediği belirtmektedir.

Alıkul Osmonov’da kadın olgusu tezatlar içindedir. Anneler ve çalışan kadınlar yüceltilirken, sevgili olarak kadına aşırı derecede bir güvensizlik söz konusudur. Bu tezat ve ikilemler aslında yaşadığı aşklardan ortaya çıkan bir durumdur.

2. AŞK:

Aşk; insanoğlu yaratıldığından beri dillerden düşmeyen, gönüllerden inmeyen ne olup ne olmadığı tartışılan ve şairlerin en çok işlediği konulardan biridir. Aşk konusunda günümüze kadar birçok söz söylenmiş, fikirler yürütülmüş, şiirler yazılmıştır. Birçok halk hikâyesi, şair ve yazarların eserlerinde ölümsüzlüğe ulaşmıştır. “Ferhat İle Şirin”, “Leyla İle Mecnun”, “Aslı ile Kerem”, gibi herkese mal olmuş eserler, günümüzde dahi okuyanları etkilemektedir. Bunun sebebi ise, aşk temasının hiçbir zaman eskimemesi, insanoğlunun bu yüce duyguyu yaratılışın bir hediyesi, bir emaneti olarak yitirginde taşıyor olmasıdır.

Duygu-düşünce ve bakış açıları diğer insanlardan farklı olan şairlerin aşkı dile getirişleri de farklı ve sanatsal olmaktadır. A.Osmonov da Kırgızların büyük şairlerinden biri olarak, hayat tecrübesini ve yaşadığı aşklardan edindiği deneyimleri şiirlerine yansıtmıştır.

Şairin aşka dair yazmış olduğu şiirler, o dönemin okuyucuları tarafından çok sevilmiştir. Bunun en önemli göstergesi şairin “Colbors Terisin Kiygen Baatır” (Kaplan Derisini Giyen Kahraman) destanını tercüme edip Kırgız halkına sunduktan sonra, Tariel, Nestan, Tinatin, Avtandil gibi destanda adı geçen kahramanların isimlerinin halk içinde yayılmaya başlaması ve bu destandan alınan dizelerin sevgiliye sunulan aşk mektuplarında kullanılmış olmasıdır. Şair daha hiç âşık olmamışken bile “Aşksız hayatın güzelliği tam olmaz, Nur saçsın aşk ateşi aramızda” demiştir. Arkadaşlarının ricası ile aşk mektupları için onlara şiir yazan şair, aşkı arzulamış, aşk ateşiyle yanmak istemiştir¹⁶.

İlk aşk duygularını hissetmeye başladığı dönemler, A.Osmonov’un kaleminin yenice olgunlaşmaya başladığı dönemlerdir. Bu sebepten şair, bu coşkun duygularını şiire dökerken başarılı bir şekilde verememiştir. Yazdığı aşk şiirleri, sıradan ve her zaman söylenmekte olan kalıplaşmış ifadelerle, birilerini taklit ederek yazılmıştır. Şairin ilk aşk şiirlerinde dikkati çeken bir başka husus, onun bu şiirleri yazdığı dönemde daha gerçek aşk duygusunu tatmamış olmasıdır. Bu aşk şiirlerinde

¹⁶ Cekşenbek Cakıpbekuulu; *Alıkuldun Batpas Künü*, s. 22

işlenen motif, genellikle kız ile konuşulanı zamanı hatırlama, geçmiş aşkın analizini yapma türündedir¹⁷.

Şair aşkın her genç insanın başından geçirdiği bir duygu olduğunu şair, bir şiirinde şöyle ifade etmiştir:

Süyüü kızık, süyüü tattuu bir başka,

Kimder süyböyt deni taza caş cakta? (Akındın Eki Ömürü, s. 65)

(Aşk heyecanlıdır, aşk tatlıdır, bir başkadır. Kim aşık olmaz, bedeni dinçken genç yaşta?)

Bir başka şiirinde ise “Kim cıttabayt, süyüü çirkin gülünön” (Kim koklamaz, aşkın cazip gülünden) demektedir. Bunun yanı sıra Osmonov, aşkın yaşının da olmadığını bilmektedir:

...Meyli caştar, meyli bolsun karılar,

Süyüü turmuş coldoru bar uşunday... (Akındın Eki Ömürü, s. 63)

(İster genç olsun, ister yaşlılar, hayatta aşkın türlü yolları var)

Yıllar geçtikçe tüm şiirlerinde olduğu gibi, aşk temasında yazmış olduğu şiirlerinin kalitesi de artmıştır. Elbette bu durum hem sanatının olgunlaşması hem de yaşadığı aşklarla birlikte tecrübe edinmiş olmasıyla yakından alakalıdır. Özellikle savaş sonrası yazdığı aşk şiirlerinde, kendine has üslûbuyla ve özgün benzetmelerle, aşkın ne olduğunu vermeye çalışmıştır. Şair, kendi aşk hayatının da bir nevi özeti sayılabilecek “Süyüü Cana Men” (Aşk ve Ben) adlı şiirine “Aşk nedir?” sorusuyla başlar:

Süyüü emne? Süttöy taza koluktu!

Ansız altın ömür tolukpu?

Oşonduktan eñ birinçi caş süyüü

Bermet, cakut, kauhar kıyıp coluktu. (Köl Tolkununu, s. 55)

(Aşk nedir? Süt gibi tertemiz nişanlı! Onsuz hayatın bir anlamı var mı? Bu sebepten ilk aşk karşıma, inci, boncuk takarak çıktı.)

Hayatın aşksız hiçbir anlam taşımadığını belirten şair, son iki dizede ilk aşkın ne kadar albenili olduğunu vermektedir. Şairin de aynı zamanda ilk aşkıdır bu; saf ve tertemiz. Sonraki aşkları ilk aşkına benzememektedir.

...Birok süyüü eñ calgançı nerse eken,

¹⁷ Cigitov, *Akındın Eki Ömürü*, s. 66

Koş dedi da ot karmattı koluma... (Köl Tolkunu, s. 55)

(Fakat aşk, en yalancı şey imiş, güle güle dedi de, ateş tutuşturdu elime.)

...Birok süyüü cerden muzdak nerse eken,

Caşırındı, cılaan taştap moynuma... (Köl Tolkunu, s. 55)

(Fakat aşk topraktan soğuk şey imiş. Gizlice yılan doladı boynuma.)

...Birok süyüü uudan bütökön nerse eken,

Üçünçüsü, zaar çaçtı betime... (Köl Tolkunu, s. 55)

(Fakat aşk, ağudan oluşmuş bir şey imiş, üçünçüsü zehir saçtı yüzüme)

Yukarıdaki dizelerden de görebileceğimiz gibi şair, aşk hayatında pek de mutlu değildir. Her defasında aşktan umduğunu bulamayan ve sonunda yalnız kalan şair, hiçbir zaman aşktan vazgeçemez. Her şeye rağmen kendini doyuracak bir aşkın peşindedir:

Cılaan taştap, zaar tögüp, çaçıp ot,

Erk seniki, şıldıñ kılmak, oynomok,

Birok, tüşün, akılıñ kem çaş süyüü,

Oşentse da senden köñlüm kalgan çok! (Köl Tolkunu, s. 55)

(Yılan bırakırsın, zehir dökersin, ateş saçarısın; erk senindir. Dalga geçersin, oynarsın. Fakat, anla, aklın azdır gençlik aşkı. Ne olursa olsun sana küsmedim.)

Bunu isterken, gerçek aşkın çok güç elde edildiğinin de farkındadır. Ama bu aşkı yaşamayı kendinde bir hak olarak görmektedir:

Bilem, anın tuş tarabı tereñ car,

Özü zooka, kuş cete albay, bolgon zar,

Eger süyüü küçtüü bolso ölümdön,

Men süyüügö teñelüügö akım bar. (Köl Tolkunu, s. 55)

(Biliyorum, onun ön tarafı derin uçurum. Kendi zirvedir, kuş yetişemez, olur zar. Eğer aşk güçlü ise ölümden, benim aşık olmaya hakkım var.)

Şairin aşkın tarifini yaptığı, daha doğrusu aşkın ne olup ne olmadığını tartıştığı “Süyü Kıyal” (Aşk Hayâl) adlı şiiri, kendi düşünce dünyasının bir yansımasıdır. Yaşadığı aşkların neticesinde yazmış olduğu ve iki dörtlükten oluşan bu şiiri şöyledir:

Süyüü degen: kelbet emes, körk emes,

Ölçöösü çok, az emes da, köp emes.

*Arbınıraak ısıgınan suugu,
Tolkun emes, boroon emes, ört emes.*

*Münözü cel, teñ cürö albayt, bölünöt,
Cürögü suu, köñül kalat, tögülöt,
Süyüü degen: arzan, kımbat baası çok,
Tek gana bir kıyál nerse körünöt.*

(Köl Tolkunu, s. 134)

(Aşk denen; endam değildir, ihtişam değil. Ölçüsü yoktur, az değildir, çok değil. Fazlacadır sıcağından soğuğu, dalga değil, boran değil, ateş değil. - Aslı yeldir; bütün halde gidemez, bölünür. Yüreği sudur; gönlün kalır, dökülür. Aşk denen; ucuz veya pahalı değeri yoktur. Başlı başına hayâli bir şey gibi görünür.)

A.Osmonov'un şiirlerinde aşkın sıradan bir şey olmadığını, gerçek aşkın nasıl olması gerektiğini anlatan dizelerle karşılaşırız. "Suluuga" (Güzele) adlı şiirinde bunun birçok tarifini yapmıştır.

...Süyüü degen; süyüü emes erinden,

.Süyüü degen; ot çaçısuu cüröktön...

(Aşk demek; sevmek değildir dudaktan. Aşk demek; ateş saçmaktır yürekten.)

...Süyüü degen; süyüü emes betiñden,

Süyüü degen; süzüp ötüü deñizden...

(Aşk demek; sevmek değildir yüzünden. Aşk demek, yüzüp geçmektir denizden.)

...Süyüü degen; ırdoo emes bal uurtap,

Süyüü degen; süyüü uusuna uulanıu...

(Köl Tolkunu, s. 94)

(Aşk demek; bal yiyip şarkı söylemek değildir. Aşk demek; aşkın zehrinden tatmaktır.)

Şair yaşadıklarından hareketle, aşkın varlığına karşı bir şüphe duymaktadır. Aşkın zihninde yarattığı ikilemleri ve gerçek aşka hiçbir zaman ulaşamayacağı fikrini vurgulamaktadır. En son dizede ise aşkın, gerçekte olmadığını hayâli bir şey olduğunu söyler. A.Osmonov, bu şiirde olduğu gibi bazen aşkın gerçekte olup olmadığını bilemez. Bazen de aşkın varlığını kabul eder ama artık yakalayamayacağı inancına kapılır. Şair "Suluuga" (Güzele) adlı şiirinde bunu somut bir şekilde ifade etmiştir:

...Caş kezderdey ınak süyüü çok eken,

Otuz caşın ulam arki cagında... (Köl Tolkunu, s. 94)

(Otuz yaşının arka taraflarında, gençlikteki gibi saf aşk yok imiş.)

Görüldüğü gibi şair, otuz yaşından sonra ilk gençlik günlerinin aşk heyecanını ve onun masumiyetini, duygusallığını aramaktadır. Fakat otuz yaşından sonra böyle bir aşk yaşayabileceğine inanmamaktadır.

Şair bu şiirlerini bazı karamsar düşünceler içinde yazmıştır ve aslında kendisi bile aşkın hayâli olduğunu kabul etmez, onun varlığından emindir. A.Osmonov, aşka olan susamışlığını, arzusunu en güzel "Ayalga" (Kadına) adlı şiirinde anlatmıştır. Gençliğindeki gibi aşık olup, onun heyecanını tekrar yaşamak istemiştir.

*Süygüm kelet caş candırıp, caş bolup,
Caşımdı aldap, caş kayınday mas bolup,
Canar toodoy calın çaçkan otuñan,
Çıkkam kelet, canıp çıkkan taş bolup.*

*Süygüm kelet, miñ mertebe cañılıp,
Süygüm kelet, süygönümö calınıp,
Öz küçüñdü öz küçümö bagıntıp,
Süygüm kelet keede özüñö bagınıp.*

*Köpkök asman, cerge tüşsö carılıp,
Kıyan cürsö cerdin üstü tarılıp,
Al kıyandan ötör elem kıynalbay
Bir köz karaş kubatıñdı camınıp.*

(Köl Tolkunu, s. 154)

(Sevmek isterim yaşımı yakarak, gençleşip. Yaşımı aldatarak, genç kayın gibi mest olup. Yanardağ misali lav saçan ateşinden, çıkmak isterim, yanarak fırlayan taş olup. – Sevmek isterim, binlerce kez yanılıp. Sevmek isterim sevdiğime yalvarıp. Onun gücünü kendi gücüme ekleyip, sevmek isterim bazen ona boyun sunup. - Masmavi gökyüzü, yere düşse yarlsa, seller bassa yeryüzünü dağıtsa; o sellerden geçer idim zorlanmadan, bir bakışının kuvvetine sarılıp.)

Bu şiirinden de anlayabileceğimiz gibi şair, hayatının aşkını aramaktadır. Aşkın mucizevî gücüne inanan şair, onun hayata bağlayıcı bir unsur olduğunu

düşünmektedir. Sevgiliye duyulan aşkın gücüyle her türlü zorluğu aşabileceğini iddia etmektedir.

A.Osmonov aşkın kutsal olduğunu bilmektedir. Ona göre, aşkta yapılacak hata aynı zamanda, günâhtır da. “Süydüm Seni” (Sevdim Seni) adlı şiirinde şair kendine aşık olan bir kıza, kendisini sevmemesini söylemektedir. Kendisi de onu sevdiği halde, kızdan bunu istemektedir çünkü; şair ölümcül hastalığın pençesindedir ve yakın bir zamanda öleceğini hissetmektedir. Bunları söyledikten sonra şair, şiirin son dizelerinde:

...Tüşün erkem maanisi bar bulardın,

Nege senden süybögün dep surandım?

Eger süysöñ: körgö başım kirse da,

Kol aldında kulduk urup turarımın.

Oşonduktan süybö dedim calınp,

Süyüp kalsañ kimge menin ubalım? (Köl Tolkunu, s. 132)

(Anla nazlım, anlamı var bunların. Niye senden sevmemeni istedim? Eğer seversen; mezara başım girse de, önünde kulluk yapar dururum. Bu sebepten sevme dedim yalvarıp. Eğer seversen kime benim vebâlim?)

demektedir. Şair, aşkın bir sorumluluk olduğunu söylemekte, istediği hâlde karşılık veremeyeceği bu aşkın vebâlini üzerine almak istemediğini ifade etmektedir.

Osmonov sadece kendi başından geçen aşkları şiirleştirmemiş, lirik kahramanının adıyla da birçok aşk şiiri yazmıştır. Bu tür şiirlerine “Tüp Suusu” (Derin Dere), “Kelsem Coksun” (Gelsem, Yoksun), “Boz Bala” (Sarı Çocuk), “Ay, Camıyla, Camıyla” (Hey Cemile, Cemile), “Menin Koluktum” (Benim Nişanlım) adlı şiirleri örnek olarak verilebilir¹⁸. Bu tür şiirlerinde, idealize ettiği karakterler vasıtasıyla, ideal aşkları anlatmaktadır. Bunlar da genellikle, çalışan, üreten, halkı için kahramanlıklar gösteren kişiler ve onların aşklarıdır. Bu tür şiirlerinin içine manzumeleri de girmektedir. “Mahabat” (Muhabbet), “Külüypa” ve “Mırza Uul” bunlardan birkaçıdır.

Alıkul Osmonov, aşk şiirlerine, kendi duygu ve düşüncelerini, aşklarında yaşadığı mutluluğu ve acıyı aksettirmesiyle yenilik getirmiştir. Daha önce Kırgız şairlerinin geneli, bilinen kalıplaşmış aşk sözleriyle şiir yazmakta, kendilerinden

¹⁸ Cigítov, Akındın Eki Ömürü, s. 66

hiçbir şey katmadan, duygusuz denilebilecek nitelikte şiir örnekleri vermekteydi. A.Osmonov bu atılımıyla, okuyucu üzerinde daha büyük bir etki bırakmış, sanatının ölümsüzlüğünü, bir bakıma aşk şiirleriyle perçinlemiştir.

D. TABİAT

Alıkul Osmonov'un şiirlerinde en çok rastladığımız temalardan biri de tabiattır. Kırgızistan'ın bereketli topraklarını, billur sularını, tertemiz havasını, yüce dağlarını, en önemlisi de Kırgızistan tabiatının incisi, Isık Göl'ü şiirlerinde resmetmiştir. Isık Göl'ün şairin sanatında ve hayatındaki yeri çok özeldir. Kırgızistan'ın Çüy bölgesinde doğmuş olmasına rağmen, Isık Göl'ün en büyük hayranlarından.

Isık Göl'ü hayatında ilk defa 1937 yılında Ceti Ögüz şehrine geldiğinde görür. Isık Göl, ilk gördüğü andan itibaren şair üzerinde büyük etki bırakmıştır. Bu ilk anı hayatının sonuna dek unutamamış, bir kıza âşık olmuşçasına ona vurulmuştur. Şair için Isık Göl, aşk demektir, bereket demektir, özgürlük demektir, yaşanılabilir hayat demektir. Isık Göl'e yazmış olduğu ilk şiir, daha önce şiir incelemeleri kısmında vermiş olduğumuz "Tañ Atarda Köl Beti" (Tan Atarken Göl Yüzeyi) adlı şiiridir. Bu şiirinde, doğmakta olan güneşin ilk ışıklarının gölle buluşmasını tasvir etmiştir.

Şairin huzur bulduğu yerlerin başında gelmektedir Isık Göl. Gerek hastalığı sebebiyle, gerekse şiir yazmak için sakin bir ortam olması dolayısıyla sık sık göle kaçmıştır. Koy Sarı'da göl kenarında bir sanatoryumda tedavi olduğu dönemler şairin rahat ve huzurlu günleridir. Bu durum şairin sanatına da yansımıştır. 1943 – 1945 yılları arası, aralıklarla tedavi olmak için gidip geldiği Isık Göl sahilindeki sanatoryumda yazmış olduğu şiirler, şairin sanatının zirvesi olarak yorumlanan "Mahabat" (Muhabbet) şiir kitabının temelini oluşturmuştur. A.Osmonov, tam bir Isık Göl âşığıdır. Birçok şiirini ona ithafen yazmıştır. Bu şiirlerinden biri olan "Köldün Keçki Körünüşü" (Gölün Gece Görünüşü), bu hayranlığını dile getiren şu dizelerle başlar:

*Köldö Cürdüm, köl boyunda boydodum,
Tokson iret, körgönümö toybodum.*

(Gölde bulundum, gölün sahilinde dolaştım. Doksan defa görsem de, doymadım.)

Şiirin devamında gölün kendisi için ne anlama geldiğini coşkunun bir anlatımıyla ifade eder:

...Bilbeym nege... eñ carooker ısıgım,
 Kayrat, kubat, oyun-külkü kızığım...
 Körgüm kelet, körgüm kelet miñ ıret,
 Aytım kelet, süyöm kölüm, süyöm dep.
 Elesiñde, köl catpasa şarpıldap,
 Irlarımda anda kaysı kasiyet!

(Köl Tolkumu, s. 183)

(Bilmiyorum niye... En hassas hislerimsin. Gayretimsin, neşem, oyunum eğlencemsin - Görmek isterim, görmek isterim binlerce defa, söylemek isterim, seviyorum gölüm, seviyorum, diye. Hayâlimde, göl dalgalanmaz ise eğer, şiirlerimin özelliği kalır mı?)

Isık Göl'e duyduğu coşkunun sevgiyi bu şekilde ifade eder şair. Şiirlerinin farklı oluşunun sebebini, Isık Göl'ün zihnine ve duygularına yaptığı olumlu etkilere bağlar. Gölün, sanatının üzerinde oynadığı önemli rolü "Isık Köl" (Isık Göl) adlı şiirinde de dile getirir:

Isık Köl, seni süydüm, seni ırdadım,
 Iırma özüñ bolduñ bel kılğanım.
 Künümdün içken suuday berekesi
 Özüñdün bir köyköyüp ırgalanıñ.

Isık-Köl, sen ıriskım, sen cırgalım,
 Iırma özüñ bolduñ dem kılğanım.
 Özüñçö urmattuu bir salt eken go,
 Kürpüldöp köbük çaçıp turgan maalıñ.

(Isık Göl, seni sevdim, seni söyledim. Şiirim için sana bel bağladım. Hayatımın içilen su gibi bereketi, senin coşarak dalgalanışın. - Isık Göl, sen talihimsin, sen mutluluğumsun. Şiirimin nefesi sen oldun. Başlı başına değerli bir an imiş, kabararak köpük saçtığı zamanın.)

Evet, Alıkul Osmonov'un ifadesiyle Isık Göl, şiirinin dayanağı, nefesidir. Özellikle gölün coştuğu, kabardığı an, dalgaların yükselerek hızla birbirlerini kovaladıkları an, şairin en çok hoşuna giden tabiat olaydır. Şiirin devamında da göle olan bağlılığını ve onun kendisi için ne ifade ettiğini anlatır:

*Isık Köl, özüñ barda, men da barmin,
Sen carım, keregi emne başka cardın.
Tagdırdın marttıgına men ircazi,
Bar tura, kubanarım, maktanarım...* (Köl Tolkunu, s. 84)

(Isık Göl, sen varsan ben de varım. Sen yârimsin, ne gereği var başka yârin. Kaderin cömertliğine minnettarım. Daha da var gibidir, mutlu olacak, övünecek zamanlarım.)

Sevgilisinden öte gördüğü, sevdiği Isık Göl'ü kaderin cömertliği olarak değerlendirmektedir, bu mutluluğu ve gururu daha çok yaşayacağından emindir.

A.Osmonov, bazı zamanlar gölünden ayrı düşer. Şehirde bulunduğu dönemlerde en çok Isık Göl'ü özler, onu görmek ister. "Kölümö" (Gölüme) adlı şiirini Bişkek'te bulunduğu sıralarda yazmıştır. Bu şiirde şairin gölüne duyduğu büyük sevgi açıktır:

*Körgön sayın körkömdüğüñ cañırgan.
Köñlüm toyboyt körüp ötpöy canıñdan.
Köz cetpegen kötügüñdün üstündö
Köbüktöngön tolkunuñdu sagınam.*

*Süyöm kölüm, ısık süyöm carımdan,
Süyöm seni caş balalık çağımdan.
Canga cirgal tınçtıgıñ koşumça,
Künöösü cok tolkunuñdu sagınam.* (Köl Tolkunu, s. 148)

(Gördüğüm an ihtişamın yenienilir, gönlüm doymaz görüp kenarından geçmeden. Uçsuz bucaksız sularının üstünde, köpüklenen dalgalarını özlerim. - Seviyorum gölüm, çok seviyorum yârimden. Seviyorum seni çocukluk günlerimden. Cana can katan sakinliğinin yanında, günâhsız dalgalarını özledim.)

Isık Göl şairin zihninde birçok çağrışım uyandırmıştır. Gölün sakinliği, hırçınlığı, köpük köpük dalgaları, enginliği, derinliği şiirlerine ilhâm kaynağı olmuştur. Bazen kendi, bazen halkın hayatıyla bağdaştırmıştır. “Tolkun Emes, Al Ak Kuu” (Dalga Değil, O Ak Kuğu) şiiri buna güzel bir örnektir:

*Kıştın küni kök köñülsüz, köl suluu.
Kalaa suuk, birook bul cer cıpcıluu.
Korkpo menin kayık mingen coldoşum,
Tee ağargan tolkun emes, al ak kuu.*

*Cımcırt catkan bizdin ömür uşul köl,
Tolkun emes, tolkun emes, al ak kuu.*

(Köl Tolkunu, s. 146)

*(Kış günü, gök gönülsüz, göl güzel. Şehir soğuk, fakat burası sımsıcak.
Korkma benim kayıkçı arkadaşım, ileride ağaran dalga değil, o ak bir kuğu. -
Sükûnetle duran şu göl bizim ömrümüzdür, dalga değil, dalga değil, o ak bir kuğu.)*

Göl gibi, insan hayatı da bazen durgun bazen dalgalıdır. Şair, buradan hareketle gölü insan hayatıyla özdeşleştirmiştir. “Kırgız Kölü” (Kırgız Gölü) adlı şiirinde ise Isık Göl’ün yüzyılların, geçen zamanın şahidi olduğunu ifade eder:

*Isık Köl – Kırgız kölü kalkıldagan,
Kız-kelin kılaasında şıñkıldagan.
Kılımdar koldon tüşkön marcan bolup,
Körünböy tereñinde cıltıldagan.*

*Isık Köl – Kırgız kölü şarpıldagan,
Körkünö köktön başka tartınbagan,
Zamandar kerbençidey çubap ötüp,
Çarçası sayasında salkındagan...*

(Köl Tolkunu, s. 127)

*(Isık Göl; Kırgız gölüdür dalgalanır. Kızlar gelinler sahilinde dolanır.
Yüzyıllar elden düşen mercan misali, görünmez derinliğinde parıldar. - Isık Göl;
Kırgız gölüdür çoşar. Görkemine gökten başkası yaklaşamaz. Zaman, kervancı gibi
ardı sıra geçer, yorulunca sularında serinler.)*

Geçmişin şahidi olarak gördüğü Isık Göl durgunluğuyla şairin gözüne bebek gibi görünür. “Canıbarım, Isık Köl” (Varlığım, Isık Göl) adlı şiirinde:

...Carıktığım Isık Köl

Süzülüp catat körktönüp,

Tattuu uykuga memirep

Süt emgen bala öñdönüp...

(Alıkuldun Batpas Künü, s. 104)

(*Nurum Isık Göl, süzülür durur ihtişamla. Gözlerini tatlı uyku bürümüş, süt emen bebek misali.*)

Gölün durgunluğunu, bebeğin uykulu hali ile özdeşleştiren şair, bir başka “Isık Köl” adlı şiirinde:

Caz küni, kün batarda karap tursañ,

Uyalçaak kızdı öpköndöy sergiyt köñlün...

(Mahabat, s. 16)

(*Yaz günü, gün batarken seyredersen, Utangaç bir kız öpmüşçesine serinler yüreğin.*)

Gölün iç titreten serinliği şairin zihninde utangaç bir kız öpmüş hislerini uyandırır.

Yaşarken bu denli sevdiği, hep yanında olmak, sahilinde dolaşmak, dalgalarıyla hayaller kurmak istediği gölünden, ölünce de ayrılmak istemez şair. Gölün kenarına, dalgaların ulaşabileceği bir yerlere gömülmek ister. “Kalamga” (Kaleme) adlı şiirinde bu isteğini dile getirmektedir:

...Köp ıylabay, kapalanbay köömp koy,

Isık Köldün tolkun çaçkan boyuna

Köl şarpıldap tolkundarın taratsın,

Tolkundarı meni karay baratsın.

Cür körölü: kırgızdın bir aqını,

Uktap catat... uktap catat, dep aytısın...

(Mahabat, s. 19)

(*Fazla ağlamadan, üzülmeden gömüver, Isık Göl'ün dalgalar vuran sahiline. - Göl coşkuyla dalgalarını dağıtsın, o dalgalar bana doğru yol alsın. Yürü görelim: Kırgız'ın bir şairi, 'uyumakta... uyumakta...' diye söylesin.*)

Şairin dizelerinde söylediği bu istek maalesef gerçekleşmemiştir. Belki de şimdi Isık Göl her dalgasında şairi hatırlıyor, onun kendisi için yazdığı şiirleri söylüyordur.

A.Osmonov'un tabiat ile ilgili şiirleri elbette Isık Göl ile sınırlı değildir. Memleketinin tüm güzelliklerini şiirlerine konu etmeye çalışmıştır. Kırgızistan'ın tabiat güzelliklerini resmettiği birçok şiiri vardır.

Şairin Kırgızistan'ın tabiatına olan hayranlığını ve sevgisini "Kırgızstan" adlı şiiri çok güzel özetlemektedir:

*Kırgızstan; caşıl ceri, caşıl bakça cergesi,
Cayıt törü, dan talaası, san baylıktın enesi.
Ken kaznası, köl suluusu, tunuk suunun atası,
Ak peyildin, martçılıktın, ırısınun kemesi.* (Köl Tolkunu, s. 142)

(Kırgızistan; yeşilin yeri, yemyeşil bahçelerin yeri. Otlakları, bereketli toprakları, sayısız zenginliğin annesi. Geniş hazinesi, gölün güzeli, duru suyun babası. İyiliğin, cömertliğin, bolluğun gemisi.)

Bu şiirlerinden biri "Kırgız Tooloru" (Kırgız Dağları) adlı şiiridir. Kırgız dağlarının heybetini konu eder bu şiirinde şair:

*Toogo toolor kuramalap, kuraşıp,
Uzun tartıp, ulamalap, ulaşıp,
Alda kayda kebez tartıp kelatkan,
Kerbençinin töölöründöy çubaşıp.

Kara zoolor ar kanday cerde karkayıp,
Kätmarlanıp, kalıñ tartıp zañkayıp.
Almaz sinduu kökkö tiygen mizderi,
Arstandın azuusunday arsayıp....*

*...Kırgız toosu, eldin süygön tooloru,
Mınday somun aslı toolor bolorbu,
Asman tirep ceñe bilet ar kaçan,
Ölköbüzgö kas sanagan coolordu.* (Köl Tolkunu, s. 172)

(Dağlar dağlarla iç içe geçip, uzar gider, birbiri ardına. Bir yerlerden pamuk yükleyip gelen, kervancının develeri gibi sıra sıra. - Yalçın kayalar her yerden sivrilir, katmerlenir yükseldikçe yükselir. Elmas gibi göğe degen zirvesi, aslanın dişleri gibi görünür. - Kırgız dağı, halkın sevgili dağı. Bundan güzel, asil dağ var

mi? – Gökyüzüne yükselip göğüs gererher zaman, ülkemize kötülük düşünen düşmanları)

Dağların ihtişamını birçok ögeyle besleyerek tasvir eden şair, bu hayranlığını, dağların düşmanlara bile karşı koyabileceği inancıyla pekiştirir.

“Ceti Ögüz” adını taşıyan bir başka şiirinde şair, Ceti Ögüz akarsuyunu tasvir etmiştir:

*Karagayluu kara askanının aldında,
Ceti bölök ceti toomun canında.
Acidaarday atırılıp Ceti Ögüz,
Agıp catat cardı uuratıp kaarina.*

*Taştar tars-turs, kaldır-kuldur kulanıp,
Buurkandap köbüktönüp buulanıp.
Er turmuştun agımınday şarkırap,*

Ok cılanday oyun salıp buralıp...

(Alıkuldun Batpas Küünü, s. 96)

(Koyu ormanlık tepenin önünde, yedi ayırı, yedi dağın yanında. Ejderha gibi saldırır Ceti Ögüz, akar durur kenarlarını yıkarak siniriyle. - Taşlar ses çıkararak sürüklenir, develer gibi ağız köpüklenir, bulanır. Hayat mücadelesi gibi hızla akar, Yılan hızıyla kıvrılarak.)

A.Osmonov’un birçok şiirinde tabiat tasviri dizlerle karşılaşabiliyoruz. Tabiatla iç içe yaşamış olan şairin, verdiğimiz örneklerin dışında, “Akkan Suu”, “İçke Suu”, “Isık Köldö Tört Mezgil”, “Çolpon Ata” gibi birçok şiiri tabiat temasında yazılmıştır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden hareketle şairin tabiat sevdalısı bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Sık sık şehirden kaçarak köyüne veya Isık Göl’e gitmesi, şairin tabiata olan düşkünlüğünün en büyük delilidir.

A.Osmonov, Kırgızistanın tabiatını, gölünü, dağlarını, sularını, ormanlarını, vatanın bir parçası olduğu için sevmekte, onun millî duygularını kabartmaktadır. Şair, vatan topraklarına duyduğu sevgiyi, tabiatına yazdığı şiirleriyle ifade etmiştir.

Şairin şiirlerinde; Isık Göl, vatanın güzelliğinin; dağlar, yenilmezliğin ve bağımsızlığın; nehirler, hayatın akışının simgesi olarak yer bulmuştur.

E. HAYAT VE ÖLÜM

Her insanın hayata bakış açısı, hayat içinde edindiği tecrübeler ve başından geçen, iz bırakan olaylarla belirginleşir. Bu olaylar ve edindiği tecrübeler, insanı hayat içinde olgunlaştırır, karakterinin, yaşam tarzının, davranışlarının oluşmasında başrolü oynar.

A.Osmonov, hayatın gerçekleri ile çocuk yaşlarında tanışmaya başlamıştır. Beşikteyken annesini, üç yaşında da babasını kaybetmesi şairin hayatının başlangıcında karşılaştığı ilk acı olaylardandır. Anne sevgisi nedir bilmeyen, sıcak bir aile ortamına hasret büyüyen şair, bunun eksikliğini hayatı boyunca çekmiş fakat kimseye hissettirmemiş fakat şiirlerine yansıtmıştır.

Şairin “Grunya Savelyevna” adlı şiirinin dizelerinde bu acı gerçek hissedilebilmektedir. Anne şefkatinden mahrum kalan şair, Tokmok’taki yatılı okulda tanıdığı bir Rus bakıcı kadının kendisiyle ilgilenmesi, sevgi göstermesiyle annesiz büyümenin acısını anlamaya başlamıştır. Yıllar sonra yazmış olduğu bu şiirinde şair:

...Can boorumday köñülümdö köz çaşır,

Ata-enemden köz çaş körgön emesmin.

(Köl Tolkunı, s. 150)

(Hâlâ yüreğimdedir göz yaşın, ana-babamdan göz yaşı görmüş değilim.)

demektedir.

Şairin hayatını, bakış açısını etkileyen olaylardan biri de amansız hastalığıdır. Ciğerlerinden rahatsız olan şairin, ölümüne dek bu hastalıkla mücadele ettiği bilinmektedir. 35 yıl gibi kısa bir ömür süren şair, bu hastalığın pençesinden kurtulamamış 1950 yılında vefat etmiştir. Şairin hastalığı hayata bakış açısını da farklılaştırmıştır. Genç yaşta, hayatı sorgulamaya, hayatın anlamını bulmaya çalışmıştır. Hayat üzerine düşünceleri yetmişine merdiven dayamış, uzun yıllar hayatın içinde olgunlaşmış birinden farklı değildir.

Şair, hayatı ve insanı iki karşıt kavram olarak ele alır; ikisi devamlı birbiriyle mücadele hâindedir. Birbirlerine hükmetmek için mücadele verirler. Bu mücadeleden bazen insan, bazen de hayat galip çıkar, bazen insan hayatı yener, bazen de yenilir. Şairin “Aldanba” adlı şiiri bu düşüncelerinin en güzel örneğini

teşkil eder. Bu şiirde şair, hayatın anlamı ve insanoğlunun hayat karşısında alması gereken tavrı dile getirmektedir:

*Birin biri cıga albayt,
Bagıtsam dep özünö
Turmuş menen adamzat-
Biri baatır, biri döö...*

(Birbirini yıkamazlar. Hâkim olmak için birbirleriyle uğraşırlar. Hayat ile insanoğlu; biri kahramandır, biri dev.)

İlerleyen dörtlülüklerde çeşitli benzetmeler ve karşıt kavramlarla hayat ile insanı karşılaştıran şair, insanın hayattan daha güçlü olduğunu söyler. Daha sonra ise insanın hayat içinde yapması gerekenleri ifade eder. Hayatın güzelliklerine, şan şöhrete kendini kaptırmamasını öğütledikten sonra:

*Keede turmuş uu beret,
Açıusuna karaba.
Keede turmuş kant beret,
Tattıusuna aldanba.*

*Dal turmuşun özündöy,
Miñ aylaker cüzdüü bol.
Dal turmuşun özündöy,
Akılduu bol, küçtüü bol.*

(Köl Tolkunu, s. 57)

(Bazen hayat zehir verir, acı olmasına bakma. Bazen hayat şeker verir, tatlı olmasına aldanma. - Aynen hayatın kendisi gibi, bin bir çare bulan ol. Aynen hayatın kendisi gibi, akıllı ol, güçlü ol!)

der. Hayatın acılarının da, güzelliklerinin de olduğunu bu şekilde ifade eden şaire göre, hayat mücadelesini kazanmanın yolu insanın elindedir. Çekilen acıların insanı yıldırması gerektiğini, aynı şekilde hayat içinde yaşanan güzelliklerin de insanı rehavete düşürmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

A.Osmonov'un hayata dair düşünceleri, genç yaşta olmasına rağmen oldukça derindir ve şiirleri de bu düşüncelerin özünü oluşturan tespitlerle doludur. Şairin bu tür şiirlerinden biri de "Tolkuyt Da Kayra Basılat" (Dalgaları Da Yine Durulur)

adlı şiiirdir. Hayatın kötü yanlarının yanında güzelliklerinin de olduğunu anlatan bu şiirde, bu durum yine karşıt kavramların dizelere yerleştirilmesiyle verilmiştir. Şiirin ilk dördlüğünde, hayatın keskin bir güç sanıldığını, fakat güçlü insanlar için yumuşacık olduğu, ikinci dördlükte, acımasız olarak nitelendirildiğini, fakat insan güçlü olursa nazik olabildiği belirtilir. Şiirin diğer dördlüklerinde de buna benzer karşıtlıklar verildikten sonra, son dördlükte:

*...Al bir cazdın bulutu,
Bürkölüp kayra açılğan,
Al bir küzdün tolkunu
Tolkup kayra basılğan.*

(Köl Tolkunu, s. 121)

(O bir yaz bulutudur, toplanır tekrar açılır. O bir sonbahar dalgasıdır, dalgaları tekrar durulur.)

denilerek, hayatın getirdiği kötülüklerin ardından mutlulukların geleceği inancı vurgulanır. Bu şiirlerde yer alan düşünceler, şairin kısa hayatı içinde birçok acıyı üst üste yaşamış olmasına rağmen, iyimserliğini hiçbir zaman kaybetmediğini göstermektedir.

Şairin “Otuz Caş” (Otuz Yaş) şiiri bu duygu ve düşüncelerle yazılmış en güzel örnektir. Sağlıklı insan için otuz yaş ne ifade eder? Bu dönem insanın en aktif, en sağlıklı dönemlerinden birisi olması gerekmez mi? Otuzlu yaşlar insanın, beden ve ruh sağlığı bakımından zirvede olduğu dönemdir. Ölüm bir yana, yaşlılık bile akla gelmez bu çağlarda. Fakat ömrünün kısa olacağını hisseden Alıkul’a hayatının en güzel dönemi olması gereken otuz yaş, yaşlılığın başlangıcı gibi görünmüştür. Şairin kısa hayatı, normal bir insan hayatının sıkıştırılmış hâlidir diyebiliriz. Bu sebepten şair, otuz yaşını, ata binmiş bir şekilde ifade etmektedir.

*...Keçe gana tigi kırdı çok ele,
Kaydan çıktı boz at mingen otuz caş?*

(Köl Tolkunu, s. 47)

(Daha dün şu kırlarda yok idi. Nerden çıktı kır at binen otuz yaş?)

Şair, hastalığının da etkisiyle hızla geçmekte olan zamana hayret etmektedir ve hayatta geçen her saniyenin onu ölüme biraz daha yaklaştırdığının farkındadır.

İnsanoğlunun hayat karşısındaki güçsüzlüğünü, geçen zamanı durdurmak için ellerinden hiçbir şey gelmediğini şu dizelerle ifade eder:

...Şeytan kördüm – dolulugun karaçı,
Baykuş candın momundugun karaçı,
Ölüm-ömür aralığı dañgırap,
Tazalığın, somundugun, karaçı...

(Şeytan gördüm; hırçınlığına bir bak. Biçare canın sakinliğine bir bak. Ölüm-ömür aralığında gider gelir; temizliğine, güzelliğine bir bak.)

Bu tür dizelere şiirin içinde sıkça rastlanabilir. Şair hayata çağrı yapar durması için, ama bilmektedir ki; hayat hiçbir zaman durmaz, devam eder, zaman akar gider. İnsanoğlunun bu durumda yapması gereken de, hayat karşısında ölümsüzlüğü aramasıdır. Şair en sonunda isyan bayrağını çeker hayata karşı:

...Til albassıñ, cogolo ber, kete ber,
Senden küçtüü, senden öcör bul uçur.
On beş colu ulam kayra tuulup,
On beş colu caşarbasam karam tur!

(Köl Tolkunu, s. S. 47)

(Kulak asmazsın, yok oluver, gidiver. Senden güçlü, senden keskin bu devir. On beş defa tekrar doğarak, on beş defa yeşermezsem ne olayım!)

Şair, ölümsüzlüğü eserleriyle bulmaktadır. Eserleriyle her zaman yeniden doğacak, yeşerecektir. Bunun başka türlü bir ifadesini “Eskerme” (Hatırlama) adlı şiirinde de görebiliriz:

Taştan bolor, kumdan bolor tüşögüm,
Az bolso da sırtta kalar sözdörüm,
Ölsöm dağı cara teep mürzömdü
Buudan bolup taskak salıp ötörmün.

(Mahabat, s. 31)

(Taştan olur, kumdan olur döşeğim. Az da olsa dışta kalır sözlerim. Ölsem de tekmeyle yıkıp mezarımı, yürük at olur yürür giderim.)

Osmonov için ölüm bir son teşkil etmemektedir. Arkasında bıraktığı eserlerle, ismi, dolayısıyla kendisi hep yaşayacaktır. Şiirleri her okunduğunda, her ismi zikredildiğinde, ölmemiş gibi diindik ayağa kalkacaktır.

Aynı fikrî temel doğrultusunda yazılan bir başka şiiri de “Caktırdım” (Beğendim) adlı şiiridir. Konusu oldukça sıradışı, anlatımı ise gayet sade olan bu şiirde şair, mezarlıkta dolaşmakta ve mezarları incelemektedir. Hiçbir mezarı beğenmez, sadece biri dışında. Beğendiği mezar, ölmeden önce çobanlık yapan bir kişinin mezarıdır. Beğenmesinin sebebi ise çobanın koyunlarının mezarın yanında yatıyor olmasıdır. Bu durum şairin çok hoşuna gider, böyle bir mezarı olmasını ister:

...Meyli tündö, meyli beşim, küügümdö,

Capar künü başka tüşkön künümdö,

Men özümçö; ölbös kün dep esepteym

Bir tirüü can tepsep tursa üstümdö.

(Köl Tolkunu, s. 205)

(İster gece, ister öğle, isterse sabah, hakkın rahmetine kavuşacağım bir gün.

Ben kendimce, ölümsüzlük günü sayıyorum, bir diri can, dolaşsa dursa üstümdö.)

Şair için en güzel mezar, geride kalanlar tarafından unutulmayan, ziyaret edilen mezardır. Unutulmamak, hatırlanmak şair için ölümsüzlük demektir.

A.Osmonov’un çoğu şiirinde, hayatının kısa olmasına bağlı olarak bir şeyler yapma telaşında olduğunu, daha fazla, daha kalıcı eser vermek için uğraştığını görebiliriz. Yaşadığı güne kadar yaptığı işleri hiçbir zaman yeterli bulmaz şair

...Men uyalam, mına mindan uyalam

Közgö tolör bir çoñ emgek kılbagam,

Kolun kezep coluñ bolgur degensiyt,

Cer şarınan külük uçkan zamanam....

(Köl Tolkunu, s. 53)

(Ben utanırım, şunun için utanırım; göze görünür bir büyük iş yapmadım. El sallayıp iyi yolculuklar der gibi, yer yuvarlağından hızlı uçan zamanım.)

1944 yılında yazmış olduğu şiirde bile kendini yetersiz görmektedir, bunun sıkıntısını yaşamaktadır. “Men Ötpödüm” (Ben geçmedim) adlı şiirinde ise geçen zamana rağmen (“Men Emneden Uyalam” şiirinin tam tersi) rahattır, çünkü yazdığı şiirlerle, geçen zamanı yendiğini düşünmektedir:

Ötsö ötsün, ötkön ömür ötö bersin,

Zamandın cırgalına buulap aldım.

Kubandım eki-üç sabak ır cazganga,

Al emes, añdaganga, men aldadım.

(Köl Tolkunu, s. 134)

(Geçerse geçsin, geçen ömür geçiversin. Zamanın neşesine kapıldım. Mutlu oldum iki üç dize şiir yazdığımı: O beni değil, anlayana, ben onu aldattım.)

Şair, bütün bu görüşlerinin çerçevesinde ölümün insanlar için gerçek ölüm olmadığını anlamıştır. Bunu hayatının son demlerinde yazdığı kısa, başlıksız bir şiirinde ifade etmektedir:

*Men turmuştan köptü üyröndüm köp körüp,
Bek çıdamkay cigit boldum özgörüp...
Adam künü; ölüm menen bütüünün
Adatımda cınığı çok öñdölüp.*

(Ben hayattan çok şey öğrendim, çok şey gördüm. Sağlam, dayanıklı yiğit oldum, değiştim. İnsanın gününün, ölüm ile biteceğinin, benim nazarımda gerçekliği yoktur artık.)

Şair, ölümsüzlüğe giden yolu bilmektedir fakat ölümün gelmesini istemediği zamanlar da vardır. Amansız hastalığına ve hayatta çektiği her türlü acıya rağmen yaşamak, çok az da olsa hayatın güzelliklerini yaşamak arzusundadır. “Bul Kadayça” (Bu Nasıl Olur?) adlı şiirinde bu isteğini ifade etmiştir:

*Baarı özgöröt, baarı öçöt deyt turmuştı,
Men özgörböy, öçpöy koysom ne bolot!
Öçör künum üygö bara catkanda,
Tokmok caktan kelbey koysom ne bolot?...*

*...Baarı agat deyt, baarı ötöt deyt ömürdön,
Men til albay ölböy koysom ne bolot?...*

*...Baarı sınat, baarı ölot deyt turmuştı,
Men til albay ölböy koysom ne bolot?...*

(Köl Tolkunu, s. 197)

(Her şey değişir, her şey yok olur derler hayatta. Ben değişmesem, yok olmasam, ne olur? Yok olacağım gün eve giderken, Tokmok tarafından gelmeyiversem ne olur? - Her şey akar derler, her şey geçer derler ömürden, ben dinlemeyip, ölmeyiversem ne olur? - Her şey kırılır, her şey ölür derler hayatta, ben dinlemesem ölmeyiversem ne olur?)

Görüldüğü gibi şair, kısacık hayatına doyamamıştır. Amansız hastalığının onu sonunda yeneceğini biliyormuşçasına günlerini dolu dolu yaşamaya, daha çok eser vermeye çalışmıştır. Şairin tüm olumsuzluklara, tüm hayâl kırıklıklarına rağmen, hayata tutunmaya çalışması taktirle karşılanması gereken bir durumdur.

Şair ölümü hiçbir zaman kötü, korkunç bir olgu olarak görmemiştir. Ölümün her yaratılan için var olduğunu kabul etmiştir. Ölümü ve onun geleceği günü kaderle ilişkilendirmiştir. Ömrünün sonlarına doğru nükteli bir dille yazmış olduğu, başlıksız bir şiirinde şair, ölümün her insana hak olduğunu vurgulamaktadır:

*Öngö calgan, ölüm ak,
Ölümdün adil biyligi,
Ayabayt asıl canıñdı
Karabayt altın kiyimindi.*

(Herşey yalan, ölüm hak. Ölümün adil yönetimi, acımaz tatlı canına, bakmaz altın giyimine.)

Ölümün hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm canlıları bir gün ziyaret edeceğini bildiren şair, ilerleyen dizelerde halk içinde anlatılmakta olan, ölümden sonra sorgu meleklerinin gelişini ve sorgulama sahnesini nükteli bir biçimde vermiştir:

*Oşondo:
Caakka çuu dedire bir koyup,
Ünkür-nakir carakün
Suragina alganda,
- Ey, künökör, oygon dep
Kürsü menen salganda.*

(Köl Tolkunu, s. 261)

(O zaman, çeneye küt diye bir geçirir, Münker Nekir meleği. Sorguya aldığında, - Hey günâhkâr, uyan diyerek, gürzü ile vurduğunda.)

Bu şiirden anladığımız kadarıyla şair ölümü dinî inançları yönünden de ölümü kabullenmiştir. Ölümden sonraki hayata ilişkin inancı da görülebilmektedir bu dizelerde . Şairin bir başka şiirinde de:

*...Kaytpas küngö kalkıp kete beremin,
Kaysı küñü tagdırıma kez kelse...*

(Köl Tolkunu, s. 168)

(Dönülmez güne doğru süzülerek giderim, hangi gün kaderime rast gelse.)

şeklinde dizelerle karşılaşmaktayız. Şairin bu dizelerde kadere olan inancı dikkat çekmektedir. Tüm bunlardan A.Osmonov'un bir inancının olduğunu söyleyebiliriz.

1948 yılında yazmış olduğu başka bir başlıksız şiirinde şair, gitgide yaklaşmakta olan ölümü iyice hissetmiştir:

Bilbeym kaday,

Emne oydo eken katarım?..

Men özümdün tagdırına kapamın.

Zamanımdın keregine carabay,

Erte kurgap, muzdap bara catamın.

(Bilmiyorum nasıl, ne düşüncelerde yerim? Ben kendi kaderime üzgünüm.

Zamanımın gereğine yaramadan, erken kuruyup, soğuyup gitmekteyim.)

Şair genç yaşta ölüme yenik düşeceğinin farkındadır, ama hâlâ hayat içinde yapmış olduklarından tatmin olmamaktadır. Elbette daha otuz yaşlarındadır, yapmak istediği, yazmak istediği daha birçok şey vardır. Aynı şiirinin devamında şair, hayatını ve ilişkilerini son bir kez okuyucuları ile paylaşmak, yaptıklarını, söylediklerini, yazdıklarını halis niyetlerle gerçekleştirdiğini ifade etmek istemiştir:

Men çaşadım öz künümö taarınbay,

Kara tilek, caman oygo bağınbay,

Tük bilinbey ötüp ketet okşoymun,

Bir keçenin caap ketken karınday.

Taza cürdüm kastık işke kamınbay,

Adal cürdüm aramdikka malınbay,

Dostoruma appak boldu maksatım:

Bir keçenin caagan karınday. (Köl Tolkunu, s. 223)

(Ben yaşadım öz günüme darılmadan, kötü niyet, kötü düşünceye yönelmeden, hiç gelmemiş gibi gidiyorum, bir gecenin yağıp eriyen karı gibi. - Temiz oldum, düşmanlık yapmadım, adil oldum, harama el uzatmadım. Dostlarıma apak oldu maksadım: Bir gecenin apak yağın karı gibi.)

Ölüm gelmeden önce bir helâlleşme niteliğinde olan bu dizeler aynı zamanda, şairin duygusal yönünün de bir göstergesidir.

Şair, ölüm düşüncesiyle o kadar iç içedir ki, ölüme ithafen “Çın Coldoş” (Gerçek Dost) adlı bir şiir bile yazmıştır. Bu şiirinde şair, önce ölümün ismini zikretmeden, hayatta insanı hiç terketmeyen, nereye gidersen, ne yaparsan yap peşini bırakmayan, genç, yaşlı demeden herkesin dostu olan bir varlığı tarif etmektedir. Bu dostu da en son dizede açıklamaktadır:

...Alıkul çın coldoşuñ al kim deseñ,

Eñ uyañ... közübüzgö körünböğön-

Eli çok, ceri da çok, tuuganı çok,

Kadimki kayran baatır ölüm degen...

(Mahabat, s. 23)

(Alıkul, bu gerçek dostun kimdir dersen; en gizlidir, gözümüzle göremediğimiz. Milletsizdir, vatansızdır, akrabasıdır, oldukça eskidir, heybetlidir; kahraman ölüm denen.)

Alıkul Osmonov, 35 yıl içerisinde, uzun bir hayatı sığdırmıştır. Onun “gerçek dostu”, 1950 yılının Aralık ayında, masasının başında şiir yazmakta olan (belki yine kendisini yazmakta olan) şaire son ziyaretini gerçekleştirmiştir.

A.Osmonov genç yaşlarından itibaren ölümün soğuk nefesini ensesinde hissetmiş olması dolayısıyla ömrü, hayatı sorgulama ve ölümü düşünme ile geçmiştir. Bu durumunu çevresine yansıtmamış olan şair, hayata sıkı sıkıya tutunmuş, Kırgız insanına ve toplumuna faydalı olabilmenin yollarını aramıştır. Sağlık problemlerinden kaynaklanabilecek karamsar tabloları şiirlerinden uzak tutmaya, iyimser olmaya çalışmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ALIKUL OSMONOV'UN ŞİİRLERİNİN
TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Şiirler:

MAHABAT

Kalaaga bir iş menen şaşıp bardık,
 Kaytarda köp taza pul satıp aldık.
 At cürböy karaanı alıs aylıbızga,
 Cete albay Kürmöntüğü konup kaldık.

Kongon üy eñ bir taza, kenen eken,
 Meymanga aş-tamagı belen eken.
 Üy eesi: sakalınan ırıs tamgan
 Ak köñül Sagdat ake degen eken.

Kattama, mamile çay, şeker, kaymak,
 Tamaktın ar türkümü birden caynap.
 Nasiptin buyruguna ayla barıbı,
 Kazanda sürsügön et bülk-bülk kaynap.

Çarçabay bir caş ulan kese sungan,
 Tartınbay kangança içip bozosunan,
 Oolcup orto kızıp kalgan kezde,
 Munu uktuk kariyanın öz oozunan:

MUHABBET

Şehre bir iş için aceleyle vardık
 Dönerken birçok yeni mal satın aldık.
 At yürümeyince uzakta görünen köyümüze
 Ulaşamadık, Kürmötlü'ye konuk olduk.

Konuk olduğumuz ev çok temiz ve geniş imiş,
 Misafire sunacak yemeği bol imiş.
 Ev sahibi, sakalından bereket damlayan
 Ak gönüllü Sagdat adlı kişi imiş.

Katlama, demli çay, şeker, kaymak,
 Yemeklerin her türlü sü sofrada sıralanmakta.
 Nasibin emri dışına mı,
 Kazanda kurutulmuş et kaynamakta.

Usanmadan bir genç kase sundu durdu,
 Çekinmeden kanıncaya dek içtik bozasından,
 Ortalık hareketlenip şenlendiği sırada,
 Şunu duyduk ihtiyarın ağzından:

“E, balam, aylanayın, Alıkulum,
Süylöyün cañı kepten elden murun...
Başkaça açık ösüp bar catat,
Azırkı çaş öspürüm, cañı muun.

Estüü kız Külşayı attuu bizdin ceen,
Kasımga aşıklığın bildirbegen,
Aşığı kan maydanga cönögöndö
İçinen bakıt tilep çaş irmegen.

Anısın Kasım bala sezgen da emes,
Betteşip eki ooz sözgö kelgen da emes.
Mahabat oşondoy bir ıldam nerse,
Kütüsüz cark eteri eske kelbes.

Cigitten tuura eki cıl dayın çıkpay,
Çaş ümüt kütö... kütö caydır-kıştay,
Öñü öçüp küzgülü güldöy bolup kaldı
Külşayı buralgan kız tal çıbıktay.

Aşıklık mahabattın zardabınan,
Sargarıp sanaa tartıp acarluu ırañı,
Süyüünün çındap küygön küyütünön,
Taptakır eki közü soolup kalgan.

Bir күnü, күz ayında, keçke taman,
Ok tiyip eki ayaktan acıragan.
Kasımcan kayttı degen kabar keldi
Ayılga köñülü açık, esen aman.

“Ee, oğlum, kurban olduğum, Alikul’um,
Söyleyeyim size yeni sözler elden önce...
Bir başka türlü yetişmekte,
Şimdiki gençler, yeni nesil.

Akıllı bir kız, Külşayı adında bizim yeğen,
Kasım’a aşıklığını sezdirmeyen,
Aşığı kanlı meydana gittiğinde
İçinden baht dileyip, gözyaşı döken.

Bu durumu Kasım oğlan sezmemişti,
Yüzleşip iki çift söz bile etmemişti.
Aşk böyle bir ıldam şeydir,
Aklıma gelmez bir anda gelişti.

Yiğitten tam tamına iki yıl haber çıkmadı,
Ümit içinde bekleye, bekleye yaz-kış,
Yüzü solup güz gülleri gibi kala kaldı,
Külşayı kız, fidan boylu ince bir dal gibi.

Aşkının, aşk ateşinin acısıyla,
Düşüncelerle sarardı güzel yüzü,
Sevginin gerçekten yakan aleviyle,
Tamamen kaybetti iki gözünü.

Güz ayında, bir gün, gece vakti,
Kurşun yiyip iki ayağını da kaybeden
Kasımcan döndü diye haber geldi
Anlı açık, sağ salim köyüne.

Çakırat kündö birö, Kasım barat,
Oşentip sagınışkan çeri tarap,
Kez kelip bizdikine meyman bolup
Olturdu oynop külp tamaşalap.

Şol zamat körböy basıp, basar cerdi,
Külşayı üstübüzgö kirip keldi:
“Amanbı Kasım kurdaş, ruksat bolso,
Bir suroo-suroo üçün keldim”- dedi.

Caş cigit daana tiktep tañ kalganday,
Surañız, eger bolsom,- çeçe alganday,
Kız anda: “Mahabat deyt, aşıklık deyt,
Maanisi uşul sözdün, kurdaş, kanday?”...

Kasımcan berer coobun belendedi,
Kancarın belindegi kemerdegi,
Tez gana şıp ettire suurup alıp.
“Kıldı uçun bul kancarın karma” dedi...

Kız oylop “kancarınan kanday iygi?”...
Sundu ele ak koluna uçu tiydi,
Mizdin oşonçoluk ısıgınan
Bir minut çıday albay taştap iydi.

“Karındaş- dedi cigit- añdap algın,
Mahabat uşunday ısıq calın.
Men süydüm mekenimdi, Ata Curttu,
Oşogo berdim süyüü ınak kanın...”

Kız anda: “Kamçıñ bolso maga sunçu”.
Kasımcan kamçı aluuga öydö turdu,
Berdi ele, kız üç cagin karmap bir az,
Cigitke “Karma- dedi- mına munu”...

Davet eder her gün biri Kasım gider,
Bu şekilde hasret giderilir.
Günü gelince bizim eve misafir oldu,
Neşe içinde gülüp, şakalaşıp oturdu.

O sırada görmeden yürürken bastığı yeri,
Külşayı yanımıza çıktı geldi:
“İyi misin Kasım kardeş, izin verirsen,
Bir soru sormak için geldim” – dedi.

Genç adam şöyle bir bakıp şaşırılmış gibi,
“Buyur sor, eğer cevaplayabileceğim bir şeye”
Kız o zaman: “Aşk derler, aşıklık derler,
Anlamı bu sözün, kardeş, nedir?”

Kasımcan vereceği cevabı belirledi,
Hançerini belindeki kemerindeki,
Ani bir hareketle sıyırıp çıkardı.
“Keskin ucunu bu hançerin tut” dedi...

Kız düşündü “hançerin bununla ne ilgisi?”
Uzattığında ak elini, hançerin ucu değdi,
Çeliğin bu derece sıcakından,
Bir dakika bile dayanamadan elini çekti.

“Kardeş” dedi yiğit “Beni anlayın,
Aşk böyle bir şeydir, sıcak yalın.
Ben sevdim vatanımı, Ata Yurdumu,
Ona verdim sevgimin saf kanını.”

Kız o zaman: “Kamçın varsa bana uzat”
Kasımcan kamçısını almak için doğruldu,
Verdiğinde, kız üç tarafını elinde tuttu biraz,
Sonra yiğide “Tut” dedi “işte bunu”...

Al anda: "Kamçısının kaday iygi?"
Karmadı, kamçı uçuna kolu tiydi,
Kız kolu tiygen cerdin ısıgınan
Bir minut çıday albay taştap iydi.

Kız ayttı: "Kasım kurdaş, aıdap algin,
Mahabat uşunday ısıq calın...
Men süydüm, seni süydüm, taza süydüm,
Süyüünün saga berdim ınak kanın".

Kasımcan meni tikteyt, tolkup, keñip,
Biz anda eköññ birdey cürgün dedik.
Toy casap tuş taraptan el çakırıp,
Eköññün ömürünö alkış berdik.

Oy, bali ay, aşılıktın ana küçü!
Kırk kündön kırk birine oogan tünü,
Uyaltıp bizdin közdü calcıldagan
Külşayga eki kara koy köz büttü.

Oy, bali mahabattın ana küçü!
Kırk kündön kırk birine oogan tünü,
Mekendi cana cardı süylü erkinen
Kasımga kayra cañı ayak büttü.

Biz kongon kündün tañ ertesi,
Üylörü tetigi oydo, bargın deşti.
Süylöştük Külşayı tıñ saançı eken,
Kasımcan şol kolhozun uy ferması.

Yiğit düşündü "Kamçının bununla ne ilgisi?"
Tuttu, kamçının ucuna eli değdi,
Kızın elinin değdiği yerin sıcaklığından,
Bir dakika bile dayanamadan elini çekti.

Kız söyledi: "Kasım kardeş, beni anlayın,
Aşk böyle bir sıcak yalın.
Ben sevdim, seni sevdim, safça sevdim,
Sevginin sana verdim saf kanını".

Kasımcan bana baktı, sevinçle, gururla,
Biz o zaman ikiniz birden gelin dedik.
Toy kurup her taraftan insan çağırıp,
İkisinin ömrüne dua ettik.

Oy, işte böyle, aşılığın budur gücü!
Kırkını kırk birine bağlayan gece,
Bizim gözlerimizi utandırırçasına parlayan,
Külşayı'da iki kara göz çıktı.

Oy, işte böyle, aşkın budur gücü,
Kırkını kırk birine bağlayan gece,
Vatanı ve yâri sevme gücünden,
Kasım'da tekrar iki ayak çıktı.

Bizim misafir olduğumuz günün sabahı,
Evleri ileriki vadide, varın dediler.
Varıp konuştuk, Külşayı sağıcı olmuş,
Kasımcan da kolhozun sığır çiftliğinin başı.

TANGDA

Tentek celdin erkine,
Bulutlar köçö baştadı.
Tañ nuruna bülbüldöp,
Yıldızdar öçö baştadı.

Çığıştı bölöp aıtına,
Tañ agargan kez ele.
Tañ nuruna boyolup,
Cıldıldayt bizdin tereze.

Ar birinde bir ketmen,
Kee biröö çekken araba.
Kolhozçu emgek atası,
Tübölük baktı talaaga.

ŞAMALGA

Erteñ menen terezeden,
Taza abanı celdettim,
Taza abadan taza cutup
Köñülümdü degdettim.
Ay! Unutkam, meni oygotkon
Şamalı go emgektin.

KÜNDÖR CÖNÜNDÖ LİRİKA

Caratılış sende kaday kubuluş,
Öz booruña kuçaktalgan bul turmuş,
Caz aldında cañı açılğan güldördöy
Kündö aldından güldüü günder bolot tuş.

TANDA

Yaramaz rüzgârın erkiyle,
Bulutlar göçmeye baştadı.
Tan ışıǵıyla birer birer,
Yıldızlar sönmeye baştadı.

Doğuyu beleyip altına,
Tanın ağardıǵı zaman idi.
Tan ışıǵıyla boyanıp,
Parlıyor bizim pencere.

Her birinde bir çapa,
Bazıları ise arabayı çeken.
Kolhozcu emek babası,
Baktı tarlaya ebediyen.

RÜZGARA

Sabahleyin pencereden,
Taze havayı yellettim,
Taze havadan taze yutup,
Gönlümü serinlettim.
Ay, unuttum, beni uyandıran,
Rüzgârı ya emeğin.

GÜNLER HAKKINDA LİRİK

Yaratılış senin için nasıl bir olay,
Öz baǵrına kucaklatılan bu hayat.
Bahar öñü yeni açılan güller gibi,
Her gün önünden güllü günler çıkar.

Ar bir künden özünçö go çaştığı,
 Caraşıktuu külkü, oyun şıldıfı,
 Sonun akıl, sonun süyüü tuulat
 Zımırılup kuugan sayın cıl-cıldı.

Mına zaman oktoy uçup zıpıldap,
 Kalıfı turmuş arasında kıdırat.
 Körçü dosum, biz çaşagan kündördü,
 Adamdıktın baktısı ösöt, güldöp bat.

Çaştık koldo, kubat da mol, kurbular,
 Çaşoodogu kımbat kündör bizde bar,
 Astımızda mol ömürdüü kündördö
 Bar go dalay açıla elek kulpular.

Kün, sen nurluu, ay, baktıluu tiye ber,
 Calgız gana caraşıktuu bizdin cer.
 Carday ısıq bizdin kündü körüşsün,
 Kaygısı çok el bar beken degender.

Kün, sen nurluu, ay, baktıluu tiye ber,
 Calgız gana caraşıktuu bizdin cer.
 Şattık, külkü, çaşçılıktın içinde
 Sen da cırgap tuula ber, çaş künder.

BÖBÖKKÖ

Eñ çaş kalıp, este kalbay ata-ene,
 Kaynap bışıp, dalay kıyın kezderge.
 Balban turmuş tübü kalıfı bolso da,
 Kerek cerin cara teep kirerde.

Her bir günün kendine hastır gençliği,
 Yaraşan gülüşü, oyunu, şakası,
 Kusursuz akıl, kusursuz sevgi doğar,
 Aceleye birbirini kovaladığında yıllar.

Zaman böyle kurşun gibi uçarak hızla,
 Hayat kargaşası arasında gezinir,
 Bir bak dostum, yaşadığımız günlere,
 İnsanlığın bahtı büyür, tez çiçeklenir.

Gençlik bedende, kuvvet de bol, dostlar
 Hayattaki değerli günler bizde var,
 Önümüzde uzun ömürlü günlerde
 Vardır birçok açılmamış kilitler.

Güneş, sen aydınlık, ay sen, bahtlı dokunuver,
 Size yaraşanı sadece bizim yer.
 Yâr gibi sıcak güneşi görsünler,
 Kaygısız halk var mıdır diyenler.

Güneş, sen aydınlık, ay sen, bahtlı dokunuver,
 Size yaraşanı sadece bizim yer.
 Neşe, kahkaha, gençliğin içinde,
 Sen de doğuver, genç günler.

BEBEĞE

Çocuklukta kalır, akılda kalmaz ana-baba,
 Kaynarsın, pişersin, zorluklar içinde.
 Pehlivan yapılı hayatın sonu kalın olsa da,
 Gereklidir toprağı, ayakla yarıp girende.

Tooruy basıp tösüp çıgıp columdan,
Buray karmap, mayıştırıp ofumdan,
Caş ömürdö cañı böbökö körördö
Taş boor ölüm tartıp ketti kolumdan.

Kündör boldu ıras, azdım, cüdödüm
Ertesinde kayra unutup külgömün.
Birok çirkin, böbökö demi küç eken,
Eç mınçalık uulanbagan cürögüm.

Eñi taza ele süt üstündö kaymaktay,
Sayrayt ele bulbul kuştı sayratpay.
Birok tagdır cetkirgen çok al küngö
Ay, çirkin ay, ömrünün kıskası ay.

Altın da bar, asıl da bar elderde,
Ne bir türkün sonundar bar düynödö.
Oşonçoluk kimbattardın içinen
Atası için böbökkö teñi çok ele.

Suluu toolor, körköm köldör çetinde,
Köp güldör bar, kızıl-caşıl türlördö,
Cer ańkıgan oşonço cıt içinen
Atası için Cıparday cıt çok ele.

Çaştık şirin, süyü şirin bilgenge,
Andan şirin, bir boor tuugan ata-ene,
Oşonçoluk köp şirindin içinen
Atası için anday şirin çok ele.

Tüpsüz kubat, çeksiz eles boluçu,
Sırğa çoñ sır, oygo keñeş boluçu.
Enesindey essiz emes boluçu,
Atasınday kekçil emes boluçu.

Takip edip karşıma çıkıp yolundan,
Sıkıca tutup, ağrıtarak sağımdan,
Genç yaşımda yeni bebek görünce
Taş yürekli ölüm aldı gitti kolumdan.

Günlerim oldu, hâlsiz düştüm, zayıfladım
Ertesi günü unutup tekrar güldüm.
Fakat maalesef, bebek nefesi zor imiş,
Hiç bu kadar zehirlenmemişti yüreğim.

En taze idi süt üstünde kaymak gibi,
Şakıyacaktı bülbülleri susturarak.
Fakat kader o günlere ulaştırmadı,
Ah, kahrolası ömrün kıskası.

Altın da var, hazine de var ellerde,
Türlü türlü güzellikler var dünyada.
Bu kadar değerli şeylerin içinde
Babası için bebekten değerlisi yok idi.

Güzel dağlar, şahane göller boyunda,
Çok güller var, kızıl yeşil tonunda,
Yeryüzünü saran bunca koku içinde
Babası için Cıpar gibi koku yok idi.

Gençlik şirin, sevgi şirin bilene,
Ondan da şirin, öz baba-anne,
Bu kadar çok şirinlerin içinde
Babası için bu denli şirin yok idi.

Sonsuz kuvvet, sınırsız hayâl olacaktı,
Sıra büyük sırdaş, düşünceye ortak olacaktı.
Anası gibi akılsız olmayacaktı,
Babası gibi kindâr olmayacaktı.

Öldü böbök cürgön kanı toktogon.
 Bir cilt etip öčkön çırak okşogon.
 Uçsuz cerdin bir uuç kunu ketken cok,
 Beti çok ay, cer uyaltbayt oşondon.

Ketti böbök canaa gana bar bolgon,
 Carık taanıp cañı gana oygongon.
 Tüpsüz kördün karış burçu ketken cok,
 Arı çok ay, kör uyaltbayt oşondon.

Bar bolso eken kartayganda körgönü,
 Soo bolso eken caştın cañı cölögü.
 Ömür alda, erteñkige tobokel,
 Ölbösö eken başkalardın böböğü.

OTUZ CAŞ

İras ömür kanday kıska, kanday az...
 Tagdır oşol, ölçömünön köp kılbas.
 Birok çirkin azdıgına meyli ele,
 Anın oktoy tezdigine katat baş.
 Keçee gana tigi kırda çok ele,
 Kaydan çıktı boz at mingen otuz caş?

Al zımırayt, üstü-üstünö kamçılup,
 Ceteer ceri, tüşör üyü barçılup.
 Eger anın ceteer ceri bar bolso,
 Nege suuday tınbay agat adamzat?
 Oşonduktan tınıımı çok ömürüm,
 Uç-kıyırı çok alıs colgo şaşırat.

Bügün duulap, keçkimdi oylonboy,
 Keçee cırgap: erteñime kaydagı oy.

Öldü bebek, dolaşan kanı durdu,
 Bir kez parlayıp sönen çıra misali.
 Sınırsız yerin bir avuç toprağı gitmedi,
 Yüzsüzdür ah, yer utanmaz bundan.

Gitti bebek daha şimdi buradaydı,
 Işığı tanıyıp yenice uyanmıştı.
 Dipsiz mezarın bir karış ucu gitmedi,
 Arsızdır ah, mezar utanmaz bundan.

Var olsa keşke yaşlanınca görecekleri,
 Sağ olsa keşke gençliğin yeni sancakları.
 Ömür önümüzde, yarın için tevekkül,
 Ölmese keşke başkalarının bebekleri.

OTUZ YAŞ

Gerçekten ömür ne kadar kıska ne kadar az...
 Kader bu, ölçüsünden çok dağıtmaz.
 Fakat kahrolası azlığı anlaşılabilir belki
 Onun kurşun gibi hızına akıl almaz.
 Daha dün şu kırlarda yok idi
 Nereden çıktı boz at binen otuz yaş?

Koşturur, üst üste kamçı sallayarak,
 Yetişecek bir yeri, varacak bir evi var gibi.
 Eğer onun yetişeceği bir yer var ise,
 Niye insanoğlu su gibi durmaksızın akar.
 Bu sebepten dur durak bilmeyen ömrüm,
 Uçsuz bucaksız uzak yola koşturtur.

Günüm geçer öylesine, akşamımı düşünmeden,
 Dünüm neşe içinde, yarınımı nerede düşünce?

Meni aldagan caştığıma işim çok,
Ölüm beni erkeletip koygondoy?!
Uşunça kün, uşunça cıl arası,
Cana gana, baya gana bolgondoy.

Şaytan kördüm dolulugun karaçı,
Baykuş candın momundugun karaçı,
Ölüm-ömür aralığı dañırıp,
Tazalığın, sonundugun karaçı!
Dayar ordu, belen cayı boş turbay,
Anın melt-kalt tolumdugun karaçı!

Artık eken, kimbata eken caştık kez,
Altın eken, cakut eken baa cetpes.
Mañdayınan da bir süyüp kaluuga,
Toktop berbes, toktotuuga küç cetpes.
Koyun tolgon otuz caştan aynuuga,
Ömür çirkin, ökümi küç col berbes.

Aynır elem, aynıganda ne payda,
On segizde oynoktugon men kayda?
Otuz da az... köp bolgongo kubangın,
Andan körö amandıkka bel bayla.
Tirüülükte kara ölümdön öç alıp,
Kalkıñ için kan çıkarıp ber payda!

Kantsin boz at bir top coldu baskansıyt,
Atırılıp alga karay bargansıyt.
Süröp algan cazmış colu ayabay,
Kamçı menen may sooruga çapkansıyt.
Cım-cım etken eendikke cogolup,
Karaan üzüp kirip bara catkansıyt.

Beni aldatan gençliğimle işim yok,
Sanki ölüm beni okşayıp geçmişcesine?!
Bunca gün, bunca yıllardan beri
Her zaman, devamlı olduğu gibi.

Şeytan gördüm; hırçınlığına bir bak,
Biçare canın sakinliğine bir bak,
Ölüm-ömür aralığında gider gelir,
Temizliğine, güzelliğine bir bak!
Hazır yeri, bulunduğu yer boş durmaz,
Onun az veya çok, doluluğuna bir bak!

Güzelmiş, değerli imiş, gençlik dönemi,
Altın imiş, yakut imiş, değer biçilmez.
Anlından da bir kez okşamaya,
Duruvermez, durdurmaya güç yetmez.
Koyna dolan otuz yaştan dönmeye,
Kahrolası hayatın hükmü kesindir, izin vermez.

Değşirdim, değıştiğimde faydası ne,
On sekizdeki hızlı, çevik ben nerde?
Otuz da az... çok olmasına sevinin
Daha önce sağlığına bel bağla.
Vücut sağken kara ölümden öç alıp,
Halkın için kan akıtıp ver fayda.

Ne yapşın kır at, uzun bir yol gitmiş gibi,
Atılarak ilerlere varmış gibi.
Onu sürüyen kader yolu acımadan,
Kamçı ile sağrısına vurmuş gibi.
Sessiz, sâkin boşlukta yok olup,
Gölgesi küçülerek gidiyormuş gibi.

Toktoçu ömür, toktoçu ömür, toktoy tur! Dursana hayat, dursana hayat, biraz dur!
 Közüñ çuñkur, öñüñ kansız, sarı sur, Gözün çukur, yüzün kansız, sapsarı,
 Til albassıñ, cogolo ber, kete ber, Kulak aşmazsın, yok oluver, gidiver,
 Senden küçtüü, senden öcör bul uçur. Senden güçlü, senden keskin bu devir.
 On beş colu ulam kayra tuulup, On beş defa tekrar doğarak,
 On beş colu çaşarbasam karam tur! On beş defa yeşermezsem baka dur!

İras ömür kaday kıska, kaday az... Gerçekten ömür ne kadar kısa ne kadar az...
 Tagdır oşol, ölçümünön köp kılbas. Kader bu, ölçüsünden çok dağıtmaz.
 Birok çirkin azdıgına meyli ele, Fakat kahrolası azlığı anlaşılabilir belki
 Anın oktoy tezdigine katat baş. Onun kurşun gibi hızına akıl almaz.
 Keçee gana tigi kırda cok ele, Daha dün şu kırlarda yok idi
 Kaydan çıktı boz at mingen otuz çaş? Nereden çıktı boz at binen otuz yaş?

ALDANBA

Birin biri cıga albayt,
 Bağıtsam dep özünö,
 Turmuş menen adamzat-
 Biri baatır, biri döö.

Kün menen tün sıyaktuu,
 Keede kara, keede appak,
 Turmuş mitaam, turmuş kuu,
 Özgörülgön eñ bat-bat.

Biri zooka, biri aska,
 Biri tüz cer, biri or,
 Turmuş çirkin adamga,
 Birde kor da, bir de zor.

ALDANMA

Birbirini yıkamaz,
 Bağlasam diye kendine,
 Hayat ile insanoğlu
 Biri, baturdur, biri dev.

Gündüz ile gece misali,
 Bazen siyah, bazen apak,
 Hayat açıkgöz, hayat kurnaz,
 Değişir hemen, sık sık.

Biri kayalık tepe, biri dağ,
 Biri düzlük, biri yokuş,
 Tatlı hayat insana,
 Bazen kordur, bazen hoş.

Antken menen adamazat,
Balbanıraak turmuştan,
Turmuş bolso - nayzaçan,
Adam – bolot kılıççan.

Özüm adam bolgonsoñ,
Adamga aytar nasaatım,
Bizdin böbök iniler,
Eç kaygısız çaşasın.

Anday bolso turmuştun,
Balday şirin daamına
Cana kızday carooker
Nazdığına aldanba.

Keede çok da, keede köp,
Azdığına karaba.
Beli iyilip kartaybas,
Çaştığına aldanba.

Çaşıl, sarı, kök güldütü,
Körkөmünö karaba
Atak, urmat kuçaktap
Öpkөntünö aldanba.

Keede turmuş uu beret,
Açuusuna karaba.
Keede turmuş kant beret,
Tattuusuna aldanba.

Dal turmuştun özündöy,
Miñ aylaker cüzdüü bol.
Dal turmuştun özündöy,
Akıldu bol, küçtüü bol.

Bu sebeple insanoğlu,
Daha güçlüdür hayattan,
Hayatın var ise mızrağı,
İnsan da vardır kılıcı.

Adamsam eğer kendim,
İnsana verecek nasihatim,
Bizim çocuklarımız,
Kaygı bilmeden yaşasın.

Öyle ise hayatın,
Bal gibi tadına,
Ve kız gibi sevimli
Nazlarına aldanma.

Bazen yoktur, bazen çok,
Az olmasına bakma.
Beli eğilip yaşlanmaz,
Gençliğine aldanma.

Yeşil, sarı, mavi çiçekli
Görkemine bakma,
Kucaklatıp şan-şöhreti
Öpmesine aldanma.

Bazen hayat zehir verir,
Acı olmasına bakma.
Bazen hayat şeker verir,
Tatlı olmasına aldanma.

Aynı hayatın kendi gibi,
Binlerce çare bulan ol.
Aynı hayatın kendi gibi,
Akıllı ol, güçlü ol.

MAGA KÜLBÖ

Bul kaday ısıgı cok, kansız cürök,
Turmuşta bürköö tündöy calgız cüröt.
Beçera ay, een talaadan emne izdeyt dep,
Kara köz betin basıp kılt-kılt külöt.

Anıñ iras, keçke cuuk, ertefi menen,
İfi-cıfısız tıñtıkt menen ermekteşem.
Çabıttap cem izdegenak barçınday
Üyümö eki-üç sap ır taap kelem.

Men kimmin, bir cay adam Alıkulmun,
Egerde, caza albasam, alsız kulmun.
Tomsorup kol kuuşurup ötüp ketsem,
Zamanga anda menin kaysı kunum.

Caza alsam öz doorumun çın kitebin
Dayraday tıñbay akkan erdikterin.
Canımda cazgan cazuum güldöp tursa,
Anda men Aalı şerden alduu şermin.

Koy anday kıt-kıt külbö erketayım,
Can şoolam, carık künüm, bak-taalayım.
Sen üçün bürköö akındın açık ırı
Ay nurluu, ak cüzündön aylanayın.

Anıñ iras, keçke cuuk, ertefi menen,
İfi-cıfısız tıñtıkt menen ermekteşem.
Çabıttap cem izdegenak barçınday
Üyümö eki-üç sap ır taap kelem.

BANA GÜLME

Bu nasıl sıcaklığı olmayan, kansız yürek,
Hayatta ıssız gece gibi yalnız dolanıyor.
Vah biçare, boş arazide ne arıyor diye,
Kara gözlü yüzünü kapatıp güllüyor.

Doğrudur, akşama doğru, sabahleyin,
İn-cinsiz sessizlik ile eğlenirim.
Dolanıp yem arayan karakuş gibi
Evime iki üç dize şiir bulup gelirim.

Ben kimim, sıradan bir adam, Alıkul'um
Eğer yazamazsam güçsüz bir kulum.
Hayattan eli kolu bağlı geçer gidersem,
Öyleyse yaşadığım zamana nedir borcum.

Yazabilirsem kendi devrimin gerçek kitabını,
Nehir gibi durmadan akan kahramanlıklarını,
Yanımda yazdıklarım çiçeklenip dursa,
İşte o zaman ben Ali Şir'den güçlüyüm.

Bırak öyle kık-kık gülme şımarığım,
Gözümün nuru, aydınlık günüm, mutluluğum.
Senin için yalnız şairin açıktır şiiri
Ay gibi nurlu, ak yüzüne kurban olayım.

Doğrudur, akşama doğru, sabahleyin,
İn-cinsiz sessizlik ile eğlenirim.
Dolanıp yem arayan karakuş gibi
Evime iki üç dize şiir bulup gelirim.

CİBEK KİYGEN ERKE KIZ

Camgır caadı, camgır caadı şatırap,
Kün kürküröp, çart-çurt etip çatırap,
Şuu-şuu etken legkovoydun booruna
Balçık tiyip, camgır suusu çaçırıp.

Cibek köynök suluuça kız enteleyt;
Camgır kantsin, caba koyup erkeleyt.
“Ay bulgandı, ay buzuldu köynögüm,
Caydın caanı caybay koysa emne?” deyt.

Too aldında kolhozçu ata kubanat,
Cay bulutu üstü-üstünö kuralat,
“Dan köböyüp, erke kızım kulpurup,
Cibek köynök kiyse eken” – dep, suranat.

SÜYÜÜNÜN TURLÖRÜ

Süyüü kızık, süyüü tattuu bir başka,
Kimder süyböyt deni taza çaş çakta?
Biz süyöbüz, namıs kılbay süyöbüz,
Çaş ulgayıp karıp bara catsak da.

Anda ayıp çok. Aytam degen oyum bul
Süyögünüm bar, eki kızdı bir uçur.
Kanday boldu al süyüünün ayagı,
Men süylöyün sen cakşılup ugup tur.

“A” attuusu meni körüp kızarat,
“Z” attuusu meni körüp kumsarat.
Al kızaruu, al kumsaruu – çın süyülü,
Süyülü küçü cürögünö ot cagat.

İPEK GİYEN NAZLI KIZ

Yağmur yağdı, yağmur yağdı şakır şakır,
Gök gürleyip, yıldırımlar çakararak,
Hızla geçen otomobilin gövdesi,
Çamur olur, yağmur suyu sıçratır.

İpek gömlekle güzelce kız telaşlanır,
Yağmur ne yapsın, bu onun okşamasıdır.
“Ay kirlendi, ay lekелendi gömleğim,
Yaz yağmuru yağmasa ne olur?” diye sızlanır.

Dağ eteğinde kolhozcu baba sevinir,
Yaz bulutu üst-üste katmerlenir,
“Ürün çoğalıp, nazlı kızım salınarak
İpek gömlek giyse keşke” diye iç geçirir.

AŞKIN TÜRLERİ

Aşk heyecanlıdır, aşk tatlıdır bir başka,
Kimler sevmez bedeni dinçken genç yaşta?
Biz severiz, utanmayız severiz,
Gözümüz yaşlı, ihtiyarlıyor olsak da.

Bunda günâh yok. Düşüncem şu;
Sevdiğim oldu, iki kızını aynı anda.
Nasıl oldu bu aşkın sonu,
Ben söyleyeyim sen güzelce dinle.

“A” adlısı beni görür kızarır,
“Z” adlısı beni görür sararır.
O kızarış, o sararış; gerçek sevgi,
Aşkın gücü yüreğinde ateş yakar.

Men oyıldum, terefi oygo malıñdım,
Ortosunda uşul eki calındın.
Baykoo kılbaş kumsarganın alam dep,
Öktö kalıp ömürlükkö cañıldım.

Ben düşündüm, derin düşüncelere daldım,
Ortasında kaldım bu iki alevin.
Farkında olmadan sarararı alayım diyerek,
Yanıldım, hayatımın hatasını yaptım.

CETİM KOZU

- Cetim kozu, cetim kozu,
söz surayın toktoçu:
Kayda barasıñı?
- Otunga.
- Otundu ne kılasıñı?
- Kamır cuurup nan kılam.
- Nandı ne kılasıñı?
- Meyman bolup ketsin dep,
üyümö sottu çakıram.
- Sottu çakırıp ne kılasıñı?
- Atam menen enemdi
Soyup cegen berendi
Sottobogon nemeni
Uyat kılıp kızartam.

YETİM KUZU

- Yetim kuzu, yetim kuzu,
bir şey soracağım durur musun:
Nereye gidiyorsun?
- Oduna
- Odunu ne yapacaksın?
- Hamur yoğurup ekmek yapacağım.
- Ekmeği ne yapacaksın?
- Bana misafiriğe gelsin diye,
Evime hâkimi çağıracağım
- Hâkimi çağırıp ne yapacaksın?
- Annem ile babamı,
Kesip yiyen suçluyu
Yargılamayan kişiyi
Utandırıp, yüzünü kızartacağım.

MEN KIRGIZDIN AKINI

Kim berse da cakşı bergen baktımdı,
Kim koyso da caman koygon atımdı,
Uşakçıdan: ne kılam dep surasam,
- Beş tıynga maga sat deyt dañkındı!
Satam!

Alsın!

Kaydan bilsin barkımdı?
Çayga salıp cutar kezde:

BEN KIRGIZ ŞAİRİYİM

Kim vermişse güzel vermiş bahtımı,
Kim koymuşsa kötü koymuş adımı,
İftiracıya ne yapayım diye sorsam,
- Beş kuruşa bana sat der namını,
Satarım!

Alsın!

Nerden bilsin kadir barkımı?
Çaya koyup içeceği sırada:

Zaar tilin kuykalaçuu
Men Kırgızdın akını!

Zehirli dilini yakan,
Ben Kırgız'ın şairi!

Karлуу күnü berse kerek baktımdı,
Ayaz күnü koyso kerek atımdı.
İçi aramdan: ne kılam dep surasam,
Bir tıyıǵa maga sat deyt dańkındı!
Satam!

Karlı bir günde verseler gerek bahtımı,
Ayazlı bir günde koysalar gerek adımdı.
Kötü niyetliye ne yapayım diye sorsam,
Bir kuruşa bana sat der namını,
Satarım!

Alsın!

Alsın!

Kaydan bilsin barkımdı?
Çayga salıp cutar kezde:
Zaar tilin kuykalaçuu
Men Kırgızdın akını!

Nerden bilsin kıymetimi?
Şekere koyup içecek sırada:
Kara gönlünü yakan,
Ben Kırgız'ın şairi.

Taş idişke kuysa kerek baktımı,
Tattı idişke kuysa kerek atımdı,
Karoolçudan: ne kılam dep surasam,
Balam alsın, beker ber deyt dańkındı.
Berem!

Taş çanağa koysalar gerek bahtımı,
Dost çanağa koysalar gerek adımdı,
Bekçiye, ne yapayım diye sorsam,
Oğlum alsın, beleş ver der namını,
Veririm!

Alsın!

Alsın!

Satpaym, kadir barkımdı,
Uyçu, koyçu,
Ketmençinin
Menmin kımbat akını.

Satmam, kadir-kıymetimi,
Sıǵır çobanı, koyun çobanı,
Çapacının
Benim değerli şairi.

KOLHOZ BAKÇASI

- Ey kolhozdun bakçası
Bay bakçańda emnefi bar?
- Alma menen örük bar,
Anar menen ciyde bar.

KOLHOZ BAĞESİ

- Hey kolhoz bahçesi,
Zengin bahçende nelerin var?
- Elma ile erik var,
Nar ile iğde var.

- Andan başka emnefi bar,
 - Kalamı çeber akın bar.
 - Al akındın nesi bar?
 - Eki ömür, eki cazı bar:
 Birin özüm çaşaym deyt,
 Birin ırım ırım çaşayt deyt.

- Ondan başka neyin var?
 - Kalemî usta şair var.
 - O şairin nesi var?
 İki hayatı, iki yazı var:
 Birini kendim yaşıyorum der,
 Birini şiirim yaşayacak der.

AKIN

Akın colu, ardaktuu col urmattuu
 Caman akın el ladında uyattuu.
 Akın cazgan, biz okugan tört sap ır,
 Düynögö kaluu kerek cañılbay
 Caz, cay,
 Kış, küz,
 Degen tört söz sıyaktuu.

ŞAİR

Şair yolu, kutsal yoldur, kutludur
 Kötü şair halk önünde utanır.
 Şairin yazdığı, bizim okuduğumuz dört dize şiir,
 Dünyada kalması gerekir
 İlbahar, yaz,
 Sonbahar, kış,
 Denilen dört kelime misali.

ERKİN KIZ

Betinde erkin bakiit nuru nurlangan,
 Belindi kör emekte elpek buralğan,
 Erkin kız ay, külüp bersefi şıfkıldap,
 Koyçu degi çıday albaym, kubanam.

HÜR KIZ

Yüzünde hürriyetin mutluluk nuru ışıldayan,
 Belini emeğe hamaratça doğrultan,
 Hür kız ay, gülüversen kahkaha atıp,
 İnan ki dayanamam, uçarım mutluluktan.

Seni maktaym, aalam uksun, ün salam,
 Ün saluudan talantıma küç alam.
 Epkinine menin bergem belgim dep,
 Kelçi erkin kız, kelçi kızıl gül tagam.

Seni överim alem duysun, haykırım,
 Haykırmayla sanatıma güç katarım.
 Kuvvetin için verdiğim nişan olarak
 Gel hür kız, gel de kızıl gül takayım.

Kubattanıp balbanduu bul kolundun
 Casaçı Erkin turmuşun bir sonunun.
 Kelçi erkin kız, kelçi birge külöülü,
 Keliştirip dünüyönün porumun.

Güçlensin pehlivanlar gibi ellerin,
 Oluştur hür hayatın en güzelini.
 Gel hür kız, gel de birlikte gülelim,
 Oluşturalım yeni dünya düzenini.

Ey, Erkin kız, sen komandir bolup al!
 Kel Erkin kız avangarddın rolun al!
 Aalam uksun, Erkin kız dep bilişsin
 Alooongon kızıl tuunu kolufta al!

Hey, hür kız, sen komutan ol!
 Gel hür kız, öncü askerin yerini al!
 Alem duysun, hür kız diye bilsinler,
 Aevlenen kızıl bayrağı eline al!

BİR COLDOŞUMA

Ar kündö türdüü oydomun,
 Oy menen kelbeyt oynogum,
 Mından negiz çıgaram,
 Munumdu tük koybodum.

BİR ARKADAŞIMA

Her gün türlü düşüncedeyim,
 Düşünce ile oynamak istemem.
 Bu durumdan öz çıkarırım,
 Bunu hiçbir zaman ihmâl etmem.

Tanda bir iş kolgo alğın,
 Tübünö ceter col salgın.
 Ölsöñ da cok deş bolbosun,
 Kelbey koybos darmanıñ.

Sabahleyin bir iş elinize alın,
 Bitirmek için yol arayın.
 Ölseniz de bu iş olmaz demeyin,
 Bulunur mutlaka dermanın.

Men aytsam maga cel külük,
 Sekunttap sokkon dem külük.
 Birok buga erçibeym,
 Unuttum kaygı, cür külüp.

Ben söylesem bana yel yürük,
 Her saniye çıkan nefes yürük.
 Fakat buna devam etmem,
 Unuttum kaygıyı, gülüp gezerek.

Oylon kurbum baktı üçün,
 İşte eliñdin dañkı üçün.
 Kana emi bir erdik kıl,
 Adamdıktın atı üçün.

Düşün dostum bahtın için,
 Çalış halkının namı için.
 Haydi şimdi bir erlik kıl,
 İnsanlığın adı için.

Sendegi bolgon sanaalar,
 Isık-Köl menen barabar.
 Aytar calgız akılım,
 Düynögö kurbum keñ köz sal.

Sende bulunan düşünceler,
 Isık Göl'ün genişliğiyle beraber.
 Söyleyecek tek sözüm,
 Dünyayı dostum geniş gör.

SÜYÜÜ KIYAL

Süyüü degen: kelbet emes, körk emes,
 Ölçöösü çok, az emes da, köp emes.
 Arbinıraak ısıgınan suugu,
 Tolkun emes, boroon emes, ört emes.

Münözü cel, tefi cürö albayt, bölünöt,
 Cürögü suu, köfüt kalat, tögülöt,
 Süyüü degen: arzan, kımbat baası çok,
 Tek gana bir kıyal nerse körünöt.

AŞK HAYAL

Aşk denen: endam değildir, ihtişam değil,
 Ölçüsü yoktur, az değildir, çok değil,
 Fazlacadır sıcağından soğuğu,
 Dalga değil, boran değil, ateş değil.

Aslı yeldir, bütün halde gidemez bölünür,
 Yüreği sudur; gönlün kalır dökülür,
 Aşk denen: ucuz veya pahalı değeri yok,
 Başlı başına hayâli bir şey gibi görünür.

Öngö calgan, ölüm ak,
 Ölümdün adil biyliği,
 Ayabayt asıl canıfıdı
 Karabayt altın kiyimindi.

Baktıluu barat baş iyip,
 Mansapkor barat üşkürüp,
 Arakeç barat temtefıdep,
 Asmayçı barat çüçkürüp.

Oşondo:

Caakka çuu dedire bir koyup,
 Üfkür-nakir carakün
 Suragina alganda,
 - Ey, künökör, oygon dep
 Kürsü menen salganda.

Asmayçı:

Tura kalat selt etip,

Herşey yalan, ölüm hak,
 Ölümün adil yönetimi,
 Acımaz tatlı canına,
 Dikkate almaz altın giysini.

Mutlu kişi gider baş eğerek,
 Memur gider üfleyerek,
 Ayyaş gider sallanarak
 Tiryaki gider öksürerek.

O zaman

Çeneye küt diye bir vurur,
 Münker Nekir meleği
 Sorguya aldığında
 - Hey günâhkâr, uyan diyerek
 Gürzü ile vurduğunda.

Tirayaki:

Bir anda kalkar yerinden,

Sezilbey,
Kelgen ölüm, catkan kör,
- Men çatagıdı bilbeymin,
Kele,
Bir atım asmay bere kör.

Anlamadan,
Gelen ölümü, yattığını mezarı
- Ben kavganın sebebini bilmiyorum,
Haydi gel,
Bir sarımlık sigara ver.

KIRGIZSTAN

Kırgızstan; çaşıl ceri, çaşıl bakça cergesi,
Cayıt törü, dan talaası, san baylıktın enesi.
Ken kaznası, köl suluusu, tunuk suunun atası,
Ak peyildin, martçılıktın, ırskının kemesi.
Kırgızstan; sooluk aylı, talanttardın eşigi,
Tunuk akıl, çeber koldun tügönbögön kesibi,
Zamanına, öz kalkına oy-pikiri sanaalaş,
Kırgızstan ır kalası, ırakattın beşigi.

KIRGIZİSTAN

Kırgızistan; yeşilin yeri, yeşil bahçelerin yeridir,
Otlakları, toprakları, sayısız zenginliğin annesidir,
Geniş hazinesi, gölün güzeli, duru suyun babasıdır,
İyiliğin, cömertliğin, bolluğun gemisidir.
Kırgızistan; sağlık köyü, kabiliyetlerin eşigidir.
Sonsuz akıl, usta kolun tükenmez mesleğidir.
Zamanına, kendi halkına fikri danışmandır.
Kırgızistan şiir şehri, huzurun beşiğidir.

CAKŞI IR DEGEN EMNE?

Efi cönököy, ofoy nerse kombayn,
Aydooy kıyın cakşı üyrönüp almayın,
Karap tursafı: orup, cıyıp, tazalap,
Kaptı tosüp kuyup turat buudayın.
Cakşı ır degen el közündö uşunday
Boluu kerek tüşünüktüü dapdayın.

İYİ ŞİİR DENEN NEDİR?

En basit, kolay şeydir biçerdöver,
Kullanmak zordur iyi öğrenmeden,
Bakarsan; biçer, toplar, temizler,
Çuvalını açıp buğdayını doldurur.
İyi şiir halkın gözünde böyledir,
Anlaşılır apaçık olması gerekir.

ADAMGA

Adamdı adam dep meymandap,

Sıylayt ekensin,

Çakın coldoş coroonu,

Çıynayt ekensin.

Çakşı tilek, ak işti

Kıybayt ekensin.

Ak dastarkon üstündö,

Çın niyet menen dosufıdu

Cegin munu, içkin dep,

Kıynayt ekensin.

Oşentsefi da ömlüğü,

Sıybayt ekensin.

Kara cerdin tülünö,

Biriñdi-biriñ çasıp,

Iylayt ekensin.

İNSANLARA

İnsanı insandır diye konuk eder,

Hürmet gösterirsin.

Yakın arkadaş ve dostlarını,

Toplarsın.

İyi niyet ve iyi hizmeti,

Esirgemezsın.

Helâl sofrâ üstündö,

Yürekten gelerek dostunu,

Bunu ye, iç diyerek,

İsrar edersin.

Böyle yapsan da hayata

Sığamazsın.

Kara toprağın altına,

Birbirinizi gömerek,

Ağlarsın.

SONUÇ

Sovyet Kırgız Edebiyatı, Komünist Parti'nin belirlediği edebiyat anlayışı doğrultusunda bir gelişim süreci geçirmiştir. Dönemin siyasî baskıları ve Komünist Parti'nin edebiyat üzerindeki etkisi sebebiyle, edebiyat içerik ve biçim açısından kısır döngü içinde kalmıştır. Edebiyatın her dalında, birbirine benzeyen, içerikleri aynı olan eserler verilmiştir. 1920'li yıllarda, Lenin'e, Komünist Parti'ye ve Sovyet yönetiminin Kırgız topraklarına getirdiği yeniliklere övgüler vardır, 1930'lu yıllarda kolhozlaşma süreci ve emek temaları ön plâna çıkar. 1940'lı yıllarda edebiyatın konusu II. Dünya savaşıdır. Bu tema 1950'li yılların sonlarına kadar kendini hissettirir. Belirlenen konular, dönemin siyasî konjonktürüyle paralellik arz etmektedir. Kırgız şiiri için de geçerli olan bu durum, 1980 sonlarına kadar devam etmiştir. Yazar ve şairler, ancak kazanılan bağımsızlık sonrasında değişik konularda şiirler vermeye başlamıştır.

Alıkul Osmonov, 1930'lu yıllardan, II. Dünya savaşı sonrasına kadarki dönemde eser vermiştir. Bu dönemde Sovyet yönetiminin başında, Stalin bulunmaktadır. Şairin sanatında rol oynayan en büyük faktör bu siyasî durumdur. Özellikle otuzlu yıllarda edebiyat üzerinde baskısını artıran komünist idare, iç düşman arayışına gitmiştir. Bunun neticesinde milyonlarca kişi çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. Bu dönemde, tutuklamalar, sürgünler ve idamlar birbirini izlemiştir. Mevcut durum, dönemin yazar ve şairlerin sanatını etkilemiş, kendi düşünce dünyalarının ürünü olan eserler vermesine engel teşkil etmiştir. Alıkul Osmonov da bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir. Onun eserleri okunduğunda, eserlerini özgür bir ortamda yazmış olabilseydi, sanatının daha yüksek bir seviye kazanacağı düşüncesi uyanır.

Alikul Osmonov'un sanatının oluşmasında rol oynayan faktörlerden biri de, çileli hayatıdır. Anne ve babasını küçük yaşlarda kaybetmesi, amansız hastalığı, yaşadığı umutsuz aşklar ve tek evliliğinden dünyaya gelen kızının ölümü sanatını önemli derecede etkilemiştir. Özellikle yakalandığı amansız hastalık ve kızını kaybetmesi, onu, hayat ve ölüm üzerine çok düşünmeye itmiştir. Bu durum onun kişilik olarak da erken yaşlarda olgunlaşmasına yol açmıştır.

Alikul Osmonov, mevcut siyasî yönetim ve edebî atmosfer içerisinde farklı bir konuma sahiptir. Şair, zorunlu olarak yazdığı, dönemin ruhuna uygun eserlerin dışında, bireysel sevinç ve üzüntülerini de şiirlerine konu etmiştir. Alışılmamış bu durum, dönemin edebiyat eleştirmenlerinin tepkisini de beraberinde getirmiştir.

Alikul Osmonov'un sanatını farklı kılan özelliklerden biri de; sözlü edebiyat ürünlerine karşı göstermiş olduğu titizliktir. 1937 yılında "Kızıl Kırgızistan" gazetesinde yayınlanan "Edebiyatımızdaki Tahribatı Sona Erdirelim" adlı makalesinde, sözlü edebiyat ürünleri derlenirken, orijinal malzemenin farklılaştırılarak, tahrip edilerek yayımlandığını yazmış ve dönemin Kırgız Yazarlar Birliği'ne büyük eleştiride bulunmuştur. Osmonov, sözlü edebiyat hazinesinin örneklerini ilk toplayan ve yayınlayanlardan biridir.

Şair birçok manzumesini ve şiirini bu malzemeler temelinde yazmıştır. Sözlü edebiyat biçimlerini alarak onlara yeni bir içerik kazandırmıştır. Sözlü edebiyat ürünlerinden etkilenerek yazdığı lirik şiirleri, ölümünden sonra, Kırgız şiirinde geleneksellik ve yenicilik tartışması başlatmıştır.

Şairin sanatının olgunlaşmasında rol oynayan diğer bir faktör, çevirilerdir. Klasik Rus ve Dünya edebiyatından yaptığı çevirilerle Kırgız edebiyatına unutulmaz eserler kazandırmıştır. Bu yaptığı çeviriler aynı zamanda şiir dili ve tekniğini geliştirmesini sağlamıştır. Verdiği çeviri eserleri halk arasında en az kendi şiirleri kadar tutulmuş, sanatına ilk profesyonel adımları bu sayede atmıştır.

Alikul Osmonov'un şiirlerindeki lirizm, sanatında dikkati çeken en önemli özelliklerden biridir. Şiirlerinde coşkun bir anlatım kullanması, sanatının halk arasında daha çok tutulmasını sağlamıştır. Dönemin gereği olarak yazdığı şiirlerinde bile insan psikolojisini ve duygularını ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

Kırgız şiirinde, serbest şiirin öncülerinden biri olan şair, kullandığı özgün imgelemelerle de döneme damgasını vurmuştur.

Alıkul Osmonov şiirlerinde işlediği açıkça görülebilen vatan ve millet sevgisiyle kendisinden sonra gelen kuşaklara önemli mesajlar vermektedir.

Son dönem Kırgız şiirinde, Alıkul Osmonov'un şiir sanatını örnek alarak yetişmiş birçok şair bulunmaktadır. Süyünbay Eraliyev'in ve Sooronbay Cusuyev'in şiirlerindeki Alıkul Osmonov etkisi açıkça görülebilmektedir.

Kırgız halkı, büyük şairleri Alıkul Osmonov'u unutmamıştır. Kırgızistan'ın en önemli ödülllerinden biri olan "Devlet Gençlik Ödülü"nü ilk olarak 1967 yılında Alıkul Osmonov'a verilmesi, halkının ona olan büyük sevgi ve saygısının göstergesidir.

Alıkul Osmonov'un hayatı, sanatı ve bütün eserlerini içeren 3 ciltlik eser 1984 yılında yayınlanmıştır. 1986 yılında ise ülke çapında A.Osmonov Şiir Bayramı düzenlenmiştir. 1990 yılının 16-18 Mayıs tarihleri arasında şairin sıkça kullandığı "Ak Boz At" motifinden yola çıkılarak aynı ad ile şiir festivali düzenlenmiştir.

Yetişen yeni kuşak edebiyatçıları ve Alıkul Osmonov okurları, şairin Kaptal Arık köyünde doğduğu evi, müzeye dönüştürmüşlerdir. Bu müze 1990 yılında ziyarete açılmıştır. Köyünde ve Isık Göl'de olmak üzere heykelleri dikilmiştir.

Günümüzde Alıkul Osmonov adına şiir festivaller düzenlenmekte, birçok ilköğretim okulu ve cadde, onun adını taşımaktadır.

Bir ülkenin kendi para biriminin olması millî bağımsızlığın en önemli göstergelerinden biridir. 1993'te kendi para birimleri olan Som'a geçen Kırgızlar, iki yüz somluk banknotun üzerine büyük şairlerinin portresini yerleştirmişlerdir. 1995 yılından itibaren her yıl Alıkul Osmonov adına genç şairlere nişan verilmektedir. Bütün bunlar, büyük şair Alıkul Osmonov'un Kırgız halkı için ne derece önemli bir şahsiyet olduğunun açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

AKAR, Metin; DENİZ, Sabahat; BİLECİK Fahrünnişa
1994 **Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı**
İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 316 S.

AKPINAR, Yavuz
1982 **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. C.5.**
İstanbul: Dergâh Yayınları, 446 S.

1994 **Azerî Edebiyatı Araştırmaları**
İstanbul: Dergâh Yayınları, 512 S.

AKSAN, Doğan
1995: **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**
Ankara: Engin Yayınevi, 290 S.

ARALOV, S. İ.
1985 **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**
Ankara: Birey ve Toplum Yay., 256 S.

ARTIKBAYEV, Kaçkınbay;
1982 **Kırgız Adabiyat Tarihi**
Frunze: Mektep, 526 S.

1984 **Tangdalmalar**
Frunze: Kırgızstan, 332 S.

1994 **Talant Sırı: Adabiy İzildöölör, Adabiy Portretter**
Bişkek: Kırgız Edebiyatının Baş Redaksiyonu, 334 S.

1994 **Zamana**
Bişkek: Uçkun, S. 208

BANARLI, Nihad Sâmî

1982 **Şiir ve Edebiyat Sohbetleri**
İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, II Cilt

BUDAK, Feyzullah

1997 "Kırgızistan Dünü, Bugünü, Yarını"
İstanbul: Yeni Türkiye S. 16, s. 1254-1283

BURAN, Ahmet; ALKAYA, Ercan

2001 **Çağdaş Türk Lehçeleri**
Ankara: Türksoy, 445 S.

CAKIPBEKUULU, Cekşenbek,

1995 **Alıkulga Taazim**
Bişkek: Kırgızstan, 169 S.

2001 **Alıkuldun Batpas Küñü**

Bişkek: Kırgızstan Yazarlar Birliği, 299 S.

C. D'ENCAUSSE, Helene

1992 **Sovyetlerde Müslümanlar**
İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 110 S.

CİGİTOV, Salıcan;

1998 **Akındın Eki Ömürü**
Bişkek: Kırgızstan, 179 S.

CUSUPOV, Kengeş,

1991 **Sapar Kitep**
Bişkek: Adabiyat, 512 S.

EKEŞ, Ahmet

1996 **Frunze'nin Türkiye Anıları**
İstanbul: Düşün Yayıncılık, 114 S.

EMET, Erkin

1998 **Çağdaş Uygur Antolojisi**
Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 148 S.

- ERALIYEV, Süyünbay,
1994 **Süygöngö Kat**
Bişkek, Kırgızstan, S. 175
- ERCILASUN, Ahmet Bican
1993 **Dilde Birlik**
Ankara: Ecdâd Yay., 262 S.
- 1993 **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**
Ankara: Akçağ Yay., 311 S.
- ERDEM, Mustafa
2000 **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**
Ankara: ASAM Yayınları., 291 S.
- ERGUN, Metin; İBRAHİMOV, Gaynislam
2000 **Başkurt Halk Destanları**
Ankara: Türksoy, 450 S.
- ERİŞ, Metin
1997 "Kırgızistan'da Gözlediklerim"
İstanbul: Yeni Türkiye S. 16, s. 1284-1298
- GÜNGÖR, Ahmet
1996 "Kırgız Şairi Alıkul Osmonov"
Ankara: Türk Lehçeleri Edebiyatı Dergisi, Sayı 5, s. 7-12
- HAFIZ, Nimetullah
1989 **Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi**
Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 310 S.
- HAUMANT, Emile
1998 **Puşkin**
İstanbul: Düşün Yayıncılık, 145 S.
- KAPLAN, Mehmet
1973 **Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 564 S.

1975 **Şiir Tahlilleri**
İstanbul, Dergâh Yayınları, 224 S.

KARAKAŞ, Şuayip
1994 "20. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine bir İnceleme"
Ankara: *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat*, S. 2, 279-317 s.

KAŞKARLI, Sultan Mahmut
1998 **Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı**
Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 258 S.

KAZIMOĞLU, Samir
1995 **Türk Toplulukları Edebiyatları I**
Ankara: Ecdâd Yayıncılık, 253 S.

KIDIRBAYEVA, Raisa
1978 "Kırgız Folkloru" Aktaran: Ali Abbas Çınar
Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler
Muğla: Muğla Üniversitesi Matbaası, 274 S.

KOÇAR, Çağatay
1991 **Türkistan İle İlgili Makaleler**
Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 267 S.

KOLEKTİF
1986 **Kırgız Sovyet Adabiyatı (IX-X. Sınıflar İçin Ders Kitabı)**
Frunze: Mektep Matbaası

KOLEKTİF
1990 **Kırgız Sovyet Adabiyatı (VIII. Sınıflar İçin Ders Kitabı)**
Frunze: Mektep Matbaası

KOLEKTİF
1994 **Kırgız Adabiyatı (X. Sınıflar İçin Ders Kitabı)**
Bişkek: Kırgızstan Matbaası

KÖSE, Nerin

- 1996 **Araştırmalar I**
Ankara: Millî Folklor Yay., 192 S.
- 1996 **Araştırmalar II**
Ankara: Millî Folklor Yay., 159 S.
- 1997 **Araştırmalar III**
Ankara: Millî Folklor Yay., 199 S.
- 1998 **Araştırmalar IV**
Ankara: Millî Folklor Yay., 168 S.

MORAN, Berna

- 1994 **Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri**
İstanbul: Cem Yayınevi, 320 S.

NABİ, Yaşar

- 1958 **Şiir Sanatı**
İstanbul: Varlık Yayınları, 133 S.

NASKALİ, Emine Gürsoy

- 1994 "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı – I. Bölüm
1920'li 1930'lu Yıllar ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi"
Ankara: *Türk Dili*, Sayı.: 505, s. 29-36
- 1994 "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı
II. Bölüm(1945 1980) Yılları"
Ankara: *Türk Dili*: Sayı: 506, s. 125-136
- 1996 "Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri"
Ankara: *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı V.
(Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri), s. 998-1045
- 1996 "Sovyet Türk Edebiyatı"
Ankara: *Türk Dili*, S.: 1, s. 54-65
- 1996 "Kırgız Şairi Alıkul Osmonov (1915-1950)"
Ankara: Türk Dünyası Dil ve Edebiyat, S.: 2, s. 426-430

OKAY, Orhan

- 1990 **Sanat ve Edebiyat Yazıları**
İstanbul: Dergâh Yay., 234 S.

OMURZAKOV, N.B.

2000 "S.Cusuyevin Sonelerindeki Yenilikler ve Özellikleri Üzerine"
Ankara: Bilge, S.: 28, s. 66-69

OSMONOV, Alıkul

1972 **Köl Tolkunu**

Frunze: "Kırgızstan" Baspası, 372 S.

1985 **Alıkul Osmonov**

-Çıgarmalar Cıynagının Üç Tomdugu- II. Cilt

Frunze: "Kırgızstan Baspası, 350 S.

1990 **Mahabat**

Frunze: "Kırgızstan Baspası, 52 S.

ÖZBAY, Hüseyin; QAHHAR, Tahir

1995 **Günümüz Özbek Şairleri Antolojisi**

Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 310 S.

ÖZKIRIMLI, Atilla

1995 **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**

Ankara: Ümit Yayıncılık, 304 S.

PEKACAR, Çetin

1997 "Pamir Kırgız Türkleri"

İstanbul: Yeni Türkiye S. 16, s. 1299-1303

SAĞLAM, Feyyaz

1996 **Türk Dünyası Edebiyatı İncelemeleri**

İzmir: Akademi Kitabevi, 138 S.

SARAY, Mehmet

1993 **Kırgız Türkleri Tarihi**

İstanbul: Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, 143 S.

ŞERİYEV, Ceenalı; MURATOV, Abdikerim
 1994 **Adabiyat Termlerln Tüfündürmü Sözdüğü**
 Bışkek: Kırgız Ansıklopedlslnln Baş Redakslyonu, 157 S.

TOKOMBAYEV, Aalı
 1995 **Toktolboyt Tolkun Tübölük**
 Bışkek: Kırgız Ansıklopedlslnln Baş Redakslyonu, 222 S.

TÜRKMEN, Fıkret; GELDİYEY, Gurbandurdı
 1995 **Türkmen Őlrl Antolojls**
 Ankara: Türksoy, 942 S.

ÜMÖTALİYEY, Ő.
 1958 **Alıkul Osmonov**
 Frunze: Kırgızınambas, 184 S.

ÜNVER, Süheyl
 1980 **Yahya Kemal'in Dünyası**
 İstanbul: Tercüman Yayınları, 153 S.

YILDIZ, Nacıye
 1995 **Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü**
İle İlgılı Tespİtler ve Tahlİller
 Ankara: 956 S.

ZAKİROV, S
 1978 **Kırgız Sovyet Ansıklopedls, C. III**
 "Kocacaş"
 Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademls, s 295-296
 1980 **Kırgız Sovyet Ansıklopedls, C. IV**
 "Er Töştük"
 Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademls, s. 595